

جغرافیای شهری

پوهاند غلام جیلانی عارض

استاد پوهنځی زمین شناسی

۱۳۶۵

پوهنتون کابل

جغرافیای شهری

پوهاند غلام جیلانی عارض
استاد پوهنځی زمین شناسی



۱۳۶۵
پوهنتون کابل

فهرست مطالب

موضوع	صفحه

فصــــــل دوم

ایکالوژی شهری و شهر گرائی

فصــــــل سـوم

اهمیت مطالعه شهر و تشکل شهرها

فصــــــل چهارم

ساختمان عمومـــی شهر ها

موضوع صفحه

فصل هفتم

فکتور های معاصر در سطح مستوی شهرها

فصل هشتم

پرابلم های شهری

تقریظ

نظر به فیصله جلسه تاریخی ۹ر۱۱ر۶۴ دیپارتمنت جغرافیه اینجانب موظف گردیدم تا کتاب جغرافیه شهری تالیف محترم پوهاند غلام جیلانی عارض را مطالعه نمایم .

مضمون جغرافیه شهری که از جمله مضامین مهم دیپارتمنت بحساب میرود در صنف چهارم جغرافیه دیپارتمنت جغرافیه پوهنحی زمین شناسی و پوهنحی تعلیم و تربیه پوهنتون بایزید روشان تدریس میگردد که تدریس این مضمون از چندین سال به اینطرف توسط محترم پوهاند عارض صورت میگیرد .

علی الرغم آنکه مباحث و موضوعات جغرافیه شهری با درنظر داشت وسعت و تسهیلات شهری توام بر معضلات آن توسعه قابل ملاحظه نموده است چه تکنالوژی همراه با تسهیلاتیکه در زمینه پدید آورده است مشکلات زیاد را نیز در قبال داشته است خاصتاً بصورت فعلی آلودگی آب و هوا ، هجوم کتله های وسیع نفوس از ده به شهر ، ضیقی واحد های مسکونی و محدودیت محل بود و باش زندگی مردم شهر را به مخاطره مواجه میسازد . روی این علت در اکثر شهر های امروزی تعدادی از ساکنان شهری میخواهند تا از شهرها و معضلات شهر ها با اختیار کردن مساکن در حومه ها رهائی یابند اما ثابت شده است که گریز از شهر معضلات را رفع کرده نمیتواند ، همواره و در همه جا سوالی مطرح میگردد که چگونه میتوان این معضلات و پرابلم ها را حل و یا تقلیل داد و چگونه از راه ها و طرق علمی استفاده کرد تا راه های حل برای معضلات و پرابلم های شهری دریافت کرد .

محترم پوهاند عارض در این کتاب علاوه بر آنکه کوشش نموده است تا بالای موضوعات مهم شهری چون اندازه جمعیت ، تراکم نفوس ، —

تجانس و عدم تجانس جمعیت با در نظر داشت قشر بندی اجتماعی و ایکالوژی شهرها ، معضلات و پرابلم های شهری مانند مهاجرت ها ، ترافیک شهری ، معضلات آلودگی و غیره روشنی اندازد در هر قسمت برای رفع معضلات پیشنهادات ارائه کرده است که برای پلان های شهری کشور های جهان سوم که افغانستان نیز دران شامل است خیلی مفید میباشد .

علاوتاً مطالعه این اثر خواننده را در جریان سیر و انکشاف یک شهر که علل و عواملی مختلف دران دخیل بوده است آشنا میسازد . در ضمن این اثر معرف معضلات و پرابلم های شهری بوده که نه تنها برای رهنمائی و دانشمحصلان مفید میباشد بلکه برای موٌسسات که در پلان های شهری ، ترانسپورت ، شبکه های برق ، آب ، تیلفون و غیره موضوعات شهری سروکار دارند یقیناً دارای اهمیت و یاد میباشد . بناً با صراحت میتوان گفت که از ارزش علمی این اثر نه تنها برای محصلان بلکه برای محققان نیز نمیتوان بهیچ صورت انکار کرد .

همچنان دراین اثر برای توضیح مطالب از نقشه ها ، چارت ها ، گراف ها ، تابلو های احصائیه و غیره استفاده نموده و در اخیر با ایزاد تعریفات و اصطلاحات بر مفیدیت کتاب بیشتر افزوده است .

در اخیر باید اظهار داشت که در تالیف این اثر تمام موازین و مواد مندرج در لایحه تالیف و ترجمه را با دقت تمام مد نظر گرفته اند و اینجانب طبع و نشر این اثر ارزشمند علمی را پیشنهاد نموده و موفقیت های هرچه بیشتر موٌلف محترم را در زمینه اشاعه علم و دانش در کشور خواهانم .

پوهاند محب الله رحمتی

استادو امر دیپارتمنت جغرافیه پوهنځی

زمین شناسی

مقدمه

شهر از جمله دست‌آورد های بزرگ مدنی عالم بشریت است که در طول تاریخ مرحله به‌مرحله حیات روستائی را به حیات شهری تکامل داده وسیمای ابتدائی و طبیعی کره ارض را با اعمار شهرها به حیث ماوا و مسکن انسانی تغییرشکل بخشیده است • پدیده کلتوری و ساختمانی که دنیای امروز را از جهان دیروز امتیاز می بخشد اعمار شهرها کلتور و ثقافت شهرها، مزیت های اجتماعی، اقتصادی،سیاسی و نظم و انسجام حالات مدنی شهرها است که واقعاً به حیث بزرگترین پی آمد کار خلاقه انسان محسوب می گردد • در مدنیت های مختلف زراعتی حوزه ٔ نیل،دجله و فرات (بین النهرین) باکتریا (بلخ الحسنی) و حوزه سند شهرها با پلانهای مختلف بوجود آمده بود لاکن بعد از انقلاب صناعتی خاصتاً با انکشاف ساینس و تکنالوژی سیستم شهری در سراسر جهان با سرعت سرسام آوری سیر تکاملی خود را پیمود و امروز پیچیده ترین شکل محیط زیست انسان را با ابعاد مختلفش تمثیل می نماید • شهر های امروز که در سطح افقی و عمودی انکشاف می یابد در حقیقت یک کامپلکس بزرگی را از همه ابعاد کار انسانی معرفی مینماید،اختراعات وابداعات بزرگی که درساحات مختلف علمی بوجود می اید تاثیرات و تطبیق آن درتسهیلات حیات شهری نیز بکار می رود،اطلاعات جمعی، مخابراتی،وسایل ترانسپورت، وسایل تنویر و عمرانی در شهرها باعث بوجود آوردن کارهای جمعی درتمام بخشهای علوم گردیده است موازی به آن کلتور، عرف و عادات شهری تعلیم و تربیه و انکشاف علوم در هسته های تحصیلی و تحقیقی همگام به آن به پیش می جهد • با این جهش عالی انسانی جغرافیه شهری نمای از تحولات شهری را در طول تاریخ با معیار های اصلی آن از نظر می گذراند، ضمناً به حیث پدیده بزرگ کلتوری در پوهنځی انجینری و ساختمانی سبک و ساختمان انجینری ان از نظر گذشتانده میشود،اما در دیپارتمنت جغرافیه سیر انکشاف شهر

ها در مسیر تاریخ، تحول و اثرمندی آن بطور متقابل بالای حیات انسان مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد • تدریس این مضمون را که سالیان درازی بـــه عهده داشتم استادان محترم دیپارتمنت جغرافیه تالیف این کتاب را بـــه من افتخار بخشیدند که اکنون در نه فصل تهیه و در اختیار دانشپژوهان ، استادان و محصلان عزیز قرار داده میشود • در اخیر باید تذکر داد کـــه در تهیه مواد ونقشه هائیکه به صفت مأخذ درین اثر بکار برده شده از همکاری تمام استادان دیپارتمنت جغرافیه و بخصوص از محترم پوهانـــــد محب اله (رحمتی) با امتنان یاد آوری نمایم •

پوهـــاند غلام جیلانی ((عارض))
استاد دیپارتمنت جغرافیـــه

۱۵ قوس ۱۳٦٤

جغرافیای شهری

صورت عمومی

جغرافیای شهری عبارت از دریافت روابط محیط کلتوری شهر و محیط طبیعی آن میباشـــــــد ۰

محیط شهری عبارت از کلیه وجوه کلتوری ـــ صنعتی ـــ فرهنگـــــی ـــ اقتصادی ـــ سیاسی و سایر پدیده هائی میباشد که در مجموع ایکالـــوژی عمومی را تمثیل میکند ۰

شهر عبارت از متراکم ترین و پر تحرک ترین محیط زیست انسانی است که دست آورد های معاصر بشری دران نمود ار بوده بجزء از فعالیت هـــــای زراعتی، کلیه فعالیت های بشری دران بملاحظه میرسد ۰ در شهر ها عـــامل انسانی و خلاقیت های مختلفی که باعث تحرک پدیده های فرهنگی میگردد ـــ قابل ملاحظه میباشد ۰ شهر ها از بسی جهات نقطه عطف علمای جغرافیه را تشکیل میدهد ۰ بطور مثال و از لحاظ تراکم نفوس شهر های جهـــان متراکم ترین نقاط اجتماعی بشری را تشکیل میدهد ۰ با در نظر داشـــت

تراکم نفوس شهری حلقه های قبیلوی (Ethnocentrism) در شهر ها از هم میباشد • زیرا در هیچ ناحیه • شهری بنا بر فرهنگ محیط شهری اجتماعی قبیلوی نا ممکن بوده و امکان امتزاج نفوس شهری یا (Social-intigration) بخوبی فراهم میگردد • خصوصیات دیگر شهری اینست که در هر ناحیه • شهر مراکز مختلف اختصاصی از لحاظ حرفه و مشغولیت های اجتماعی بملاحظه میرسد • مرکزیت نفوس در ساحات مختلف شهری اوصاف دیگر تراکم نفوس را در شهر ها میرساند که به مقایسه • دهکده ها هریك از نواحی شهری محور های خاص تراکم نفوس را در موء سسات تعلیمی واداری تشکیل میدهد • موجودیت مارکیت ها و محلات مختلف فروش بطور منظم خصیصه • دیگر شهری را تشکیل مینماید که البته این مطلب در دهکده ها جلب نظر کرده نمیتوانـــــد •

کامپلکس اقتصادی و صنعتی در شهر ها پدیده • دیگریست که در دهات هرگز بمشاهده نمیرسد ــ از لحاظ صنایع شهر و محیط آن در مجموع یك دستگاه صنعتی را تشکیل داده که تمام • افزار و وسایل صنعتی بطور ساده ویا پیچیده • آن در اختیار همشهریان قرار دارد •

مثلاً • دستگاه های مختلف مخابراتی ــ دستگاه های نشراتی ــ سیستم های ترانسپورتی، شبکه های مختلف آبرسانی و یا الکتریکی ــ خطوط مواصلات و وسایل ترانسپورتی، این همه پدیده هایست که در مجموع محیط شهر را از دهکده ها امتیاز می بخشد • علاوه بر مزیت هائیکه در شهر ها بطور چشم دید سراغ میگردد گاه گاهی محیط شهر ساحه • نا مناسبی را هم برای امرار حیات همشهریان بار می آورد • ازقبیل • آلودگی هوا • معضله • تراکم نفوس و جرایم اخلاقی که ناشی از تراکم نفوس بار مسی آید • اکثر شهرهای جهان در اطراف حوزه های شهری دارای محور های مهاجرت جداگانه میباشد که در هریك از محور های مهاجرت مردمان بخصوص همان محل مسکن گزین میگردند • مثلاً • در صفحات شمال کابل محور مهاجرتیکه در نواحی مختلف خیر خانه بمشاهده میرسد از صفحات شمال متشکل بوده، بوضاحت مشهود است و یا محور

مهاجرتیکه در جنوب کابل صورت گرفته نمایانگر اجتماع نفوس صفحات جنوب کشور میباشد • به همین ترتیب محور مهاجرت صفحات شرق و غرب کابل تعداد زیادی از مردمان صفحات شرقی و غربی کشور را جا بجا ساخته است •

البته این نوع مهاجرت هاکه زاده • خصوصیات کشور های روبه انکشاف میباشد در تمام شهر های ممالك رو به انکشاف وجود دارد و بنا بران خصوصیات کلتوری این نوع مردمان در حلقه های قبیلوی خویش متشکل بوده بعد از مرور زمان به نقاط مختلف شهری امکان توزیع و تقسیمات را میسر ساخته وبصورت تدریجی از حلقه های قبیلوی خویش خارج می گردند •

فصل اول

مشخصات عمومی شهرها

تعریف شهر :

جغرافیای شهری تمام روابط متقابله انسان را از لحاظ نهادهای اجتماعی ـ ساختمانی، اشکال مختلف سطوح مستوی شهر ـ پلان ها ، خصایص و صفات عمرانی ـ اوصاف مواصلاتی ـ صنعتی ـ اقتصادی و کلیه برخورد های ثقافی و کلتوری را در محیط جغرافیائی آن مورد بررسی قرار میدهد . این روابط در ضابطه های پر تحرک اجتماعی ـ خلاقیت ها و نوآوری و توانائی های نیرومند انسانی می چرخد . بناً همان طوریکه انسان خود شرا نظر به مقتضای حیات مدنی خود توافق می بخشد . به همان ترتیب شهرها رامی آفریند و با شیوه ٔ عقلانی خود آن را شکل و ساخت های جداگانه میدهد . ازین جاست که تنوع و اشکال گونه گونه در سطح افقی پلانهای شهری و هم در جهت عمودی و ساختمانی آن بملاحظه میرسد که در حقیقت نمودار ـ مشخصات فرهنگی همان جامعه میباشد . محیط فزیکی تا اندازه ٔ تا ٔثیر دارد و آنهم قبل ازینکه شهر بصورت درست آن درامده باشد بعد ازینکه

شهر احداث شد درینصورت شهر از تاثیر محیط فزیکی برکنار می ماند وپس • به هر اندازه ئیکه شهر ها انکشاف نموده باشند به همان اندازه تاثیر محیط فزیکی کمتر دیده میشود • شهر ها در مجموع یك کامپلکس بزرگ اقتصادی — اجتماعی — سیاسی و صنعتی است که کارائی و عملکرد های غیرکشاورزی دران متراکم گردیده و توام با اجتماعات بزرگ انسانی میباشد • از همین لحاظ است که اصطلاحات City شهر و شهرك Town نظر به کمیت نفوس جای خود را به اصطلاح Metropolis ام البلاد Megalopolis شهر های عظیم و شهر های جهانی — Ecumenopolis می گذارد • که درین گونه شهرهای بزرگ نه تنها صنعت های پارینه و قدیمه • کلتوری بنظر میرسد بلکه چشم اندازانسانی را بر افق های وسیع صنعتی و اقتصادی • ایجاد و نو آوری ها را نوید می بخشد • شهر ها را گاهی بنا بر کمیت نفوس و گاهی هم بنابر مختصات — کیفی اجتماعی — اقتصادی و عملکرد های سیاسی و اقتصادی ان از دهکده ها امتیاز میدهند و به اساس همین ملاك ها و پدیده های مختلف است که تعریفات جداگانه را به شهر میدهند • برخی از علما • از دیدگاه اداری شهر را یك واحد اداری تعریف میکنند و بعضی بنا بر مشخصات اقتصادی ان شهر را محور بزرگ اقتصادی میدانند و عده ئی بنا بر میزات سیاسی شهرها را بحیث عملکرد و فنکشن Function بزرگ انقلابات سیاسی میدانند • اما شاخص های جداگانه ئی وجود دارد که بخوبی میتواند شهر را از قرا • وقصبات تفکیك نماید و معیار های چشم دیدی به شهر ها قایل میگردد و این معیار عبارتند از ۱ محیط شهر ۲— شغل و حرفه های مختلف در شهر — ۳— اندازه • جمعیت ٤— تراکم نفوس ٥— تجانس و عدم تجانس اجتماعات بشری یا Homogeneity و Heterogeneity ٦— تفاوت ها و قشر بندی های اجتماعی ۷— تحرك اجتماعی ۸— سیستم برخورد ها و — تماس های متقابل System of inter-action

۱- شغل و حرفه :

در شهرها زندگی ساکنان شهری یک بعدی نبوده بلکه مجموعهٔ پیچیده و چند بعدی را تمثیل مینماید و این ابعاد گستردهٔ مختلف شهری درمشاغل و حرفهٔ اشخاص بوضاحت دیده میشود . اکثر مشاغل شهری در چوکات حرفه های اختصاصی آن قرار داشته که در بعضی موارد هریکی از حرفه های جداگانه در محلات بخصوص شهری جا گزین میباشند که این مطلب درشهر های قدیمه و رو به انکشاف و همچنین در شهر های معاصر و موجود بصراحت دیده میشود . مثلاً : در کابل قدیمه که بقایای آن هنوز هم بملاحظه میرسد . موجودیت رسته های جداگانه و یا حرفه های اختصاصی مسگری اهنگری و غیره در جا های معین وجود دارد . از لحاظ انکشاف های معاصر شهری این حرفه ها بمقیاس نسبتاً وسیعتر آن بشکل دستگاهای نسبتاً متوسط و یا بزرگ در نقاط شهر کابل احراز موقعیت نموده است . بطور مثال : فابریکهٔ خانه سازی - دستگاه های صنعتی پلچرخی ویا دستگاه نساجی بگرامی - فابریکه های قیرریزی و سرک سازی و امثال آن که هرکدام از لحاظ مشاغل اختصاصی قابل ملاحظه بوده در ساحات مختلف شهری جا بجا گردیده است . شغل و پیشهٔ افراد از لحاظ مصروفیت های اداری و یا از جهات فرهنگی و تعلیمی آن نیز ساحات بخصوص را تمثیل مینماید.

در محیط فرهنگی موجودیت مکاتب و پوهنتون و یا در موارد طبی و بهداشت صحت عامه - موسسات صحی و شفاخانه ها در محلات خاص استقرار یافته اند . ازاین لحاظ است که برجسته ترین ملاکهای اساسی شهر را خصوصیات حرفوی اشخاص در شهر تشکیل میدهد . اما پیشهٔ که در شهر بیشتر مورد نظر قرار نمی گیرد شغل و حرفهٔ زراعتی است که در شهر ها قسماً و یا بطور کلی وجود ندارد . در جاهائیکه محیط شهر آغاز می گردد فعالیت های زراعتی انجام میگیرد، روی این اساس است که شهر هائیکه متکی به دست آورد های زراعتی بوده و فعالیت زراعتی در ان جا متوقف نگردیده اغلب

این شهرها یا آنکه توسط زراعت توسعه یافته و یا به زوال و سقوط دایمی خود مبدل گردیده است • اما شهرهائیکه دارای خصوصیات پیشه های صنعتی بوده خاصتاً بعد از انقلاب صنعتی بطور سرسام آوری انکشافات را پیموده است و امروز به شهرهای بزرگی مبدل شده اند • ازهمین جهت است که در شهرها و دستگاه های صنعتی محور اساسی را در شهر تشکیل میدهد • از نظر علمای اقتصاد شهر یك واحد اقتصادی است تقسیم کار – روابط اقتصادی حاکم – چگونگی توزیع صنعت و ثروت و تولیدات صنعتی موضوع عرضه و تقاضای مواد – شکل قیمت های اجناس – موضوع کار و بیکاری از جمله مسایل مهم اقتصادی شهر بحساب می اید که آهنگ رشد و یا عدم توسعه آن را مستقیماً تحت تاثیر قرار میدهد • اما در دهکده ها شغل و حرفه اشخاص به یك دو ویا سه حرفه جداگانه منحصر بوده و بیشتر اتکای زراعتی ویا مالداری را دارا بوده و مشاغل اختصاصی آن به تحصیلات عالی و پیشرفته – انقدر نیاز مبرم نداشته بر عکس در شهر ها هر شغل و پیشه نیاز به سطح دانش عالی و اختصاصی را ایجاب میکند •

۲ – محیط شهر :

محیط شهر از بسی جهات نظر به محیط دهکده ها و روستا ها متفاوت میباشد و این تفاوت ها بازهم در پرتو شواهد مختلف ارزیابی شده میتواند • بطور مثال : شهر محیط آموزش و آمیزش و امتزاج کلیه پدیده های کلتوری و فزیکی بوده که در مجموع محیط فزیکی آن تحت تاثیر دست اوردهای صنعتی و اجتماعی قرار می گیرد • اما در دهکده ها تبارز محیط فزیکی بیشتر بوده و باشندگان آن نا گزیر از خصوصیات فزیکی محل تابعیت و پیروی می نمایند • طوریکه قبلاً تذکر دادیم در محیط شهری امتزاج موضوعات کلتوری و فرهنگی به پیمانه وسیعتری بملاحظه میرسد که در هریك از حوزه های شهری نظریه اجتماعات موجوده ئی آن خصوصیات محیطی تا اندازه ئی متفاوت به نظر میرسد • بطور مثال : محیط آموزشی وصنعتی و فعالیت های اجتماعی

و یا ساحه ٔ زیست مردمان شهری در نواحی و بخش های مختلف شهرگــــاه گاهی هریکی از محیط شهری مراکز جداگانه ئی را نیز تمثیل میکند که این مطلب را در کابل بخوبی میتوان از نظر گذشتاند ، مثلاً ؛ محیط شهری ساحه ٔ خیر خانه و یا محیط شهری سید نور محمد شاه مینه بمقایسه ٔ محیط شهری شهر نو تفاوت های چشم دیدی را در میان می گــــذارد .

۳ـ اندازه جمعیت :

اندازه تراکم نفوس شهر ها از لحاظ نفوس متفاوت است ، مثلاً ؛ شهــر توکیو و نیو یارك ، اما در دهکده ها تراکم نفوس کم میباشد ولی در شهر ها تجمع نفوس زیاد است ، در دهلی جدید ۳ الی ٤ ملیون نفر زندگی میکنند ولــی در دهکده ها تعداد نفوس محدود بوده بین ۱۰۰۰ ــ ۱۰۰ در حال ــ تحول میباشد ، به استثنای برخی دهکده های هندو چین که تعــــــداد نفوس در دهکده های آن از ۵۰۰۰ــ نفر تجاوز میکند ، در دیگر کشورهای جهان در دهکده ها تعداد نفوس کم میباشد که از ۱۰۰۰ نفر تجاوز نمــی کنـــــــد .

۴ـ تراکم نسبی جمعیت :

در کشور های صنعتی تعداد نفوس شهری بین ۸۲ ــ ۹۰ فیصد نفوس را تشکیل میدهد که به این اساس تراکم نسبی جمعیت در هر کیلو متر مربــــع شهر ها بین (۵۰۰ ــ ۱۰۰۰) نفر در هر کیلو متر مربع بوده و در شهرهای پر نفوس این تناسب خیلی بالا می رود ، مثلاً ؛ نیو یارك ــ لندن و غیره کــــه نفوس آن خیلی زیاد میباشد ، در سال ۱۹۷۵ ــ اولین شهر پر نفوس جهان شهر توکیو بود که نفوس آن به ۳ ر ۱۷ ملیون بالغ میگردید و پیش بینی هائیکه درباره ٔ نفوس شهر ها در سال ۲۰۰۰ بعمل آمده است اولین شهر پــــر نفوس جهان شهر مکسیکو خواهد بود که تعداد نفوس آن به ٦۱ ر ۳۱ ملیون نفر خواهد رسید که این تناسب جمعیت را اگر به ساحه ٔ شهر مکسیکو ــ مقایسه نمائیم در هر (Km^2) آن تعداد نفوس بیش از ۰۰ ۰۰۰ نفر

بالغ خواهد گردید که این افزایش قابل توجه باعث انکشاف مزید شهر مکسیکو خواهد شد که عمرانات شهری در جهت عمودی پلان شهری در جهت افقی خود گسترش قابل ملاحظه ئی خواهد کرد •

متجانس بودن جمعیت و عدم تجانس اجتماعات شهری :

در شهر ها نظر به مهاجرت های مختلف نظر به موجودیت موٴسسات مختلف و نظر به آمد و شد های تاریخی یعنی تحولات تاریخی — تجانس نژادی لسانی — مذهبی و غیره ممیزات کلتوری که بیشتر عطف توجه مینماید در شهر ها به ندرت دیده میشود • به این مفهوم که همگون بودن و یا متحد الشکل بودن گروپهای اجتماعی در شهر ها بندرت دیده میشود که این مطلب را در اکثر شهر های پر نفوس و انکشاف یافته جهان به صراحت دیده میتوانیم (۱) •

مثال بسیار محلی و منطقوی موضوع را شهر کابل تشکیل میدهد • زیرا درگوشه های مختلف شهر کابل نظر به محور های مهاجرت و رویداد های تاریخی قبایل و ملیت ها و نژاد های مختلف دیده میشود که در بعضی جاها متراکم ومتمرکز و در بعضی جاها بشکل پراگنده امرار حیات مینمایند • مثلاً : در دهکده ها حتی الامکان تجانس نژادی — مذهبی کلتوری و غیره ممیزات اجتماعی بمشاهده میرسد •

۶ :- تفاوت ها وقشر بندی های اجتماعی :

در دهکده ها از لحاظ قشر بندی های اجتماعی تفاوتهای زندگی بین دهقان و زمیندار تا حدی وجود دارد — در سازمانهای فیودالی که

---

1. Adibi, Hussien. An Analysis of Social economic and Physical aspects of urbanization. Calif.1975. p.36.

اغلبا" نیمه شهری را نمود میسازد قشرهای اجتماعی از (٤) کتگوری خارج نمی باشد • اما در شهرها قشر بندی های اجتماعی به پیمانه خیلی زیاد گسترده و محسوس است • بطور مثال : طبقه "علما اهل معارف ـ اداره چیان ملکی و نظامی ـ سرمایه داران خورد و بزرگ ـ طبقه کارگر ـ کارگران حرفوی اتحادیه های صنفی ـ سازمانهای مختلف اجتماعی و غیره در شهرها به پیمانه زیاد دیده میشود •

۷ ـ تحرک اجتماعی :

نظر به قشر بندی های مختلف اجتماعی در شهر و بنا بر ضرورت حیات روزانه و رسیدن به حیات مرفه از راه های مشروع اجتماعی در شهرها یکنوع تحرک قابل ملاحظه و فعال وجود دارد و این تحرک اجتماعی در شهر باعث بمیان آمدن پدیده های تازه و جدید شده • خلاقیت های بزرگ از نگاه تولیدات صنعتی و طرز العمل های اداری و اجتماعی بمیان آمده است • از همین لحاظ است که محیط شهر یک محیط خلاق ـ زنده و متحرک بوده ـ محراق کلیه فعالیتهای اجتماعی، سیاسی ، اقتصادی ، صنعتی و تجارتی وغیره بشمول فرهنگی را تشکیل میدهد •

۸ ـ عوامل متقابل در روابط اجتماعی شهر :

شهرها بنا بر احتیاج یومیه "مردم بیک نوع عمل متقابل اجتماعی چه از لحاظ خصوصیات کلتوری و چه از لحاظ تولیدات صنعتی متوصل میگردد که آنهم البته نیاز مردمان شهر را بر اورده میسازد • بطور مثال : ـ تولیدات بعضی مواد ارتزاقی و یا بعضی کادر های طرف ضرورت شهر از دید گاه مختلف پژوهش و بررسی میگردد که برخی جنبه "اجتماعی و برخی بر خصوصیات اقتصادی و عده ئی روی مسایل سیاسی آن بیشتر نظریات را متمرکز میسازد • از لحاظ اجتماعی موضوعات ذیل بیشتر در خور اهمیت میباشد •

رشد و تنوع :

۱- در شهر ها با جمعیت زیاد نفوس شهری بستگی های عاطفی ساکنین شهر که از حلقه قبیلوی خارج میگردد و در شهر تا اندازه ئی به سستی خود می گراید . تا جائیکه دیده شده دوران همزیستی شهر نشینان دریک محوطه از لحاظ مسایل حرفوی ـ اقتصادی ـ تجارتی ـ اداری ـ تعلیمی و غیره بیشتر ثابت نبوده ازین لحاظ زندگی مشترك در شهر ها از لحاظ ارتباطات اجتماعی قدری ضعیف میگردد که این مطلب درکشور های سرمایداری بیشتر صدق میکند . اما درکشور های مترقی اتحادیه ها و سازمانهای مختلف این نوع ارتباطات اجتماعی را مستحکم نگهمیدارد . (۱)

۲ـ شهر ها به هر پیمانه ئیکه وسیعتر و ساحه بیشتر را احتوانماید شناخت و معرفت مردم با یکدیگر کاهش می یابد و تمام افراد روی ارتباطات حرفوی و مشاغل مختلفی که دارند در چوکات مؤسسات مربوط به آن آمیزش بیشتر داشته و وابستگی افراد با یکی از جنبه های محدود اجتماعی متکی میباشد . ازین جهت افراد شهر نشین احتمالاً روابط اجتماعی را بر حسب هدفهای خود شان تعقیب میکند بنا بران در ارتباطات با شخص از شیوه عقلانی کاملاً حساب شده با احتیاط هرچه بیشتر عمل مینماید . ازین جهت است که ارتباطات وارزیابی مشخص صورت گیرد احساس عاطفی شخص بمقایسه ارتباطات قبیلوی ـ تضعیف می گردد .

۳ـ در جوامع شهری تقسیم کار خیلی پیشرفته بوده و روابط اجتماعی فرد با دیگر همشریان به عنوان وسیله رسیدن به هدف تلقی میگردد که این مطلب بیشتر به تقسیم کار از لحاظ مشاغل و حرفه های مروجه شهری صدق مینماید .

٤ـ با رشد تقسیم کار و با رشد بازار های اقتصادی و تجارتی در شهر ها مشاغل تخصصی بیشتر بمیان می آید زیرا می بینیم که در شهرها بنابر

---

1. Ibid. P.48.

ضرورت و احتیاج مردم تولیدات اشکال مختلف داشته که در رابطه با این مطلب هر نوع طرز تولید با استعداد های تخصصی ضرورت داشته بنابران در ساحات تولیدی و اقتصادی اشخاص مؤلد و برازنده بر پرسونل خیلی اختصاصی احساس ضرورت میکند •

۵ــ اجتماع نفوس شهری کلیه موضوعات مربوط به احتیاج همشریان ــ باعث انکشاف و گسترش مزید شهر میگردد و توأم با انکشاف شهری بنابر ضروریات مردم وسایل ارتباطات جمعی از قبیل دستگاه های رادیوتلویزیون جراید و شبکه های مخابراتی به پیمانهٔ وسیعتری توسعه می یابد که این خود باعث بمیان آمدن مؤسسات جداگانه بوده و در توسعهٔ شهر رکن بزرگ را تشکیل میدهد •

٦ــ با افزایش نفوس شهری و با در نظر داشت حرفه های تخصصی تقسیم کار و مشاغل جداگانه ــ تشخیص و تفکیک مؤسسات اجتماعی و انفرادی حتمی به نظر میرسد • مثلاً متخصصینیکه در رابطه به امور صحی سروکار داشته ویک گروپ علیحدهٔ اجتماعی را تشکیل میدهند ــ ویا تشخیص مردمانیکه در امور ــ اداری وسیاسی در حرفه های جداگانه از قبیل خیاطی ــ آهنگری وغیره سروکار دارند •

۷ــ تماس ها در شهر ها بیشتر بوده اما از لحاظ عمق اجتماعی این تماس ها آنقدر پایدار نمی باشد مگر آنکه تماسهای مذکور در چوکات مؤسسات و اتحادیه های صنفی صورت گرفته باشد •

۸ــ بنا بر موجودیت مشاغل جداگانه و تقسیم کار در بین جوامع بشری در شهر ها رقابت های چشمگیری بملاحظه میرسد و همین رقابت هاست که آهنگ فعالیت های اقتصادی ــ اجتماعی ــ سیاسی و غیره را تسریع مینماید •

۹ــ مردمان شهر از لحاظ تقسیم کار ــ تصنیف مشاغل و خصایص اجتماعی به یکی از گروپهای مختص اجتماعی ارتباط می گیرد • بنابران در شهرها تصنیف گروپهای اجتماعی از لحاظ مختصات حرفوی و مشاغلی که دارند صورت می ــ گیرد که درین مورد تصنیف همشریها: بابت ریشه های قبیلوی و نژادی قابل

توجه نبوده بلکه پدیده های اجتماعی و اقتصادی درین انگیزه رول بیشتر را وارد مینماید.

مراحل و پروسه های ایکالوژیکی شهرها

توسعهٔ شهرها در گذشته ها بصورت اتفاقی و نا گهانی نبوده بلکه مدت های زیادی را پیموده است تا آنکه شهر بمراحل توسعهٔ مطلوب و همه جانبهٔ خود نایل آمده است. طوریکه بملاحظه میرسد شهرها همواره در حال تکامل بوده و تکامل آنها پیوستگی زیاد به مراحل ایکالوژیکی طبیعی و بشری آن داشته است. هرگاه توازن بین مراحل ایکالوژیکی طبیعی و بشری بصورت موازی انکشاف یابد شهر نیز طور مطلوب به انکشاف و توسعهٔ خود ادامه میدهد هرگاه این توازن بنا بر عواملی برهم زده شود انکشاف شهر نیز بطی شده وگاهی هم به رکود شهری منجر میگردد.

در سیر تکامل تاریخی شهر تا موقعیکه انقلاب صنعتی بوقوع نپیوسته بود فکتور های جغرافیائی و طبیعی عامل کنترول کنندهٔ شهرها به حساب می آمد - اما از انقلاب صنعتی به بعد با انکشاف صنایع و تکنالوژی عامل طبیعی و جغرافیائی ارزش اصلی خود را بحیث فکتور تعین کننده از دست داد و ملاک اصلی را عناصر تکنالوژیکی - صناعتی - تجارتی و فرهنگی در بر گرفت. ازهمین جهت است که بعد از انقلاب صنعتی بعضی از شهر های جهان سیر انکشافی خود را دنبال نمود. این مطلب را در شهر های ممالک صنعتی و روبه انکشاف بخوبی میتوان تطبیق کرد. بطور مثال؛ در سالهای ۱۴۹۲ و ۱۵۰۰ در اکثر ممالک روبه انکشاف و انکشاف یافته شهر های بزرگ بملاحظه نمیرسد. اما در بین سالهای ۱۵۰۰ و ۱۶۰۰ هسته های شهری تدریجاً در امریکا گذاشته شد و بعد از سال ۱۸۶۰ یا اخیر نیمهٔ قرن (۱۹) رشد حیات شهری در ممالک صنعتی با سرعت زیادی براه انداخته شد. بطور مثال؛ شهر های از قبیل؛ لندن - پاریس - نیویارک - لینن گراد - مسکو - توکیو و سایر شهر های صنعتی بشکل خارق العاده ئی مراحل انکشاف خودرا پیموده و ازجانب

دیگر شهر های قدیمه ئیکه با انکشاف تکنا لوژی معاصر همگام نبودند سیر انکشافی آنها بطور نسبی بملاحظه میرسد مثلاً ؛ شهر هائی از قبیل : دهلی ـ قاهره ـ تهران ـ قسطنطنیه و غیره . (۱)

درین دو تصنیف فوق توازن ا یکا لوژیکی تا اندازه ئی مشابه به نظر نمی آید زیرا در شهر های غیر صنعتی عامل تکنالوژی نمیتواند بخوبی زمینه فعالیت های شهری را میسر سازد درین گونه شهر ها عامل انکشاف را اصلاً فکتور های زراعتی تشکیل میدهد ، که کم و بیش به همان ترتیب خصوصیات اولی خود را حفظ نموده اند . اما در شهر های صنعتی که ازوسایل تکنالوژیکی بیشتر استفاده بعمل می آید دست تسلط انسان را در محیط طبیعی وکلتوری شهر بیشتر مساعد ساخته و عامل انکشاف شهر را از هر لحاظ مهیا می سازد . مثلاً : از لحاظ وسایل عمرانی و ساختمانی ـ ازلحاظ تجارت و صنایع ـ انکشاف سیستم های مخابراتی و مواصلاتی و سایر فکتور های شبیه آن که باعث توسعهٔ شهر در سطح عمودی و افقی میگردد . عمرانات شهری به منازل یك طبقه ئی و یا دو ـ طبقه ئی منحصر نمانده بلکه با استفاده از وسایل تکنا لوژیکی اکثر شهر های پیشرفته ٔ صنعتی در سطح عمودی خود بیشتر انکشاف میکنند . از همین لحاظ است که تعداد نفوس و فعالیت های اجتماعی خیلی متراکم و فشرده به نظر میرسد اما شهر های غیر صنعتی و انکشاف نیافته نظر به ساختمان شهری خود گنجایش نفوس بیشتر را دارا نبوده لذا فعالیت های صنعتی ـ اجتماعی و اقتصادی درین گونه شهر ها بطی به نظر میرسد. با ارتباط ایکالوژیکی شهری مطالب ذیل عطف توجه میکند :

۱ ـ تراکم نفوس در شهر Concentralization

۲ ـ تمرکز نفوس در شهر Centralization

---

1. Park, Robert: American Cities. Socialogical Journal March. 1965. P.7.

۳ـ عدم تمرکز نفوس در شهر — Decentralization

٤ـ تمرکز دوباره — Recentralization

٥ـ جدائی مکانی — Segregation

٦ـ مهاجرت بین شهر و روستاها — Urban rural Migration

۷ـ توالی — Succession

بایست تذکر داد که هریك ازین پروسه های ایکالوژیکی در هرکشور و در هر ساختمانهای سیاسی و اقتصادی ممالك دارای خصوصیات و اوصاف جداگانه است ولی آنچه در همه جا بطور چشم دید عومیت دارد عبارت از تحرك و رقابت در محیط زیست شهری عامل رقابت مشروع و ارتقائی درتمام پروسه های ایکالوژیکی بوضاحت دیده میشود و در پهلوی آن تحرك اجتماعی باعث نوآوری های مختلف گردیده که نتیجه حاصله آن در شهر ها باعث نوآوری های ساختمانی و اصلاحات محیط شهری میگردد . اکنون بطور مختصر مطالب فوق را از نظر می گذرانیم :

۱ـ تراکم : نفوس شهری بنا بر اراده ، تمایلات و تصمیمکه ازلحاظ موقفهای مختلف اجتماعی خود دارد بیکی از محلات شهری استقرار می یابند . انگیزه استقرار در محلهای مختلف باعث ازدیاد و یا کمی نفوس دریك ساحه معین شهری میگردد که درین مورد مزیت های ایکالوژیکی یك ساحه معین بایست بطور همه جانبه مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد که ایا ساحه مذکور تا کدام اندازه و روی کدام انگیزه های مختلف باشندگان شهری را جلب و جمع کرده توانسته و در نتیجه باعث افزایش تراکم نفوس و یا باعث کاهش محیط زیست انسانها دریك ساحه معین شهری گردیده است .

بطور مثال : در شهر کابل و سایر شهر های جهان تراکم نفوس در نقاطی بملاحظه میرسد که درانجا فعالیت های تجارتی ـ صنعتی ـ فرهنگی و اداری بیشتر باشد . تراکم امروزی که در شهر ها دیده میشوند تنها نتیجه افزایش طبیعی نیست بلکه نمودار حرکت جوامع و انسانها ازیك ناحیه به ناحیه دیگر شهر میباشد که به منظور ارضای عواطف و خواسته های آن ها صورت میگیرد .

۲ ـ تمرکز نفوس : تمرکز یکی از پروسه های ایکالوژیکی شهر بحساب می آیدکه البته نتیجه تمایل افراد وبه تجمع در محل خاصی برای ارضای احتیاجات مشترک صورت می گیرد . مثلاً : تمرکز در محلات دستگاه های کار ـ در موسسات عرفانی و مدارس و همچنان در مؤسسات تفریحی ورزشی و امثال آن . گاه گاهی تمرکز در مقطع زمانی طویلتری امکان پذیر میگردد . مثلاً : تمرکز افراد در مراکز تجارتی و صناعتی که این دو محل در طول مدت نسبتاً طولانی ساحات مختلف شهری را بوجود می آورند . مثلاً : در کابل ناحیه صنعتی پلچرخی و یاد ستگاه های صنعتی ساحه جنگلک و بگرامی معرف این مطلب شده میتوانند . گاه گاهی این نوع مراکز در مقطع زمانی کوتاه مدت نیز بوجود آمده میتواند . مثلاً : مراکز تفریحی ـ ورزشگاه ها ـ سینما ها میتواند تعداد زیادی افراد شهری را بخود متوجه سازند . در هر دو حالت نقطه ثقل یا مرکز اجتماعات بشری را در شهر محلات خرید و فروش منطقه تجارتی شهر تشکیل میدهد . زیرا انگیزه های اقتصادی که جدید ترین و مهم ترین پدیده های بشری بوده و انسان به آن بیشتر نیازمندی دارد . اضافه تر در کنار مساجد ـ کلیسا ها ، مراکز فرهنگی و تجارتی موجب تماس و تمرکز افراد میگردد که به این حساب اگر باز هم شهر کابل را مثال بدهیم مرکز تجارتی در ساحه پل باغ عمومی بین مساجد شاه دو شمشیره و پل خشتی بمراتب نظر به دیگر ساحات شهری انکشاف کرده و مرکز اجتماع شهری را تشکیل میدهد و این مطلب را در اطراف مسجد جامع دهلی کهنه نیز دریافت کرده میتوانیم .

۳ ـ عدم تمرکز نفوس : عدم تمرکز محصول پروسه های ایکالوژیکی شهری بوده که در نتیجه آن تمایل و گرایش اشخاص و مؤسسات اجتماعی از مرکز شهر بسوی اطراف شهر صورت میگیرد . تحرک اجتماعی و اقتصادی و رقابت های محلی از لحاظ سویه دانش و بنیه مالی درین مورد اثر قابل ملاحظه ئی را نیز دارا میباشد . عدم تمرکز اغلباً در مواردی صورت می گیرد که در کشور های صنعتی نفوس شهر بنا بر تراکم نفوس و افزار کار صنعتی بیشتر که باعث آلودگی شهر میگردد یکعده مردمان از مرکز شهر به اطراف شهر

تغییر محل مینماید که این مطلب و عملیه را به اصطلاح عدم تمرکز یاد میکنند اما در ممالك روبه انکشاف اکثراً کوشش بعمل می آیدکه از زندگی انکشاف ـ یافته ٔ شهری آشنائی حاصل نمایند و روی این انگیزه مهاجرت های روستائی به استقامت شهر صورت می گیرد و باعث پر نفوس شدن شهر های روبه انکشاف میگردد که این مطلب را در اکثر شهر های افغانستان دیده میتوانیم ۰ ناگفته نباید گذاشت که علی الرغم عدم تمرکز در شهر های صنعتی و ممالك انکشاف یافته تمایل انسانها به زندگی شهری سبب شده است که در نقاط مختلف جهان شهر های عظیمی بوجود آورد ۰ که این نوع شهر های بزرگ را به اصطلاح میتروپول Meteopolis ویا ام البلاد (مادر شهر ها) یاد میگردد ۰

۴ ـ تمرکز دوباره : در طول تاریخ بنا بر عدم توازن ایکا لوژیکی برخی از شهر ها و مراکز اجتماع شهری موجودیت خود را از دست داده و برای مدت نسبتاً طولانی ساحه ٔ متروك را بهار آورند اما با گذشت زمان این نوع شهر ها دوباره احیا ٔ گردیده و مراکز شهری مجدد را بوجود می آورند که درین مورد شهر مزار شریف ـ هرات و شهر بامیان مثالهای برجسته ٔ این موضوع راتشکیل میدهد ۰ طوریکه میدانیم این شهر ها در اثر حملات چنگیز بکلی ویران گردید و در طول سالهای متمادی بطور متروك قرار داشتند اما با انکشاف اقتصاد صنایع تجارت و تحرك مختلف اجتماعی با در نظر داشت تسهیلات و وسایل موثر و معاصر تکنا لوژیکی این نوع مراکز بار دوم حیثیت قبلی خود را حفظ نموده و در پروسه ٔ تمرکز دوباره مراکز مجدد شهری را بوجود آوردند ۰ این موضوع در ممالك مترقی و صنعتی نیز بدرستی ملاحظه شده میتواند که با انکشاف تکنالوژیکی معاصر اکثر مراکز قدیمه ٔ شهری به شهر های بزرگی مبدل شده اند ۰

۵ ـ جدائی مکانی : مراد از جدائی مکانی در شهرها موضوع بعد فاصله بین اجتماعات بشری نبوده بلکه موضوع تباین و تفاوتهای مختلف طبقاتی را در یك شهر ارائه مینماید که از لحاظ مشخصات کلتوری ـ اقتصادی حتی نژادی و مذهبی گروپهای مختلف دریك شهر از خود بجا گذاشته و فاصله کیفی

را از لحاظ مشخصات مدنی آشکار میسازد • گروپهای بشری درمحلات و نواحی مختلف شهر مراکز مختلف را بوجود می آورند که اساس این مراکز را انگیزه های فرهنگی ـ اقتصادی ـ اجتماعی و سیاسی تشکیل میدهد که اغلباً در ممالك روبه انکشاف و شهرهای موجوده آن این نوع تفاوت ها به وضاحت دیده میشود • در شهرهای ممالك انکشاف یافته و صنعتی بخصوص در کشور های سرمایداری تفاوتهای کلتوری ـ اقتصادی و اجتماعی از مسایل قابل ملاحظه ئی شهری بحساب می آید • مثلاً در بعضی محله های شهر واشنگتن محل سکونت و بود و باش نگرو ها در محله دیگر مردمان هسپانوی و یا پورتوریکوئی ها در بعضی محلات مراکز اجتماع دیپلومات ها و سفارت خانه ها و در برخی از محلات دیگر محیط زیست مسیحیون و یهودیان مشخصات اجتماعی و فرهنگی کاملاً به شکل طبقاتی را در ان شهر روشن می سازد و بطور ناگزیر تفاوتها ، تباین و جدائی مکانی از لحاظ کمی و کیفی در محله های مختلف شهری به ملاحظه میرسد •

موضوع مهاجرت ها :

مهاجرت از ده به شهر و یا از شهر به روستا ها هرد و از پروسه های نافذ ایکا لوژیکی که درشهر های صنعتی وسایر شهر های جهان که در مراحل انکشافی ـ حالات انکشاف یافته خود قرار دارد ارزش قابل ملاحظه ئی را دارا میباشد •

مهاجرت در شهر ها بداخل دو تصنیف جداگانه مورد ارزیابی قرار می گیرد :

الف ـ در شهر های ممالك رو به انکشاف اغلباً مهاجرت از دهکده ها به استقامت شهر ها عملی میگردد و محور های مهاجرت در اطراف شهر سمت حرکت وورود مهاجرین مردمان روستائی را آشکار میسازد • مثال تطبیقی این موضوع را در شهر کابل میتوان بخوبی ملاحظه کرد • طوریکه دیده میشود محور مردمان غربی کشور در سمت غرب شهر کابل و از مردمان شمال کشور در سمت شمال کابل و مردمان سمت شرق اغلباً در گوشه و کنارشرقی کابل

و مردمان صفحات جنوب کشور در محور مهاجرت جنوبی‌شهر کابل جابجا شده ــ اند • این محور های مهاجرت در مراحل ابتدائی و در شرایط فعلی مشکلات زیادی را از لحاظ تنظیم شبکه های شهری و موضوعات اجتماعی و اقتصادی ببار اورده استکه جریان رشد طبیعی شهر را از لحاظ تطبیق پروژه های عمرانی تا حدی بطی گردانیده است •

ب ــ در شهر های پیشرفته ٔ صنعتی مهاجرت ها از شهر بسوی ــ دهات صورت میگیرد و تقریبا ٔ عکس اولی است •

فصل دوم

ایکالوژی شهری وشهرگرائی

توسعهٔ ایکالوژیکی شهرها :

در ابعاد تاریخ هیچ شهری از روی تصادف بمیان نیامده بلکه عملکرد (Function) محیطی ـ اجتماعی ـ فرهنگی ـ اقتصادی و صنعتی مذهبی ـ توریستکی و غیره بحیث پدیده های مهم ایکالوژیکی در احداث شهر ها نقش قابل ملاحظه ئی را دارا بوده است ۰ این عملکرد همه جانبه ابتدا ً باعث بوجود آمدن مدنیت های بزرگ زراعتی گردیدکه اکثراً در سرزمین های حاصلخیز و سر سبز احراز موقعیت نموده همردیف با انکشاف زراعتی مدنیت های بزرگی توانسته اند شهر های بزرگی را بوجود آورد ۰ در رابطه با تکامل اجتماعی در مراحل اولی و مقدماتی کمون اولیه بنا بر اشتراکیت محیط زیست شهر ها آنقدر تبارز نکرده بود بلکه محله های کوچك محل زیستقبایل مختلفه را تشکیل میداد ۰ اما بمرور زمان هنگامیکه کمون اولیه به نظام برده داری مبدل میگردد استفاده از ارزش کار انسانی و نیروی برده ها شهر های عظیمی در مدنیت های کهن و باستانی جهان بوجود آمد که مثالهای قابل

ملاحظه ٔ آن را در دوره فراعنه ٔ مصر بنیان گذاری اهرام های انجابوده و در مدنیت چین تعداد بگذاری دیوار بزرگ چین و شهر های مجاور آن ازینگونه دست آورد نظام برده داری بحساب می آید . علاوه بران زمانیکه سیستم برده داری به نظام فیودالی مبدل میگردد هریك از محله های فیودالان بزرگ هسته های شهر های بعدی را پایه گذاری نمود که بعضی از انها سیرانکشافی و ارتقائی خودرا پیمود و استثناً بعضی از انها انکشاف نکرده مواجه به زوال گردید . ازین لحاظ اوج گسترش شهر ها ابتدا ٔ همردیف با اوج نظام برده داری جامه ٔ عمل پوشید اما بعدتر از اختراع ماشین بخار و اختراعات برق و دیگر وسایل تخنیکی و صنعتی شهر ها بحیث مراکز متراکم نفوس و جمعیت مبدل گردید که مطالعه ٔ آن در بخشهای مختلف علوم اجتماعی و تخنیکی چشم انداز های جداگانه ئی را اختیار نمود . شهر هائیکه در مدنیت های باستانی و قدیم عرض وجود نمودند عموماً در امتداد دریا ها خصوصاً آنعده دریا هائیکه شکل بین النهرین را دارا بوده انکشاف مزیدی نموده است ؛ بطور مثال ؛ ـ حوزه ٔ بین النهرین که زادگاه مدنیت آسور ، کلده و عیلامی ، ـ بودند ۲ ـ حوزه ٔ نیل که زادگاه مدنیت مصرقدیم میباشد . ۳ ـ حوزه ٔ امو و سیر دریا زادگاه مدنیت باختر بوده ٤ ـ حوزه ٔ سند ٥ ـ حوزه ٔ گنگا ٦ ـ حوزه ٔ دریای هوانگهوویکسی کیانگ . تا زمانیکه انسانها به تکنالوژی پیشرفته دست نیازیده بودند در سرزمین های نیمکره ٔ شرقی مساعدت محیط ایکالوژیکی با شرایط محیط زیست انسان زمینه ٔ رشد و انکشاف شهرهارابه وجه مطلوب تری فراهم نموده از همین لحاظ در اکثر نواحی آسیاو شمال افریقا شهر های کهن تاریخی بوجود آمده و بمرور زمان بطورمتفاوت سیر تزولی و یا انکشافی خود را پیموده است . حوزه هائیکه در بالا ذکرگردیده است هرکدام شاهد مدنیت های باستانی و شگوفانی بوده است که شهرهای بزرگی را از خود بجا گذاشته و امروز برخی از انها انکشاف بیشتر یافته در پهلوی صنعت و تکنالوژی میتر و پول های بزرگی را از خود بجاگذاشته اند و امروز برخی از انها انکشاف بیشتر نیافته اند که برخی ازانهاازقبیل ؛

شهرهای هراپه و موهنجدارو که در مسیر دریای سند قرار داشته اکنون بحیث شهرهای تاریخی محل کاوش آرکیالوژیست هارا بار آورده چه این شهرها به خرابه مبدل شده و سیر انکشافی انها متوقف گردیده است • بهمین ترتیب باختر قدیم که بزرگترین شهر آریائی باستان بحساب می آید و بنام ام البلاد یاد می شد و بعد از حملات چنگیز بشکل خرابه ئی مبدل گردید که اکنون با انکشاف شهر مزار شریف دو باره به اوج شهرت خود نایل آمده است • بهمین ترتیب در بین النهرین شهر هائیکه از مدنیت های آسور و کلده بجاگذاشته شده بود اکنون از بین رفته و شهرهای جدیدی آن را عوض نموده است • اما در امریکای شمالی و امریکای جنوبی بعد از اکتشافات جغرافیائی و مهاجرت سیل آسای مردمان اروپا در قرون ۱۷ و ۱۸ شهرهائی بنانهاده شد که تاریخ نسبتاً نزدیکتری را ارائه مینماید و به استثنای بعضی شهرهای مکسیکو دیگر تمامی شهر های امریکای شمالی و جنوبی در جریان قرون ۱۷ و ۱۸ ابنا نهاده شده که قدامت تاریخی آنها شبیه شهر های آسیائی و اطراف مدیترانه نمیباشد • در هردو حالت چه در نیمکره ٔ شرقی و غربی محیط ایکالوژیکی در توسعه ٔ شهر ها رول بوازنده داشته اما تخنیك و تکنا لوژی معاصر بیشتر در صنعتی ساختن شهرها و تسهیلات امور شهری سبب شده است • به این تفاوت که در شهر های قدیمه ترانسپورت بشکل ابتدائی بوده اما در شهر های معاصر وضع ترانسپورت و ارتباطات جمعی کاملاً حالت تخنیکی و الکترونیکی داشته که به هیچ صورت با شهر های قدیمه مقایسه شده نمیتواند •

مثلاً • از لحاظ ترانسپورت موجودیت میترو های شهری در شهر های انکشاف یافته ٔ امروز کاملاً ٔ پدیده ٔ تازه و جدید میباشد که در شهر های قدیمه ازان اثری بملاحظه نمیرسد •

بعضی از شهر های قدیمه با در نظر داشت پلانهای منظمی بنا نهاده شده بود که در مجموع باعث زیبائی شهر گردیده سرك ها ـ جاده ها ـ پارکها و غیره تماماً به اشکال مختلف هندسی اعمار می گردیدند •

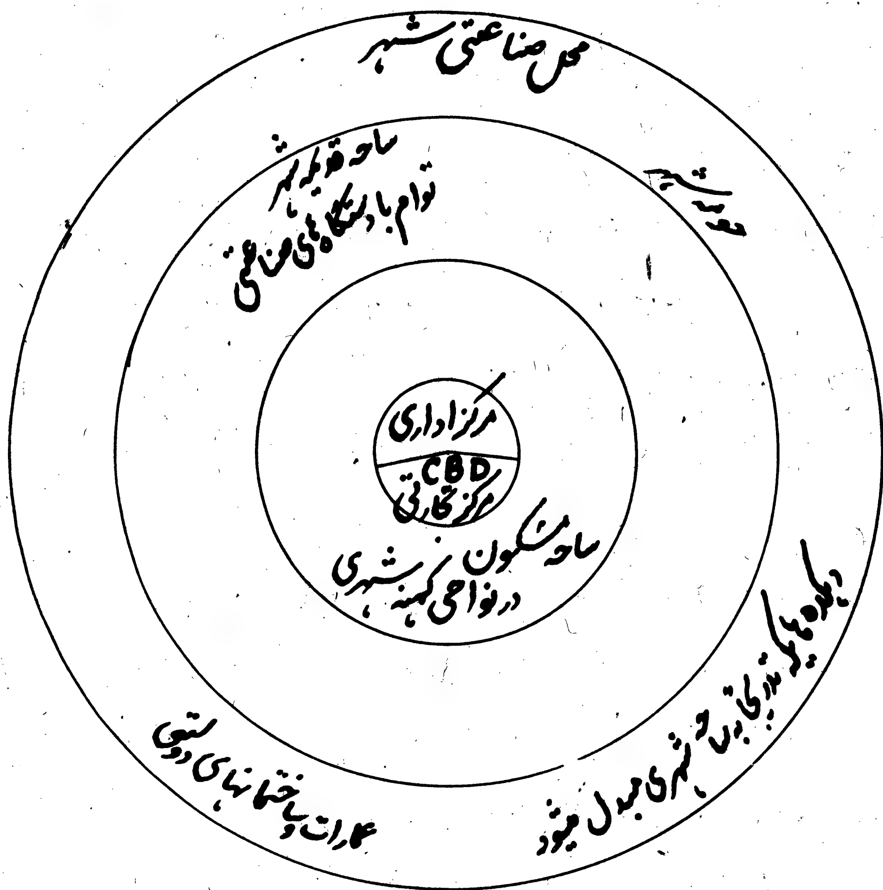
بعضی از آنها بشکل دایروی Concentric یا Radiational

بعضی قطاعی یا Sector, و برخی از انها بشکل سیستم خطی یا در امتداد دریا ها و یا راه های بزرگ پلان گذاری شده بودند •

مودل ساده شهری :

ساده ترین مودل یا نمونه عمومی یك شهر را در شکل (۱) می یابیم که با تفاوت جزئی در اکثر شهر های جهان بخصوص شهرهائیکه از قدیمترین زمان به اینطرف هسته گذاری شده اند و اکنون در حال رشد میباشد بملاحظه میرسد • مودل فوق در تمام ممالك آسیائی ـ اروپائی ـ کشورهای افریقائی و امریکای لاتین به طور نسبی صدق مینماید • زیرا در تمام این محلات اکثرا" هسته مرکزی شهرکه آبدات تاریخی ـ مراکز اداری ـ تجارتی ـ مراکزفرهنگی و مذهبی و امثال آن تشکیل میدهد که حقیقت این موضوع رابا کم تفاوت در کابل امروزه واکثر شهرهای افغانستان بخوبی میتوان مطالعه کرد :

منطقه" عمومی ساحه" شهر را نواحی تشکیل میدهد که تعدادی از فابریکه ها و مراکزکوچك صناعتی با خانه های کهنه که بدون پلان شهری اعمار شده امیخته میباشد (ش۱) • این مطلب همین اکنون در ساحه" صناعتی پلچرخی ـ هودخیل ـ گمرك شهر کابل ـ ساحه" بگرامی ـ جنگلك و یاساحه" دارالامان بوضاحت مطالعه کرده میتوانیم • از جانب دیگر درچنین یك منطقه بعضی از منازل و خانه های قدیمه در حال از بین رفتن و یا تغییر شکل میباشد و ناگزیراین نوع محلات نظریه ایجابات تکاملی شهر مراحل انکشافی خود را می پیماید • بطور مثال : در شهر کابل ساحه" چنداول ـ بارانه و غیره محلات کهنه از نظر عمرانی درحال تغیر و تحول بوده که بمرور زمان ـ ساختمان های معاصر جای آن را عوض خواهدکرد • منطقه" سومی شهر را ـ Suburb یا حومه یعنی چار اطراف شهر را تشکیل میدهدکه آمیخته با بعضی از مراکز اداری و فابریکه های صنعتی میباشدکه درشهر



مادل ساده شهری

FIG(1)
SOURCE: ROBERT PARK, THE CITY, 1965

کابل ساحه ٔ دارالامان و بعضی از نواحی بگرامی از جمله ٔ همین نوع محیط شهری بحساب می آید • در حومه های شهری اغلبا ً فعالیت های زراعتی بملاحظه میرسند •

محیط چهارمی شهر را ساحه ٔ صنعتی و فابریکات مختلف تشکیل میدهد که البته این نوع تصنیف را در شهر کابل بجز از ساحه ٔ صنعتی پلچرخی در دیگر جاها سراغ کرده نمیتوانیم از جانب دیگر موقعیت خانه های بزرگ شهری را تنها در ناحیه ٔ شمال شهر کابل اطراف، و جنوب خانه سازی و ساحه ٔ پنجصد فامیلی خیرخانه و غیره تشکیل میدهد که این نواحی نیز در همین تازه گی ها بوجود آمده اند، در پهلوی این نوع ساختمان ها دهکده هانیز درین نوع وجود دارد که در مرحله ٔ شهری شدن خود قرار دارد از قبیل : دهکده های بی بی مهرو، دهکده های چهاردهی ، بگرامی چهارآسیاب، چهلستون ، پغمان و غیره در ساختمان های عمرانی شهر علاوه بر خصوصیات فزیکی و توپوگرافیکی مشخصات و چگونگی اجتماعی و اقتصادی محلات مختلف شهر را نظر به ساختمان و تنظیم تعمیر از لحاظ موجودیت مراکز تجارتی ، ساحه ٔ رهایشی و استقرار بشری بخوبی میتوان ارزیابی نمود • درین نوع مطالعات ساختمان تعمیرات را نظر به بعد زمان نیز بایست در نظر گرفت زیراساختمان های هر عصر و دوره های تاریخی مشخصات بخصوص دارد که از نگاه فن معماری اوصاف جداگانه ئی را دارا میباشند •

نفوس شهری و دهاتی :

از لحاظ محیط زیست نفوس تمام مناطق جهان را به دو بخش تقسیم مینمایند ؛ دهاتی و شهری . اما جهت نامگذاری مناطق پر نفوس در هنگام اطلاق کلمات شهری و یا دهاتی مشکلاتی موجود است – شهر به منطقه پر نفوس که از نگاه تفوق و برتری مشغولیت اهالی آنها زراعت ارتباط نداشته باشد اطلاق میگردد اما مشخصه واحدیکه توسط آن بتوان کدام یکی از مناطق را به شهر متعلق ساخت وجود ندارد . ازمیان مشخصات بسیار زیاد شهر ها میتوان پنج گروپ اساسی را جدا کرد . تعداد نفوس که یکی از ساده ترین و مروج ترین آنها میباشد در ان یکی از انواع اشکال رول مسکنی ووظایف آن منعکس میگردد . اما مشخصه واحد تعداد نفوس وجود ندارد زیرا در ممالک مختلف فوق العاده تغییر نموده و خصوصیت طبیعی و شرایط اجتماعی آنها را با وضع اقتصادی انها منعکس میسازد . بطور مثال ؛ در بعضی ممالک به چنین منطقه ئیکه بیشتر از ۱۰۰۰۰ نفر باشنده داشته باشد شهر گفته میشود بهمین ترتیب در زیلند به منطقه ئیکه ۲۰۰۰۰ نفر – در ترکیه ۱۰۰۰۰ نفر در پاکستان و هند ۵۰۰۰ نفر در مکسیکو ۲۵۰۰ – نفر در تونس ۱۰۰۰ نفر و در دنمارک و سویس حتی ۲۰۰ الی ۲۵۰ نفر باشنده داشته باشد شهر گفته میشود .

در هر حالت ملاك تعین شهر و ده را نفوس بطور مشخص تعیین کرده نمیتواند . تنها تفاوت شهر و ده را در رابطه با فعالیت های صنعتی وکشاورزی میتوان از همدیگر امتیاز داد . به این مفهوم که در شهر ها فعالیت های صنعتی و در دهکده ها فعالیت زراعتی بیشتر بملاحظه میرسد . مشخصه اداری نیز مروج است و آنهم بشکل جداگانه وهم بشکل ترکیبی با دیگر مسایل استعمال میشود . بطور مثال ؛ در اکوا دور تمام مراکز ولایات را و درالجزایر مهمترین واحدی راکه دارای خود ارادیت میباشد شهر میدانند . بعضی اوقات تراکم نفوس و یا کثرت ساختمان ها مشخصه شهر را تشکیل میدهد . بطورمثال ؛

در جاپان مناطق پر نفوس که تعداد آن بیشتر از ۵۰۰۰۰ ساحه بوده — تراکم نفوس آن در هر کیلو متر مربع کمتر از ۴۰۰۰ نفر باشد شهری نامند .

در بعضی از ممالك جهان (اندونیزیا — زمبیا — پیرو) مشخصه ئی دیگری را بنام علایم شهری بکار می برند ، به چنین علامیم سطح عمرانی و موجودیت وسایل معاصر را در ساحه «زیست سرکها — برق — تیلفون و غیره» متعلق میدانند اما از جمله «مهمترین مشخصه» و کمتر مروج وظیفه «اقتصاد ملی منطقه» زیست میباشد . بطور مثال : در هند لازم است تا $\frac{3}{4}$ حصه از مردمان که استعداد کاررا دارند و به زراعت مشغول نباشند چنین مشخصه در بسیاری از ممالك جهان موجود است و دلالت به شهری بودن منطقه مینماید . در بسیاری از ممالك کپیتالیستی در قدم اول تعداد نفوس ، مشخصه اداری و صناعتی علایم شهری را پیشنهاد میکنند .

در اتحاد شوروی بصورت عموم دو نوع مشخصه «فوق قبول گردیده است» تعداد نفوس و مشخصه «اقتصاد ملی» . مشخصه تعداد نفوس در جمهوریت های اشتراکیه «شوروی فوق العاده متفاوت است . بطور مثال : در جمهوریت گرجستان — آذربایجان و ترکمنستان ۵۰۰۰ نفر — در بلاروسیه شوروی ۶۰۰۰ نفر در اوکراین و قرغزستان ۱۰۰۰۰ نفر — در جمهوریت فدرالی سوسیالیستی شوروی ۱۲۰۰۰ نفر و در جمهوریت های دیگر ۸۰۰۰ نفر . دراینجا قسمت زیادتر از باشندگان نباید به زراعت اشتغال داشته باشند اما برای تاجکستان و اذربایجان تعداد نفوس غیر زراعتی کمتر از ۵۰ فیصد نباشد و بسوای ارمنستان — لادویا و قزاقستان $\frac{2}{3}$ برای قرغزستان و جمهوریت فدرالی سوسیالیستی شوروی باید کمتر از ۸۵ فیصد نباشد . برای انکه اختلافات را در محاسبات شهری در جهان از میان برداشت دموگراف های ملل متحد مشخصه تعداد نفوس را ۲۰۰۰۰ نفر پیشنهاد کردند . این مساله در واقع امکان آن را نمیدهد تا اهالی مناطق زراعتی را در جمله «نفوس شهری داخل نموده اما مجاز است تا تعداد زیادی شهرنشینان را در قطار اهالی —

زراعتی آورده و تا حد زیاد سهم نفوس شهری را در جهان کاهش بدهد • — مثلاً • درسال ۱۹٦۰ نظر به محاسبات ملی در جهان سهم شهرنشینان ۲ر۳۵ فیصد را تشکیل میداد در حالیکه نظر به معلومات ملل متحد این رقم به ۲۷ فیصد میرسید • ارقام فوق حالت وسطی تناسب شهر و ده را در سطح بین المللی ارائه مینماید اما در کشور های پیشرفته و انکشاف یافته تناسب نفوس شهری ۸۸ فیصد و نفوس روستائی ۱۲ فیصد ارزیابی گردیده و از جانب دیگر در کشور های روبه انکشاف و عقب مانده این تناسب کاملاً درجهت معکوس خود قرار دارد • (جدول صفحات گذشته)

شهرگرائی : Urbanization)(۱)

شهرها در نتیجه تفکیک صنعت از زمینداری و مالداری بمیان آمدند • اولین شهر ها درحدود ۳۰۰۰ — سال قبل از میلاد در میسوپوتامیا، هندوستان مصر و چین بوجود آمدند • آنها مراکز اداری و سیاسی — صنعت و تجارت مناطق مستحکمی را تشکیل میدادند • در آغاز دوره های برده گی در آنها تعداد نفوس به ۲۰۰۰۰۰ نفر میرسید — درین هنگام نفوس شهر روم ۷۰۰۰۰۰ نفر بود • گرچه بعضی از منابع نفوس آن را یك ملیون نشان داده اند. در دوره های فیودالی نفوس شهر ها در نتیجه • سقوط صنعت وتزلزل — دوره • فیودالی کاهش یافته ازدیاد تعداد شهرهای بزرگ صرف با انکشاف کپیتا لیزم صورت گرفت • در آغاز انقلاب صنعتی درکره • زمین درحدود ۷۵۰ شهر با نفوس بیشتر از ۵۰۰۰۰ نفر و از انجمله ٤۵ شهر با نفوس بیشتر از ۱۰۰۰۰۰ نفر وجود داشت • جهت مقایسه میتوان سال ۱۹۵۰ را در نظر گرفت که درین سال این رقم به ۲۷٦۰۰ — شهر میرسید • ازدیاد

---

1. Dowson.J . Urbanization, Frec Press. 1964. P. 105.
Northam, Ray. Urban Geography. Oreg. State Uni. 1975. P. 271.

تعداد شهرها ـ تناسب شهرنشینان را به مقایسه نفوس روستائی افزایش داده درسال ۱۸۰۰ به تعداد ۳ فیصد ، درسال ۱۹۰۹ ـ ۶ر۱۳ فیصد درسال ۱۹۷۰ ـ ۳ر۳۶ فیصد صرف در شهرها زندگی میکردند ۰ درسال ۱۹۸۰ تعداد شهرنشینان ۴۶ فیصد را تشکیل داده و نظریه محاسبات و تحقیقات متخصصین ملل متحد این رقم در اخر قرن حاضر به ۵۲ فیصد خواهد رسید ۰ به این ترتیب پروسه ٔ اوربونیزیشن Urbanization که عامل اصلی آن را انکشاف سرمایه و دیگرگونی های صنعتی تشکیل میدهد در ابتداء به شکل بطی جریان داشته و بعداً سرعت بیشتر کسب کرد ۰ این پروسه در تمام ممالک آزاد شده از قید استعمار سرعت بیشتری داشت ۰ چون اوربونیزیشن Urbanization پروسه ٔ بزرگ پیچیده و مغلق است لذا در ممالک مختلف و قاره ها به انواع و اشکال مختلف بروز مینماید ۰ حتی در تحت عین شرایط اجتماعی و اقتصادی در نوعیت و خصوصیت آن سطح انکشاف اقتصادی مملکت ـ تعداد نفوس و اندازه مساحت ، موقعیت جغرافیائی و شرایط طبیعی مؤثر است اما معمولاً به هر اندازه ئیکه سطح انکشاف اقتصادی مملکت و تراکم نفوس بیشتر باشد به همان اندازه سطح اوربونیزیشن بالاتر میباشد ۰

یکی از مشخصات مهم و مروج اوربونیزیشن سهم نفوس شهری در مملکت و یا منطقه ٔ مورد نظر میباشد ۰ زیرا رول شهر را در زندگی و ترویج زندگی شهری در مملکت منعکس می سازد ۰ بلند ترین سطح اوربونیزیشن در ممالکی که ـ دارای اقتصاد پیشرفته باشند بملاحظه میرسد ۰ در سال ۱۹۷۰ در شهر های المان غرب ۲ر۸۲ فیصد ـ در امریکا ۵ر۷۳ فیصد در جاپان ۱ر۶۸ فیصد در الجزایر ۲ر۳۸ فیصد ـ در نایجریا ۲ر۲۰ فیصد ـ در هند ۹ر۱۹ فیصد در پاکستان ۱ر۱۳ فیصد زندگی می کردند ۰ به این ترتیب دیده میشود که در ممالک پیشرفتهٔ صنعتی سهم نفوس شهری بصورت کل نظر به ممالک روبه انکشاف بیشتر میباشد اما در بعضی از ممالک روبه انکشاف بخصوص در امریکای لاتین سهم نفوس شهری نیز بیشتر است ۰ در وینزویلا در سال ۱۹۷۰ ـ

۷۵٫۶ فیصد و در عراق ۵۵ فیصد نفوس در شهر ها زندگی مینمودند • روی همین دلیل است که بعضاً جهت دریافت سطح اوربونیزیشن یك مشخصه دیگری را بکار می برند وآن عبارت از : تراکم نفوس در شهر های بزرگ و بزرگتر است که درین اواخر به سرعت در انکشاف میباشد • در سال ۱۸۵۰ در جهان صرف ٤ شهر با نفوس بیشتر از یك ملیون نفر و درسال ۱۹۷۰ــ ۱۳۱ شهر و دراخیر سالهای ۱۹۷۰ در حدود ۲۰۰ شهر وجود داشت • به این ترتیب دیده ــ میشود که $\frac{۳}{٤}$ شهر های جهان که بیش از یك ملیون نفوس داشته در ٤٠ــ سال اخیر بوجود آمده اند • در آخر سالهای ۲۰۰۰ نظر به محاسبات ــ دموگرافها در جهان تعداد چنین شهرها به ٤٠٠ خواهد رسید و $\frac{۲}{۳}$ شهر های جهان بیش از یك ملیون نفوس خواهد داشت که در ممالك پیشرفته کپیتالیستی و سوسیالیستی موقعیت خواهند گرفت • در جاپان ٤٠ ــ ٤٢ فیصد نفوس را ــ شهر نشینان تشکیل میدهد • در ممالك روبه انکشاف که تعداد شهرنشینان آن بیش از یك ملیون نفر میرسد نیز رو به افزایش میباشد • اگر درسال های ــ ۱۹۷۰ الی ۱۹۵۰ در تعداد نفوس شهری که در شهر های بزرگ متمرکـــز گردیده بودند از ۲۹ به ۳۲ فیصد افزایش بعمل آمده باشد پس در ممالـــك روبه انکشاف این رقم ۲۰ فیصد افزا یش را نشان میدهد • بطور مثـــال : در قاهره و اسکندریه در حا ل حاضر بیشتر از نصف نفوس شهری مصر در این دو شهر زندگی میکند و به همین ترتیب تعداد زیادی از شهر ها درجهان وسعت چشمگیری را نصیب گردیده اند • نظر به سرحدات اداری شهر تعداد نفوس آن در توکیو در سال ۱۹۷۰ به ۹ ملیون نفر، از نیویارك به ۸ ملیون نفر، از مسکو به ۷٫۳ ملیون نفر و بمبـــئی به ٦ ملیون نفر میرسید • اما بسیاری از شهر ها از سرحدات اداری خود خارج گردیده و تعداد آنها بیشتر ــ گردیده است • بطور مثال : در نیویارك بیشتر از ١٤ ملیون نفر، درجاپان بیشتر از ۱۱ ملیون نفر و در لندن و پاریس بیشتر از ۸ ملیون نفر، در شیکاگو بیشتر از ۷ ملیون نفر زندگی میکنند و تراکم نفوس درین شهر ها به کمیت های فوق ــ العاده بزرگ خود میرسد • این رقم در لندن (۱٫٠٤٠٠) نفر در هر کیلـــو

متر مربع و در توکیو به ۱۱۰۰۰ نفر در هر کیلو متر مربع میرسد • این حالت نتایج منفی را برای صحت و شرایط زندگی مردم بوسیله ٔ پرابلم های اجتماعی ــ صحی ــ ترانسپورتی و غیره بوجود می اورد • در نتیجه ٔ انکشاف سریع و افزایش وسایل نقلیه در شهر های امریکاهوا را فوق العاده کثیف ساخته است •بطور مثال ؛ همه روزه در لاس انجلس در حدود ۱۰٫۰۰ تن گاز کاربن و ۳٫۰ ۵ تن اوکساید اوزون به اتموسفیرهامیگردد • به این ترتیب آلودگی هوا سبب مریضی همشهریان میگردد •در ممالك روبه انکشاف اوربونیزیشن در انکشاف صنعت و کلتور و کانسو لید یشن Consoldation ویا استقرار ملت ها نقش مؤثری دارد •

اما در بسیاری از ممالك اوربو نیزیشن (۱) تا حد زیادی از انکشاف صنایع دستی و مصروفیت های کارگری غیر ماشینی می کاهد • بطور مثال ؛ در مصر در سالهای ۱۹۶۰ سرعت انکشاف نفوس شهری نسبت به ازدیاد مشغولیت در صنایع دو برابر بیشتر بود • این پروسه باعث بوجود آمدن صنایع ماشینی شده در نتیجه عامل ازدیاد بیکاران در شهرهای بزرگ ممالك روبه انکشاف می گردند • در کنار و نواحی شهر ها ناحیه ٔ فقرا ٔ وجود دارد که بنام بیدنویل Bidnovil ،در ممالك افریقائی بنام گوربی Gorby و در برازیل بنام فاویل Favil یاد میشوند • درینجا مردمان در خانه های مؤقتی که فاقد وسایل معمولی زندگی میباشند بسرمی برند • چنین شهری شدن و یا اوربو نیزیشن شدن را که با صنعت همراه نمیباشد اکثرا ٔ بنام شهرهای غیر صنعتی و غیر حقیقی یاد مینمایند • تناسب بین اوربونیزیشن و صنعت در ممالك سوسیالیستی به مشاهده میرسد که درچنین ممالك شهرها قاعدتا ٔ در اطراف دستگاه های بزرگ صنعتی بمیان آمده و انکشاف ساحات زیست

---

1. Urbanization,

تناسب نفوس شهری و دهاتی در یک تعداد کشورهای جهان
((۱۹۷۵))

۱• افغانستان	۱۶ فیصد نفوس شهری	۸۴ فیصد نفوس دهاتی
۲• البانیه	۶۸ رر رر رر	۳۲ رر رر رر
۳• ارجنتاین	۷۰ رر رر رر	۳۰ رر رر رر
۴• استرالیا	۷۵ رر رر رر	۲۵ رر رر رر
۵• اطریش	۵۰ رر رر رر	۵۰ رر رر رر
۶• برازیل	۵۳ رر رر رر	۴۷ رر رر رر
۷• بلغاریا	۴۸ رر رر رر	۵۲ رر رر رر
۸• کانادا	۷۳ر۶ رر رر رر	۲۶ر۴ رر رر رر
۹• چین	۲۰ رر رر رر	۸۰ رر رر رر
۱۰• دنمارک	۷۵ رر رر رر	۲۵ رر رر رر
۱۱• مصر	۳۸ رر رر رر	۶۲ رر رر رر
۱۲• فرانسه	۶۳ رر رر رر	۳۷ رر رر رر
۱۳• هند	۲۰ رر رر رر	۸۰ رر رر رر
۱۴• ایران	۳۱ رر رر رر	۶۹ رر رر رر
۱۵• اندونیزیا	۹ر۴ رر رر رر	۹۰ر۶ رر رر رر
۱۶• ایتالیا	۴۸ رر رر رر	۵۲ رر رر رر
۱۷• ساحل عاج	۱۹ رر رر رر	۸۱ رر رر رر
۱۸• جامیکا	۳۰ رر رر رر	۷۰ رر رر رر
۱۹• لائوس	۵ رر رر رر	۹۵ رر رر رر
۲۰• مکسیکو	۵۱ رر رر رر	۴۹ رر رر رر
۲۱• لایبریا	۱۹ رر رر رر	۸۱ رر رر رر
۲۲• ناروی	۵۷ رر رر رر	۴۳ رر رر رر
۲۳• پاکستان	۱۳ر۱ رر رر رر	۸۶ر۹ رر رر رر

۲۴. عربستان سعودی	۳۰ فیصد نفوس شهری	۷۰ فیصد نفوس دهاتی
۲۵. اتحاد جماهیر شوروی	۸۰ رر رر رر	۲۰ رر رر رر
۲۶. ایالات متحده امریکا	۸۶ رر رر رر	۱۴ رر رر رر
۲۷. انگلستان	۷۴/۹ رر رر رر	۲۵/۱ رر رر رر (۱)

1. World Almanac, USA. P. 652. 1980.

و خدمات بصورت بسیار دقیق پلان گذاری میگردد • در اواخر قرن گذشته بزرگترین شهرهای جهان توسط مناطق اطراف شهرها که بصورت تدریجی به قسمت اصلی شهرها تبدیل گردیده به شهر های بزرگ مبدل شده اند • در چنین حالت شهرها از سرحدات اداری خود خارج شده و به مناطق دیگری توسعه پیدا کردند •

اگلیمریشن Agglomerations در سالهای نیمه ۱۹۵۰ انکشاف بیشتری نمود و این مسأله با انقلاب علمی و تخنیکی ارتباط نزدیک داشت زیرا در آن هنگام در اکثر شهرهای بزرگ شرایط خوبی جهت تولیدات کوپراتیفی و ارتباط در ساحات مختلف فعالیت های اجتماعی بوجود آمد • در اگلیمریشن معمولاً شهر های مهم یعنی هسته و مناطق پر نفوس ساحه صنعتی و استراحت گاه ها وغیره از همدیگر جدا می گردد • اساس اصلی اگلیمریشن در صنعت و ارتباط مهمیکه فعالیت های صنعتی بمیان آورده است تشکیل میدهد • اما ارتباطات دیگری هم وجود داردکه معمولاً بنام روابط کلتوری معیشتی یاد میگردد • وسعت و اندازه اگلیمریشن به کیلو متر نه بلکه به زمانیکه جهت رسیدن به مرکز از اطراف و کناره هاسپری میشود دریافت میگردد • معمولاً سرحد زمانی را دو ساعت تعین نموده اند • به همین علت در ممالکی که دارای سطح انکشاف ترانسپورتی میباشد اندازه خطی اگلیمریشن یکسان نمی باشد اگلیمریشن در ارتباط راه های ترانسپورتی انکشاف مینماید به همین لحاظ دارای فورم و ساختمان ستاره ئی میباشد • اگلیمریشن در تمام ممالك جهان بمشاهده میرسد اما بخصوص در ممالك صناعتی و انکشاف یافته بیشتر دیده میشود • بطور مثال : در سال ۱۹۷۰ در امریکا ۲۴۷ اگلیمریشن شهری و از انجمله ۶۲ اگلیمریشن شهری با نفوس بیشتر از ۰۰۰ ۵۰۰ نفر صورت گرفت • در همین سال در شوروی ۱۰۰ اگلیمریشن با نفوس بیشتر از ۰۰۰ ۲۰۰ نفر و ۴۷۰ گروپ منطقوی شهری که در حالت تبدیل شدن به اگلیمریشن بودند تثبیت گردیده است • اگلیمریشن از همدیگر در ساختمان داخلی خود متمایز میگردد که با در نظر داشت ان

آنها را میتوان به اگلیمریشن کثیرالمرکز و واحد المرکز تقسیم کرد • مروج ترین انها را تیپ روم تشکیل میدهد • بطور مثال : اگلیمریشن مسکو • لندن – پاریس و غیره که بدور یك شهر بزرگ یعنی هسته متمرکز می گردند چنین اگلیمریشن شکل ستاره ئی و اگلیمریشن هائیکه در کناره های ابحار و دریاهای بزرگ صورت میگیرد شکل قطاعی و قوسی را دارا می باشند • مانند : لیورپول و لیننگراد • اگلیمریشن کثیرالمرکز در مناطق استحصال مواد معدنی بوجود می اید • بطور مثال : در حوزه ٔ ذغال روره کوزنیتسك و غیره • حالت اختصاصی آن را گاهی هم اگلیمریشن دو قطبی تشکیل میدهد • بطور مثال : اگلیمریشن توکیو – یوکوهاما – لیورپول – مانچستر و غیره پیدایش اگلیمریشن حرکات چرخشی نفوس را بوجود می آورد که در مکان و زمان ثابت بوده و دارای تناسب معین باشد بطور مثال در طول شب و روز در رفت و آمد هـای مردم در بین مناطق مختلف میباشد • مثلاً ٔ نظریه محاسبات یك تن از علمای شوروی بنام اوریوه در اتحاد شوروی در حدود ۱۲ فیصد محصلین – کارگران هر روزه از اطراف شهر به مرکز شهر آمده و عصر همان روز به مسکن اصلی شان دوباره بر می گردند • این رقم در پولند به ۲۰ فیصد میرسد در مسکو از اطراف شهر روزانه ۰۰۰ ۰۰ ٦ نفر – در پاریس یك ملیون نفر می ایند و دوباره در عصر روز به محلات خود بر می گردند • در ممالك پیشرفته ٔ کپیتالیستی تعداد نفوس هسته های شهری کاهش یافته و تعداد نفوس اطراف شهر ها زیاد میگردند • علت آن را خرابی حالت محیط مجاور و سطح بهبود زندگی در مرکز شهر های بزرگ تشکیل میدهند • مردمانیکه سطح زندگی خوبتر دارند به اطراف شهر ها رفته و در مراکز شهر مردمان فقیر تر با قیمانده • که در نتیجه آن محلات زیاد بشکل فقرا ٔ و خرابه ها تبدیل میگردد • بطور مثال : در ناحیه های نیویارك – شیکاگو – لاس انجلس و شهر های بزرگ دیگر افریقائی ها – پورتوریکوئی ها و مهاجرین ممالك دیگر که در میان آنها بیکاری به ۵۰ فیصد میرسد زندگی مینمایند • از چنین خانه های نشیمن مالك های آن کرایه ٔ خوب

و مقامات شهری مالیه قابل ملاحظه ئی اخذ میدارند • به همین علت حالت مالی شهر های بزرگ روبه خرابی گذاشته و حادثه " جدیدی را بنام بحران شهر های بزرگ بوجود می آورند •

رفتن نفوس با سطح زندگی و اقتصاد بهتر به اطراف شهر و کاهش نفوس در مرکز بنام حادثه " سب اوربنیزیشن Sub-urbanization یاد میشود • در ممالك سوسیالیستی و رو به انکشاف این حادثه بندرت دیده میشود • انتشار اگلیمریشن د ر نتیجه " سب اوربونیزیشن و عوامل دیگر حادثه " جدیدی بنام میگاپولیس Megalopolis (از کلمه یونانی میگالو — بزرگ و پولیس شهر را میدهد) بوجود آورد • میگاپولیس در حقیقت تجمع چندین اگلیمریشن میباشد — میگا پولیس معمولاً " در امتداد چندین محور بزرگ ترانسپورتی تشکیل میگردد • مثلاً " در امتداد خطوط آهن و موتر در امتداد کناره های اوقیانوس ها و غیره • اولین میگاپولیس عبارت از : Atlantic Megalopolis که از بوستون الی واشنگتن در امتداد کناره های اتلانتیك امریکا قرار دارد میباشد و بعضاً " این میگاپولیس را بنام اتلانتیکی نیز یاد میکنند و در ان بزرگترین اگلیمریشن های بوستون — نیو یارك فلادلفیا — بالتیمور — واشنگتن و غیره شامل میباشد •

میگاپولیس دومی امریکائی که در جنوب کناره های جهیل های بزرگ در تشکیل است بنام میگا پولیس جهیلی یاد میگردد که متشکل است از — اگلیمریشن های بوفالو — کلیولند — دیترویت — شیکاگو و ملواکی • عظیمترین میگاپولیس در جاپان بوجود آمد (میگاپولیس اوقیانوس آرام) که در ان اگلیمریشن های توکیو — یوکوهاما — یوکاسو — کاواسکی — کوب و غیره شامل میباشند •

در انگلستان میگاپولیس از شمال غرب به جنوب غرب امتداد داشته و اگلیمریشن های یورك شایر غربی، میرسایڈ غربی — میدلند غربی و لندن را در بر میگیرد • میگا پولیس انترناسیونال در اروپای غربی که از پاریس در قسمت های شمال فرانسه عبور نموده و بعداً " از طریق بلجیم به نیدرلند (اگلیمریشن بروکسیل — انت ورپین — راندستات) در مناطق رور المان غرب ادامه

پیدا میکند • بوجود آمدن این نوع تجمع شهرها (اگلیمریشن و میگاپولیس حادثه جدیدی را بمیان می آورد در چنین تشکلات بصورت کل اختلاف و تفاوت ها میان نفوس شهری و دهاتی از بین رفته و یک ساحه اوربونیزیشن کامل بوجـــود می آیـــــــد •

فصل سوم

اهمیت مطالعه شهر و تشکل شهرها

ارزش مطالعه جغرافیای شهری :

جغرافیه شهری از دو نگاه بیشتر عطف توجه مینماید :

۱ــ انکه در شهر ها حلقه های قبیلوی اتنوسنتریزم (Ethnocentrism) از هم میپاشد و در عوض تعمیم فرهنگ و ثقافت عمومی سرعت می یابد .(۱)

۲ــ با شکستن حلقه ٔ اتنوسنتریزم (محور های قبیلوی) (Ethnic) امتزاج افراد و جهان بینی انها بیشتر گردیده گرایش آنها را در محوطه های شهری به طرز دید ملی، و بین المللی رهنمائی میکند که درین جا سرعت عمل اتصال حلقه های اجتماعی بیشتر از همه در خور اهمیت میباشد و همچنین این مرحله ــ آغاز امتزاج (Integration) است که در مطالعه ٔ ایکالوجی

1. Ibid. P. 285.

شهری (City Ecology) از عناوین مهم بشمار میرود •

شهر از جمله ٔ بزرگترین ساختمان های عمرانی به حساب می اید که تعداد کثیر انسانها دران استقرار یافته اند • شهر در مجموع از موٴثرترین و مهمترین نیرو های خلاقه ٔ فرهنگی است که تمامی فعالیت های اجتماعی سیاسی ـ اقتصادی ـ اداری ـ علمی و عرفانی دران هسته گذاری میشود و انعکاس آن در جهات مثبت ـ در اطراف و محیط مجاور از خود نقش و اثر محسوس به جا میگذارد •

اما تا جائیکه از رویداد های تاریخی و انکشافات معاصر شهر های مختلف جهان بر میاید تحرک و دینامیزم اجتماعی درتحت هر گونه شرایط از شهر ها منبع میگیرد و در اتصال و امتزاج حلقه های اجتماعی رول برازنده از خود به ودیعه میگذارد • علاوه بران در تاٴمین کلتور و ثقافت ملی وتعمیم بخشیدن ان ارزش شهر ها درین اواخر بیشتر از همه مسایل جلب نظر مینماید • این موضوع را پیرامون موضوعات تطبیقی آن در شهر کابل از نظر میگذرانیم • در ممالک رو به انکشاف و کشور های زراعتی دائماٴ کوشش بعمل می آید که روستائیها و ملاکین کوچک ویا اشخاص که بدون ملکیت جهت شغل وحرفه و برای بدست آوردن اجرت کار به شهر ها رو می آورند ازین سبب در شهر ها و آنهم در موقعیت های معین و مشخص محور های مهاجرت روستاها طوری مشهود به نظر میرسد • بطور مثال : محور مهاجرت روستاها و اطراف ساحه ٔ غربی کابل که در غرب شهر بوضاحت بوجود آمده است •

مهاجرت صفحات شمال کابل اکثراٴ در حاشیه شمال شهر دیده میشود به همین ترتیب محور مهاجرت جنوب و شرق در ساحات جنوبی و شرقی شهر کابل به شکل تطبیقی آن همین اکنون به ملاحظه میرسد • این محورهای مهاجرت از ده به شهر از ۳ مرحله ٔ مختلف می گذرد •

الف) مرحله ٔ استقرار •

ب) مرحله ٔ پذیرش فرهنگ شهری •

ج) مرحله امتزاج و اتصال اجتماعی یا (Social integration)

درین ۳ مرحله ٔمرحله اول با سوم کاملاً در جهت متضاد قرار دارد • اما مرحله ٔ دومی وجوه انتقالی را از مرحله اول به مرحله ٔ سوم تأمین و تعین مینماید • در مرحله ٔ استقرار و نظم اولی محور های مهاجرت با شهر اشخاص با ذهنیت محلی و (قبیلوی) به شهر رومی آورند و کوشش بعمل میاید که از هر محلی در مجاورت اقارب خود جا بجا شوند • موقعیکه به حیات شهری آشنا شدند • موضوع پذیرش فرهنگ شهری درپهلوی آن بصورت حتمی عرض وجود مینماید بطور مثال پسر و یا دختر مثل سائر شاگردان به مکتب میروند و رسم و رواج های شهری را تعقیب میکنند • از کتابخانه ها ـ تفریح گاه ها و سینما ها استفادهٔ مطلوب میکنند و ایجاب مینماید که محفل عروسی ها را از چهار دیوار قلعه با کلوپهای شهری انتقال دهند و به این ترتیب نا گزیر بایست با کلتور شهری به شکل موازی گام بر دارند • مرحله ٔ سوم متزاج اجتماعی و نقش تعمیم فرهنگ در میان می آید و آنهم به این ترتیب که در مرحله ٔ پذیرش فرهنگ شهری افق نظر و طرز دید از چهار دیوار فامیل بیرون می جهد و یك همشهری شریف به بهبود حیات خود، حیات همسایه و همشهری های خود می اندیشد • در عمران و سر سبزی خانه ـ کوچه و شهر خود علاقمند میگیرند •

قبل از انکه به مطالعه شهر ـ منشا ٔ تشکل و تکامل شهر های و یا پرابلم جهانی شهر ها با مزیت های مدنی و فرهنگی آن اشاره نموده و ذکر بمیان آریم بهتر خواهد بود که اولتر از همه بدانیم که شهر چیست و دارای چه نوع مشخصاتی میباشد •

شهر محیطی از اجتماع بشری است که به منظور تمرکز دادن فعالیت های اداری سیاسی ـ ثقافتی ـ اقتصادی ـ صناعتی و ستراتیژیکی و یا دفاعی بوجود آمده و تعداد نفوس معین دران امرار حیات نماید • درشهرها چیزی ـ که اضافه تر مورد بحث قرار میگیرد اشنائی اکثریت مردم به سواد و معارف ـ بوده و درمقابل فعالیتهای زراعتی درچوکات شهرهاا امکان بعید به نظر

میرسد • اما مسایل تجارتی و صنعتی پیوست با سایر فعالیتها بلدی (اداری) رکن مهم را در شهر ها تشکیل میدهد و به اساس این تعریف شهر های که در مدنیت های اولی بوجود آمده اند ماهیت اصلی شهر را تمثیل کرده نمیتواند زیرا این نوع شهر ها بیشتر از همه دارای مشخصات زراعتی بوده اند (تعریف شهر که فوقاً صورت گرفت از نظر علمای غرب میباشد که بیشتر وجوه صنعتی را معرفی مینماید اما در شرق قسمت اعظم شهر ها با فعالیت های زراعتی یکجا بوجود آمده و موازی با فعالیت های زراعتی انکشاف یافته است) بطور مثال شهر باختر قدیم یا بلخ الحسنی که بنام ام البلاد نیز یاد میشد شهری بود که با ریشه زراعتی انکشاف یافت و مدنیت زراعتی را در اطراف خود توسعه بخشید به همین ترتیب شهرهای که در بین النهرین نام گرفته میشود ماهیت زراعتی را دارا بود •

در مدنیت حوزه سند ماهیت اولی شهرها روی زراعت استوار بود اما در غرب بعد از انقلاب صنعتی شهر با وجوه صنعتی خود بمیان امد • نظریه این تعریف شهر ها لا اقل دو یا سه (۲ــ۳) عامل کنترول کننده را از لحاظ منشاً تشکل خود دارا میباشد و یا آنکه گاهی یك عامل مشخصه بصورت متبارز در بین سایر موضوعات و اوصاف شهری رشد مینماید • بطور مثال بعضی از شهرها بیشتر وجوه دفاعی را دارامیباشد و یا برخی از انها روی فکتورهای اقتصادی استوار گردیده اما دیگر صفات بصورت ضمنی بعد تر رشد و انکشاف یافته است پدیده های بصورت ضمنی بوجود می آید مستلزم ایجابات بلدی و بهداشت خدمات عامه اجتماعی بود که در شهرها دائماً بوجود می آید •

بعضی شهر ها ابتداً حیثیت یك بندرگاه را دارابوده امابعد تر بنابر ضروریات اقتصادی و اجتماعی توسعه و گسترش یافته شکل یك شهر تجارتی را اختیار نموده است و اکثر شهر های ساحلی در شرق و غرب روی همین عامل بوجود آمده اند که در مباحث بعدی به تفصیل آنرا مطالعه خواهیم کرد •

در تعریف شهر از تعداد معین نفوس شهری نام گرفته شد زیرا تعداد

نفوس و اجتماع کتله های بشری با تصنیف شغل و پیشه در شهر ها متفاوت — بوده وکوچکترین اندازه نفوس شهری را در حدود ۲۵۰۰ نفر قضاوت نموده و حد اعظمی در بعضی موارد به ۱٤ ملیون و بیشتر ازان نیز بالغ میگردد که — این موضوع رادر تصنیف ذیل میتوان مطالعه کرد :

اول — از ۱٦ الی ۱۵۰ نفر		دهکده های خورد
دوم — رر ۱۵۰ رر ۱۰۰۰ نفر		دهکده های بزرگ
سوم — رر ۱۰۰۰ رر ۲۵۰۰ رر		(شهرک) شهرهای بسیار خورد
چارم — رر ۲۵۰۰ رر ۲۵۰۰۰ رر		شهر خورد
پنجم — رر ۲۵۰۰۰ رر ۱۰۰۰۰۰ نفر		شهر های متوسط
ششم — رر ۱۰۰۰۰۰ رر ۸۰۰۰۰۰ نفر		شهر های بزرگ
هفتم — رر ۸۰۰۰۰۰ نفر (متروپول) ام البلاد الی بیش از یک ملیون		Metropolis
هشتم — بیش از پنج ملیون نفر		Megalopolis
نهم — بیش از ده ملیون نفر		Ecumenopolis

با این تصنیف نظر به حجم نفوس دهکده ها را از شهر و شهر را از — سایر شهر های بزرگ بوجه احسن میتوان امتیاز داد ،در شرایط فعلی نیویارک و توکیو میتوانند در تصنیف اخیر قرار گیرند اما تعداد زیادی از نوع شهر های مگه لاپولیس و ام البلاد یا متروپول درجهان وجود Megalopolis دارد که موازی با سیر افزایش نفوس انکشاف یافته اند ، از جانب دیگر در اثر مهاجرت مردم از ده به شهرها Rural urban migration ها دائما نفوس دهکده به نفع شهر هاجای خود را ترک گفته باعث افزایش نفوس شهری گردیده اند و از همین لحاظ است که درین نوع شهرها از ۸۸ یا ۹۰ فیصد نفوس یک کشور تمرکز اختیار نموده و نفوس زراعتی به ۱۲ الی ۱۰ — فیصد تنزیل می یابد ، و این رقم را در شهر های رو به انکشاف و ممالک شرقی با وضع معکوس می یابیم در افغانستان اصطلاح شهرک Town درصفحات مرکزی مملکت به نظر میرسد به همین ترتیب اصطلاح ام البلاد (متروپولیس)

را در باختر قدیم نیز می یابیم و این شهر بزرگ البته از بزرگترین شهرهای — آسیای مرکزی بحساب میاید که حلقه ٔ اتصال فعالیت های اقتصادی را بین کشور های شرقی و غربی آسیا تشکیل میداد •

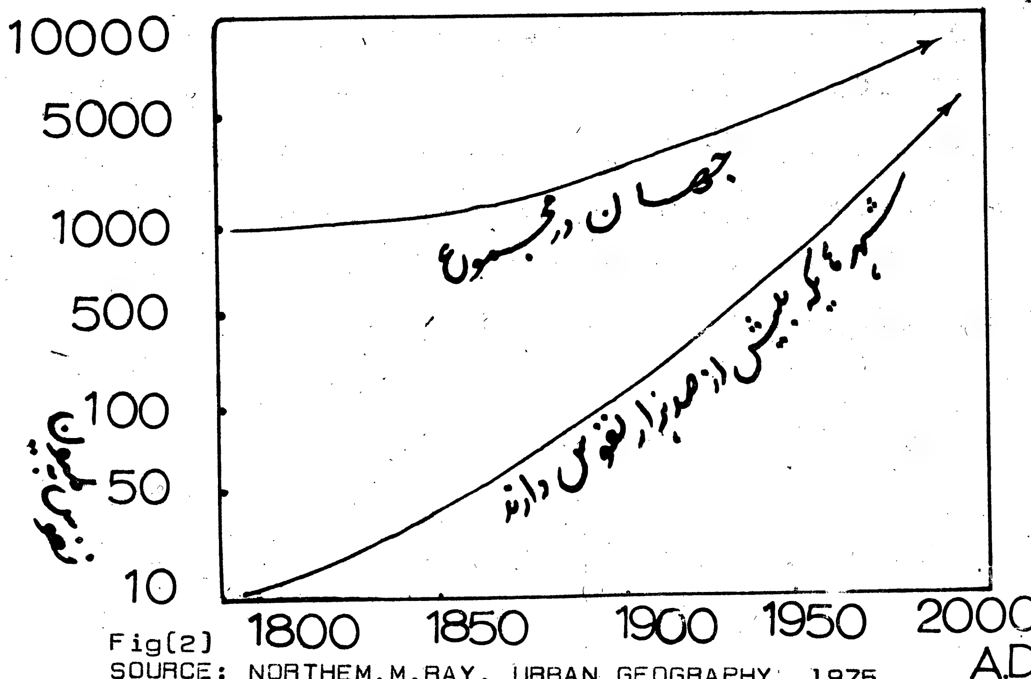
پر نفوس ترین شهر های جهان در اروپای غربی — شرق آسیا وایالات — متحده بملاحظه میرسند • در ایالات متحده و اروپای غربی جهش نفوس در شهر ها بنا بر تسهیلات حیات شهری و تمرکز فعالیتهای صناعتی و عرفانی بعمل آمده اما در شرق آسیا بخصوص در جاپان بنا بر خوردی رقبه ٔ ارضی و کثرت نفوس شهر ها مرکز بزرگ نفوس را بار آورده و با صناعتی شدن جاپان توکیو در قطار پر نفوس ترین شهرها حایز مقام دوم گردید • درشهر های چین شرقی توام با فعالیتهای صناعتی ثقلت نفوس باعث پر نفوسی شهر ها گردیده که به اساس احصائیه های دست داشته ازچند شهر پر نفوس به ترتیب ذیل نام میگیریم •

۱— نیویارک با احصائیه	۱۹۷۰	دارای	۱۶۲۰۶۰۰۰نفر (۱)
۲— توکیو	۱۹۷۳	رر	۱۱۳۲۴۴۱۷ رر
۳— لندن	۱۹۶۹	ررر	۸۰۰۰۰۰۰ نفر
٤— شانگهای	۱۹۷۰	رر	۱۰۸۲۰۰۰۰ رر
۵— پاریس	۱۹۷۰	رر	۹۲۵۰٦٤۷ رر
٦— بوینس آیرس	۱۹۷۰	رر	۸۵۳۲۹۰۰ رر
۷— مسکو	۱۹۷۲	رر	۷۳۰۰۰۰۰ رر
۸— کلکته	۱۹۷۱	رر	۷۰۳۱۰۰۰ رر
۹— شیکاگو	۱۹۷۰	رر	٦۱۷۸۹٤۷ رر
۱۰— بمبئی	۱۹۷۰	رر	٦۹۷۰۰۰۰ رر
۱۱— سیول	۱۹۷۰	رر	۵۵۵۳۳۷۷ رر

1. New statistics at the end of this book.

۱۲ــ قاهره با احصائیه ۱۹۷۰ دارای ۶۹۶۱۰۰۰ نفر

سیر افزایش نفوس در شهر های صنعتی به یک شکل و در شهر های غیر صنعتی بشکل دیگری صورت میگیرد • در شهرهای صنعتی متکی با پلانگذاری های شهری نفوس استقرار می یابد اما در شهرهای غیر صنعتی با وصف موجودیت پلان شهری نفوس شهر به شکل غیر متوازن در بعضی جاهای شهر سکونت اختیار مینماید که باعث معضله انکشافات شهر در مراحل بعدی میگردد اما در هردو حالت نفوس شهر سیر ارتقائی خود را می پیماید • در شهر گاهی نفوس دهکدا جتماعاتی را بوجود می آورد که فعالیتهای زراعتی را تا اندازه یی به رکود مواجه می سازد و شهر های پر نفوس مفهوم ازدیاد نفوس کشور را ارائه نمیتواند زیرا در ممالك رو به انکشاف با تعداد نفوس معین همواره نفوس شهر درحال افزایش میباشد • اما در شهر های صنعتی و کشور های انکشاف یافته افزایش در ده و شهر با یك نسبت معین ازدیاد می یابد • درکشورهای صنعتی در آغاز مرحله صنعتی شدن شهر ها نفوس روستا ها واقعاً در شهر ها جذب گردیده اما در شرایط افزایش تناسب نفوس در شهر و ده باپلانهای مرتبه آنها منظم میگردد • طوریکه از احصائیه ها ی نفوس شهر ها برمیاید بین سالهای ۱۸۰۰ و ۱۹۷۵ نفوس شهرها به شکل سر سام آوری در ممالك صنعتی افزایش یافت که این مطلب را درین دیاگرام میتوان از نظر گذشتاند • ش (۲)



Fig(2)
SOURCE: NORTHEM, M.RAY. URBAN GEOGRAPHY, 1975.

ازین دیاگرام بر میاید که افزایش نفوس در شهر های بزرگ ارتباط مستقیم به مرحله صنعتی شدن و حجم تولیدات صنعتی دارد • شهر های انگلستان که از لحاظ صنعتی شدن قدامت تاریخی بیشتر دارد و فیصدی نفوس شهری از همان آغاز در انگلستان بیشتر بود به تعقیب آن ایالات متحده امریکا شهر های صنعتی زیاد را داراست که نفوس شهری آن نیز به همان تناسب می باشد اما بایست تذکر داد که در ایالات متحده تعداد شهرهای صنعتی و حجم تولیدات صنعتی نظر به اکثر شهرهای دیگر کشور ها بیشتر میباشد • سومین کشور صنعتی که در شرق جلب نظر مینماید شهرهای جاپان است زیرا با رقبه های محدود ارضی فعالیتهای تکنالوژیکی درین کشور به حد اعلی آن راه انداخته شد و سیر افزایش نفوس شهری خیلی به سرعت عملی گردید • در اتحاد شوروی با انقلاب اکتوبر ۱۹۱۷ صنایع بیشتر تشویق گردید • پلانهای شهری روی دست گرفته شد و همردیف با آن فیصدی زیاد نفوس شهر در شهرهای مختلف افزایش یافت که سیر افزایش انرا بمقایسه دیگر کشور ها در همین گراف بخوبی میتوان مطالعه کرد •

در مطالعه شهرها چهار موضوع ذیل را بایست به عمق نظر مورد مطالعه قرار داد • اول — هدف از مطالعه شهر چیست؟ در مطالعه شهر ایا چه نوع مطالب را میخواهیم بدانیم و چطور این مطالب را توضیح دهیم و بچه منظور آنرا بکار ببریم • دوم — موقعیت شهری و تقسیمات واحد های اداری و بلدی از لحاظ موسسات اقتصادی وفرهنگی وسایر ارگانهای مختلف شهری که در مجموع این ارگانهای مختلف قوه خلاقه، نیرو و دینامیک قابل ملاحظه را به شهر اهدا می نماید •

سوم — قوای خلاقه شهر از نگاه نیرو های اقتصادی و قوای بشری صورت تقسیم بندی وتصنیف هریك ازین نیرو های موثر •

چارم — پرابلم های مختلف شهری بخصوص از لحاظ تراکم نفوس در شهر ها و طرز استفاده ارضی در پلان شهری •

این چار مطلبی که فوقاً ازان تذکر بعمل آمد اساس مطالعات جغرافیای

شهری را تشکیل میدهد که در بخشهای آینده هرکدام آنرا طور علیحده از نظر خواهیم گذشتاند و با نظر اجمال شکل عملی آنرا بصورت نسبی درهریک از شهر های کشور خویش ارزیابی خواهیـــــم نمود •

قوای دینامیک یا قوای موءلده که درشهر ها رول مهم دارند عبارت اند از انکشاف وازدیاد نفوس ــ بمیان آمدن سازمانها و موءسسات اقتصادی و سیاسی کتله های مختلف بشری بصورت دسته جمعی نیروهای مؤلده بشری درپرتو دانش و بخش افکار که تمامی این نیرو ها بصورت ترکیب و امتزاج نیروی خلاقه ٔ شهری را به وجود می آورند • این همه فکتور هارا میتوان درسه بخش جداگانه خلاصه کرد :

الف) اصل ماهیت شهری یك ساحه •

ب) سازمانها و موءسسات مختلف شهری •

ج) ساختمان های صنفی در شهر

الف) شهردرمجموعکی از بزرگترین نیرو های مهم اجتماعی بوده که تمام فعالیت های اقتصادی و ثقافتی دران هسته گذاری میشود و در همین جهته پیوند ــ جامعه با اقتصاد و ثقافت که در شهر هابه شکل متبارز به نظر میرسد مطالعـــه جغرافیه شهری را بیشتر قابل اهمیت میسازد • علاوه بران درینمورد میخواهیم بدانیم که شهر در محیط طبیعی خود دارای چه نوع صفاتی است وماهیـــت شهری در طرز حیات ــ طرز حکومت ــ روشهای اداری و سایر خدمات اجتماعی چه مقامی را دارا میباشد و متعاقب این مطالب ما نیزمیخواهیم بدانیم که شهر چطور توسعه یافته و طرز انکشاف شهری به منظور مرفه ساختن حیات ــ همشهریان باچه نیرو ها و تحرك اجتماعی راه انداخته شده است، دریـــن مورد اگر شهر مزار شریف را با شهر کابل مورد مقایسه قرار دهیم خصوصیات ــ محیط طبیعی این دو شهر و روشهای انکشافی از یك دیگر کاملاً متفاوت است :.را محیط طبیعی کابل بوخصوصیات کوهستانی بودن آن اوصاف استراتیژیکـــی و دفاعی را دارا بوده و انکشاف شهر با ارتباط محیط طبیعی درکنار دریـــا و دامان سلسله کوه ها صورت گرفته است • اما شهر مزار شریف با ارتباط

محیط طبیعی خود بیشتر اوصاف زراعتی داشته و محور تشکیل شهر را وجوه مذهبی آن معرفی میدارد • لاکن در شهرهای صنعتی محیط طبیعی آن با ارتباط منابع طبیعی در انکشاف شهر و ماهیت طبیعی آن اثر می افگند •

ب) تمام مؤسسات وسازمان های اجتماعی در شهر دارای نیروی بزرگ اجتماعی است • این مؤسسات خواه مذهبی ـ اقتصادی ـ اداری و یاسیاسی باشند هر یکی آن به حیث فکتور مهم در سیر اجتماعی و فرهنگی شهراثر برازنده یی دارد • درین مورد بایست بدانیم که انتظام و توسعه و انکشاف شهر محصول کدام یك فکتور ها بوده وآیا این فکتور ها به تنهائی مؤثریت کامل داشته و یا اینکه بصورت مشترك و دسته جمعی اثر وارد کرده اند، از جانب دیگر کدامیك ازین فکتور ها و مؤسسات اجتماعی تحت الشعاع و تأثیر مؤسسات ـ دیگری قرار گرفته و یا اینکه درین موارد رول اداری،مذهبی ـ ستراتیژیکی و یا عرفانی بطور موازی انکشاف یافته اند و یا یکی ازین عوامل سایر فکتورها راهمرد با خود انکشاف داده است •

ج) ساختمان های صنفی و غیر صنفی در شهر و شهر ها نه تنها مؤسسات اجتماعی و سازمان های مربوط بان و یا گروپهای مختلفه بشری بشکل ملیت قوانین ـ عرف و عادات و ارزش‌های مختلف بشری و اقتصادی ان قابل بحث قرار میگیرد بلکه اشکال متنوع هریك ازین‌سازمانها در قید دسته ها و اوصاف ـ جداگانه نیز مورد بررسی و ارزیابی قرار داده میشود،در مرحله ٔ اول گروپ های مختلفه ٔ بشری از لحاظ سطح حیات اقتصادی ، عاید مالی ، سویه ٔ تحصیل ، امتیازات حرفوی و پیشه ازهمدیگر متفاوت اند • این تفاوت هامعیار های طبقه ٔ را در شهر بار میاورد و از همین جهت است که با ازدیاد ساختمان های صنفی و یا حرفوی تلاش‌های همه جانبه تجارتی و اجتماعی در بعضی موارد جهت متضاد خود را اختیار مینماید و در بعضی حالات جهت مطلوب داشته و در بهتر نگهداشتن سویه شهر کمك قابل ملاحظه انجام میدهد •

در مرحله دومی گروپهای بشری از لحاظ معیار اخلاقی ، دانش‌سیاسی طرز تفکر و علایق شخصی‌به کتگوری های مختلف تقسیم میشوند و درهرد وکتگوری

فوق طبقه سرمایه دار در خدمات بهداشت شهری سهم فعال نمیگیرند امانفوذ و تاثیر آنها بیشتر میباشدو این وضع را البته در تمامی شهر های رو به انکشاف به صراحت ملاحظه کرده میتوانیم• بطور مثال تجارهای عمده فروش و غیره نفع اعظمی را از فروش اموال خود میبرند اما سهم شان در فعالیتهای بهداشت شهری مثل سایر همشهریان میباشد •

شهرها از لحاظ ماهیت تاریخی و طرز ساختمان آنها بدو نوع مختلف تصنیف میگردند •

۱ـ شهرهای غیر صناعتی که روحیه بیشتر زراعتی ، دفاعی، نظامی و یا مذهبی داشته اکثراً مربوط به ساختمان های شهری دوره قرون اولی و وسطی می باشد و امروز این نوع شهرها را به اصطلاح شهرهای غیر صناعتی Non-industrial cities و یا Pre-industrial cities یاد می کنند •

۲ـ شهرهای صنعتی که به اصطلاح Industrial cities یاد میشوند درین نوع شهر ها به کمک تکنالوژی معاصر شبکه های شهری از هر لحاظ دارای نظم و نسق کلی بوده و از نگاه ساختمان های عمرانی ـ تا سیسات بشری و صنعتی و اقتصادی ـ ممیزات خاصی دران به ملاحظه میرسد اما درینمورد شرط لازمی صناعتی بودن شهر این نیست که به صورت حتمی دران تولیدات صنعتی صورت گیرد بلکه تنظیم در ساختمان و بکار بردن روشهای تخنیکی و معاصر در عمرانات ـ سرکها، تویه، و استفاده اراضی میباشد • این نوع انتظام شبکه شهری دلالت به شهر های صنعتی مینماید • از جانب دیگر شهر های که قبل از انقلاب صنعتی در نقاط مختلف جهان تهدابگذاری شده اند تماماً شهر های اند که بدوره های تاریخی قرون اولی و وسطی

ارتباط میگیـــــرند • تمامـــــی شهـــر ها با کمی تفاوت از لحـــــاظ ساختمان تقریباً با همدیگـــــر مشابه اند اما در کلیـــه اوصـــــاف وخصوصیات از شهر های معاصر متمایـــــز میباشند • در شهر های غیـــر صناعتی عمومیات کلتوری و اجتماعی تماماً در یك چوکات معین خلاصه میگـــردد در شهر های قدیمه تاریخی که بیشتر به مدنیت زراعتـــی ارتباط داشتنـــد در ساحه بین النهرین ـــ حوزه ٔ نیل و حوزه ٔ سند به ترتیب ذیل معرفـــی میگردنـــــــــد • (ش ۳ و ٤)

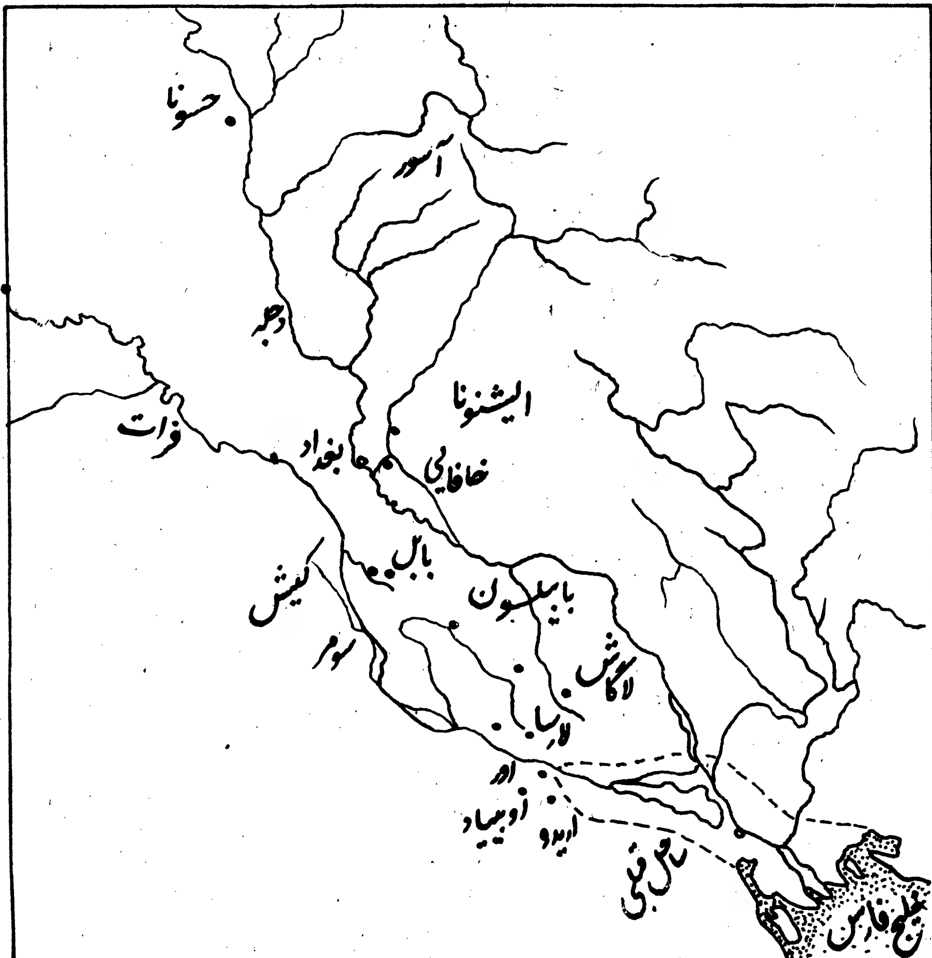
طوریکه قبلاً تذکر داده شد در جامعه ماقبل صناعتی ـــ Pre industrial society شهرهای مهمی بوجود آمدکه در ارتباط با مالکیت ارضی و حاصلات زراعتی در مجاورت دریا هـــا رشد و انکشاف کردند ، یك تعداد زمیندارانکه محصولات ما زاد زراعتـــی تولیـــد می کردنـــد ، برای حفاظـــــت آن بناهـــای عظیمـــی را اعمار کردنـــد ، اجتماع این بنـــا ها بـــرای حفاظـــت بیشتـــر بـــه منـــازل ، برج و بارو های بزرگـــــــی نیـــاز داشـــت که آهستـــه آهستـــه شهرهای خورد و بزرگـــی در اطـــراف بعضی از دریا هـــای قدیمـــه بنا نهـــاده شد • اولیـــن شهر های مهـــم جهانـــــــــی در حدود ســـه هزارو پنجصـــد سال قبل از میلاد در منطقـــــه بین النهرین و دره های سبز و شاداب دجله و فرات هسته گذاری شد • ـــ این منطقه نه تنها ساحه ٔ مناسبـــی را برای زراعـــت و آبیـــاری فراهم می کرد بلکه محل اتصـــال و ارتباط مردمان شرق و غرب و مدنیـــت های مختلف حوزه مدیترانـــه را با آسیای مرکزی مساعد می گردانید • مهاجرت های مردم از لحاظ صنایـــع دستی و فرهنگـــی امتزاج و آمیزش مناسبـــی را برای رشد شهـــر دریـــن ناحیـــه میســـر ساخـــت و نقـــش مهـــم را از لحـــاظ رویـــداد هـــای کلتوری و



FIG(3) شهرهای قدیمه حوزه نیل

SOURCE: NORTHEM, M. RAY.

URBAN GEOGRAPHY, 1975.



FIG(4)

SOURCE: NORTHEM, M, RAY. شهرهای قدیمه بین النهرین

URBAN GEOGRAPHY, 1975.

مدنی ایفا کرد • مرکز اولی شهر های سومر بود که از جمله شهر اریدو —
Eridu • ارچ erech • لاگاش Lagash • کیش Kish
و اور Ur بیشتر عطف توجه باستان شناسان را بخود معطوف میسازد •
این شهرها از لحاظ ساختمان شباهت های زیادی داشتند • زیرا از
فرهنگ و کلتور مشابه بر خور دار بودند • زرع حبوبات و تکنالوژی مشابه و ساده
درین شهر ها بملاحظه میرسید • زرع گندم • جو و سبزیجات در ساحات —
زراعتی آن رواج داشت • و برای حمل مواد از حیوانات • و کراچی های عراده
دار چوبی استفاده بعمل می‌آمد • رهبری شهر را روحانیون بلند رتبه و زمیـــن
داران و اربابان متنفذ بعهده داشت که در راس‌شان پادشاه حکمروائـــــی
می کرد • محصولاتیکه از دهقانان بدست می آمد در انبارهای معابد ذخیـره
گاه های بزرگ نگهداری می شد • از لابلای کاوشهای باستان شناسان اینطور بر
می آید که پیشه وران ماهر و فلزکاران برجسته درین شهرها وجود داشت • فلزا
گرا ن بها و جواهرات برای زینت سامان و لوازم خانه از دور ترین نقاط و مرز—
های دورترمدیترانه و آسیای میانه و شرق دور به بین النهرین انتقال داده می
شد و معاملات بازرگانی و تجارت بین مردم این ناحیه و نواحی دورتر آن وجود —
داشت• دره نیل که نیز از جمله شاداب ترین حصه مصر بود زراعت در انجـا
رونق خوب یافته بود • خاکهای حاصل خیز ناحیه مصب دریای نیل بخصوص—
دلتای نیل از حاصلخیزترین ناحیه در شمال مصر بحساب می آمد که باعث زندگی
شهری و شهر نشینی گردید • از خلال نوشته های مصری چنین استنباطمی —
گردد که حیـات شهر نشینی در مصر از سالهای ۳۱۰۰ قبل ازمیلاد آغاز—
یافته است • این مطلب که مفهوم شهر گرائی از مصر به بین النهرین و یا از
بین النهرین به مصر انتقال کرده استنزد باستان شناسان هنوز هم کامـــلاً
روشن نیست • امیدکه کاوشهای بعدی محققان این رشته را یاری رساند •بهر
صورت حیات شهر نشینی اگر از بین النهرین آغاز گردیده باشد و یا ازمصـر
در هر دو حالت اینطوراستنباط میگردد که زندگی در شهرها از دوهزاریا سه
هزار سال قبل از میلاد گسترش داده شده است • و در حوزه نیل • بـ...

النهرین ، سند و ماوراءالنهر با کمی تفاوت های زمانی این شهرها بنا نهاده ـ شده است ، زیرا بازرگانی و معاملات تجارتی و از جانب دیگر مهاجرت و سفر های طولانی در بین این حوزه ها رواج داشت که در مدت زمان کمی با عـــرف و عادات و شکل زندگی یکدیگر آشنا شده و شیوه زندگی را یکی از دیگر آموخته و آنرا بسط و انکشاف داده انـــــد .

در حدود دو هزار و پنجصد سال قبل از میلاد در حوزه سند شهرهـــای موهنجودارو Mohenjo Daro وهاراپه Harapa بوجود آمد . امکان دارد که آمد و شد ها از سواحل خلیج فارس و بحیـــره عرب خواه توسط ذورقهای ابتدائی و یا مهاجرت های منطقوی زمینه اتصال و یا اطلاع فرهنگی را بین مردمان سند ، بین النهرین و حوزه نیل فراهم گردیده باشد ، زیرا راه های بحری عامل مهمی در آمیزش و گسترش مدنیت ها بحساب می آید ، بهمین ترتیب مهاجرت های تدریجی از طریق سواحل نیز امکـان ارتباطات را بین این حوزه ها فراهم می سازد . بهرحال تحرك و پویائـــی انسانها بهر صورت زمینه اتصال روشهای فرهنگی را میسر ساخته درشکل ـ اسکان و افزار حیات صید و دام پروری و زراعت و عمرانات روستائی و شهـری را از یکدیگر اقتباس کرده اند .

شهرهای قدیمه چین در اطراف دریای زرد Hvangho (Yellow river) در سالهای یکهزار قبل از میلاد پدید آمده است که بعدتر از شهرهای آسیای میانه ، بین النهرین ، نیل و حوزه سند میباشد . تحقیقات باستانشناسی که با کشف پایتخت سلسله شانگ Shang قبل از جنگ عمومی دوم کشف گردید ! اینطور میرساند که در نزدیکی شهر انیانگ Anyang شهری وجود داشته که تاریخ اعمار آن به یکهزار و پنجصد سال قبل از میلاد میرســـد .

در امریکا نیز شهرهای قدیمه وجود داشته که نقش کریستوف کلمب در تراوش و بخش اعمار شهر ناچیز است زیرا قبل از رفتن کریستوف کلمب در امریکای مرکزی شهرها با عظمت تاریخی وجود داشت که نمود ار حیات شهری و انکشاف

محیط زراعتی در ان سر زمین مینماید • در امریکای مرکزی Meso- America
انسانهای قدیمه بنیان گذاران شهرهای مایا Maya زاپوتکس Zapotecs
میکسرتس Mixtecs و آزتکس Aztecs میباشد •(۱) تا چندین قبل
علمای باستان شناسی به این نظر بودندکه در مایاشهرهای بزرگی وجود
نداشت اما بعداً به این مفکوره رسیدندکه این خرابه ها و ویرانه های –
قدیمه مرکزی دولتی و سکونت مردمان بوده که مراکز شهرهای مهم و اساسی
را تشکیل میداد • تیکال Tikal یکی از شهرهای بزرگ درگواتیمالا میباشد
که در حدود سه هزارساختمان جداگانه به مساحت ۲ر۶ میل وسعت –
داشت ده فیصد این عمارات مرکز دولتی و تشریفاتی بود و دو بر سه آن مساکن
بود و باش مردمان شهری را تشکیل میداد • بهمین ترتیب در ساحه دیگری از
مایاواقع در یوکاتان Yucatan شهری در –
دزیبلچالتن Dzibil Chaltun در اثر حفریات و کاوشهای باستان
شناسی کشف گردید که بیش از ۸۵۰۰ ساختمان جداگانه داشت در ناحیه
امروزی شهر مکسیکو Mexico city بزرگترین موضوع شهری تئوتیاکان
Teotihuacan بشمار میرودکه قبل از یکهزار میلادی در
حدود یکصد هزار نفر امرار حیات داشت • درجامعهٔ تئوتیاکان نوشتن خط
رواج داشت و مردمان با سواد در جوامع شهری آن نیز زندگی میکرد •

همزمان به مدنیت سند • در باختر قدیم نیز شهر بزرگی وجود داشت
که در محیط زراعتی دریای آمو و ماوراالنهر علم بردار مدنیت زراعتی بود • تربیه
اسپ و مالداری در اوج آن قرار داشت • این شهر بزرگ تاریخی را بنام مادر
شهر ها یاد می کردند • دارای برج و بارو بیرق های بلند بودکه عظمت
تاریخی این شهر بزرگ را از خرابه های موجوده آن بدرستی میتوان حدس
زد • هژده نهردر زمین های زراعتی این شهر کشیده شده بود که باعث –
شادابی و حاصلخیزی فراوان این سر زمین می گردید • مهاجرت هاومعاملات
تجارتی بین حوزه آمو سند وجود داشت • سامان و لوازم زینتی • طلا

1. Northem, Ray. Urban Geography. Oregan State University
1975. P. 48.

و استعمال از فلزات تجیبه در بلخ بملاحظه میرسید و از بزرگترین مهد تمدن آریائی ها به حساب می اید که بعداً تعداد زیادی از مردمان باختر به جانب شرق و غرب به مهاجرت پرداختند و باعث پخش و گسترش مدنیت باستانی این منطقه گردید ، طوریکه مشهود است ، شهرهای اولیه با تهداب گذاری اولین شهرهای بین النهرین آغاز گردید و به ترتیب در دره نیل و بعد در دره سند و باختر و سپس به جانب مدیترانه شرقی شهرهای یونان و روم و بالاخره به استقامت چین توسعه و انکشاف یافت تا انکه در دنیای جدید یعنی امریکا در مدنیت مایا و آزتیك شهرهای قدیمه یك بعد دیگر احداث گردید و بهمان ترتیب یك بعد دیگر به اوج و زوال خود مواجه شد ، اما بعد از انکشاف تخنیك و تکنالوژی معاصر حینیکه شهر نشینی با کیفیت و کلتور خاص شهری بوجود آمد پیوسته انکشاف و تکامل خود را پیمود و خوشبختانه از بین نرفته است ، هرگاه بشریت با رعایت صلح همگانی و زیست با همی در پرتو منشور ملل متحد و احترام به مقام انسانیت زندگی نماید پروسه تکامل و بهبود شهرها با کامپلکس های مجهز شهری بیش از این راه تعالی و ترقی خود را خواهد پیمود و به این ترتیب جریان تکامل شهری در ارتباط با تکامل متوازی تکنالوژی و سازمان اجتماعی و اقتصادی بالاخص با دید عالی سیاسی میتواند بدرستی ارتقاً یابد ، مساعدت حیات شهری که در پهلوی خود نو آوریهای تکنالوژیکی را هم بیشتر رشد و گسترش میدهد در تغییر حیات شهری نیز اثر مدی خاص دارد که این ارتباط موازی را در شهر ها بین ساختمان شهر و سطح کلتوری انسانها از همان اغاز حیات شهر نشینی می یابیم مثلاً در عصر برونز پروسه تکامل شهر بطی بود ، بقول گوردون چایلد Gordon Child لیکن حیات شهر نشینی در طول پنج قرن نخستین عصر آهن سریعتر از تمام پانزده قرن برونز بود ، اما بعد از انقلاب صناعتی این پروسه با سرعت سرسام آوری رو به افزایش و تکامل محیرالعقول میباشد ،

در قرن پنجم و ششم ق — م یکعده شهر های بسوی ترکستانها (که فعلاً از جمله جمهوریت های پیشرفته اتحاد شوروی اند) تاسیس گردید از قبیل

مرو و ماراکندا که بعد ها به سمرقند شهرت یافت • بعداً تحت سلطه ماوریا Maurya در قرن چارم قبل از میلاد یك تعداد شهرهای همچو اجنتاو کانشی Ajanta & Kanchi پابه عرصه وجود گذاشت • سلسله هان Han و چه ین Chin بین قرن سوم قبل از میلاد شهر های را در سرزمین چین خاصتاً در جنوب و سمت غرب آن توسعه دادند •شاه راه بزرگ ابریشم که چین را به ترکستان وصل می کرد • باعث عظمت و جلال شهر های ساچو Suchow • ختن Khotan • و کاشغر گردید سپس نانکینگ Nanking • کانتن Kanton • و بعد ها پکن Peking به منزلت و مقام بزرگ شهری نایل آمدند •

از جانب دیگر در مرزهای اروس Eurasian Land فینقی ها توانستند که در اخیرسالهای دو هزار قبل از میلاد شهر های متعدد ی را در امتداد سواحل افریقا و اسپانیا بنیان گذاری نمایند • و بعداً یونانیان و سپس رومی ها جریان مشابهی را دنبال کردند • البته در توسعه شهر های این ناحیه رول کشتیرانی و دریا نوردی بیشتر بود و باسرعت تمام ترشهرها رونق خوبی یافتند • امپراطوری روم قدیم حیات شهری رادر فرانسه • انگلستان المان • اروپای مرکزی و شرقی گسترش داد •در امر توسعه و انکشاف شهر امپراطوری رول قابل ملاحظه داشتند • بیزانسدر امپراطوری روم شرقی ساختمان های شهری راتامرزهای ساحلی بحیره سیاه توسعه بخشید • امپراطورها ناگزیر بودند که بغرض حفظ اموال و ساحه بازرگانی خود دژ ها و حصارهای بزرگی در اختیار داشته باشند • و حفظ و صیانت عمله و اورگان اداری شان به قوای مجهز امنیتی و نظامی نیز ضرورت داشتند • بناً حصارهای مقاوم و مستحکم با خندق های بزرگ و دیوار های عریض و مرتفع و حصار های تسخیر نا پذیر ضرورت داشتند که این خود در تنظیم و بسیج کردن حیات شهری رول ارزنده داشت • اکروپول های یونان قدیم و اسکندریه های روم باستان از همین منوال شهر ها است که هسته و اساس شهر های بعدی را گذاشت • از همین لحاظ است اوج و زوال شهرها با قدرت و نیرو مندی امپراطوریها پیوند

زیاد دارد • با اوج مدنیت روم شهرهای زیادی درخشش حاصل کرد ، امابـــا زوال مدنیت روم اکثر این شهرها به خاموشی گرائید • از قبیل اسکندریه های مختلف که در ساحه فتوحات او قرار داشت آهسته آهسته عظمت خود را از دست داد و بالاخره خاموش گردید • در افغانستان امپراطوری کوشانی ها این مساله را بخاطر می آورد شهر بگرام در شمال کابل و تکسیلا در حوزه سند بعد از اضمحلال کوشانی ها بکلی خاموش گردید • و بهمین ترتیب بعد از ـ زوال خوارزمشاهیان بامیان و شهر غلغله کاملاً ماهیت شهری بودن خود را از دست داد • بعد از تیموریان هرات ، شهر هرات جلال و عظمت اولی خود را نتوانست حفظ کند و بعد از محمود غزنوی شهر غزنی که بر پایه آن شهـــــر اکثر شهر های جهان نمی رسید به خرابه ٔ مبدل گردید که امروزه جز ساحه حفریات و تهداب قدیمه شهر را در لابلای خرابه ها و ویرانه ها می یابیم که دیگر اثری ازان بجا نمانده است و امروز پایتخت بسیاری از امپراطوری ها قبلی چیزی بیش از خطوط خیالی گذشته دیگر شکوه و جلال ندارند • بهمیـــــن منوال بود سرنوشت شهر های بابل ، نینوا ، شوش ، سلوکیه Selucia در بین النهرین و ویجایانگار Vijayanagar درسرزمین هندوستان • برخی از شهر ها که مورد دستبرد تاراج و تخریب قـــرار گرفت دیگر دوباره بهمان اوج قبلی خود نایل نیامد • مثلاً بامیان که با حمله چنگیز کاملاً ویران شده بعضی از شهرها مثل آتن که با انتقال مدنیت یونان به روم از عظمت اولی خود پائین آمد ، اما بعد از الحاق به امپراطوری روم باز ـ هم مرکز عالی آموزش و علم بود • لیکن بعد از انقراض نفوس و عظمت شهری آن مرتباً کاهش یافت و الی ایجاد یونان جدید در قرن نزدهم چیزی بیشتر از یک شهرک خورد نبود • بیزانس قدیم ، و یا استانبول امروزی که بعد از ـ زوال روم شرقی مجدداً پایتخت ترکهای عثمانی قرار گرفت ، عظمت خود را به حیث یک شهر تجارتی و فرهنگی تا حال حفظ کرده است •

در قرون وسطی اروپا در شب های تاریک خود قرار داشت ، نو آوریها و پویائی های فرهنگی و کلتوری را پرده سیاه از تعصبات مذهبی و سقوط ـــ

عقلانی فرا گرفته بود اما بعداً در قرن یازده آهسته آهسته ذهنیت علما و دانشمندان تنویر شده مردم متوجه به حیات مجدد علمی و تکنالوژیکی روآوردند تا انکه بالاخره انقلاب صناعتی تغییرژرفی در حیات شهری بوجود آورد.

توسعه و انکشاف شهر های قدیمه :

شهر های قدیمه که از زمانه های قدیم در زوایای تاریخی چهار الی پنجهزار سال پیش بوجود آمدند محصول تکامل تدریجی انسانها بوده و بقول اکثر علما از بین النهرین آغاز و به سایر مناطقیکه خصوصیت مدنیت های زراعتی را دارا بودند تراوش و انتشار یافت.

بین النهرین که شامل سر زمین های زراعتی بین دریای دجله و فرات میباشد به مفهوم وسیعتر الی دریاهای کرخه و کارون بوده ، استعداد زراعتی و وفرت مواد اولیه غذائی باعث افزایش جمعیت و تراکم نفوس شهری گردید . اما شهر های اولیهٔ آن از لحاظ عمرانی ، سیاسی ، اجتماعی و اقتصادی نقیصه های زیادی داشت ، قدرت های سیاسی متمم و گاهی با قدرت های مذهبی تبارز می کرد ، هر شهر در اصل واحد های مقتدر سیاسی را تشکیل میداد و اگر به صفت پایتخت سیاسی مورد استفاده قرار می گرفت شهرت و عظمت آن افزایش می یافت و با سقوط اهمیت سیاسی ارزش اقتصادی خود را نیز از دست میداد ، خاصتاً اگر مورد هجوم قرار می گرفت به سقوط دایمی و زوال کامل شهر منجر می گردید . مهمترین شهر های بین النهرین ابتدا در اثر مساعی سومریان و بعداً توسط اکاد ها بنا داده شد معروفترین شهرهای سومریان عبارت بود از ، اور ur ، اریدو Eridu کسیگا Kisiga و نیپور Nippur ، اما ازین میان شهر اور در مقام اول قرار داشت و با عظمت تر از دیگر شهر ها بود و در ساحل رود فرات در سالهای سه هزار قبل از میلاد پایتخت سومریها را تشکیل میداد ، بعداً مورد هجوم قرار گرفت ، تعداد زیادی از ساختمانهای آن منهدم گردید و الی قرن هفتم قبل از میلاد بشکل متروک و ویرانه درامده بود ، و بعد از قرن هفتم قبل از میلاد حیثیت شهر مذهبیرا بخود اختیار کرد و به آبادی مجدد آن —

توجه بعمل آمد •

مرحله دیگر اعمار شهری در اثر تلاشهای مستدام اکادیان آغازگردید که شهرهای معروف ان عبارتست از کیش Kish • اکاد Agade و سیپار Sippar • از میان شهرها • کیش Kish از موقعیت نظامی وسیاسی خوبی در بین دریای دجله و فرات بر خوردار بود • اما شهر اکاد Agade بنابرینکه پایتخت اکاد ها بود شهرت زیادی داشت • (۱)

در مدنیت آسوری ها نیزیک تعداد شهرهای بزرگی دربین النهرین بنا نهاده شدکه مشهورترین آنها عبارت بود از • شهرنینوا Nineva دورشوروکین Dur Sharrukin • کالهو Kalhu و بوریس پا Burisppa •

شهر بابل پایتخت مشهور مدنیت بابلی ها بود و بنا بر موقعیت استراتیژیکی اش در ساحه مرکزی دریای فرات حایز اهمیت فراوانی بود و حتی بر خلیج فارس کنترول و نظارت نظامی داشت • بنابر اهمیت استراتیژیکی اش چندین بار مورد حمله و تهاجم همسایگان قرار گرفت و بعد از تخریب و ویرانی دوبار • اعمار می گردید • شهر بابل بر اساس نقشه منظم اعمار شده بود وسرك های اصلی شهر توسط هشت دروازه به داخل شهر راه می یافت •

در ارتباط با مدنیت عیلامی ها میتوان از شهرهای سوسه Susa یا شوش • مداکتو Madaktu • انشن Anshan • آوان Awan , آدمدون Adamdun • هوهنور Huhnur و هاپشن* نام گرفت • شهر سوس پر آوازه ترین و معروفترین شهرهای عیلامی ها بود و حیثیت پایتخت را داشت • بعد از بین النهرین شهرهای مصر قدیم بیشتر عطف توجه مینماید که مهمترین شهرهای مدنیت حوزه در مصب دریای نیل پا به عرصه وجود گذاشت و مهمترین این شهرها عبارت بود از شهر وازت Wazet • سایس Sais ، بوسیریس Busiris آتریبس Athribis • مندس Mendes • بوباستیس

---

1. Ibid. P. 49.

*. Hapshen,

Bubastis تانیس Tanis ونخه Nekheh که تمامی
آن در دو کنار دریای نیل موقعیت داشت ، دریای نیل و سرزمین های زراعتی
آن تماماً مواد غذائی را برای مردمان اولیه این شهرها تهیه میتوانست
و محیط مناسب اکولوژیکی دررشد جمعیت و انکشاف شهر های این منطقه
رول بسزائی داشت . بهمین ترتیب محیط اکولوژیکی مساعد در حوزه باختر
و حوزه سند نیز باعث شگوفائی و عظمت شهرهای قدیمه گردیده ، که قبلاً از
آنها نام گرفتیم .

در مدنیت یونان و روم قدیم هم یک تعداد شهرهای زیادی ایجاد
گردیدکه حایز اهمیت زیادی میباشد ، دراینجا از شهرهای مهم امپراطوری های
یونان و روم قدیم به ترتیب ذیل نام می گیریم :

در سرزمین یونان قدیم :

آتن	Athens
امفیپولیس	Amphipolis
ابدیرا	Abdera
تسالونیکا	Thessalonica
پیلا	Pella
پیدنا	Pydna
دلفی	Delphi
تبس	Thebes
کورنت	Corinth
سپارت	Sparta
مگالوپولیس	Megalopolis

در ایتالیا قدیم .

روم	Rome
بونونیا	Bononia

فلورنسیا	Florentia
پومپی	Pompeii
بروندیزیم	Brundisium
سیراکوز	Syracuse
اوستیا	Ostia
تارنتوم	Tarentum
مسنا	Messana

در متصرفات افریقائی روم قدیم :

اسکندریه	Alexandria
ممفس	Memphis
اوکزیرینکس	Oxyrhynchus
کوپتوس	Coptos
تبس	Thebes
برنیس	Berenice
ساین	Syens
نوکراتیس	Naucratis
ارسینو	Arsinoe
انتی نوپولیس	Antinopolis

بعداً در قرن پانزده و شانزده بنابراکتشافات جغرافیایی یك تعداد شهر ها در سواحل قطعات خشکه و بر اعظم های مختلف حیثیت بندرگاه های بزرگ تجارتی را اختیار کرد ، و متعاقب با کشف ماشین بخار و بکار انداختن کشتی های بزرگ ، شهر های مهم ساحلی را تشکیل دادند از انجمله در سواحل اروپا از شهر های لزبون Lisbon ، ونیس Vinice بریستول Bristol ، و ژینوا Genoa میتوان نام گرفت درسواحل آسیا شهر های ساحلی ذیل قابل توجه بود :

پیکنگ Piking ، کانتون Conton ، میلاپور Milapur

کالی کت Calicut ، کوچین Cochin ، کانه نور Cananor
مسقط Mascat ، عدن Aden ویجایانگر Vijayanagar
گوا Goa ، بصره Bassra .

در سواحل شمالی و جنوبی افریقا شهر های از قبل اسکندریه Alexandria ، قاهره ، تونیس Tunis ودماغه امید قابل یاد آوریست .(۱)

با گذشت زمان و فعال شدن دوران ترافیك بحری و کشتیرانی های بعدی که در پهلوی اکتشافات جغرافیایی زمینه استعمار را درافریقاء وامریکا فراهم کرد مهاجرت ها و تا سیس کالونی ها به منظور بهره برداری از منابع طبیعی سبب شد که یک تعداد از شهر ها به منظور مراکز ستراتیژیکی وبرخی به مقاصد پخش اهداف فرهنگی ، کلتوری و مذهبی رشد نماید ، که اکنون به مقیاس وسیع در امریکا ، افریقا ، استرالیا و سایر جزایر شرق دور و غرب الهند شهرهای عظیم ، با شکوه و پر نفوس را می یابیم که زمینه تجارت و پخش افکار فرهنگی و سیاسی را فراهم نموده است . این شهرها با افزایش نفوس بطور متناسب توسعه و انکشاف یافته که در فصلهای آینده به تفصیل از ان بحث شده است .

منشاء تشکل شهرها :

منشاء تشکل شهر ها را یکی از فکتور های ذیل تشکیل میدهد که در مراحل بعدی البته فکتور های متمم نیز به آن علاوه میگردد :

اول ــ اساس تشکیل شهر بر مبنای پدیده های مذهبی .

دوم ــ " " " " مرکزیت تاریخی .

سوم ــ تشکیل شهر ها بر اساس موجودیت دریا ، چشمه ها ، جهیلها ویا عناصر مایع .

---

1. Historical World Atlas, USA. 1975. P. 152

چارم ـ تشکیل شهر بنا بر موجودیت راه های تجارتی •

پنجم ـ تشکیل شهرها نظریه مساعدت ساختمان توپوگرافی بخصوص در دامان نشیبهای آفتاب رخ •

ششم ـ تشکیل شهر ها بنابر فکتور های دفاعی و ستراتیژیکی •

هفتم ـ تشکیل شهرها در روی تپه ها در تقاطع شاه راه ها •

هشتم ـ موجودیت شهرها در محل تقاطع دو دریا •

نهم ـ بوجود آمدن شهر ها در ساحات حاصل خیزد لتای دریاها •

دهم ـ تشکیل شهر در نقاط مساعد ساحلی به خصوص جاهای که حیثیت بندرگاه را داراباشد •

یازدهم ـ منابع طبیعی از قبیل معادن مختلفه ـ که بالاخره باعث شهر های صناعتی گردید • هرگاه فکتور های مختلفی را که فوقاً از انها ذکر بعمل آمد در شهر های افغانستان تطبیق نمائیم به این نتیجه خواهیم رسیدکه در هریك از شهرهای کشور یك یا دو عامل فوق و یا فکتور های بیشتری سهم فعال دارند • بطور مثال شهرکابل ابتدا به اساس مساعدتهای زراعتی درناحیه خوردکابل بنا نهاده شد بعدتر فکتور های ستراتیژیکی و تجارتی به آن ضمیمه گردید زمینه رفت و آمد مهاجرتها ـ حملات و یا رفت و آمد های تجارتی را در امتداد دریای کابل به نیمقاره هند میسر گردانیده در زمان کوشانیها کابل و نواحی مربوط آن بزرگترین ساحه سترا تیژیکی و دفاعی را تشکیل میدادو در همان موقع بود که راههای تجارتی از شمال به جنوب از شرق به غرب انکشاف مزید یافت و در زمان شاهان اخیر کوشانی بالا حصار با دیوار های تاریخی آن بزرگترین شهر ستراتیژیکی را معرفی میکرد • متعاقباً در زمان شاهان دیگر نیزکابل حیثیت یك شهر بزرگ دفاعی ـ تجارتی و سیاسی را تشکیل میداد و دربین اواخر فکتور های صناعتی نیز دران بملاحظه میرسد •

شهر مزار شریف در پهلوی باختر قدیم حیثیت بزرگ مرکز زراعتی را دارا بود بعدتر با کشف مقبره حضرت علی (رض) در تپه ده حیران صبغه مذهبی

به آن علاوه گردید و محل آمد و شد های زایرین و عوام الناس قرار گرفت و آهسته آهسته با موجودیت مرکز مذهبی شهر مزار شریف طوری که از نام آن برمی آید وجوه کامل متبرکه ٔ مذهبی را احراز نمود • متعاقب شاهراه بزرگی از مجاورت آن استقامت شرق و غرب را اختیار نمود و فکتور تجارتی به آن علاوه شد •موضوع تاریخی نیز در شهر مزار شریف عطف توجه مینماید وکشفیات و علاقه گرفتن مزید در شهر کهنه بلخ موقف شهر مزار شریف بیشتر برازنده گردید • و درین اواخـــر فکتور های صنعتی و اقتصادی نیز در شهر مزار شریف عطف توجه مینماید •

شهر هرات ابتدا ٔ حوزه شاداب زراعتی را معرفی مینمود بعد تـــر مرکز بزرگ سیاسی و اداری د ر زمان تیموریان در انجا احداث گردید و ازین لحاظ صبغه ٔ تاریخی قابل وصفی را دارا میباشد • متعاقب با تمدید راه های تجارتی از یکجانب نقطه ٔ اتصال افغانستان و ایران و ازسوی دیگر نقطه ٔ اتصال افغانستان و شوروی در ساحه ٔ شمال غرب کشور به حساب می آید • صنایـــع ظریفه ٔ هرات از لحاظ حکاکی به خصوص سنگ هفت قلم هرات در اسیانظیری ندارد •

در احداث تمامی شهرهای قرون اولی و قرون وسطی یك یا دو عامـــل از فکتور های که قبلاً نام گرفتیم دخیل بوده و در مراحل بعدی با بمیان آمدن دیگر اجوای شهر گسترش و وسعت شهر در جهات مختلف صورت گرفته است •

از صفـات برازنده شهرهای اولی و غیر صناعتی شکل اجتماعی وگروپهای بشری آن میباشد که بصورت منظم به داخل چـــوکات فامیلی و قبیلوی خـــود استقرار می یابند ٔ دریگونه اجتماعات تمامی میراث کلتوری — عرف وعادات و سایر مشخصات ثقافی از بین فامیل و قبیله انعکاس می یابد و همین موضوع — است که اصطلاح Ethnocentrism راارائه مینماید که درجامعه ٔ ممالك مترقی این وضع را در قبایل بیجوری به صراحت میتوان مطالعه کرد و بـــه همین ترتیب در شهر های نیویارك و واشنگتن سیاه پوستان که درشهر بود و باش دارند اکثراً در محله ای نژادی خود به ملاحظه میرسند • درممالك رو به انکشاف این موضوع به مقیاس بزرگتر دیده میشود ٠درین نوع شهرهـــا

اضافو گروپهای مختلف بشری بنابر ملحوظات مذهبی ـ اقتصادی ـ فرهنگی و سیاسی هسته های جداگانه را تشکیل میدهد و در واقعیت همین موضوع است که تا اندازه ٔ پرابلم انکشاف شهر را بوجود می آورد . روی این اصل شهر از امتزاج مختلف اجتماعات بشری تشکل میگردد که درین گونه شهرهانو آوری ها و اصلاحات بعدی تا اندازه ٔ بطی و عاطل میگردد .

اگر چه ازین قبیل شهرهادر سراسر جهان سراغ میگردد اما بصورت ـ تدریجی در اروپاامریکای شمالی ، اتحاد شوروی ، جاپان و غیره ممالك در ـ حال رشد و ترقی اجتماعات بشری تااندازه ٔ صنعنات قبیلوی و کلتوری قدیمه خود را از دست داده و روشهای تازه ٔ شهری را اختیار نموده اند .

Maxwabber یك تن از علمای غرب در شهر معیار اجتماعی را برای تثبیت سویه شهری بودن و معاصر بودن را بیشتر ارزش میدهد تابه معیار تکنالوژی آن ، چه آشنائی با تکنالوژی سویه اجتماعات را نمی تواند بخوبی تثبیت نماید مگر روش های کلتوری و اجتماعی بخوبی میتواند معیار پیشرفت ـ ثقافتی و سویه های فامیلی قرار گیرد ، اما درمرحله ٔ بعدی همین طرز تفکر اجتماعات و معیار های کلتوری آنها است که میتواند شهر خود را با وسایل تکنالوژی مجهز سازند و بدون مشکلات نو آوری ها را بپذیرند ، درین مورد ـ مردم جاپان ـ ایالات متحده اروپای غربی ، و روسیه ٔ سفید شوروی در ـ انکشاف شهرهای خویش بهترین مثال موضوع شده می تواند . مهمترین نمونه شهر های اولیه را در نقاط مختلف جهان به این ترتیب می یابیم :

در بین النهرین شهرهای بابلیون Babylon و Eridu

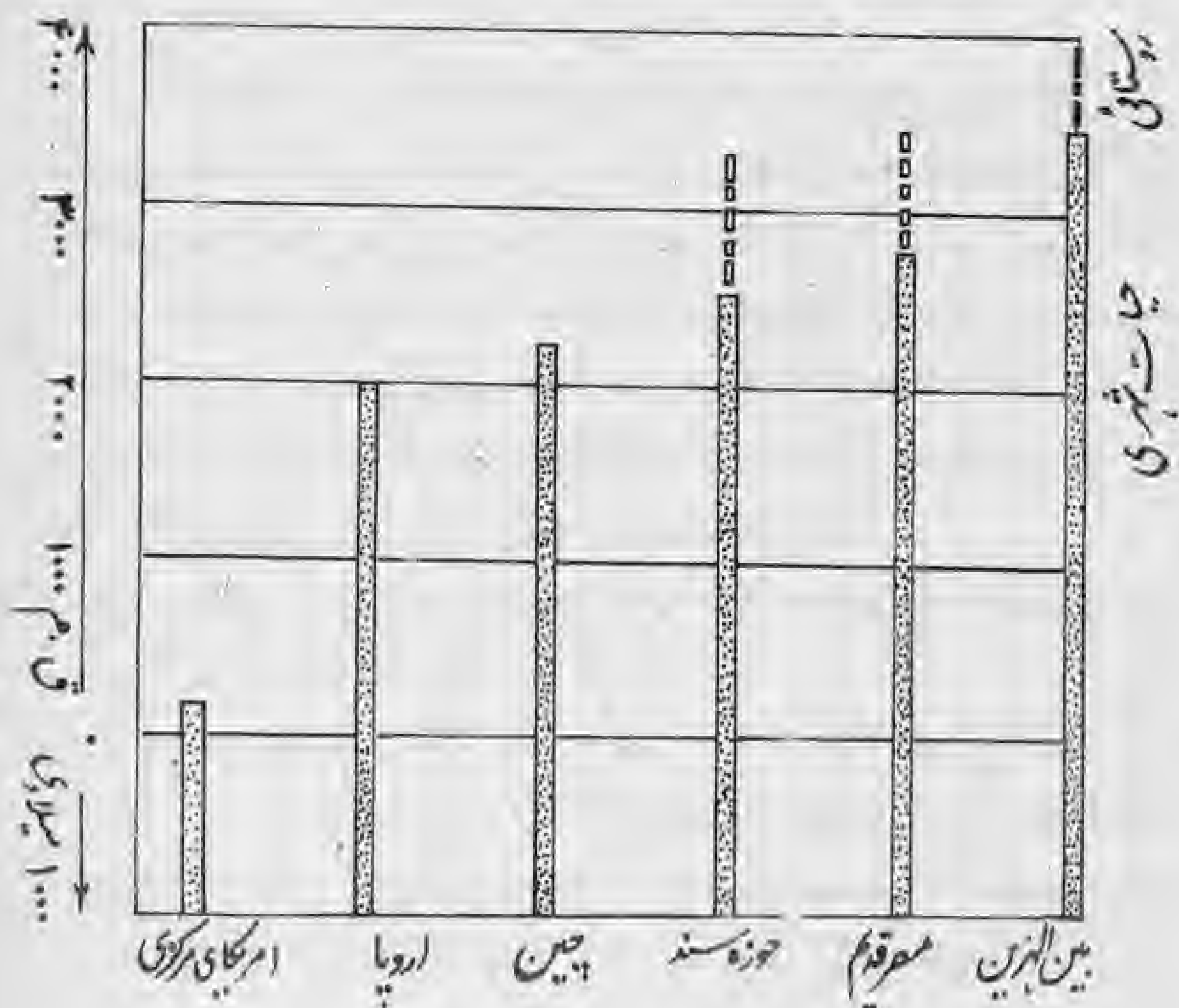
با قدامت تاریخی ۳۵۰۰ ق م در حوزه آموشهر باختر Bactria

با قدامت تاریخی ۳۰۰۰ ـ ۲۵۰۰ ق ، م در یونان قدیم شهر های آتن Athens سپارت Sparta ومیسنا MYcenea

با قدامت تاریخی ۱۶۰۰ ق م در مصر شهر های تبس Thebes

El-kab, Nekheb , Abydos, etc.

معفیس Memphis, Heliopolis با قدامت تاریخی ۳۵۰۰ ق.م
در چیــن قدیم چینگ چو Chenchu و Anyang
با قدامت تاریخی ۱۶۰۰ ق.م . در مکسیکو شهرهای قــــد یـــم
تمدن مردمان Teotihuacan,
مایا Maya با قدامت تاریخی ۱۵۰۰ ق.م . در حوزه سند شهــر
های هراپــه Harapa و موهنجو دارو Mohenjo Daru,
با قدامت تاریخی ۲۳۰۰ ق.م . (ش ۵)



آغاز حیات شهری در ابعاد مختلف تاریخی

URBAN GEOGRAPHY, 1975.

برخی از شهر های اولیه جهان حیثیت معبد بزرگ مذهبی وسمبولیزم جهانی را دارابودند (Symbolism, Cosmomagical cities) و بعضی اوقات این نوع شهرها به اصطلاح Universal Cosmomagical Cities نیز یاد میشد این نوع شهرها درجهان اسلام هنود یزم — چین قدیم — در دنیای مسیحیت وصیهونیزم نیز به ملاحظه میرسد • این نوع شهرهاساختمان هندسی معین داشته که پدیده مذهبی مرکز اصلی شهــر را تمثیل میکند • اغلبا ً با دیوا ر های منظم محاط بوده و از دیگر نواحی آنــرا امتیاز می بخشد در جهان اسلام مکه معظمه از نظر فلاسفه اولی اسلام اینطور تذکر داده شده که مکه در زیرستاره قطب موقعیت داشته و بلند ترین نقطــه ٔ عظمت و جلال مذهبی جهان را تشکیل میدهد •

شهرهای اولیه الی اوایل قرن ۱۹ بنابر ساختمان لفظی اسم شهر وضع کلتور و ثقافی همان محل را نیز تا اندازه ٔ تمثیل کرده میتوانند زیرا در — ترکیب اسمای شهر بعضی (پساوند) یاپیشاوندها به ملاحظه میرسد که خصو صیات شهر را با روحیه ٔ خاصی توضیح مینماید • مثلاً پساوند (پور) در شهرهای مشرق زمین به خصوص در ایران — نیمقاره هند و افغانستان به ملاحظه میرسد • — بطور مثال در افغانستان شیرپور و سلطان پور در ایران و در هندوستان رامپور بنگال پور، جمشید پور، شمیل پور ، ری پور و شلاپور •

پساوند دژ که مفهوم حصار و قلعه را میرساند مثلاً کهندژ کــــــه تحریف آن به شکل کندز در امده است •

شایر و پولیس Shire مثلاً لانکاشایرویورک شایر، اکروپولیس Polis

گراد مثلاً پطروگراد (لینن گراد) که بیشتر در اد بیـــــات شوروی معمول است ، و یا سنت پال Saint Paul بورک (پترزبورگ وهامبورگ هومبورگ Bourg، (لویس Louis) سنت لویس , Fort

فرانکفورت در جرمنی و هارت فورد در اضلاع متحده و کروز Crouz در امریکای لاتین بیشتر رواج دارد مثلاً سنتاکروز ، آباد — مثلاً حیـــدر آباد ، اسلام آباد ، خان آباد ، اسدآباد و جلال آباد •

پساوند (Ng) در چین ــ مثلاً سان مینگ ــ نانکنگ ــ پساوند های pool پول ــ لیور پول Liver pool در انگلستان •

این نوع ترکیبات یا پساوند ها بدرستی موقعیت شهرها را از لحـــاظ نفوذ کلتوری آن معرفی مینماید که در هر قاره و کشوریه اشکال گونه گونــــــه بملاحظه میرســـــــد •

فصل چهارم

ساختمان عمومی شهرها

ساختمان شهرهای اولیه :

اگرچه وضع ساختمان شهری در سراسر ممالك جهان با گسترش تکنالوژی وصنایع تحول قابل ملاحظه ای را پیموده اما باهم مشخصات عمومی شهر ها در شرق میانه ـ ممالك آسیایی ـ امریکای لاتین و افریقای جنوبی به ترتیب ذیل میباشد :

اول ـ عبادتگاه مذهبی در قلب شهر اخذ موقع نموده و در اکثر جوامع اسلامی مسجد های جامع این مرکزیت را هنوز هم دارا میباشد مثلاً در کابل مسجد پل خشتی، در قندهار مسجد خرقه در مزار شریف مسجد روضه شریف در مکه معظمه مسجد الحرام.

دوم ـ در اکثر شهرها هسته های شهری و نقاط دفاعی با دیوارها وبرجهای مستحکم محاط بوده و تحت همان شرایط مرکز شهر را تمثیل میکند مثلاً در شهر کابل قبل از اسلام بالاحصار مرکز شهر را تمثیل میکرد وبا دیوار های بزرگ ازچار

طرف محاط بود که بقایای آن هنوزهم موجود است •

سوم — مرکز عمده فروشی تجارتی در اکثر شهر ها محراق شهر را تشکیل — میدهد که این مرکز اکثراً به اصطلاح مندوی یا ساحه بازار فروش نیز یاد میشـــود •

چارم — در برخی از موارد حمامهای عومی مرکز شهر را تشکیل میدهد •

پنجم — روی منازل و پنجره خانه ها تماماً در بین حویلی باز شده و به — استقامت کوچه ها اکثراً دیوار خانه ها مسدود میباشد •

ششم — خانه ها را عموماً دیوار های بلند و مرتفع احاطه مینماید •

هفتم — کوچه ها خیلی خورد — مارپیچ و غیر صحی میباشد •

هشتم — گروپهای مختلف نژادی و مذهبی در اجزای علیحده شهریا نواحـــی مختلفه شهرسکونت اختیار مینماید و به این ترتیب امتزاج گروپ های نژادی در مرحله اولی اش تا اندازه ممکن به نظر نمی رسد •

نهم — متاع با ارزش تجارتی دائماً در مجاورت مسجد جامع عرضه میشود و — همین ساحه است که مزدحم ترین ناحیه مرکز شهررا تشکیل میدهد •

دهم — از لحاظ خدمات عامه صحی و اجتماعی این گونه شهرها به پرابلـــم های زیادی مواجه میباشد بطور مثال در بین کوچه ، حمامهای شهری کثافـــات منازل — عدم موجودیت کانالیزیشن — موضوع آب آشامیدنی — تنظیم امورعرفانی فشار ازدیاد نفوس و غیره تماماً شهرهای اولیه و یا بقایای شهر های اولیـــه را به مشکلات بزرگ اجتماعی روبرو میسازد و همین اکنون این معضلات در شهر های کهنه به شکل حاد آن وجود دارد و بهترین مثال آنرا در شهر کابـــل ناحیه چنداول و دامنه شیر دروازه تشکیل میدهد • زیرا مشخصات شهر های قدیمه در اینجاها بوضاحت وجود دارد •

دهلی کهنه نیز از لحاظ پرابلم های اجتماعی نه تنها مشکلات صحـــی را بار آورده است بلکه در بعضی موارد مرکز شیوع امراض را نیز تشکیل میدهد و خرابترین مراکز شهری را تمثیل مینماید این نوع شهرهای که پرابلمهـــــای بیشتر اجتماعی و صحی را دارا باشند به اصطلاح Slum Area

سلم ایریا(محله • کثیف شهر) یاد میشود • اکثر شهرهای کهنه افریقا ــ امریکای لاتین ــ شرق دور و شهرهای کهنه شرق میانه همین صفت را دارا است •

با در نظر گرفتن مطالب فوق در مطالعه • شهر موضوعات ذیل را نیز بایست در نظر گرفت •

اول ــ ایکالوژی محیطی و نفوس شهر • (۱)

دوم ــ موقعیت شهر Location

سوم ــ نقش شهر Function

چارم ــ شبکه شهر و سطح افقی (سطح مستوی شهر) City Planning

پنجم ــ طرز استفاده ارضی شهر Land-Use

ششم ــ تغییرات شبکه شهری در بعد زمان Temporal pattern

هفتم ــ ساختمان گروپهای اجتماعی Social Structure

هشتم ــ ساختمان اقتصادی در شهر Economic structure

نهم ــ ساختمان سیاسی Political Structure

دهم ــ ساختمان مذهبی درشهر Religious pattern

۱ - ایکالوژی محیطی و نفوس شهر:

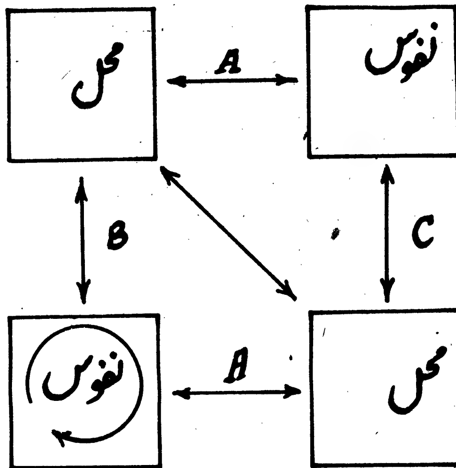
مراد از ایکالوژی محیطی آنست که در احداث شهرکدام عوامل مختلف یک با دیگر ارتباط داشته و بطور دسته جمعی محیطی را بار آورده تا آنکه توافق و امتزاج تمامی پدیده های محیطی باعث بوجود آمدن شهر ــ نفوس شهر و سایر تا • سیسات شهری گردیده است و با در نظر گرفتن این مسایل نفوس درکدام حصه شهر و به چه ترتیب جا بجا شده و استقرار پیدا نموده است•

باین تعریف و توضیحات ایکالوژی محیطی ساحه • سید نورمحمد شاه مینه از حصه • وزیر اکبرخان و یا از ساحات خیرخانه و کارته سه بکلی متفاوت است زیرا انگیزه های شهری درین نواحی مختلف به اشکال جداگانه پی

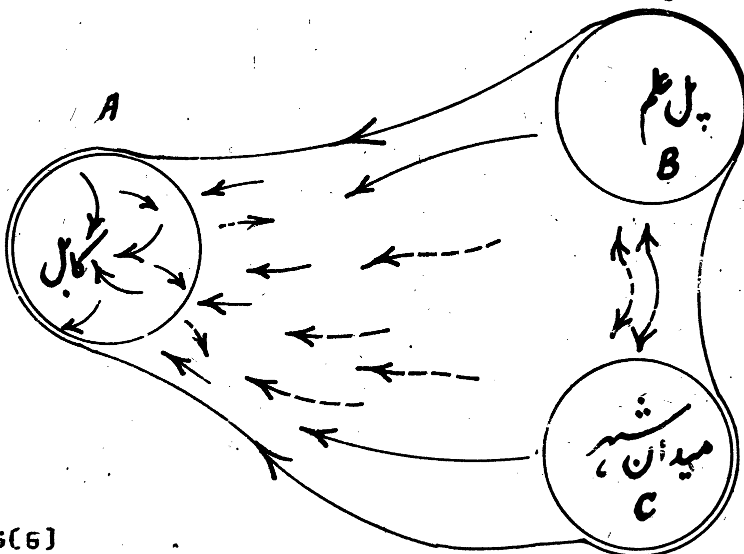
۱. Northem, Ray. Urban Geography. Oregan State University, 1975. P. 220.

تبارز می نماید و امکان دارد که در ظرف زمان این انگیزه های محیطی و ایکالوژی شهری بطور مشابه انکشاف یابد و یا به طور نامنظم و غیر موازی رشد آنها در جهات متضاد خود قرار گیرد • علاوه بران با ارتباط موضوعات فوق گسترش نفوس در نواحی مختلف شهر مورد مطالعه قرارداده میشود که آیا روی کدام انگیزه های اجتماعی تراکم نفوس شهری به اشکال مختلف عرض وجود نموده است مثلاً تراکم نفوس در ساحه وزیر اکبر خان و یا تراکم نفوس در ساحه جمال مینه روی کدام منظور ها استوار است • شکل (٦)

(پلان شهری منظم سطح حیات و اقتصاد فامیل – وجود مراکز اداری و اجتماعی از جانب دیگر در شکل گسترش نفوس مسایلا مذهبی – سیاسی اقتصادی و – قبیلوی نیز نقش مهمی را دارا میباشد • موضوع اتنوسنتریزم Etnocentrism و Integration در امتزاج اجتماعا مختلف و دیموگرافی شهر و ایکالوژی آن نیز بایست درنظر گرفته شود • شهر های که درشرایط ساختمانی خود از بقایای شهرهای قرون وسطایی محسوب میگردند اکثراً مراکزشهرورا محل رهایش ملاکین بزرگ و فئودالها تشکیل میداد • در مراحل بعدی موقعیکه سلطه اداریه یکی ازفیودالهای بزرگ انتقال می یافت سازمان اداری فیودال مذکور مرکز اداری شهر را بوجود میاورد • نفوس این نوع شهرهابه مقایسه نفوس امروزی بمراتب کمتر بوده که حتی با شهرهای درجه دوم و سوم امروزی قابل مقایسه بوده نمی تواند • در اروپای مرکزی – اکثر شهر های قرون وسطایی با نفوذ فیودالها – انکشاف نموده وتا انقلاب صنعتی نفوذ آنها احساس میگردید اما بعداز انقلاب صنعتی شهرها وجوه – معاصر خود راکسبکرد و با روشهای دیموکراتیک و موجود یت و کلای شهری وانجینر های ماهر طرحریزی پلانهای شهری رویه سنت گرفته شد در نتیجه شهرهای معاصر ساختمان جداگانه یی را اختیار نمود • نفوس شهرها در قرون اولی و وسطی خیلی کم و ناچیز بوده بطور مثال شهر روم در قرن دوم میلادی کمتر از یك ملیون نفوس داشت • نفوس بیزانس یا استانبول امروزی به ۱۹۲۰۰۰ نفر



فشار متقابل نفوس بالای محل در شهرها



FIG(6)
SOURCE: THE AUTHOR (GJA)

می رسید • قاهره امروزی در قرن دوم میلادی تنها ۲۵۰۰۰ نفر را گنجایش داشت اگر ازین ارقام نتیجه گیری نمائیم دیده میشود که شهر های بزرگ قرون وسطی به صورت پراگنده موقعیت داشتند و از ۱۰۰۰۰۰ نفر اضافه تر را در منازل شهری جا داده نمی توانست و ۱۰ فیصد نفوس عمومی سازمان فیودال های همان ساحه را احتوا میکرد و متباقی ۹۰ فیصد دیگر به حیات روستائی در مزارع مشغول کار بودند • در برخی از شهرها این تناسب به ۵ فیصد نفوس شهری و ۹۵ فیصد نفوس روستایی تغییر می یافت • اما در شهر های معاصر امروز ۸۸ فیصد نفوس شهری و ۱۲ فیصد نفوس روستائی را تشکیل میدهد و در ممالک خیلی مترقی این تناسب حتی به ۹۰ فیصد نفوس شهری و ۱۰ فیصد نفوس روستائی تغییر می یابد که کاملاً در جهت معکوس تناسب حیات شهری سازمان فیودالی قرار دارد •

در ممالک رو به انکشاف این تناسب شکل معکوس ممالک مترقی را ارائه مینماید زیرا نفوس روستایی در ممالک رو به انکشاف بین ۸۰ و ۸۸ فیصد و نفوس شهری بین ۱۲ و ۲۰ فیصد محاسبه شده است • در کوریا تقریباً ۱۸ فیصد نفوس شهری و ۸۲ فیصد نفوس روستائی را تشکیل میدهد و در اکثر شهر های افغانستان تقریباً ۵۰ فیصد نفوس شهری بازهم به حیات اصلی و عصری شهر اشنائی کامل ندارند • با این تناسب وضع حیات شهر را در ممالک روبه انکشاف و مترقی بخوبی میتوان با حیات شهری قرون وسطایی مقایسه کرد •

با ارتباط ایکالوژی محیطی میزان تلفات در شهر های قرون اولی و وسطی بیشتر بوده اما در شهر های معاصر کنترول فامیلها در چوکات سازمانهای صحی صورت گرفته و به این ترتیب نفوس شهر های مترقی از یک جانب در هسته های فامیل انکشاف سر سام آوری را به بار نمی آورد و از جانب دیگر کنترول صحی میزان تلفات را تنزیل میدهد •

۲ ـ موقعیت Location :

عامل دومی که در احداث شهرهای اولیه رول ارزنده را دارا است موقعیت اصلی همان محل میباشد • موقعیت یک منطقه به مقایسه ارزش پدیده •

های ذیل حایز اهمیت است • موقعیت یك محل به اساس ارزش محیط طبیعی آن که آیا محیط طبیعی تا کدام اندازه متمم فعالیت های بشری و صنعتی آن ساحه شده میتواند تا آنکه شهر دران ناحیه بوجود آمده بتواند • امامحیط طبیعی گاهی محدودیت های محیطی را نیز به بار میاورد و گاهی هم عامل انکشاف اصلی منطقه را سبب میشود اما بصورت عامل تعین کننده نمیباشد — بلکه محیط طبیعی در مجموع بالای شهراثرمی افگند ضمناً دو پدیده ذیل نیز حایز اهمیت میباشد :

ساختمان اقتصادی :

یك محل از لحاظ تولیدات نوعیت صنایع نیروی تکنالوژی بازهم در مجموع جزء محیط طبیعی میباشد که در برخی از موارد مراکز تولید مراکز صنایع ومراکز نیروهای تکنالوجیکی هسته شهر را تشکیل میدهد •

ارزشهای بشری :

از لحاظ سازمانهای مراکز روستایی که تکامل تدریجی ان در مراحل بعدی مراکز اداری را بار میاورد در نتیجه قدم اول تهداب گذاری شهر هائیست که بعداً بحیث شهر های سیاسی عرض وجود مینماید •

۳ ـ نقش شهر : (Function) :

عامل اصلی تشکل شهرهای اولی را میتوان پدیده سیاسی ، اداری نظامی، اقتصادی ـ مذهبی و یا فرهنگی دانست اما انکشاف هیچیك از شهر های جهان تنها روی یك Function استوار نبوده بلکه دو یا سه عامل بصورت حتمی در بوجود آوردن و انکشاف بعدی شهر سهم داشته که تیوری Multi - Functions امروزی بیشتر مورد بحث قرار می گیرد •

۴ ـ شبکهٔ شهر و سطح افقی (سطح مستوی شهر) :

طوریکه قبلاً تذکر دادیم شهر در سطح افقی خود غیر منظم بوده کوچه

های خورد یا منازل منظم توسط دیوار بزرگ و عمومی احاطه میگردید و مرکز شهر مزدحم ترین ناحیه شهری را وانمود میکرد • کوچه ها در جریان روز خیلی متراکم و در بعضی حالات غیر قابل عبور و مرور میبود، تنویر شهر و آبرسانی آن از پرابلمهای مهم محسوب میگردید، کوچه ها عموماً بیکی از دروازه های شهر مفتوح میگردید مثلاً در کابل ماضیه از دروازه لاهوری ، دروازه قندهار و دروازه شمالی نام برده میشد «رسته» چارسوق چته و غیره تماماً اصطلاحاتیست که از لحاظ مراکز فروش سطح افقی شهرهای اولیه وجود داشت • شهر روم قدیم نیز دارای این خصوصیات بود که ذیلاً به آن اشاره می نمائیم •

میاره Aurerlius, Marcus و قصر Teberius

در مرکز شهر • ، حمام Trajan و تیاتر شهری بشمول تمام موسسات اداری در مرکز شهر دیوار Aurelian اورلیان

که تمام شهر را در جهات شرقی، جنوب غرب و شمال احاطه کرده بود و تنها در ساحه شمال غرب دریای Tiber بحیث دیوار طبیعی شهر قرار گرفته بود • جاده ها و کوچه های شهر به این دروازه هامی انجامید مثال در شمال شهر(پیسین گیت)در شرق شهر دروازه پستین در ساحه جنوبی شهر (دروازه اوستین) در غرب شهر دروازه اوری لین موجود بود علاوه بر این دروازه ها ، دروازه های معروف دیگری نیز وجود داشت که شهر روم را به نقاط مختلف ایتالیا وصل میکرد • (ش۷) در اشکال ۸ و ۹ شبکه های شطرنجی و نا منظم دیگر هم بملاحظه میرسد که اکثر شهرهای قدیمه بهمان ترتیب اعمار می گردید •

۵ ـ طرز استفاده اراضی شهر :

در طرز استفاده اراضی شهر های اولیه سه موضوع ذیل قابل ذکر است که از شهر مدنی صناعتی و معاصر امروزی کاملاً متفاوت میباشد •

الف ـ اراضی که در مرکز شهر موقعیت دارد بنابر ازدحام موجودیت بازار های تجارتی و مراکز اداری نظر به اطراف شهر ارزش بیشتر را دارا می باشد که همین اکنون این موضوع در اکثر شهر های معاصر شرق نیز وجود دارد •



شهر قدیم روم در مجاورت دریای تیبر که با دیوارهای مستحکم محاط میباشد

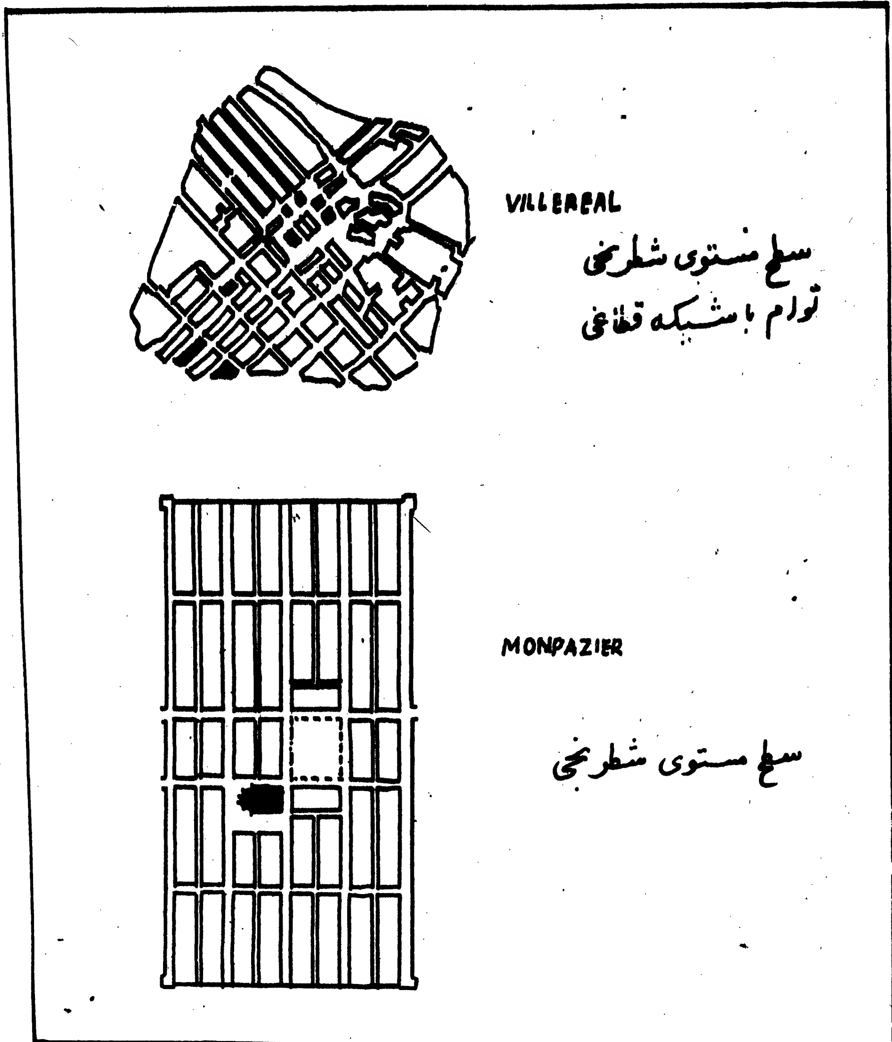
FIG(7)

SOURCE: HISTORICAL ATLAS, USA. P.150, 1975.



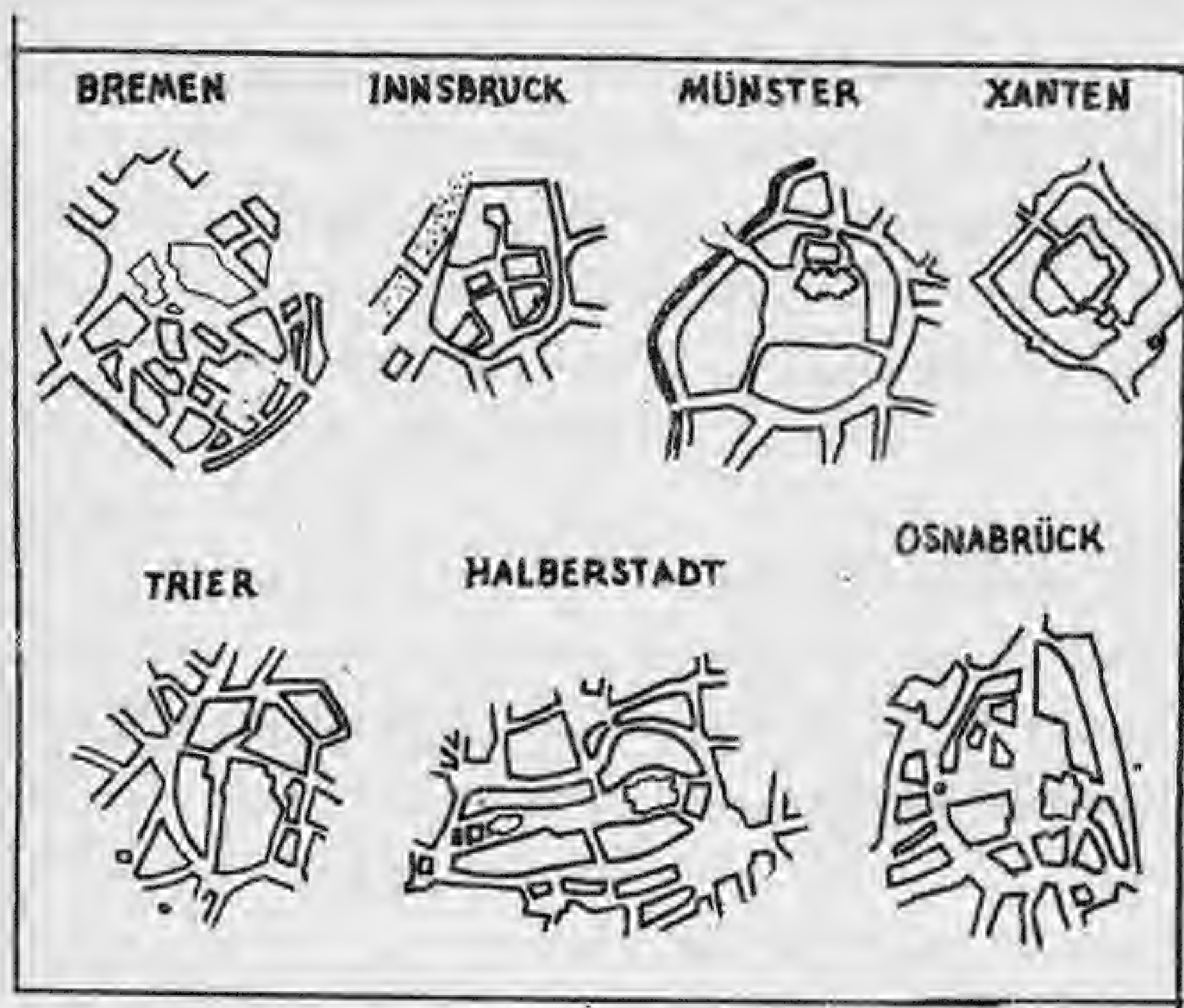
[illegible]

SOURCE: HISTORICAL ATLAS, USA., 1978.



FIG(8)

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.



0 500 m.

چهار شهر ردیف اول متمرکز نامنظم

۳ شهر ردیف دوم شبکه قطاعی نامنظم

FIG(9) PATTERN OF OLD CITIES, SOURCE: NORTHEM URBAN GEOGRAPHY 1975

ب ــ صورت استفاده اراضی در شهر ها بیشتر متعلق بوضع گروپ های بشری و طرز تفکر آن ها میباشد که بکدام منظور چطور و به چه سویه انرا بکار میبرند و اکثراً روی توقعات و انگیزه های فامیلی استوار میباشد • [1]

ج ــ قطعه واحد زمین در شهر های قرون وسطائی به چندین شکل و مقصد بکار برده میشود مثلاً عین ساحه گاهی بشکل مسجد ویا کلیسا گاهی بشکل مدرسه تعلیمی و گاهی هم بشکل بازار تغییر شکل مینماید •

٦ ــ ساختمان شهرهای اولیه در بعد زمان؛ شهر های اولیه از لحاظ مطالعه "بعد زمان نظریه شهرهای امروزی کاملاً در جهت معکوس قرار میگیرد آنهم بدلایل زیر :

در طول اعصار تاریخی یا هر ده سال تغیرات قابل ملاحظه ئی در شهر های اولیه درجهت عدم بهداشت حیات شهری بنظر میرسد اگر کابل قدیمه را درین مورد مثال بیاوریم محله های مختلفی که در اطراف هسته کابل بصورت ضمنی اضافه گردیده ساختمان عرانی شهر معاصر کابل را در شرایط کنونی به مشکلات زیادی مواجه ساخته است •

از لحاظ موقعیت و بعد زمان تغیرات قابل ملاحظه ی نیز درکابل دیده میشود مثلاً کابل اولیه که درخورد کابل امروزی موقعیت داشت و میناوچکری از بقایای انوقت میباشد انگیزه زراعتی و تجارتی دران بیشتر دخیل بود بعد تر کابل به استقامت غرب یعنی در بالا حصار امروزی روی اهداف دفاعی بنا نهاده شده سپس در زمان بابر و تیمورشاه کابل از جهات مختلف سیاسی انکشاف پیدا کرد و تدریجاً از ماهیت قرون وسطائی خود بشکل امروزی در آمد که درین اواخیر با تطبیق پلان های شهری سازمان معاصر را اختیار نمود اما با آن هم بقایای هر دوره تاریخی دران به صراحت دیده میشود •

موضوع دومی از لحاظ بعد زمان در شهر های اولیه استفاده از وقت است بدینمفهوم که در شهر های اولیه قرون وسطائی بنا بر عدم موجودیت

I. Ibid. P. 265.

وسایلکار و مؤسسات تفریحی و عدم موجودیت وسایل تنویری شب حیثیت بلاك — اموات را اختیار میکند و خاموشی کامل دران حکمفرما میباشد • به استثنای — محافظین و یا پاسبانان شهری دیگران جبراً به خاموشی می گرایند درحالیکه در شهر های معاصرحیات شب از حیات روز چندان متفاوت نیست •

در شهر های اولیه به ارزش وقت آنقدر علاقمندی وجود نداشته وقت کار وقت مطالعه ، وقت تفریح و غیره مسایل اجتماعی بدرستی تنظیم شده نمیتواند •

۷ـ ساختمان گروپ های اجتماعی [۱] :

اوصاف برازنده گروپ های اجتماعی در شهرهای قرون وسطائی طوری بوده که اجتماعات بشری روی تصنیف های حرفوی ، مذهبی ، سیاسی، و — اقتصادی در محلات مختلف شهری سکونت اختیارمیکردند و هرگروپ بشری توسط لباس شان از یکدیگر بخوبی تشخیص شده میتوانست مثلاً تنور سازی ، آهنگری کاه فروشی ، قصاب کوچه و غیره) حتی در کابل امروزی این وضع تا اندازه ی از بقایای گذشته آن حکایت میکند • کلاس اجتماعی از لحاظ عاید مالی و دارائی به تصنیف کلاس نجباء غربا وغیره دسته بندی میشود •

زن و مقام زن در موقف قهقرائی خود قرار داشت که با انکشاف ساختمان شهری در پهلوی نهضت های علمی این همه معضلات تا اندازه ی از بین برده شد • شغل و پیشه زنان همردیف با مردان انکشاف و توسعه یافت وحتـــی در انتخابات و سایر موضوعات سیاسی و اجتماعی به ان حقوق مساوی راقایـــل شدند •

۸ـ ساختمان اقتصادی شهر :

در شهر های اولیه قرون وسطائی فامیلها از لحاظ ترکیب نژادی بـــه یکی از گروپ های اقتصادی، تجارتی و یا مذهبی اتکا داشتند و بصورت دائم ازین امتیاز برخوردار بودند •

ساختمان اقتصادی شکل اولی و ابتدائی خود را می پیمود و اکثراً بمنظور

1. Ibid .P. 288.

خرید و فروش مواد مورد نیاز روزهای بازار داشتند که بروز های دوشنبه وپنجشنبه اتفاق میافتاد • متاع مورد نظرود رین دو روز از نقاط دور دست در جاهـــای معین شهر آورده میشد و در بازار عرضه میگردید• قیمت ها استقرار نداشتـه و در طول روز نظر به تقاضای مشتریان چندین بار قوسهای صعودی و نزولـــی خود را می پیمود •

در شهر های اولیه صنف های حرفوی وجود داشت حساب کریدت های بانکی و یا سرمایه گذاری متمرکز در بانك ها اصلاً بنظر نمیرسید • صنایع دستی و عرضه مواد اولیه زراعتی در بازار هـا قسمت اعظم مال التجاره راتشکیل میداد و بعد از روز های دوشنبه و پنجشنبه شهر هاماهیت اقتصادی خود را از دست میداد و به خاموشی کامل مبدل میگردید •

۹ ـ ساختمان سیاسی :

در شهر های اولیه سازمان شاروالی و بلدیه البته به ندرت بملاحظه میرسید و بلکه وجود نداشت و بـه این ترتیب قدرت اداری و سیاسی شهر ـ مستقیماً از طرف حکومت کنترول میگردید• گروپ بر سر اقتدار در شهر ها دایمـاً بصورت آشکار از سایر گروپها تشخیص داده میشـد• اداره شهری بشکل بیروکراسی تنظیم میگردید که شعب و اشخاص مختلف حکومتی به آن علاقمند بودند •

۱۰ ـ ساختمان مذهبی شهر:

گروپ های مختلف مذهبی در شهر های قرون وسطائی بملاحظـــه میرسید و اشکال جداگانه مذهبی با تصنیف اقلیت های گروپی که هرکدام روش های مختلف و علیحده را بکار میبردند دیده میشد • اغلباً درین گونه شهر ها طوم یا رفعت مقام مذهبی از لحاظ نفوذ بیشتر مدار اعتبار قرار میگرفت بطور مثال گروپ لوترنسیم از کاتولیك مشربان و یا برهمنی ها از شودرا بنابر نفوذ گروپی خود در شهرهـا دایماً امتیازات بیشتر میگرفتند • تعلیمات مذهبی آفاقیت کلی داشت که اصلاً از گوشه های کلیسا، معابد و مساجد تعلیمات مذهبی و عرفانی یکجا آغاز میگـردید و معیار دانشنامه را همین مؤسسات ـ

مذهبی تثبیت میکرد، اما از آغاز قرون جدیده تعلیمات فرهنگی و علمی از دیوار کلیسا و مساجد به محوطه کالج ها، ویونیورستی ها انتقال داده شد و به این ترتیب جهش های علمی و تعلیمات عالی جهانبینی کامل اختیار کرده — وسعت و گسترش مزیدی را حاصل نمود و اغلباً در شرایط فعلی بعضی از — یونیورستی ها هسته های بزرگ شهری را تشکیل میدهد .

درین بخش از چند نمونه شهرهای قدیمه نام می گیریم که بنابر ساختمان ابتدائی فعلاً معضلات بزرگ اجتماعی و عمرانی را در توسعه شهری بارآورده است :

۱ـ دهلی کهنه ـ اگرچه بین قرن ۱۲ـ ۱۹ ـ از شهرهای باشکوه هند بود که مردمان افغان و مغل در حوالی آن مجاهدت زیادی ورزیده — بودند . نمونه ی از ساختمان های مهم آن قطب مینار ، حصار سرخ (لعل قلعه) یا RED FORT ، مسجد جامع اسلامی از جمله آثار تاریخی خیلی مهم و برازنده دهلی کهنه است که به منظور فعالیت های مذهبی و سیاسی بکار برده میشد اما با ورود انگلیس در خاک هند لعل قلعه بحیث مرکز نظامی در آورده شد و مسجد جامع دهلی تقریباً متروک قرار گرفت، فعلاً این عمرانات و آبدات تاریخی مرکز مشاهدات سیاحین و مورخین را تشکیل داده است . که روی همین مزایای تاریخی فعلاً نواوری شهر سازی را در دهلی کهنه بشکل نا مطلوب آن می یابیم ازین لحاظ تغیرات مثبت در حیات مردم دهلی کهنه بملاحظه نمیرسد، دهلی کهنه بشکل مارکیت بزرگ تجارتی درآمده و تراکم نفوس آن فوق العاده زیاد است که در هر میل مربع بیشتر از ۵۰۰۰۰ نفر سکونت دارد . کوچه های مزدحم و نا منظم کثافات شهری و ساختمان آن ابتدائی محله ها حیات اجتماعی و صحی مردم را — به مخاطره انداخته است و از همین لحاظ است که تعداد تلفات در دهلی کهنه نیز قوس صعودی خود را می پیماید .

بمنظور تمرکز دادن مسایل اداری و سیاسی انگلیس ها تدابیر دیگری — اتخاذ نمودند که برمجاورت دهلی کهنه شهر جدیدی بنام دهلی جدید بنا

نهادند که فعلاً از لحاظ ساختمان شهری از جمله شهرهای معاصرجهان میباشد • جاده های آن منظم ، مؤسسات و عمارات دولتی اجتماعی و فرهنگی تماماً بشکل مطلوب آن در ان گنجانیده شده است •(۱)

۲ــ شهر سمرقند نیز ازجمله شهرهای قدیمه آسیای مرکزی است که شبیه دهلی کهنه به پرابلمهای مشابه مواجه است شهر کهنه سمرقند اساس دفاعی و مذهبی داشت حصه مرکزی شهر را معبد و زیارتگاهای اسلامی تشکیل میداد که در اطراف آن آرمگاههای روحانیون و اشخاص بزرگ جاداده شده، این شهر را درسال ۱۳۶۹ م تیمور بحیث مرکز سیاسی خود درآورد و همین اکنون مقبره تیمور در حصه مرکزی شهرجاداده شده است که درسال (۱٤۰۵) میلادی دران جا بخاک سپرده شد و با سنگهای سرمر انرا مزین ساختند • کوچه های نا منظم و نفوس متراکم و مزدحم در شهر بملاحظه میرسید درست در ساحه غربی شهر کهنه سمرقند تپه نسبتاً مرتفعی قرار داشت که در بالای ــ حصار بزرگ دفاعی با برج ها و دیوار های مستحکم اعمار گردیده بود در سال ۱۸۷۱ تعدیلات بزرگ ساختمانی در شهر سمرقند بوجود امد و در حصه غربی شهر پلان منظمی را به این ملحوظ تطبیق کردند • از لحاظ ساختمان منازل وکوچه ها با شهر کهنه سمرقند کاملاً متفاوت بود • حصار دفاعی سمرقند شهر کهنه آنرا ازشهر جدید آن جدامیسازد و شهر جدید درسال ۱۸۸۲ ــ تکمیل گردید که مراکز تجارتی، عرفانی و خدمات اجتماعی شهردران بشکل معاصر آن بوجود اورده شد •

۳ــ شهر تهران این شهرکه مرکز ایران امروزی میباشد از لحاظ ساختمان بقایای شهرهای قرون وسطائی را منعکس میسازد زیرا شواهد دیوار های دفاعی شهرهای دوره طمهاسب کاملاً بملاحظه میرسد که دورادور شهر تهران را احاطه کرده است به فاصله نسبتاً دورتری دیوار نسبتاً بزرگتر دیگر شهر تهران را از چار سمت احاطه می نماید که در زمان ناصر الدین شاه قاجار

۱ــ معیار جهش های گروپی خواه مذهبی یا اقتصادی یا سیاسی و یا علمی باشد در همه حالات قابل توجه است •

اعمار گردیده بود که بیشتر اهمیت دفاعی داشت چیزی که در شهر تهران قابل ذکر است موضوعی است که شهر قدیمه آن تقریباً به تناسب ۸۵ فیصد توسط ساختمان های معاصر شهری عوض شده است و بقایای شهر قدیمه قسماً درکنج و کنارد ور دست شهر سراغ میگردد .

٤ـ شهرکابل که در شرایط کنونی از عین مرحله شهر تهران می گذرد ـ ساختمان های اولیه قرون اولی و وسطا دران به کثرت دیده میشود . کابل قدیمه از حصه میدار چکری خورد کابل امروزی به بالا حصار موجود تغییر محل کرد که در ساختمان قدیمه خود اولاً اساس زراعتی و تجارتی را منعکس میساخت بعداً در ساحه بالاحصار امروزی و شیر پور اهداف دفاعی واسترا تیژیکی بیشتر دران نهفته بود و دیوار کابل برج و حصار قدیمه که تماماً معرف شرایط دفاعی آن میباشد حالابه اساس پلان های شهر سازی که باستقامت شمال و ـ جنوب شرق و غرب توسعه و گسترش مزید یافته است از ساختمان اولی وقرون ـ وسطائی با تمام اوصاف خود متفاوت میباشد .

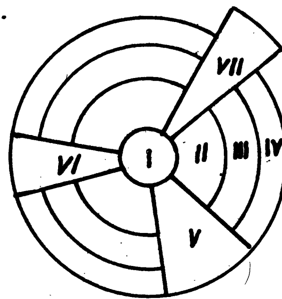
فصل پنجم

مادل عمومی شهرها

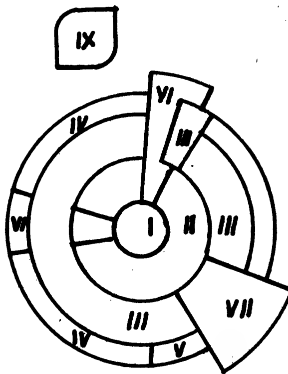
ساختمان عمومی وانکشاف شهرهای قرون وسطائی :

تمامی شهر ها بصورت نسبی دارائی پلان منظم و ساختمان عمرانی میباشد که در شکل و وضع کوچه ها و منازل این همه ممیزات انعکاس مییابد . تصنیف و رده بندی کوچه ها تماما" فعالیت های شهری و ذوق مدنی باشندگان شهر را وانمود میسازد . نظریاتی که درین مورد فعلا" ارائه میگردد انکشاف شهر های معنوی و قدیمه را تمثیل مینماید که روی تجارب و پلان قدیمه شهر های کنونی انکشاف قابل ملاحظه" را پیموده و در مراحل تکامل خود قرار دارد . نظریاتی که در وضع ساختمان شهرهای اولی ارائه گردیده ازین قرار است :

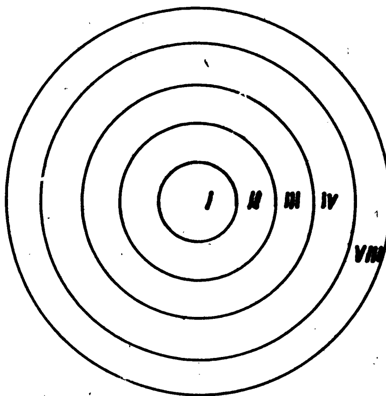
نظریه Charles Colby از لحاظ فشار اجتماعی که در عمرانات شهری فوق العاده موءثرمیباشد فشار اجتماعی در شهر ها بد وشکل عمل مینماید .



مادل قطاعی
b



مادل چندین هسته ئی
c



مادل متحد المرکز
a

مادلهای مختلف شهری

FIG[10]

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.

۱ــ بشکل Centripital force که به اساس این نظریه تعداد زیاد مهاجرین روستائی به شهر ها رو می آورند و به این ترتیب از ــ وسایل و تسهیلات شهری استفاده می برد که همین اکنون شهر کابل وشهــــو های بزرگ افغانستان به این معضله مواجه میباشد •

۲ــ فشار اجتماعی بشکل Centrifugal force

این موضوع در شهر های قدیمه طوری تبارز می نمود که بنابر دسپلین طاقت فرسای فیودال های مرکزی اکثر مردم از نقاط شهری به اطراف شهر و دهکده های دور و نزدیک مهاجرت می کردند و یا آنکه شهرها بیشتر به شکل مراکــز نظامی در می آمد و نفوس شهری از شهر خود را کناره می کردند، درشرایط ــ موجوده شهر های صناعتی به معضله فشار فرار از مرکز شهر ی یا (CBD) مواجه میباشد و انهم متکی به تراکم صنایع در شهرها تعداد مزید نفوس شهری و آلودگی هوای شهر میباشد و روی همین اصل است که در اکثر ممالک غرب حیات شهری متکی به دیپلومات ها،کارگر ها و اشخاص تجارت پیشه میباشد •

مادل های شهری :

ساختمان داخلی شهر ها بر وضع ترانسپورت ــ طرز استفاده اراضی ــ و موقعیت عمومی ساحه، بود و باش مردم ، منازل، مؤسسات دولتی ، موقعیــت دستگاه های صناعتی ، مراکزفرهنگی و تفریحی و سایر مؤسسات اجتماعـــی مراکز تجارتی و امثال آن نقش بزرگی دارد • از سه مادل جداگانه که دراینجا نام گرفته شده شهر های فعلی بطور نسبی در یکی ازین مادلها قرارمیگیرد و این سه مادل شهری از این قرار است :

۱ــ شهر های متحدالمرکز Concentric zone Model که دارای یک مرکز می باشد • (ش ۱۰)

۲ــ شهر های قطاعی Sectoral zone model که آن هم دارای مرکز واحد بوده اجزای شهر در امتداد قوسهای جداگانه انکشاف میابد • (ش ۱۰)

۳ــ شهرهای چندین هسته ئی Multiple Nuclei model که از

مراکز متعدد تشکیل شده و دارای اجزای مختلف شهری میباشد •

۱ـ شهر های متحد المرکز (Somoentric zone theory) این تیوری در سال ۱۹۲۰ توسط (Ernest W. Burges) از لحاظ طرز استفاده اراضی شهری در میان گذاشته شد • که در اطراف یك هسته مرکزی چند یـــن ساحه متحد المرکز انکشاف میابد • مثلاً در هسته مرکزی شهر مراکز معاملات تجارتی قرار دارد • در اطراف آن منا زل ایکه دارای کرایه نسبتاً کمتر بود و در منطقه • سومی شهر منازل وعمرانات با کرایه نسبتاً متوسط و بعداً تعمیرا مسکونی با قیمت بیشتر و کرایه اضافه تر بملاحظه میرسد • متعاقب ساحـــــه تجارتی و صناعتی عرض وجود مینماید • در مودلهای متحد المرکز خطوط ترافیکی شهر بمشکلات زیادی مواجه میگردد • و انسجام دادن آن درهریك از شبکـــه های متحد المرکز شهری و دو باره سمت دادن آن به استقامت مرکزشهر برای وسایط ترانسپورتی مشکلات زیادی را فراهم میسازد • شبکه های متحد المرکـــز از خصوصیات شهرهای قدیمه زراعتی نمایندگی مینماید که ادامه آن در مرحله صناعتی با انکشاف وسایط ترانسپورتی معاصره دوران ترافیکی اینگونه شهر ها را بطی میسازد • شهر مکه در جهان اسلام و سائر کشور های انکشاف یافته همین پرابلم را دارا است • به اساس تیوری متمرکز پلان شهری به ترتیب ذیل مد نظر گرفته میشود •

۱ـ در مرکز شهر ساحه تجارتـــی •

۲ـ در مرحله بعدی مراکز عمده فروشی •

۳ـ محل سکونت مردمان نسبتاً فقیر و نادار •

٤ـ محل سکونت گروپ های متوسط •

٥ـ محل سکونت مردمان متمول و اشخاص دارای مشاغل عالی •

٦ـ محل تعمیرات صنایع دستی و حرفوی •

۷ـ ساحه تجارتی خارج شهـــــر •

۸ـ محل و استقرار نفوس حاشیه شهری •

۹ـ حاشیه صناعتی شهـــری

۱۰ـ ساحه زراعتــــــی •

موضوع هسته گذاری های شهری به اساس تیوری متحد المرکز، شهـــــو عموماً در نقاطی سراغ شده میتواند که موجودیت دریا ، کوه و یا تپه انتظام شبکه ٔ شهری را برهم نزند تا آنکه مناطق دهگانه فوق بصورت متحد المرکـز یک بعد دیگر بدرستی اخذ موقع کرده بتواند در پهلوی Concentric th. نظر دیگری تحت اصطلاح Central location theory وجود دارد که در ماهیت، تنظیم شهری از همدیگر متفاوت نیستند • مفکوره موقعیت مرکـزی شهر را اگر چه دانشمند معروف بنام اولمان ULMAN (۱) پیشنهاد کرده اما پروفیسور MEYER این موضوع را اینطور تحلیل و تفسیر نموده است سر زمین های زراعتی و حوزه های بزرگی که درحصه مرکزی خود از لحاظ تولیدات زراعتی موقعیت خوب جغرافیائی را دارا است امکان احداث شهر ها در این چنین مواضع از لحاظ مرکزیت منطقوی مساعد شده میتواند اما در ـ واحد های زراعتی وحوزه های بزرگ تنها زراعت و موجودیت مارکیت هـــای تولیدی آن زمینه مرکزیت بخشیدن شهری راگاهی فراهم نمیتواند زیرامی بینیـم که موجودیت معادن و منابع طبیعی و صنعتی نیز شهر های متمرکزرا بـوجود آورده است که در ممالک صنعتی اکثراً منابع طبیعی از قبیل آهن، فولاد و ذغال سنگ بحیث مراکز صنعتی یک شهر را به وجود آورده است •

حالت اولی این موضوع و تطبیق تیوری موقعیت مرکزی را شهر بلـــخ باستان ما خوبتر معرفی کرده میتواند ، شهر بلخ بنابر موقعیت مرکزی زراعتـــی خود بحیث بزرگترین شهر آریائی های قدیم عرض اندام کرد که علت اصلی آنــرا تیوری Concentric zone theory تشکیل میدهد • بهمیـــن ترتیب میتوان شهر غزنی را در همین ردیف آورد • شهر مزار شریف نمونه خورد تر از باختر قدیم است خلاصه اینکه تمامی شهر های افغانستان بشکلی از

1. Ulman. Edward. A Theory of Location For Cities American Journal of Sociolog Vol. 46. 1941. P. 180.

اشکال به تناسب حوزه های مجاور خود معیار موقعیت مرکزی را دارا میباشد.
شهر کابل قدیمه حیثیت مرکزی بودن ساحه را دارا بوده از لحاظ تولیدات
زراعتی و هم از لحاظ تجارت و دفاع منطقوی در حوزه کابل محراق منطقـــــه
Focal point را تشکیل میداد، اما در شرایط فعلی شهرکابل به اجزای
مختلف دسته بندی شده که به مقایسه سایر شهر های مجاور مرکزیـــــت
مناسبی را دارا است . اما به مقایسه حوزه خاص کابل درجمله شهر های —
شامل میگردد که با چندین هسته های شهری انکشاف یافته است . مثـال
اجزای آنرا در خیرخانه ، میرویس میدان ، سید نور محمد شاه مینه ، کارته
سه ، جمال مینه ویا شهاب الدین میدان و غیره بخوبی ملاحظه می نمائیـم
که هسته اصلی شهر درین نقاط بخوبی انکشاف یافته است از این لحاظ کابل
امروزی در جمله شهر های چندین هسته ئی Multiple nuclei رده
بندی میگردد . موقعیت مرکزی بودن را ازلحاظ صنعت و منابع طبیعی درشهر
پلخمری میتوان تطبیق کرد زیرا فابریکه سمنت پلخمری ، فابریکه نساجی موجودیت
ذغال سنگ وصخره های آهکی و یا موجودیت بند های برق آبی شهر پلخمری
را بحیث مرکز حوزه صنعتی درآورده است.شهر پتسبورگ ایالات متحده و یا
برمنگـــــــهم انگلستان نیز دارای همین مشخصات صنعتی میباشد .
موضوع مرکزیت شهری را در مدنیت های زراعتی ، تولیدات زراعتی ودرمدنیت
معاصر امروز منابع طبیعی و صناعتی تشکیل میدهد . تنها تنظیم پلان شهری و
شکل پلان گذاری درین دو دسته شهر های قدیمه و معاصراز همدیگرمتفاوت
میباشد زیراشهر های اولی و قدیمه دارای پلان نا منظم بوده و شهرهای
معاصربا پلان منظم اعمار میگردد . درین نوع شهر ها موضوع مرکز تجارتی شهر
یا Down Town خیالی به کثرت تذکر داده میشود که در شهر
های غرب بخصوص در شهر ها ی ایالات متحده USA ازین اصطـــلاح
بیشتر نام گرفته میشـــــــود .

۲ــ شهر های قطاعی (Sectoral zone model) :

این مودل بنابر ضرورت مطالعه استفاده اراضی شهردرسال ۱۹۳۹ مورد

توجه (Homer Hoyt) قرار گرفت ، به اساس این مـــودل شهر دارای یك هسته مرکزی بوده و شبکه های مختلف آن در قوسهای جداگانه انکشاف میابد • این گونه شهر ها اکثراً در امتداد سواحل و در امتداد دلتا های بزرگ عرض وجود مینماید • مثلاً شهر روم Rome ، ناپل ، کراچی ، بمبی استانبول ، اسکندریه ، لینینگراد ، سدنی ، توکیو ، نیواورلیان ، بیـــروت و امثال آن از جملهٔ شهرهای اندکه در امتداد سواحل در قوسهای جداگانه انکشاف یافته اند •این نوع شهرها از لحاظ استفاده اراضی و دورنمای مناظر شهری دارای مزیت های خاص بوده ، موجودیت پارکها ، مناظر ساحلی و تفریحی بر زیبائی این شهر ها می افزاید • استفاده اراضی در این نوع شهر ها به شرح ذیل می باشد •

۱ـــ عمرانات مسکونی که دارای کرایه بیشتر میباشد • اغلباً این نوع ساختمان ها از مرکز شهر آغاز یافته و در امتداد جاده های تجارتی الی مرکز دیگر تجارتی توسعه میابد •

۲ـــ خانه های شخصی و محل بود و باش ساکنین شهر که عموماً در نقاط نسبتاً بلندتر شهری ساخته شده تا از آسیب سیلابها و امـــواج در امان باشند • عموماً این نوع خانه های شخصی در نقاط نسبتاً مرتفع کنار ساحل بحر ــ کنار جهیل ها و دریاها اعمار میگردد ، کــه دستگاه های بزرگ صناعتی هم در مجاورت اینگونه منازل شخصی نباشد ، تا آلودگی آب های صناعتی باعث اذیت همشهریان آن محـــل نگـــردد •

۳ـــ محل بود و باش ساکنین شهر که از لحاظ قیمت ساختمان و کرایــه در معیار بالاتر قرار داشته عمارات چندین طبقه ئی و بلند منـــزل را تشکیل میدهد • در این ساحه تفریگاه ها ، پارك ها و ساحه آزاد و سر سبز بیشتر بوده از حصه اغاز الی نقاطی ادامه می یابد که با حصه غیر فعال شهری و زمین های زراعتی در تماس قرار گیرد •

٤ـــ ساحه مسکونی شهر که محل سکونت زعما و رهبران اداری

تجارتی و صناعتی را تشکیل میدهد ، درین حصه قیمت زمین و کرایه عمرانات خیلی زیاد میباشد •

۵ـ ساحه عمرانات دولتی از قبیل بانکها ، اداره ها ، فروشگاه ها

٦ـ منازل نشیمن که دارای کرایه بیشتر بوده و از تسهیلات ترانسپورتی برخور دار است •

۷ـ محل بود و باش مردمان شهر که در سطح بلند تر حیات و اقتصاد مرفه تر قرار دارند •

۸ـ اپارتمانهای بلند منزل برای مردمان شهرکه سطح عالی حیات داشته و در امور تجارتی و معاملات اقتصادی سروکار دارند •

۹ـ محل اقامت مردمان اداری و دیپلوماتهای داخلی و خارجی این نوع تصنیف های جداگانه استفاده از اراضی شهر بنابر وسعت تراکم نفوس ، سطح حیات اقتصادی و سویه تکنالوژی شهر ارتباط میگیرد که گاهی این مشخصات بنابر عدم استعداد اقتصادو ساختمان محل بخوبی رشد کرده نمیتواند • محدودیت های اراضی از لحاظ ساختمان فزیکی محل نیز قابل توجه است • مثلاً در شهر لیننگراد ـ نیو اورلیان ، نیو یارك و استانبول این محدودیت ها وجودندارد • اما در مدراس و شهر های ساحلی جنوب شرق آسیا محدودیت های اقتصادی باعث عدم انکشاف زونهای فوق میگردد • مفکوره اعماراجزای شهری به شکل قوس های علحیده اغلباً در دلتاهای دریاو سواحلی که بشکل جزیره نمای خورد در بحر داخل شده قابل تطبیق میباشد زیرا دراین نوع ساختمان ها یکی از اجزای مهم شهری بحیث شریان اصلی شهر انکشاف مییابد • بطور مثال منطقه مارکیت های شهری درسراسر شهر در امتداد جاده گسترش داده میشود • و یا مؤسسات خدمات اجتماعی شهردر امتداد جادهٔ دیگری توسعه مییابد • شهر پورت آرتر بهترین مثال این موضوع است که اجزای شهری بشکل پارچه جداگانه در امتداد جاده های بزرگ انکشاف یافته است •

در ایالات متحده شهرهای نیواورلیان ، سانفرانسیسکو و لاس انجلس نیز به همین اساس پلان گذاری شده است ۰

۳ـ در شهرهای چندین هسته ئی موقعیکه چندین هسته شهری عرض وجود میکند موجودیت سلسله جبال، دریا، سرکهای بزرگ جهیل ها و یا تپه اجزای شهر را از یکدیگر فاصله میدهد مثلاً شهر سانفرانسسکو توسط خلیج های خورد ، تپه های مختلف و دریا به اجزای جداگانه با هسته های مختلف بوجود آمده است ۰ در شهر کابل موجودیت دریای کابل، کوه آسمائی، شیر دروازه و تپه های مختلف شهر فعلی کابل را با اجزای مختلف وهسته های جداگانه بار آورده است که هریك از این اجزا از لحاظ ساختمان در شهرهای چندین هسته ئی (Multiple nuclei zone) (۱) دارای مشخصات جداگانه میباشد ، اغلباً ساختمان اراضی و وضع توپوگرافی شهر باعث بوجود آمدن هسته های متعددی در شهر میگردد ۰ علاوه بران تراکم نفوس ـ و تمرکز مؤسسات اجتماعی و صناعتی و مارکیت های فروش و مال التجاره باعث افزایش هسته های متعدد دریك شهر میگردد ۰ این نوع مودل رادر سال ۱۹٤۰ هریس و اولمن Harris and Ulman مورد بررسی ـ قرار دادند ۰ و طرز استفاده اراضی شهر رادرین ارتباط مورد مطالعه قرار دادند واظهار داشتند که در این نوع مادلهای شهری استفاده ازاراضی شهر را چار عامل جداگانه مستقیماً کنترول مینماید ۰

۱ـ فعالیت های اختصاصی و حرفوی که بمراکز جداگانه و اراضی مشخص نیاز دارد و در نتیجه باعث بوجود آمدن یك هسته علیحده میگردد ۰

۲ـ منافع یك تعداد از مردمان شهرکه دریك ساحه کار متمرکز می باشد باعث اجتماع و بوجود آوردن شبکه علیحده شهری میگردد ۰

۳ـ صنایع و فعالیت های بزرگ اقتصادی ایجاب مینماید که دریك محوطه و محیط علیحده تمرکز یابد ۰

1: Ibid . P. 182.

۴ـ یک تعداد مردمانیکه نمیتوانند از پرداخت کرایه بیشتر و مصارف بیشتر شهری برایند بنا ً دریک محله استقرار می یابند مثلاً در — ایالات متحده محله های ارزان قیمت سیاه پوست هاکه خود مرکز علیحده را بوجود آورده است.با در نظر داشت این فکتور هاعامل توپوگرافی منطقه در بوجود آوردن هسته های مختلف شهـــری نیز رول ارزنده دارد • درین مادل تمام اجزای شهراز لحاظ — استقرار نفوس موجودیت مکاتب • شفاخانه ها • نواحی اداری شهری، مارکیت های شهری و سایر خدمات صحی و اجتماعی دارای هسته های جداگانـــــه بوده و روی همین منظور این هسته ها انکشاف داده شده است • بهرحال تحت هر نوع شرایط شهرها مرکز فعالیت های همه جانبه محیط های طبیعی سیاسی • اداری و کلتوری را تشکیل میدهد و بالاترازان مراکز ایکالوژیکی اقتصاد اجتماعی را معرفی مینماید• واقعاً که پیداوار طبیعی از لحاظ تولیدات زراعت نباتی و حیوانی، اقتصادی،روش های تجارتی، معیار های ذهنی و اجتماعـــــی تماماً در شهر ها انعکاس مییابد و از همین لحاظ ارزیابی هرولایت و هرکشور را سازمان شهری آن بخوبی ارائه میتواندکه این خود نمودار ایکالوژی محیطی و محلی همان شهر میباشـــد •

بطور مثال یکی از شهرهای افغانستان در حاشیه شرقی • دیگری در — حاشیه غربی موقعیت دارد مرکز این شهرها نمودار ایکالوژیکی محیطی هردو محل محسوب میگردد، جلال آباد با محتویات مادی و اقتصادی و شرایط اجتماعی دارای یک نوع ایکالوجی محیطی (Environmental ecology) بوده • اما شهر هرات با مشخصات فرهنگی اقتصادی و اجتماعی ایکالوژی نسبتاً متفاوت را معرفی می نماید • و یا شهری در حاشیه سرحد شمالی و شهری در حاشیه جنوبی افغانستان بازهم معرف اوصاف و مشخصه حیات همه جانبـــه ایکالوژی محیطی اش میباشد مثلاً خوست از لحاظ پیداوار،عرضه و تقاضـــای اشیای اقتصادی با پیداوار و شکل عرضه و تقاضای تجارتی و تولیدات محلی با شهر مزار شریف مغایرت کامل دارد • ازین جاست که گفته میتوانیم ((شهـــرها

مرکزیست انعکاسی از محیط طبیعی و ایکالوژی منطقوی خود))

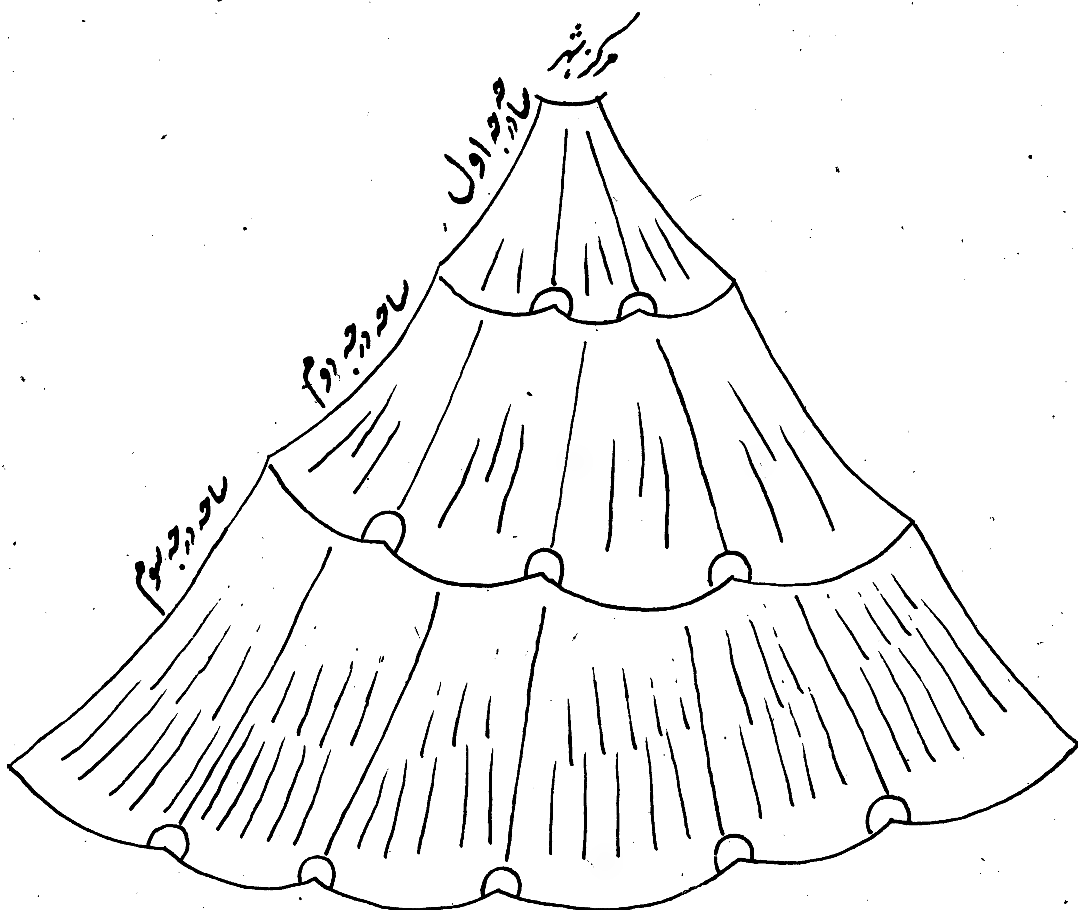
قبلاً اساس پلان گذاری شهر های قدیمه را روی سه اصل تذکر دادیم که بشکل متمرکز یا اجزای علیحده بشکل Sector و یا بشکل چند یسن هسته ئی بوجود میاید که این سه اصل در ذات خود بازهم روی عوامل مختلف اقتصادی اتکا مینماید : ۱ شهر بحیث مرکز اختصاصی تجارت ۲ــ شهر بحیث شبکه اتصال خطوط مواصلاتی و ترانسپورت • ۳ــ شهر به صفت مرکز عمومی منطقه •

تمامی شهرهایکی ازین سه صفات جداگانه را دارا است اما هر شهر ــ تحت هر نوع شرایطی که به میان آمده باشد دارای مراکز مهم تجارتی میباشد که نظریه تمامی عوامل و سایر فکتور ها ارزش بزرگ اجتماعی و اقتصادی را دارا است • و همین مراکز تجارتی و معاملات اقتصادی است که محراق اصلی شهر را تشکیل میدهد (Focal point) البته در پهلوی این موضوع تراکم نفوس و سایر تأسیسات اجتماعات بشری از لحاظ مسایل تجارتی و خدمات ــ عامه شهری بحد اعظمی و نهائی آن درین گونه مراکز رشد و انکشاف میابد •

بر علاوه مطالبی که قبلاً تذکر دادیم مراکز شهر را در صورت موجودیت پلان و یا عدم تطبیق پلان های اصلی متکی با دو پدیده مهم میدانند که آن هم عبارتست از مرکز حکومت بحیث دستگاه اداری همه جانبه و مراکز بزرگ ــ تجارتی که بازار های خرید و فروش دران متمرکز میباشد •

مرکز شهر از لحاظ گرد آوری مارکیت های تجارتی، عرضه و تقاضای مال التجاره ارزش بخصوص را داراست زیرا تماماً مواد اولیهٔ صناعتی و سایر مواد مورد نیاز مردم و دیگر مواد استهلاکی تماماً در همین نقاط مرکزی تهیــــه میگردد و در صورت نبودن وسایل ترانسپورتی و یا صرفه جوئی از وقت در خرید اموال کمک قابل ملاحظه ای برای مشتریان مینماید • اما در شهر های معاصر بخصوص در شهر های ایالات متحده امریکا این ممیزات به هیچ صورت مورد بحث قرار گرفته نمیتواند زیرا دران جا کوشش بعمل آمده که سوپر مارکیــــت ها بحیث هسته بزرگ تجارتی در حاشیه شهر ها جا داده شود که از شهر های ممالک شرقی و قدیمه بکلی متفاوت است • ارزش و قیمت زمین در شهر ــ

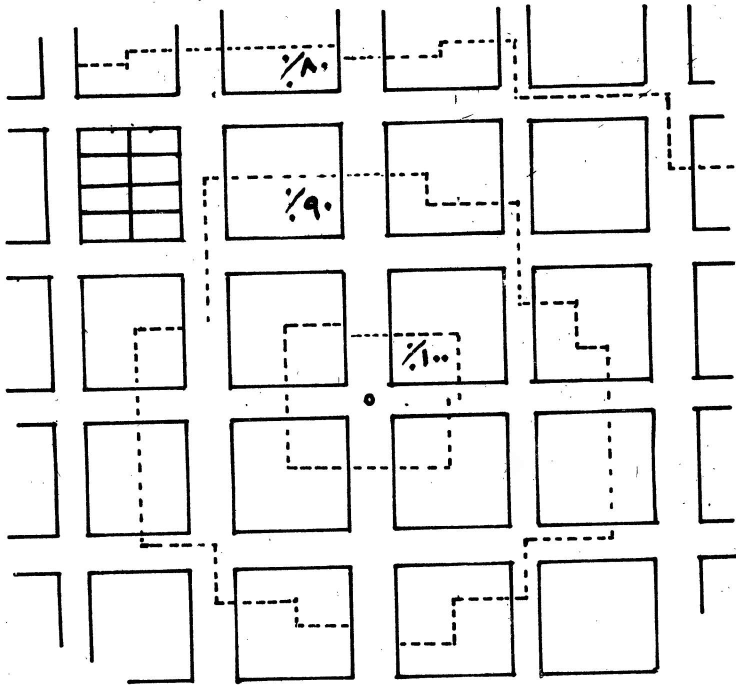
های متمرکز به اساس بعد فاصله از مرکز تثبیت میگردد که در شهرهای ذیل
میتوان این مطلب را ارائه نمود . درین شکل خطوط تراکم بلندی قیمت ها را
نشان میدهد . Fig.(11 & 12)



ارزش زمین های شهری که از مرکز به استقامت اطراف شهر کاهش میابد .

FIG(11),

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.



فیصدی کاهش قیمت زمینهای شهر از مرکز به اطراف شهر

FIG(12)

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.

فصل ششم

نظریات عمومی در تشکیل شهرها

انکشاف شهرها :

هرگاه به گذشته تاریخی شهرها نظری انداخته شود انکشاف — دهکده ها قدم اولی بود که در مرحله بعدی خود شهررا بوجود آورد . — حیات روستائی و قشلاق نشینی به دوره Neol tic یا سنگی ا میرسد که از حیات غاره نشینی در زیرزمین به آغاز صید و شکار تکامل در شکل حیات بوجود آمده و زندگی دسته جمعی شروع گردید و به این ترتیب گروپ های مختلف گرد هم اجتماع نموده اساس زندگی باهمی و مساکن دایمی و یا مؤقت را بمیان آوردند . انکشاف مزید دهکده ها بـا آغاز حیات زراعتی رونق خوبی حاصل کرد و مرکز زندگی فامیل های زراعت پیشه را بوجود آورد . در طول این مدت حیات روستائی البته از حیات شهری امتیاز داده شده نمیتوانست. انکشاف حیات زراعتی در بین النهرین و مصر و هلال حاصلخیز مدیترانه که بالاخره سبب تشکیل شهر ها میشد ارتباط

مستقیم بازراعت و حیات روستائی داشت . در برخی از ممالك هنوز اقتصاد — روستائی و زراعت توسط واحد های مختلف دهکده ها کنترول و مراقبت میگردد .

یکتن از پروفیسوران یونیورستی ، پنسلوانیا بنام Levis Memford در سال ۱۹۵۱ — در مورد شهر و ده ، اینطوراظهارنظر می نماید .(۱)

(دهکده محیط تولیدات زراعتی و شهرها برخلاف محیط غیر فعـــال زراعتی را تمثیل می کند و تولیدات زراعتی درست بعداز ختم دیوار های شهـر به حد اعظمی خود میرسد .) در جریان دوران نیولیتیك اصلاحات زراعتی ، تربیه و زرع حبوبات دانه دار زمینه انکشاف شهرها را بوجود آورد . چه ذخیره و نگهداشتن این حبوبات که برای تغذیه زیادی از باشندگان بکار میرفـــت و از پوسیده شدن نیز محفوظ مانده میتوانست بنابران انسان ها در صدد آن بر امدند تا دور هم بشکل متحد تر گرد آیند و غذای اولی خود را نیزازحبوبات تهیه کنند و برخی ازین حبوبات به اسم بعضی از شهرها همردیف استعمـــال میگردید مثلاً شهرهای که ذخایر گندم ، ذخایرجو و ذخایربرنج باعث تشکیل جمعیت گردیده بود تا آنکه منابع انرژی معدنی مخصوصاً ذغال سنگ بمیان آمدو شهرهای صنعتی با پلان منظم اداری و تجارتی بنا نهاده شدکـــه درین مورد ناحیه انگلستان پیشاهنگ سایر شهرهای صناعتی میباشد .

از مدنیت زراعتی روم قدیم اگر نام گرفته شود امتعه زراعتی بفاصله خیلـــی زیاد به بعضی ممالك افریقائی و نقاط مختلف مدیترانه و شرق نزدیك انتقال داده میشد که الی قرن نزده این ماهیت در تمامی شهر های زراعتی سراغ میگردید . ازین لحاظ در مرحله اول میتوان استدلال کرد که شهرهای اولیه با هر مزایای که داشته اند در پهلوی محیط های زراعتی خود انکشاف یافته

---

1. Lewis, Arthur. Development Planning. N.Y. Harper and Row Publishers. 1966. PP. 29, 40.

اند •

دهکده ها و شهرهای کوچك هنوزهم آثاری از حیات نیولتیك رامنعکس میسازد،در سال ۱۹۳۰ —از جملهٔ نفوس‌مجموعی‌جهان در حدود ۴۱۵ ملیون آن که پنجم حصه نفوس‌سراسر کره زمین را تشکیل میداد در شهر هااستقرار حیات داشتند و متباقی ٤ـ٥ حصه دیگر درمزارع و محلات روستائی زندگی میکردند که تقریباً شبیه حیات مردمان دوره نیولیتیك بود • درمزارع ودهکده ها که از وسایل زراعتی به هرمنظوری که است استفاده میکنند و این ارقام ۹۰ فیصد نفوس‌روستائی تقریباً حیات دورهٔ نیولیتیك را به خاطر می آورد، اما این تناسب فعلاً در هند بین ۸۸ فیصد نفوس‌روستائی تغییرنموده است.

مشخصات حیات نیولیتیك را این مسایل تشکیل میداد :

—استعمال کود حیوانی در زمین های زراعتی بشکل ابتدائی رواج داشت و آلودگی هوا هرگز بنظر نمیرسید •

—آبهای منطقوی بحیث آب اشامیدنی بکار برده میشد و مطالعات صحی بران دخیل نبود — به منظور تسخین و تولید حرارت عموماً از مواد حیوانی و نباتی کار گرفته میشد،برهنه نگهداشتن تپه هاوکوه ها و از بین بردن جنگلات از صفات ممیزه مردمان نیولیتیك بود •

—زراعت گسترش یافته بود اما وسایل خیلی بدوی و ابتدائی را ازافزار سنگی بکار میبردند و زمین های زراعتی بشکل واحدهای جداگانه بنظرمیرسید با انکشاف مدنیت های زراعتی موضوع دفاع شهر بمیان آمد که بادیوار های بزرگ احاطه میگردید ویا آنکه بروی تپه ها Acropolis بنا نهاده میشد. مسئله انتقال مواد در ترانسپورت و خطوط ترافیکی انکشافات زیادی را در شهر ها بارآورد و به تعقیب آن احتیاج به آب موضوع ذخایر بزرگ آبهای آشامیدنی رادرشهرها بوجود آورد • در مرحلهٔ اول ساختمان — شهر منحصر به واحد های زراعتی بود که در دره ها و کنار رودخانه ها بنا نهاده میشد که دریای نیل ، سند ، هوانگهوو شهرهای هلال سبزوحاصلخیز مدیترانه Fertile crescent نمونه های خوب این مطلب است•

تا جائی که مطالعه بعمل آمده شهرهابا استفاده از ترانسپورت دریائی و بندرگاه ها انکشاف مزیدی حاصل نمود و درین مرحله توازن بین تولیدات دهکده ها و نفوس شهرهای بزرگ ساحلی وکنار دریا ها بخوبی مراعات میگردید • نمونه های زیاد شهرهای ساحلی را در مدنیت قدیم چین ، مدنیت های حوزه مدیترانه و بحیرهٔ شمال ، سواحل پسفیک و اتلانتیک به کثرت میتوان مطالعه کرد • (۱)

موضوع ترانسپورت و استفاده از وسایل تخنیکی بصورت تدریجی نفوس روستائی ها را بخود جلب نمود تا آنکه در شرایط موجوده مهاجرت روستائی ها در شهر پرابلم های بزرگ را بوجود آورده است، در اثر مهاجرت مردمان روستائی به شهر اراضی زراعتی به فقدان اهل کسبه و زارع مواجه گردیدودر مراحل بعدی با استفاده از منابع طبیعی آهن و ذغال سنگ در امور صناعتی عدم توازن نفوس شهر و ده پرابلم های جهانی را بار آورد • اما فرصتی که نفوس جهان از قرن هفده به این طرف تزاید کامل یافت، نفوس زارع تخنیک معاصر تولیدات زراعتی خود را انکشاف داده که این وضع مرحله سومی رابار آورد و درین مرحله نفوس روستائی در شهرهای کهنه ویا جدید مستقر گردیدند و نفوس اولیه شهری برای حیات مرفه تری شهرهای جدید را توسعه دادند •

تزاید فیصدی نفوس را به مقایسه شهرها درقرن ۱۹ اینطورمی‌یابیم •

بین سالهای	۱۶۵۰ و	۱۷۰۰	تزاید نفوس		۱٫۴ فیصد
رر	۱۸۰۰ و	۱۸۵۰	رر	رر	۵٫۴ فیصد
رر	۱۸۵۰ و	۱۹۰۰	رر	رر	۵٫۶ فیصد
رر	۱۹۰۰ و	۱۹۵۰	رر	رر	۳٫۸ فیصد

با تزاید فیصدی این ارقام فشار نفوس را در شهرها بخوبی احساس کرده می توانیم، با ازدیاد نفوس شهری و تراکم جمعیت در شهرها توجه علما بیشتر به

---

1. Peter Hall. The World Cities. London. 1966. PP. 125. 180.

مطالعات شهره استقرار نفوس و شکل ساختمان های شهری معطوف گردید و تعداد زیادی از علما ــ تحقیقات خود را در مورد چگونگی شهرها وقف کردند. در ممالك اروپائی بخصوص جرمنی ، فرانسه و انگلستان مطالعات شهر براساس فرضیه Central place theory انکشاف داده شد، این ــ مفکوره در سال ۱۹۳۵ توسط Walter Christaler عالم معروف جرمنی انکشاف یافت که بعدتر اکثر علما و دانشمندان دیگرآنراتعقیب و در شهر های ممالك مورد نظر آنرا تطبیق و مورد بررسی قرار دادند. دانشمند دیگری موسوم به المن Ulman این مفکوره را درشهرهای ایالا ت متحده امریکا بشکل مقایسوی آن از نظر گذشتاند و علاوه نمود که انکشاف ــ صورت تقسیمات ورده بندی های اجزای شهری بیشتر بر اساس موقعیت مرکزی ــ اتکا می نماید بخصوص شهر های که در مرحله صناعتی شدن قرار دارد ،موضوع مرکزیت دربن گونه شهر ها ارزش خاص اقتصادی را دارا است ، موقعیت مرکزی نیویارك،واشنگتن ، شیکاگو ، پتسبورگ و غیره که هریك آن دارای چندین اقمار شهری میباشد. مفکوره ابتدائی موقعیت مرکزی شهر را اولین بار وانتونن در ۱۸۲٦ Von thunen بمیان گذاشت امانظراو در ان فرصت بسادگی بیان شده بود ، زیرا موصوف معتقد بودکه شهر بحیث هسته مرکزی ــ در یك ساحه بوجود میاید اما اطراف و جوانب شهر اراضی متحد الشکل را وانمود میسازد. بعدتر نظر وانتونن با پیشنهاد کول Kohl در ۱۸٤۱ ــ انکشاف داده شد و ارزش ترانسپورتی را از لحاظ ارتباطات کلتوری واقتصادی بین شهرو ده ارائه کرد و اضافه نمودکه تقاطع خطوط ترانسپورت بحیث ــ نقطه اتصال مرکزی در انکشاف شهرها اثر می افگند ، متعاقب آن درسال ۱۸۹٤ عالم دیگری موسوم به کولی Caolby ارزش ترانسپورت و خطوط آهن را در میان گذاشت زیرادر جریان این سال ها خطوط آهن انکشاف مزید شهرها در انگلستان ، المان، فرانسه ، ایالات متحده امریکا و اتحاد جماهیرشوروی گردیده بود ، راتزل F. Ratzel این مفکوره را اضافه تر تقویت بخشید و اظهار نمودکه خطوط مواصلات و ترانسپورت اصلاً

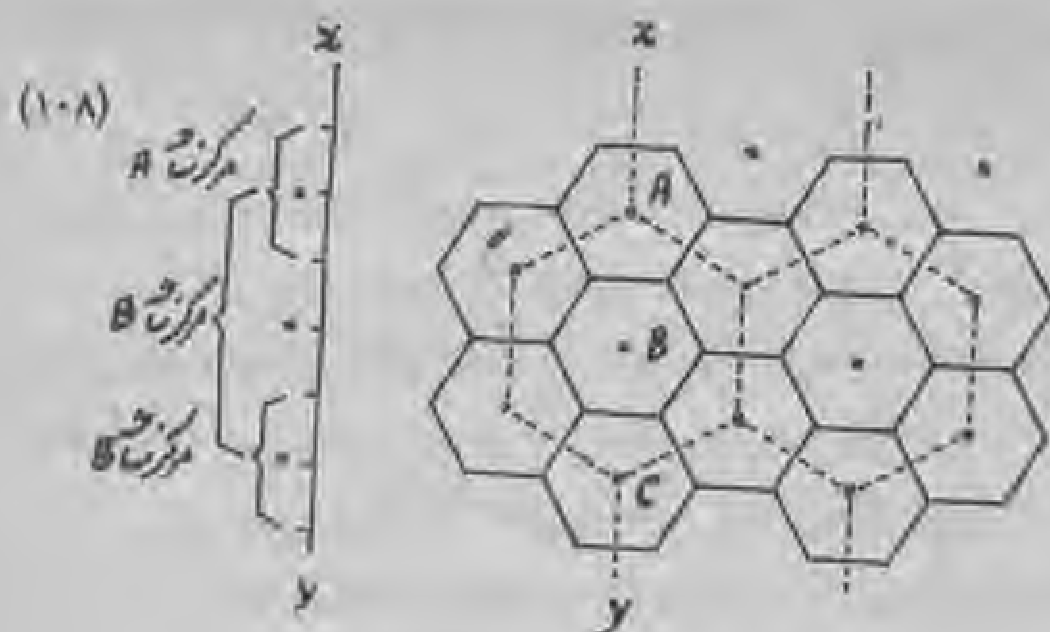
باعث بوجود آمدن، تشکیل و انکشاف شهرها میگردد •

نظریه والترکریستالر:

نظریات والترکریستالر بیشتر جلب نظرکرد زیراموصوف میگفت که مرکزشهردر هرحالت مرکزمعاملات وفعالیت های اداری، اقتصادی، تجارتی وترانسپورتی را فراهم میسازد • موقعیت مرکزی شهرو اجزای شهری را اینطور توضیح مینماید که شهر دارای چندین موقعیت مرکزی خورد بوده که بصورت مجموعی به دوریک مرکزبزرگ اجتماع مینماید • کریستالر اظهارداشته که هریك ازین مراکزدارای نفوس معین بوده مساحه موقعیتهای مرکزی به تصاعد ضریب (۳) توسعه مییابد • مثلاً
۱۶۲ : ۵٤ : ۱۸ : ٦ : ۲ : ۱ و این تناسب از اعداد بزرگ به استقامت ساحات خورد به تناسب جذر ۳ کوچك می گردد •
از تحقیق والتر کریستالر اینطور نتیجه گیری میشود که موصوف یك ناحیه روستائی ویا شهری را مورد مطالعه قرار میدهد که آن شهر بنوبه خود به روستاهای مجاور کمك مینماید، بنابران شهرهای بزرگی برای نواحی بزرگ و شهرهای کوچکی برای نواحی خورد بوجود می آید • شهرهای کوچك با داشتن حداقل درجه با یکدیگر فاصله مساوی داشته و برای هر شش شهر کوچك یك شهر بزرگترکه خدمات اجتماعی و تخصصی بیشتری دارد قرار گرفته که آنهم باشهر بزرگتر دیگری در همان سطح در فاصله مشابه ویکسان قرار خواهد گرفت • اینطور شهر در اضلاع شش گوشه ئی وسیعتری برای انجام خدمات با واحد های دیگری محاط است • سلسله مراتب شهری را در جنوب غرب المان به هفت تصنیف جداگانه با در نظر داشت فاصله ، جمعیت، ناحیه تابع و جمعیت ناحیه تابع پیشنهاد می کند :

درین تصنیف سلسله مراتب با ضریب سه گسترش یافته است • در تصنیف کریستالر توزیع مکانهای شهری به اساس مبادلات تجارتی و بازار یابی صورت گرفته است در شهر هائیکه شبکه انتقالات و رفت و آمد زیاد باشد بازار یابی با ضریب چهار و جائیکه مراکز اداری تراکم بیشتر داشته باشد ضریب هفت را میتوان بکار برد • اوگوست لوش August Losch اقتصاد دان المانی نواحی خدمتی شش ضلعی را نیز پیشنهاد می کند • امابرخلاف

(۱۰۸)



موقعیت مرکزی شهرها بر اساس تئوری والتر کریستالر

FIG(13)

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975

کریستالر به تداخل و همزیستی نظامهای شش‌ضلعی معتقد نیست •

اما این همه نظریات از طرف ادوارد المن Edward Ulman با تغییرات و تجدید نظرهای مواجه شد او اظهار داشت که در توزیع مکانی شهر های امریکا هیچ نظمی بین فواصل شهری دیده نمیشود •

در مجموع این انتقادات زیر بر طرح والترکریستالر وارد است :

۱ــ وجه اشتراك در شهرهای کوچك و بزرگ یکسان بوده به تنهائی از یکدیگر نمیتواند انکشاف نماید •

۲ــ فاصله‌ٔ را که در بین شهرهای تابع و شهرهای اصلی پیشنهاد می کند در شهرها جنبه تطبیقی را دارا نمیباشد •

۳ــ در سلسله مراتب شهری توافق نظر بین علما وجود ندارد •

٤ــ طرح شش‌ضلعی بیشتر جنبه تصنعی دارد تا تطبیقی و واقعی •

۵ــ جنبه عملی این پیشنهاد ناممکن به نظر می آید بناً این طرح در قالب تیوری باقی می ماند •

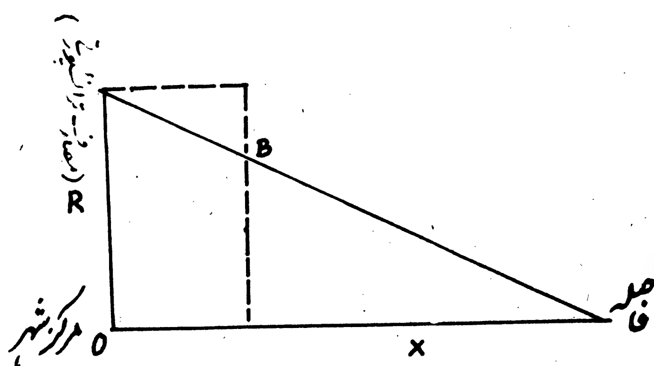
تناسب نفوس نسبی ساحه و فاصله شهرهای دارای موقعیت مرکزی را کریستالر اینطور ارزیابی نموده است •

شکل سکونت	فاصله به Km	جمعیت	مساحت ناحیه تابع Km^2	جمعیت به نفر
بازار	۷	۸۰۰	٤۵	۲۷۰۰
مرکز شهرك	۱۲	۱۵۰۰	۱۳۵	۸۱۰۰
مرکز حکومتی	۲۱	۳۵۰۰	۲۰۰	۲٤۰۰۰
شهر ناحیوی	۳٦	۹۰۰۰	۱۷۰۰	۷۵۰۰۰
مرکز ایالتی خورد	٦۲	۱۷۰۰۰	۳٦۰۰	۲۲۵۰۰۰
مرکز ولایت	۱۰۸	۹۰۰۰۰	۱۰۸۰۰	٦۷۵۰۰۰
شهر مرکزی حوزه	۱۸٦	۳۰۰۰۰۰	۳۲٤۰۰	۲۰۲۵۰۰۰

تیوری وان تونن وانکشاف شهر (J. Vonthunen)

وانتونن عالم معروف جغرافیه المان تقریباً ۱۲۰ سال قبل در سال

۱۸۲٦ م توسعه شهر وتناسب استفاده اراضی را در اطراف شهر به اساس — فرضیه متحد المرکزی بمیان گذاشت که از نظریه والترکریستالر W. Christalar به اساس موقعیت مرکزی کاملاً متفاوت است نظر به وانتو نن در موقعی که ابراز شده بود کاملاً حیثیت قانونی و پلان های سیستماتیک شهری را حاصل کرده بود زیرا دران فرصت اکثر شهر های جهان به همان اساس بنیان گذاری گردیده بود اما امروز عوامل و پدیده های مختلط و گونا گونی در پلان های شهری واجزای مربوطه آن داخل گردیده است که تیوری انکشاف شهری را به اساس مناطق حلقوی ومتحد المرکز شهری تا اندازه ی در تمامی شهرهای صناعتی و معاصر جهان نمیتوان تطبیق کرد ، اماد ر شهر های قرون وسطائی و اکثر شهرهای که در شرق و ممالك غربی در جریان قرون ١٦ و ١٧ و یا ١٨ و همین اکنون پلان گذاری شده است از تیوری وانتونن نمیتواند دوری جوید • وانتونن در آغاز مطالعات خود میخواست ارزش زمین های زراعتی را با ارتباط دوری و نزدیکی — از ساحه مرکزی شهر ارزیابی نماید و صورت تصنیف ورده بندی اراضی را نظریه طرز استفاده آن در ساحات مختلف مورد بررسی قرار دهد و به این ترتیب معیاری برای قیمت های اراضی تثبیت نماید • اندازه اجاره زمین نظریه مقدار حاصلات سالانه و قیمت تمام شد ترانسپورتی در اراضی معیار ارزش اقتصادی زمین را از نظر او اشکار میسازد • بعد فاصله به هر شکلی که باشد از مرکز شهر و مارکیت های تجارتی بالای تولیدات اجاره زمین • قیمت زمین ومصارف ترانسپورتی آن اثر میگذارد که در شکل (١٥) وانتو نن مارکیت تجارتی را به حروف (٥) و مصارف ترانسپورتی را د ر بعد فاصله از مرکز (R) و فاصله را به محور (X) نشان داده است درین جا باید کوشش بعمل آید که در دور ترین فاصله . (R) کمیت اجاره و یا تولیدات زمین را به اندازه عاید بالا برده بتوانیم که مصارف بعد فاصله و ترانسپورتی در ان اثری وارد کرده نتوانــد • ش (١٤)



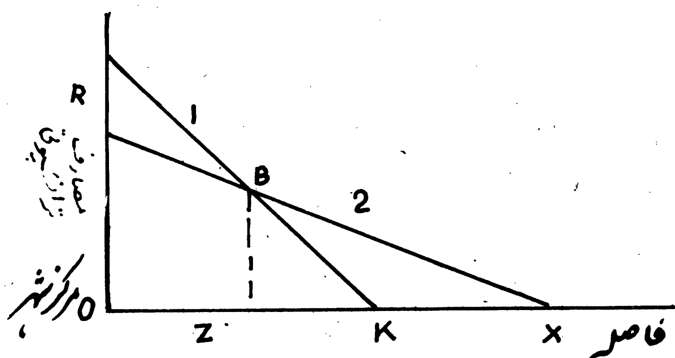
تناسب فاصله از مرکز شهر و ارزش زمین

FIG(14)

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAOHY, 1975.

این نوع تولیدات زمین از نگاه معیار های اقتصادی میتواند با راراضی دیگر زراعتی نیز رقابت اقتصادی خود را انجام دهد که این مطلب را وانتونن در شکل ذیل جا داده است . درین جا زمین نمبر یک حاصلات بیشتری بدست میاورد زیرا به مارکیت مرکزی شهر نزدیک تر است و نقطه (B) ساحه ایست که ارزش زمین های درجه یک ود و را از همدیگر مجزا میسازد . ساحه نمبر (۲) که مقدار حاصلات آن کم و از مارکیت تجارتی دور تر واقع شده است بنابران زمین های که در مجاورت شهر در کتگوری نمبر(۲) قرار میگیرد هیچگاه با کتگوری نمبر یک نمیتوانند رقابت نماید ازین لحاظ وانتونن در همان موقع پیشنهاد کرده بود که ایزاد قوای بشری و یا ماشینی

وکود حیوانی حاصلات را بالا برده اما مصارف ترانسپورتیشن بازهم در بعد فاصله بالای ارزش زمین های مذکور اثر قابل ملاحظه ی وارد مینماید • (ش ۱۵)

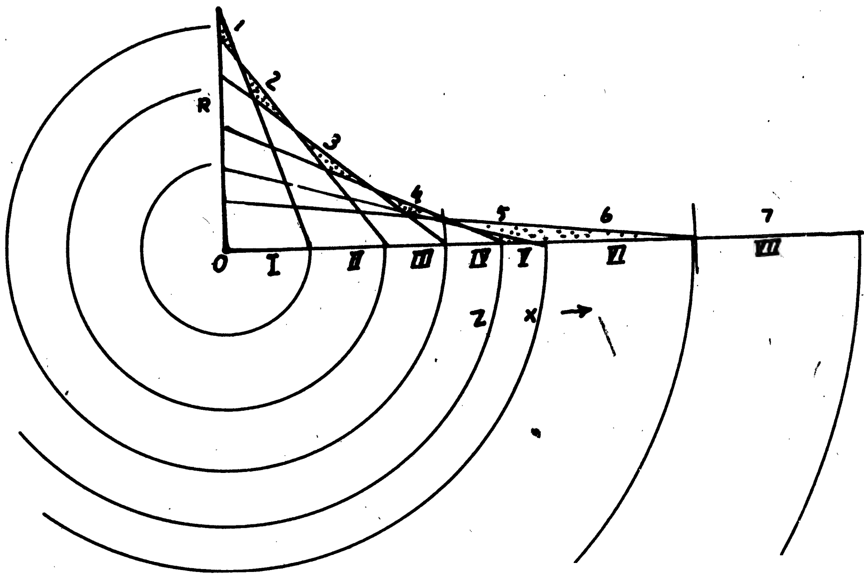


FIG(15)
SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.

به این اساس وانتونن ارزش زمین های مجاور شهر را نظریه بعد فاصله از مرکز تجارتی آن در شکلی که ارائه نموده در ممالك شرق و امریکای لاتین، اکثر ممالك افریقائی و شرق دور صدق مینماید اما شهر های ایالات متحده امریکا البته تحت این تیوری قرار گرفته نمیتواند •

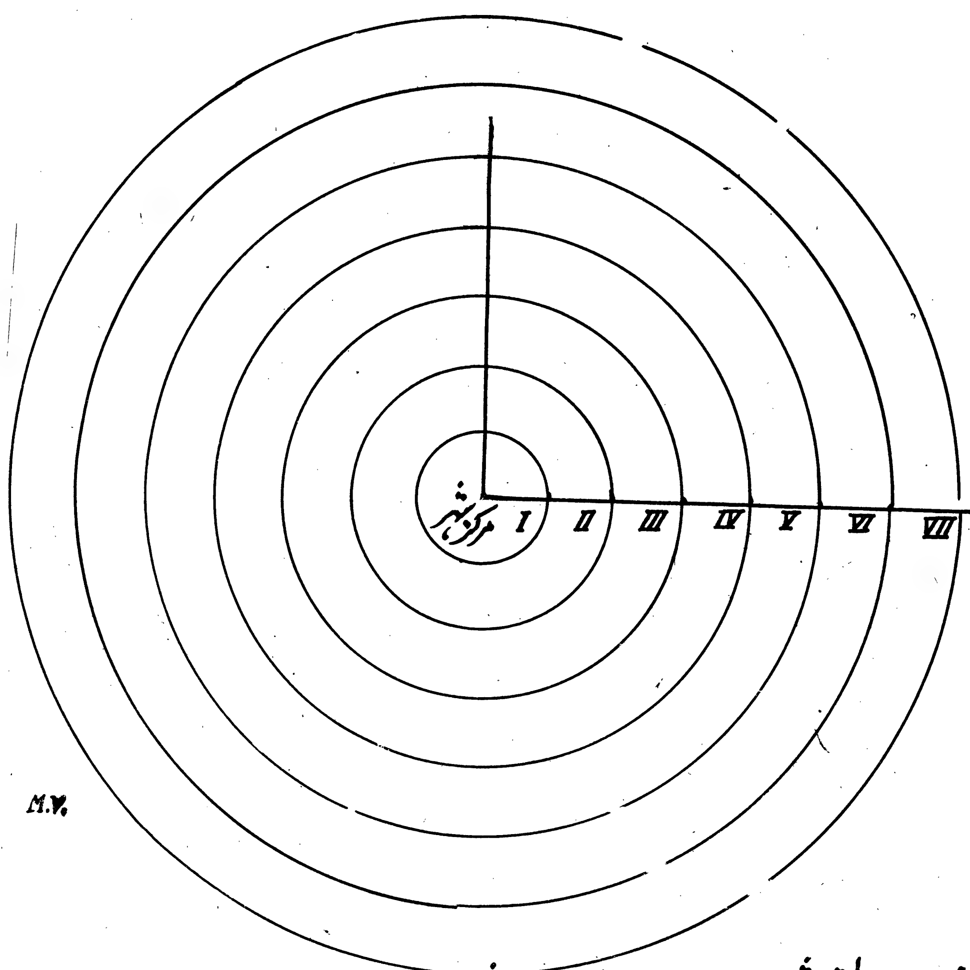
در ممالك شرق • زمین های درجه اول در نزدیکی شهر و مارکیت • زمین های درجه دوم بفاصله نسبتاً دور، زمین های درجه سوم بفاصله نسبتاً دور تر و زمین های درجه چهارم و پنجم از مارکیت های تجارتی خیلی دورتر واقع بوده و ارزش هریك ازین نوع زمین هارا وانتونن به مقایسه

مرکزتجارتی شهر درین دیاگرام بخوبی جاداده استکه کاملاً بشکل مقایسوی تنظیم گردیده و معیاراقتصادی آنهارا آشکارنموده است ۰ (ش ۱۶)



FIG(16)

SOURCE ULMAN,EDWARD, ATHEORY OF LOCATION FOR CITIES.1941.



FIG(17), ibid. تصنیف مناطق شهری براساس تیوری وانتونن

با ملاحظه این نظریات وانتون زون های متحد المرکز زراعتی رااز مرکز شهربه اطراف آن اینطور دسته بندی مینماید •

۱ـ مارکیت شهری، ۲ـ ساحه زرع اشجارمثمرو جنگلات، ۳ـ ساحه زراعتی حبوبات بشکل متکاثف و متراکم آن، ٤ـ ساحه زرع حبوبات بشکل عادی، ٥ـ ساحه زراعتی نوبه ی، ٦ـ ساحه چراگاه ها (ش۱۷)

به اساس نظر وانتون شهر دایماً از ساحه مرکزی خود به اطراف توسعه میبابد و عامل اساسی آنرا نیز اینطور خلاصه می نمائیم :

۱ـ ازدیاد نفوس •

۲ـ احداث مؤسسات خدمات اجتماعی ، فرهنگی و صناعتی •

۳ـ تسهیلات حیات شهری •

٤ـ تمایل مردم به حیات شهری •

هرگاه شهر روی این انگیزه های همه جانبه اجتماعی توسعه میابد زمین‌های زراعتی در حاشیه شهر بنابر توسعه شهر و اینکه در مجاورت احاطه شهری قراردارد حد اقل حاصلات را عرضه می نماید • ازین جهت قیمت زمین از لحاظ تولیدات زراعتی آن پائین میاید ، اما بر عکس دیده میشودکه قیمت زمین از لحاظ شکل استفاده بعدی شهر ارزش ۳ و ٤ یابالاترا کسب مینماید •

در هر دو صورت زمین های زراعتی در حاشیه شهر قیمت خود را به تناسب خیلی عالی و بیشتر حفظ مینماید • از نگاه وانتون صورت استفاده اراضی در شهر اینطور پیشنهاد میشود :

اول ـ در مرکز ساحه شهری •

دوم ـ ساحه چراگاه در اطراف شهر •

سوم ـ ساحه زراعتی و چراگاه •

چهارم ـ ساحه تربیه گاه حیوانی •

پنجم ـ ساحه تولیدات علوفه و نباتات برای تربیه حیوانات ، این نوع

شهرها عموما ً شهرهای اند که بصورت منفرد و متکی به تولیدات زراعتی و حیوانی محیط خود بوجود آمده که اکثرشهرهای قدیمه متصف به این صفات میباشد زیرا در شرایط گذشته وسایل ترانسپورتی و شوارع به پیمانه وسیع وجود نداشته و شهرها بنا چار متکی به تولیدات زراعتی و اقتصادی خود میگردیدند، اما شهرهای معاصر امروز بنابر تولیدات زراعتی و صنعتی و موجودیت خطوط ترانسپورتی این نوع مناطق حلقوی را پذیرفته نمیتواند •

فکتورهایکه مادل وان تونن را متأثر میسازد :

تیوری وانتونن به ممالک غرب بخصوص آن نواحی که صنعتی است قابل تطبیق نمیباشد تنها در ممالک زراعتی و آنهم ممالک شرق، امریکای لاتین وافریقائی شهرهای را سراغ داریم که تا اندازه ی بفرضیه وانتونن پیوستگی دارد اما وانتونن در حیات خود بعضی شهرهای المان را میدید که در مراحل صنعتی شدن از فرضیه و تیوری وی آهسته دوری می جست • اکنون از بعضی عواملی نام میگیریم که تیوری وانتونن را تا اندازه ی برهم میزند :

تا جائی که دیده میشود در ممالک اروپائی ساحات زراعتی بشکل یک رقبه واحد و معین زراعتی وجود دارد که تولیدات زراعتی آن بصورت متحد الشکل در سراسر آن ساحه یکسان میباشد و این موضوع البته پیوند زیاد باتکنالوژی و روشهای اصلاح شده فنی و زراعتی دارد اما در ممالک شرق مشخصات و کیفیت زمین های زراعتی در امتداد منابع آبی • جویبارها و یا دریا بشکل قطعات طولانی عرض وجود مینماید • امادر حوزه کابل و کوهدامن، حوزه مزارشریف متمرکز بودن رقبه های زراعتی در اطراف شهرها تا اندازه ی قول وانتونن را تائید می کند که آنهم در بعضی موارد ساختمان توپوگرافی وضع مناطق حلقوی را برهم میزند •

شبکه های شهری در اکثر ممالک جهان تابع خطوط مواصلات است زیرا راههای تجارتی و ترانسپورتی در همه جا اولتر عرض وجود کرده و بعد تر در نقاط حساس تقاطع این شوارع، شهرها به مقیاس خورد و بزرگ توسعه یافته

است و یا در اکثر موارد شهرها به اساس پلان دفاعی بنا نهاده شده است ۰

شهرها در جهات مختلف بصورت غیر متوازن انکشاف میابد و هسته — های جداگانه را با مارکیت ها و یا مراکز اداری علیحده بار میاورد و البته سویه مردمان شهر از لحاظ تطبیق پروژه های شهری خیلی مهم میباشد مثلاً شهر کابل حتی با وصف موجودیت پلان شهری انکشاف نا مطلوب و نا منظم را در — اکثر ساحات شهری دیده میتوانیم که با تصمیم و ارادهٔ بشری پلان های طرح شده و پیش بینی شدهٔ شهری کاملاً تطبیق شده نمیتواند ۰

پلان های شهری در طول زمان دایماً در تحول بوده زیرا با گذشت زمان تغییرات قابل ملاحظه ی در شبکه های شهری پدید میایدکه هیچگاه — بحیث فرضیه و یا تیوری نمیتوان مادل های آنرا بصورت دایمی ثابت فکر کـــود و از همین جاست که موضوع نسبی بودن قضایا در تمامی پدیده های حیاتی، اجتماعی و سیاسی بملاحظه میرســـــد ۰

از نظر وانتونن چنین بر میاید که زمین های درجه اول دایماً مرکزیت شهری را داشته مارکیتهای تجارتی و زراعتی را تشکیل میدهد اما بر عکـــس در اکثر ممالك اروپائی و ایالات متحده امریکا و بهمین ترتیب در اتحاد شوروی کوشش بعمل میایدکه زمین های درجه اول دایماً بحیث زمین زراعتی باقـــی بماند و قدرت خلاقه زراعتی این گونه قطعات موءلده را نمیخواهند تحت پلان شهری قرار دهند ۰ اما برخلاف در ممالك شرق زمین های درجـــه اول دائماً به غرض پلانگذاری های شهری مورد استفاده قـــرارداده میشود و این مطلب را در برخی از شهرهای افغانستان نیز به وضاحت دیده میتوانیم.

موضوع جالب دراینجاست که آیا در شرق چرا این معضله وجود دارد ؟ از — لحاظیکه شهرها اکثراً در نقاط حاصل خیز زراعتی بنا نهاده میشود که — قبلاً آن ساحه محیط خوب زراعتی را تشکیل میداد، تکامل حیات روستائـــی به شهری در شرق همین مطلب را میرسانـــد ۰

فصل هفتم

فکتورهای معاصر در سطح مستوی شهرها

توسعه شهر و نوآوریهای کلتوری :

اول ــ زوال مدنیت ها با انکشاف مجدد شهری مدنیت های خلاقــه دیگر را به وجود آورده است بطور مثال زوال مدنیت روم قدیم مرحله انتقالی بیزانس میباشد و از جانب دیگر با از بین رفتن مدنیت روم اوج نهضت های شهری در شمال غرب اروپا حوزه بالتیك و بحیره شمال آغاز یافت که آهسته آهستــه توسط این شهرها بنای مدنیت بزرگ در اروپای شمال غربی بمیان آمد ، باانکشاف شهر ها سازمان های فیودالی تدریجاً روبه زوال گذاشت ، وضع اقتصادی و سازمان فیودالی به تجارت شهری و صنفی مبدل گردید .

دوم ــ در شهر ها با رایج شدن مسکوکات تجارت وسعت یافته وحدت ــ روابط تجارتی را در چوکات ملت ها و حکومات بزرگ بر قرار ساخته تا آنکــه بالاخره سیستم حکومات مرکزی در شهرها پی ریزی گردید و حلقه اتصال شهر

را تجارت شهری ، وحدت و هماهنگی شهری و سازمانهای اجتماعی شهر بر قرار میگرداند .

سوم ـ روحیه کار ـ تصنیف حرفه ، مشاغل و بالاخره بوجود آمدن ذهنیت وکلای صنفی در شهر روحیه وکلای بلدی و بالاخره وکلای عمومی را تا سویه مجالس پارلمانی و سنا بوجود آورد که این همه نوآوری های دیموکراتیک با توسعه شهر ها مساعد ساخته شد. چون تجارت در شهر ها به اوج خود قرار گرفت و معاملات تجارتی طوری در میان گذاشته میشد که محدودیت های سیاسی و اداری راآنقدر پذیرفته نمیتوانست ازین جهت آزادی های فکری از لحاظ تجارت در مرحله اول و آزادی های سیاسی در مرحله بعدی از شهر ها منشاء میگیرد .

چارم ـ انکشاف ذهنیت های سیاسی اکثراً در شهر ها هسته گذاری میشود، مرکزیت داشتن در بین ممالک مجاور ـ مرکزیت داشتن تجارتی - مرکزیت داشتن دفاعی و استراتیژیکی و یا سوق الجیشی و کنترول حرکات انقلابی تماماً از شهر ها منبع میگیرد .

بطور مثال انقلاب کبیر فرانسه در ابتدا خیلی مغشوش به نظر می آمد تا آنکه در قدم های بعدی تمامی پلان های سیاسی از راه نشرات - تبلیغ و حرکت دسته جمعی در شهر پاریس پی ریزی و عملی گردید و به همین ترتیب انقلاب اکتوبر ۱۹۱۷ ـ در شهر های لیننگراد و مسکو روش های انقلابی را تحقق بخشید، انقلاب پیروز مند ۷ ثور نمونه، سترگ و مهم دیگر این موضوع در افغانستان میباشد .

پنجم ـ وحدت ملی ، هماهنگی و سازمانهای اجتماعی متحد الشکل تماماً در شهر ها با وجه بهتری تحقق می پذیرد که آنهم از طریق نشرات، رادیویی تلویزیون اخبار و جراید به خوبی میسر شده میتواند . علاوه بر ان شکل تولیدات صنعتی و توزیع مشابه و غیر تبعیضی آن در سازمان وحدت ملی اکثر کشور ها نقش قابل ذکری را دارا است خلاصه آنکه معیار ارزش های شهری ـ معیار مدنی و ثقافی یک کشور را بصورت همه جانبه تشکیل

میدهد .

انکشاف شهر و عدم توازن محیطی:

درین جا به سوالی رو برو میشویم که آیا شهرها و انکشاف شهری محیط طبیعی خود را تا کدام اندازه متاثر میسازد؟

جواب این سوال را از لا بلای اوراق تاریخ و طرز تحولات شهر ها، اوج زوال شهر ها و تاثیر همه جانبه آن بالای محیط طبیعی تحقیق و بررسی مینمائیم . هرگاه سیر تاریخ اوج و زوال مدنیت های باستانی را مطالعه نمائیم دیده میشود که در مدنیت های زراعتی بخصوص قبل از انقلاب صنعتی انکشاف شهر ها با محیط طبیعی ، روستاهای مجاور و دهکده های اطراف شهر وضع نوسازی غیر متوازن را دارا بوده زیرا شهرها با سازمان های صنفی و بلدی، اداری و صنعتی تماماً بحیث مرکز استهلاک متاع اولیه تولیدات زراعتی دهکده ها محسوب میگردید ملکیت ها وسیع و دهاقین زیاد هنوز هم از وضع تشکلات سازمان فیودالی خارج نشده بود بنا بران در شهر ها موضوع استثمار محیط طبیعی دهکده ها بصورت نا گزیر وجود داشت همینکه شهر در اوج مدنی خود قرار میگرفت به همان اندازه دهکده ها به نفع شهر جذب می گردید همینکه محیط مدنی شهرها سیر قهقرائی خود را می پیمود همردیف آن دهکده ها تدریجاً به غربت، فاقگی و زوال مواجه میشدند و درین مورد مثالهای زیادی وجود دارد. مثلاً با انکشاف مدنیت باختر محیط مجاور از لحاظ تولیدات زراعتی و متاع تجارتی به نفع شهر بلخ خیلی بکار انداخته شد اما با از بین رفتن، شهر بلخ دهکده های مجاور سیر نهایت اسف انگیز و قهقرائی خود را دنبال کرد، به همین ترتیب درهٔ بامیان که با شکوه مدنیت اسلام و مدنیت بودیزم بزرگترین زیا رتگاه جهان بودائی و شهر دفاعی بود با از بین رفتن این هسته سیاسی و مذهبی با حمله چنگیز نه تنها ماهیت مدنی و ثقافی خود را از دست داد بلکه بسرای سال های ممتد و طولانی دهکده های مجاور و محیط طبیعی آن نیروی تولیدی و تحرک اقتصادی و

اجتماعی خود را از دست داد •

شهر بست ــ آی خانم ــ چخانسور ــ هرات ــ بامیان ــ غزنی تماماً شهرهائیست که این نوع مصائب هولناك تاریخی را یکی بعد دیگر متحمل گردیده اند •

با از بین رفتن مدنیت هراپه و موهنجودارو دهکده های مجاور آن توازن اجتماعی و طبیعی خود را کاملاً درزوایای تاریك تاریخ به عقب گذاشت ، در مدنیت یونان باستان نیز این نوع ماجرا های تاریخی اتفاق افتاده است ــ زیرا با زوال مدنیت روم محیط طبیعی دهکده هاوزمین های زراعتی حیثیت اولی خودرا از دست داده وآن هم از لحاظی که مواد محروقات به منظور تسخین شهر تماماً از دهکده ها تهیه میگردید • چراگاه هابه منظورتربیه حیوانات و تهیه لبنیات گاهی هم در اثر اضافه چرانیدن به دشت های خشك و برهنه از نبات مبدل میگردید • سیستم کانالیزیشن وآبیاری بنابراحتیاج ــ مزید شهری دهکده ها را خیلی متاثر میساخت که در حین زوال سازمانهای شهری و مدنی سائر دهکده های مجاور آن ــ سپارت و روم قدیم حیثیت اقتصادی و زراعتی خود را از دست داد • و به این ترتیب ارتباطات ایکالوژی محیط ــ طبیعی برهم خورده توازن حیات روستا ها را کاملاً تغییر شکل داد • اما در مدنیت های فعلی جایی که تکنالوژی و سایینس وسائل مجهزتر را در اختیار انسان گذاشته است شهر ها ممد انکشاف دهکده ها میباشد که تفصیل مزید آنرا زیر عنوان علحیده از نظر خواهیم گذشتاند •

قبل از انقلاب صنعتی هیچ شهری را به استثنای شهرهای چین سراغ نداریم که نفوس آن به یك ملیون نفر میرسید حتی بزرگترین شهر اروپائی یعنی روم دارای یك ملیون نفوس نبود • در بعضی شرایط شهر های که به این معیار تقرب می جست به پرابلمهای زیادی نیز مواجه میگردید مثلاً شیوع امراض احتیاج به آب صحی ، احتیاج مواد اولیه غذائی ، احتیاج به تسخین و مواد محروقاتی تماماً پرابلمهای بود که حیات شهرهای قدیمه را به شکلی از اشکال بصورت خیلی نا مطلوب تهدید میکرد •

تا جائیکه شهر ها متکی به محیط طبیعی خود بوده انکشاف آن نیز طور عادی صورت گرفته است اما همینکه شهر از سرحدات محیطی خود خارج میگردید پرابلم های زیادی را بار می آورد که در مدنیت روم قدیم یکی از این معضلات را بطور مثال در میان میگذاریم .

شهر روم عبارت از اجتماع دهکده ها و منازلی بوده که بالای هفت تپه احداث گردیده و منظور اصلی آن دفاع شهر تشکیل میداد . وادی Tiber حوزه سرشار زراعتی شهر روم محسوب میگردید با ازدیاد نفوس شهری نفوس اضافی شهر به منظور توسعه شهری اول محلات مجاور را تسخیر کرده و بعد نقاط دور دست را تدریجاً Etruscan در اختیار خود در آوردند . تهیه گندم ، روغن زیتون ، ماهی خشك وظروف سفالی را این مردمان ضرورت داشتند که از شهر روم برایشان فرستاده میشد ، راه ها اعمار گردیده و اداره محلی نیز بر قرار شد آب از ساحه دریای تیبرو اتروسکان به شهر روم رهنمائی گردید تا آنکه حمامهای شهری وگرمابه ها فعال گردد و به استفاده مردم گذاشته شود . ازین لحاظ به دو چیز احتیاج مبرم احساس میگردید اول آب دوم مواد محروقاتی، البته آب را از حوزه (Tiber) تهیه میکردند، مواد سوخت را از جنگلات و اشجار دهکده ها و اطراف شهر بدست می آوردند . بدین ترتیب بعد از گذشت یك قرن حاصلات زراعتی حوزه تقریباً از بین رفت و تمامی جنگلات و اشجار در دهکده های اطراف شهر ناپدید گردید زیرا مقدار زیاد مواد محروقاتی ضرورت بود تا حمام های شهر روم را گرم کنند . در نتیجه بعد از زوال مدنیت روم نه تنها هسته های شهری و اداری از بین رفت بلکه روستاهای مجاور باشندگان دهات رنج و آلام زوال مدنیت روم را با خیلی مشکلات متقبل گردیدند که با عدم تدبیر و پلان شهری دهکده ها وقف حیات شهری گردید، اما در افغانستان و آسیای مرکزی این نوع تباهی را با حملات چنگیز ، وورود انگلیس ها با صراحت میتوان مطالعه کرد که البته تاریخ نظیر این نوع وقایع ناگوار را کمتر به خاطر دارد . در افغانستان و آسیای میانه نه تنها شهر و دهکده ها تخریب میشد بلکه

ر بعضی موارد حیات کاملاً ماهیت خود را از دست داده وانقضای کامل مدنی وکلتوری را برای صد سال و بیشتر ازان بوجود آورد •

در شرایط فعلی (خصوصاً در افغانستان و ممالك روبه انکشاف) — انکشاف شهرها در ممالك رو به انکشاف نقش خود را طور دیگری بالای دهات وارد مینماید که بصورت متقابله حیات شهری و روستائی هردو به مخاطره انداخته میشود آنهم مهاجرت روستایی ها به شهر میباشد • در اکثر شهرهای ممالك رو به انکشاف عدم توازن حیات اقتصادی و اجتماعی را معضله مهاجرت ازده به شهر تشکیل میدهد •

فکتورهای معاصردر انکشاف شهرها :

هرگاه تاریخ انکشاف شهرها را مطالعه نمائیم درمراحل اولی اکثر شهرها در امتداد آب های جاری ، دره ها و نقاط حاصلخیز زراعتی هسته گذاری گردیده بودند مثلاً در امتداد دریای نیل ، دریای سند ، دریای هوانگهوو یا هلال حاصلخیز مدیترانه تعداد کثیر شهرها بوجود آمد وافزایش نفوس در هر کدام این شهرهانیز محدود به نظر میرسید •

مرحله دومی انکشاف شهرهابه مقیاس نسبتاً بزرگ با انکشاف دوران تردد دریایی و ترانسپورت ـ اصلاح راه ها و بوجود آمدن عراده جات آغاز گردید، درین مرحله البته تناسب انکشاف شهرها و دهکده ها تقریباً بصورت موازی ادامه داشت ذخایر مواد ارتزاقی در شهر ها و مارکیت های تجارتی که صادرات و واردات مواد تجارتی را بار آورد سبب آن گردید تا در شهر ها تعداد نفوس زیاد جا بجا گردد و به این شکل نفوس شهری ساحه بیشتر را اشغال کرد و در نتیجه دیده شد که در دهکده ها و زمین های زراعتی ساحه شهری وسعت یافت و بخصوص در شهر های یونان قدیم این انکشاف باعث بوجود آوردن هسته های علیحده گردید •

مرحله سوم انکشاف شهری در قرن نوزده صورت گرفت که تا حال قدمهای مزید انکشافی خود را می پیماید و بصورت مستقیم و یا غیر مستقیم انکشاف آتی

و موثر آن در تمامی کشورهای جهان محسوس میباشد، به این مفهوم که در مرحله اول توازن بین شهر و ده بر قرار بوده اما بعد تر شهر د ر مسایـــل اقتصادی، تجارتی و اداری سبقت جست، در مرحله سوم نفوذ شهر و نقـــش پیش آهنگی شهرها در تمام امور حیاتی داخل گردید و با افزایش نفوس در شهرها صنایع و حرفه های اساسی انکشاف داده شده، استفاده از انرژی برقـــی و حرارتی صورت گرفت موسسات وقایه صحت عامه و فرهنگی بمیان آمد، در تولیدات اضافی Surplus production در مزارع و شهرها باعث آن گردید تا در حاشیه و گردو نواح شهری اجزای متعدد دیگری بمیان آید، اگرچه قبل از بکار افتادن انجن بخار متجاوز از یکصد هزار شهر درجهان بنا نهاده شده بود، ماشین های نخ تابی و یا پایپ های آب در شهر لندن قبل از سال ۱۸۰۰ — میلادی به کار افتاده بود اما انکشاف مزید شهرها در جریان قرن ۱۹ صـــورت گرفت و درین مرحله مشکلاتی که انکشاف شهرها را تهدید میکرد تا اندازه از بین برده شد بطور مثال:

قدرت حاصل خیزی مزارع که خیلی محدود بود اندازه تولیدات آن — بالا برده شد تا آنکه در شهـر ازان به درستی استفاده به عمل آید.

ذخایر آب و شکل تهیه آن که مشکل دیگری بود آنهم در شهرها مرفوع گردیده، شهر به صورت تدریجی از چهار دیوار دفاعی خود خارج شد و آهسته آهسته به اطراف و جوانب خود توسعه یافت و مراکز صناعتی و تصدی های — مختلف اقتصادی و اجتماعی د ران گنجانیده شد.

ترافیك شهری که معضله بزرگی را تشکیل میداد با روش نسبتاً مناسبی درشهرها بوجود آمـــد.

انرژی که توسط حیوان یا قوای بشری بدست می آمد جای آنرا ماشیـن عوض کرد و بـ این وسیله دامنه خود را به مزارع (پنبه، نیشکر، گنـــدم ...)، معادن ذغال سنگ و آهن گسترش داد، صنعت نساجی، تولیـــد انرژی و صنایع ذوب فولاد و آهن انکشاف مزید شهر را بار آورد. شهرهـــای دارای صنعت شیشه سازی، نساجی پشمینه بافی و فولاد سازی تهداب —

گذاری گردید و نیروی ماشین به حیث قوای اصلی مولده بکار افتاد و به این ترتیب تخنیک و قدرت آب و باد Eo-technique که شهر را در مسیر باد و یا جریان دریا ها قرار داده بود قدرت ماشین موقعیت شهر ها را از بنادر و مجرای شبکه های آبی به مزارع پنبه ، نیشکر ، معادن آهن و ذغال سنگ و یا دیگر منابع طبیعی استقرار و انکشاف بخشید که این وضع نوآوری های همه جانبه و ریفورم کامل در انکشاف شهرها پلان های بزرگ شهر سازی را بوجود آورد، مناظر و سیمای طبیعی سطح زمین کاملاً تغییر یافت.

موضوع اتصال هسته های شهری یا Conurbation عامل دیگریست که شهرها را در شرایط فعلی اش انکشاف میدهد ، این نوع شهر ها بصورت تدریجی یک با دیگر پیوست میشوند. شهر خوردی که در مجاورت شهر بزرگ قرار دارد و نفوس کارگر و یا سایر مردم آن به منظور کار و وظیفه که دارند در منازل علیحده خارج از ساحه شهری سکونت اختیار میکنند محل رهایش این گروپ مردمان آهسته آهسته توسعه یافته تا آنکه دو مرکز جداگانه شهر را با هم وصل میسازد، اکثراً این موضوع را در ایالت شرقی و سایر ایالات متحده امریکا مثال میاورد ، که شهرها بصورت تدریجی یک با دیگر ملحق میگردند بطور مثال شهر نیوپارک با شهر واشنگتن D.C. توسط همین نوع هسته های علیحده فعلاً متصل است و یا شهر واشنگتن با ویرجینیا و مری لیند M. ۷۰ کاملاً در احاطه یک شهر قرار دارند .

سطح مستوی شهر :

سطح مستوی شهر را اصلاً شبکه های مختلف شهری تمثیل میکند که در عین زمان تابع وضع محیطی خود نیز میباشد . بنابران در سطح مستوی شهرها شبکه های شهری از لحاظ پیشبینی و پلانگذاریهای انکشافی بیشتر نقش بشری داشته اما اوصاف محیط از عوامل فزیکی بحساب میاید که درمجموع سطح مستوی شهر را کنترول می کند .

در شبکه های شهری ضروریات اجتماعی و خصایص کلتوری رول برازنده دارد

زیرا همین موضوع است که در ممالک شرق ، ممالک اسلامی و شهرهای غربی انواع مختلف ساختمانها ، اسلوب و روشهای جداگانه در شکل و تقسیمات رقبه های شهری به ملاحظه میرسد ، رکن اصلی سطح مستوی شهرها را مطالب تشکیل میدهد که در متن به تفصیلی از ان بحث شده است اما درینجا بطور مثال از چند شهر نام می بریم :

۱ــ مسکو در بخش ار و پائی اتحاد جماهیر شوروی موقعیت دارد ، دریای مسکو از بین شهر با انحنا های مختلف میگذرد و بعد از انکه به کانال مسکو دریای اویرگا میریزد • شهر مسکو چهل کیلو متر از شمال بجنوب و ۲۹ کیلو متر ازشرق به غرب گسترش یافته است • اطراف شهر مسکو توسط سرکهای مناسب و قابل استفاده احاطه شده است که طول محیط سرکهای اطراف شهر به ۱۰۹ کیلو متر بالغ می گردد ، مساحت شهر مسکو به ۸۷۹ کیلو مترمربع و تعداد نفوس آن به ۰۰۰ر ۰۰ ۷ر۷ نفر میرسد که با این وسعت رقبه و نفوس از جمله چارمین شهر بزرگ جهان بحساب می آید •

شهر مسکو در طول تاریخ رول قابل ملاحظه را در حیات مردمان این سر زمین بازی کرده و از همین لحاظ است که هر فرد شوروی و همشهری مسکو آنرا به منزله مادر احترام می کنند •

شهر مسکو قبلاً بالای هفت تپه که در اطراف دریای مسکو موقعیت ــ داشت احداث گردیده بود و به مرور زمان به انکشاف امروزی خود نایل آمد ، هرگاه به نقشه شهر و سطح مستوی آن نظر انداخته شود تاریخ انکشاف این شهر با مقطع حلقه های ساقه درخت شباهت دارد که بصورت دائروی و متحد المرکز بخش های مختلف شهری به تعقیب یکدیگر توسعه یافته است • کریملین در هسته مرکزی شهــر قراردارد و در اطراف آن پنج حلقه جداگانه شهری اعمار گردیده بود که اطراف آن توسط اشجار سر سبز و دیوار های سنگی احاطه میگردید • (۱) در ایام قدیم ورود به شهر تنها از طریق دروازه

---

1. Chernov, V. Moscow." A Short Guide" Moscow Progress Publishers. 1977. PP. 1. 45.

های مخصوص شهری امکان پذیر بود در حالیکه این دروازه ها با استحکامات قابل ملاحظه تجهیز شده بود . به مرور زمان این شهر بزرگ توسعه زیادی یافت بخصوص بعد از حرب دوم جهانی شهر مسکو مجدداً روی خرابه های زمان جنگ اعمار گردیدکه از لحاظ تسهیلات شهری، ترانسپورت زمینی و هوایی، وجود مراکز فرهنگی، علمی و تحقیقاتی یکی از برازنده ترین شهرهائی جهان به شمار می آید . بتاریخ ۲۵ اکتوبر ۱۹۱۷ اولین بار یادداشت پیروزی انقلاب سوسیالیستی دربن شهر اشاعه یافت و بتاریخ ۲۶ فبروری ۱۹۱۸ مسکو به حیث پایتخت اتحاد جماهیرشوروی شناخته شد زیرا قبلاً پایتخت اولیه در پطروگراد (لنین گراد فعلی) موقعیت داشت . متعاقب بتاریخ ۱۲ مارچ ۱۹۱۸ بیرق جماهیراشتراکیه ، در کریملین بر افراشته شد .

با پیروی از تطبیق پلانهای شهری در اتحاد جماهیرشوروی شهر مسکو همگام با تکامل تکنالوژی به حیث یک کامپلکس مجهز و عظیم شهری سیمای جدیدی را اختیار کرد، میدانهای هوایی، تفریگاها، ستدیوم ها، مراکز بزرگ علمی و خدمات اجتماعی و یونیورستیها دران بنا نهاده شد. اکنون تعمیرات عظیم و میدان بزرگ کریملین به عظمت و زیبائی این شهر می افزاید . (ش ۱۸ ا)

۲ــ شهر آتن :

از لحاظ قدامت تاریخی شهر آتن در اروپا برازندگی زیادی دارد، حصار های بزرگ و ادارات دولتی یونانی های قدیم ابتدا بالای تپه های متعددی بنا نهاده شده بود که به اصطلاح Acropolis اکروپولیس مسمی می گردد، بقایای این اکروپولیس ها همین اکنون در جنوب شهر آتن بوضاحت دیده میشود لاکن از سالهای ۸۳۶ ابعد پلان منظم شهری در آتن تطبیق شد. جاده های منظم در شبکه شهری بوجود آمد که در بعضی جاها بزوایای قایمه یکدیگر را قطع میکنند و در بعضی محلات شهر بطور مقابل باهم تقاطع مینمایند . (ش ۱۸ ب)

۳ــ شهر لندن :

شهر لندن که محصل کار متصدیان و معماران قبلی انگلستان میباشد

(17A)



[illegible]

[illegible]

[illegible]

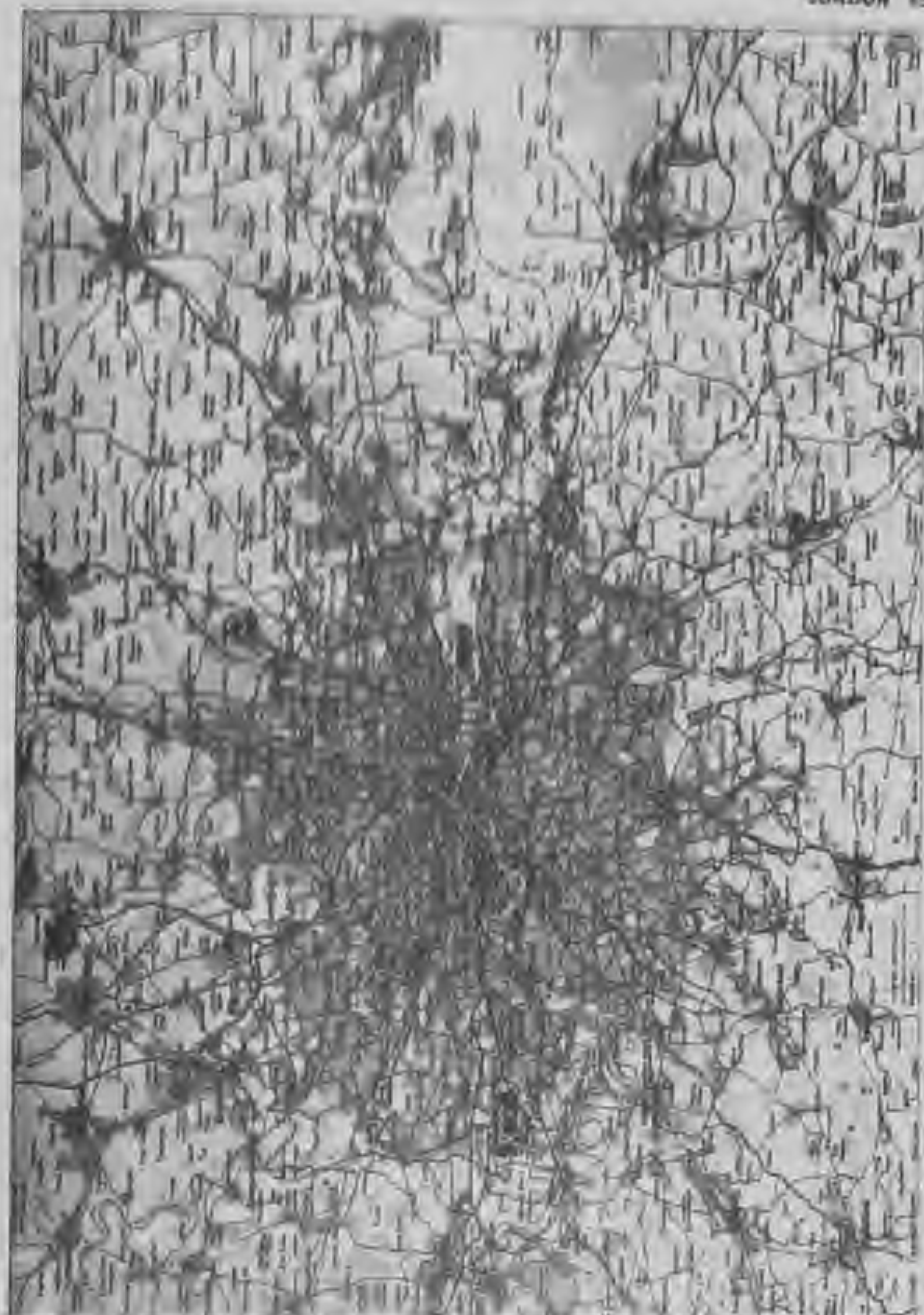


Fig[illegible])
SOURCE: HISTORICAL ATLAS, USA, 1975.

از لحاظ تقسیمات شبکه های شهری و تطبیق پلان نظریه اکثر شهر های — معاصر اروپائی نا منظم بوده ۰ تعمیرات به اشکال مختلف و جاده هادرســـه راهی و یا چار راهی ها بطور خیلی نا منظم باهم ملاقی می گردند ۰ هریـــك از بلاکهای شهری به اشکال جداگانه در امتداد جاده ها قرار گرفته وسرك ها یکدیگر خود رابزوایای مختلف قطع میکندکه این مطلب کنترول ترافیکی را در شهر قدری مشکل می سازد، در اکثر قسمت شهر جاده خورد و باریك بوده لاکن در حصه مرکز شهر تعمیرات و ساختمانهای شهراز استحکام و زیبایی خاصی برخوردار است ۰(ش۱۹)



FIG(19)
LONDON CITY,
SOURCE: PETTER HALL, 1966.



FIG(148). LONDON CITY. SOURCE: PETTER HALL,1966.

N

KOLOLA-POSHTA

BIBI MAHRU

DEH AFGHANAN

DEH MAZANG

ZENDA BANAN

SHOR BAZAR

GOZARGAH

BALA-HISAR

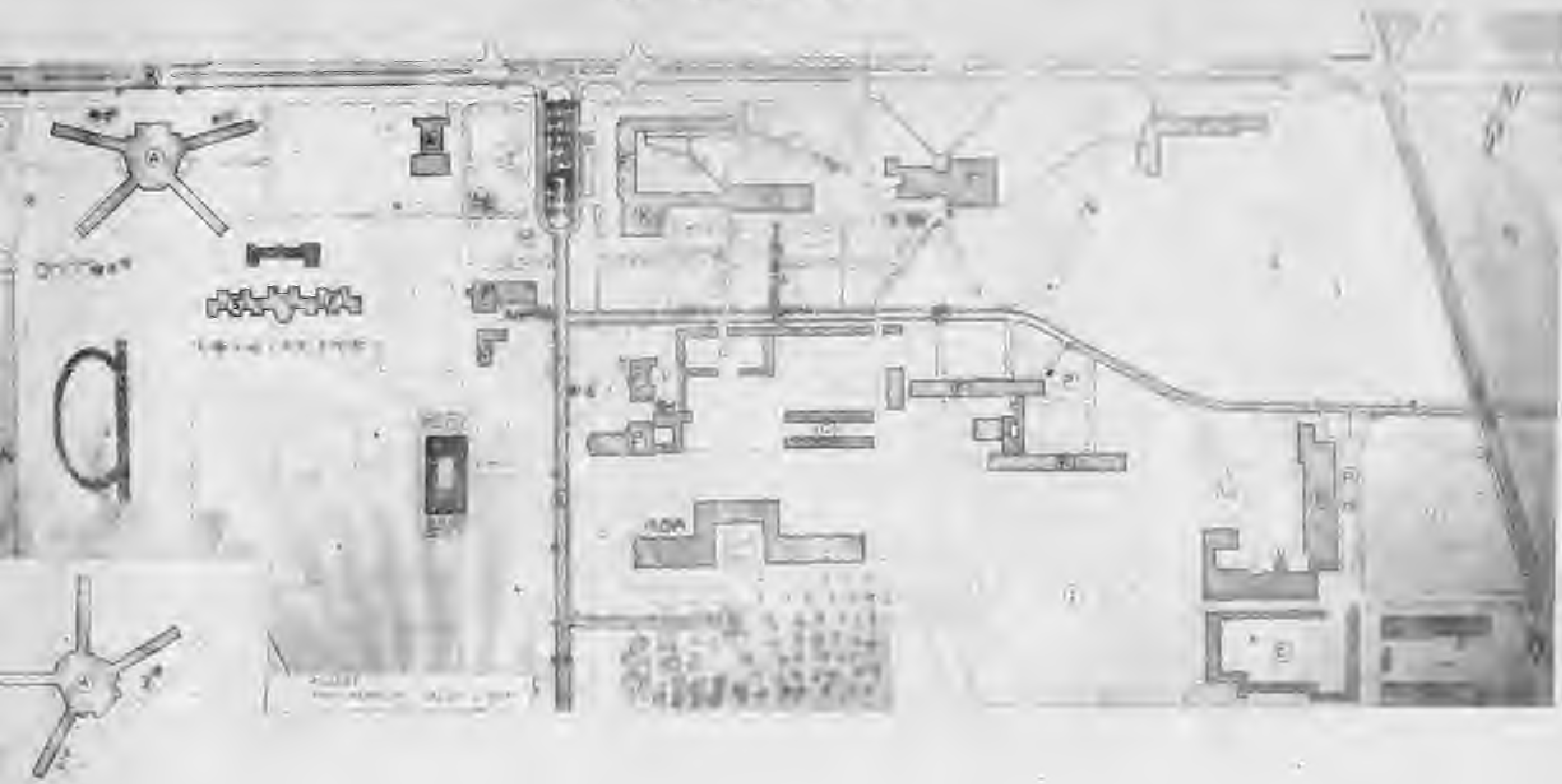
KABUL 1965

SCALE: 1: 25,000

(FIG.)

PART OF KABUL CITY, SOURCE: INSTITUTE OF CARTOGRAPHY

ساحهٔ موجوده پوهنتون کابل



٤ـ پاریـــــس :

پاریس از لحاظ تنظیم شبکه شهری تنوع بیشتر داشته مناظر ساحل دریای سین توجه هر بیننده را بخود معطوف میسازد جاده های شهری قسماً موازی به جریان دریاو قسماً در اطراف آبده های بزرگ طورمتحد المرکز ویا مایل تمدید یافته است بطور مثال بوج ایفل در کنار دریای سین منظره جالب را تشکیلداده جاده های اطراف آن قسماً قوسی و قسماً بطورشطرنجی انکشاف کرده است مراکز اداری و تجارتی در امتداد جاده معروف شانزلزه بین کانکورد و آبده بزرگ امتداد یافته وپارك سبز در شرقی کانکورد منتهی می گردد . بخش های مختلف شهر که در اطراف دریای سن موقعیت دارد توسط پلهای جداگانه وصل می گردد که بیشتر جلب توجه مینماید . (ش ۲۰)

٥ ـ کابـــل :

شهر کابل بحیث مرکز جمهوری دموکراتیك افغانستان دردو دهه اخیر انکشاف قابل ملاحظه را پیموده است . از انجائیکه توپوگرافی شهرکابل را کوه های شیر دروازه ، آسمایی ، علی آباد ، تپه های مختلف و دریای کابل به بخش های جداگانه تقسیم کرده است . بنا بران سطح مستوی شهر در امتداد دریای کابل و کوه ها و تپه های مربوط این حوزه انکشاف قابل ملاحظه را پیموده است . (ش ۲۰ ب) . در شبکه سطح مستوی شهر قسماً سیستم شطرنجی ، در بعضی محلات شبکه قطاعی و حتی در برخی از محلات کهنه شهر پلانهای نا منظم قبلی نیز به ملاحظه میرسد . بخشهای مختلف شهر را این محلات تشکیل میدهد ، ۱ـ در حوزه غرب جنوب و جنوب غرب : خوشحال مینه ، کارته سه وکارته چار ، ۲ـ در حوزه شمال : کارته پروان و خیر خانه ، به شمول وزیر اکبر خان مینه ، ۳ـ در حوزه شرقی : نور محمد شاه مینه وکارته نو و مکروریان . به این اساس سطح مستوی شهر در سه بخش جداگانه انکشاف یافته است .

PARIS



PARIS, FRANCE,

شهرهای عظیم جهانی :

اصطلاح مترو پول را بار اول مدنیت یونان و روم قدیم بکار برد و متعاقب با رشد سریع مترو پول ها اصطلاح دیگری مگالوپولیس را بمیان آوردند که از متروپولهای آنوقت چندین بار بزرگتر و وسیعتر بود . در باختر قدیم شهر بلخ را بنام ام البلاد (مترو پول) نیز یاد میکردند ، اما با سقوط مدنیت های یونان و روم ، و مدنیت زراعتی باختر قدیم این اصطلاحات تنها در اسناد تاریخی مطالعه می شد ، که در عمل و در ساحه همچو شهر هائیکه از عظمت کامل بر خوردار بوده باشد به ملاحظه نمیرسید . بعد از انقلاب صنعتی ، رشد صنایع و افزایش سریع تعداد نفوس ، وسعت معاملات تجارتی و تجارت بین المللی و موجودیت سرمایه سر شار جهانی سبب شد که شهر های بزرگ در نقاط مختلف جهان بوجود آید و اصطلاح مترو پول ومگا لو پو لیس Ecumonipolis دو باره در فرهنگ ساختمانی شهرهای جهان بکار برده شد و شهرهای غول پیکر و عظیم توجه مردم را بخود جلب کرد. این شهر های عظیم و بزرگ که دست آورد تخنیك و تکنا لوژی های قرن بیست است ازین جهات با مترو پول ها و مگا لو پولیس های باستانی تفاوت های زیادی دارد . زیرا در مترو پولهای قرن بیست کامپلکس شهری از جهات مختلف حیات انسانی مد نظر گرفته شده و کار ساختمانی کاملاً با تخنیك و ارزشهای تکنا لوژیکی استوار بوده ، و تعداد نفوس و معاملات تجاری و صنعتی آن به دفعات از شهر های بزرگ قدیمه متفاوت و متمایز میباشد .

شهر های عظیم امروزی ماهیت شهرهای بین المللی را دارا است زیرا آمد و شد های تجارتی ، ترانسپورتی (زمینی ، هوائی) دیپلو ماتیك ، فرهنگی و کلتوری این شهر ها منحصر به همان کشور نبوده بلکه معاملات اکثریت کشور های جهان در آن دیده میشود و به این ترتیب شریان های بزرگ اجتماعی ، اقتصادی و سیاسی را بین دولت های مختلف تشکیل میدهند ، مثلاً در شهر مسکو هر روزه در حدود بیش از یك ملیون نفر از خارج شهر ماسکو در حال آمد و رفت بوده و بهمین ترتیب شهر نیویارك ، لیننگراد ، و واشنگتن ، پاریس ، لندن و توکیو از جمله شهر هائیست که نه تنها سر زمین بزرگ اقتصادی کشور خود را تشکیل میدهند ، بلکه شریان های

بزرگ جهان را در سطح بین المللی بوجود آورده است که رشد سریع همچو شهر های منطقه ای ، قاره ای و جهانی هنوز هم در حال توسعه و افزایش می باشد .

شهر های بزرگ مگالوپولیس های امروزی نقش بر جسته فرهنگی ، تجارتی مالی ، کلتوری ، صناعتی و سیاسی را با خود همراه داشته از لحاظ مختصا فزیکی ، کمی و کیفی با شهر های ماضیه تفاوت های آتی را دارا است .

در شهر های عظیم امروزی کار رهبری مرکزی با کار تهیه تولید مــواد و خدمات عامه آن باهم پیوند نزدیک دارد . از لحاظ جمعیت ، تعداد نفوس شهرهای عظیم امروزی حتی ده الی پانزده مرتبه اضافه ترازشهرهای قبلــی است .

وسایل مختلف و سریع السیر حمل و نقل و تسهیلات ترانسپورتی درشهر های عظیم امروزی به مقیاس وسیع انکشاف یافته و شعاع دوران فعالیت ترافیکی آنها خیلی زیاد بوده وسعت حوزه آن الی صد برابر وسعت شهر های قدیمــه می باشــــــد .

متروپول ها و مگالوپولیس های فعلی از شهر های عادی خیلی بزرگتــر بوده و جمعیتی از محلات مختلف شهری نواحی باز ، مارکیت ها ، تأسیسات مختلف اجتماعی ، فرهنگی ، اقتصادی و سیاسی میباشد .درین نوع شهر های بزرگ محل بودو باش مردم ، دستگاه های صناعتی ، اداری و فرهنگی کامــلاً تأسیسات علیحده ، را تمثیل کرده ازهم جدا رشد یافته و هسته های بزرگ شهررا تشکیل میدهند ، و کارگران از لحاظ شغل و انتخاب و گزینش کاردست آزاد و تحرک زیادی دارند .

شهرهای عظیم جهانی در نظام سرمایه داری بزرگترین عامل شگاف ــ طبقاتی بوده محنه کاره و نیروی کار را طبقه نادار و زحمت کش تشکیل میدهد که تماماً توسط سرمایه داران بزرگ و اربابان صنایع مورد بهره برداری قرار گرفته و تضاد های زیاد طبقاتی را بوجود می آورد ، جنبه های عاطفی و انسانی درین گونه شهرها ایجاب مینماید که اصالت کار و حقوق کارگــــری

احیا گردد ، که صاحبان سرمایه با حیل و روشهای مختلفی میخواهند که منافع مادی جامعه در اختیار یك گروه خاص قرار داشته باشد • از جانبه هم در — همچوشهرهای بزرگ اتحادیه بزرگ صنفی ، کارگری و برنامه های بخصوص ازحقوق کارگر ها طرحریزی میگردد که تا حدودی از حقوق کارگر ها دفاع می نماید و سیر پیشرفت کارگر ها برجسته تر می گردد •

از آنجائیکه شهر های عظیم جهانی ضابطه بزرگ اقتصادی دارند ، و محور اصلی قدرت های سیاسی را تشکیل میدهند ، بناءً سازمانهای عظیم حرفه ئی ، اتحادیه های بزرگ تجارتی ، حقوقی ، اتحادیه های هنری و کارگری که از یکسو در اختیار دولت و حکومت اند ، از جانب دیگر از حقوق کارگران حمایه نموده و سیر تکامل حقوق کارگری را در شهر های سرمایه داری سرعت می بخشد • عامل اصلی رشد این نوع شهر های عظیم که فعالیت های بزرگ تجارتی و — محور های اداری و حکومتی است از موجودیت کلیه بخشهای اختصاصی ، تعلیمی صحی ، تخنیکی ، رسانه های جمعی ، اطلاعات ، نظامی ، سیاسی تعلیم و تعلم ، مکاتب و کتابخانه ، یونیورستی ها و موزیم ها بوجود آمده و تماماً مجتمع اساسی آنرا تشکیل میدهد •

تراکم نفوس و افزایش یومیه جمعیت درین شهرها نیز قابل توجه بوده معاملات تجارتی ، و صناعتی و درامد مالی متخصصین در بخشهای مختلف حرفه های شان باعث سطح حیات بلند و مرفه یك تعداد از مردمان شهر شده سیستم بانك ، و بانکداری و سازمانهای مختلف بیمه بسرعت زیاد درین نوع — شهر ها سیر ارتقائی خود را می پیماید • موجودیت حوزه های صناعتی پدیده دیگر شهر های بزرگ است و موازی به آن تفریگاه ها و پارك های وسیع ، — ستدیوم های سپورتی و ورزشی ، استراحت گاه ها به مقیاس وسیعتری رشد مینماید • بناءً جمعیت این شهرها با سرعت زیادی افزایش می یابد که به طور مقایسوی ازدیاد نفوس شهرهای بزرگ جهان را طی سالهای ۱۹۵۰ ، ۱۹۷۵ و سال ۲۰۰۰ میلادی در جدول صفحه (۱۱۶) میتوان گویای این واقعیت دانست •

طوریکه از نشریه ملل متحد بر می آید در سال ۱۹۵۰ شش شهر بزرگ جهانی وجود داشت که تعداد نفوس هرکدام آن از ۵ ملیون نفر بیشتر بود، اما در سال ۱۹۷۵ ـ ۲۱ شهر بزرگ جهانی پا به عرصه وجود گذاشت که نفوس هر کدام آن بیشتر از ۵ ملیون نفر محاسبه گردید، این مطلب را به تفصیل ذیل از نظر میگذرانیم:

بزرگترین شهرهای جهان با فیصدی نفوس آن

الف: جهان	تعداد شهرها	تعداد نفوس به ملیون	فیصدی نفوس به مقایسه نفوس جهان
درسال ۱۹۵۰:	۶ شهر بیشتر از ۵ ملیون نفوس	۴۷ر۴	۱ر۹ فیصد
	۷۱ شهر " یک ملیون	۱۷۶ر۷	۷ر۱ فیصد
درسال ۱۹۷۵:	۲۱ شهر بیشتر از ۵ ملیون نفوس	۱۹۵ر۸	۴ر۹ فیصد
	۱۸۱ " " یک " "	۵۰۵ر۸	۱۲ر۷ فیصد
درسال ۲۰۰۰:	۵۹ " بیشتر از ۵ ملیون "	۶۴۶ر۵	۱۰ر۳ فیصد
	۴۱۴ " " " یک " "	۱۳۵۹ر۵	۲۱ر۷ فیصد

ب: شهرهای بزرگ جهانی در کشورهای کمتر انکشاف یافته که شامل افریقا، کارибین، امریکای مرکزی، ساحه استوائی امریکای جنوبی، چین، شرق دور و سایر کشورهای آسیایی میباشد: (۱)

سال	تعداد شهر	تعداد نفوس به ملیون	فیصدی نفوس شهر به مقایسه جهان
۱۹۵۰:	۱ شهر با نفوس بیشتر از ۵ ملیون	۵ر۸	۰ر۴ فیصد
	۲۳ " " " " ۱ ملیون	۴۷ر۴	۲ر۹ فیصد
۱۹۷۵:	۱۰ " " " از ۵ ملیون	۸۳ر۶	۲ر۹ "
	۹۰ " " از ۱ ملیون	۲۴۳ر۶	۸ر۶ "
۲۰۰۰:	۴۳ " " از ۵ "	۴۶۳ر۹	۹ر۵ "
	۲۶۴ " " " ۱ "	۹۱۴ر۷	۱۸ر۷ "

1. Ibid. P. 95

ج : شهرهای عظیم جهان در نواحی انکشاف یافته جهان که شامل اتحاد جماهیر شوروی ، انگلستان ، فرانسه ، ایالات متحده امریکا، جاپان ، استرالیا ، زیلاند جدید و دیگر کشور های انکشاف یافته :

سال	تعداد شهر	تعداد نفوس به ملیون	فیصد نفوس به مقایسه جهان
۱۹۵۰	شهرهای بیش از ۵ ملیون نفوس	۴۱٫۶	۹٫۴ فیصد
	۴۸ رر رر رر ۱ رر رر	۱۲۹٫۳	۱۵٫۱ رر
۱۹۷۵	۱۱ رر رر رر ۵ رر رر	۱۱۲٫۲	۹٫۹ رر
	۹۱ رر رر رر ۱ رر رر	۲۶۲٫۲	۲۳٫۲ رر
۲۰۰۰	۱۶ رر رر رر ۵ رر رر	۱۸۲٫۶	۱۲٫۴ رر
	۱۵۰ رر رر رر ۱ رر رر	۴۴۴٫۸	۳۲٫۷ رر

طوریکه ازین ارقام بر می آید در سال ۲۰۰۰ تعداد زیادی ازشهرهای عظیم جهانی بوجود خواهد آمد که بیشتر از ۴۵ فیصد نفوس جهان دران استقرار خواهد یافت .

ساحه رشد وموقعیت امروزی شهرهای جهانی:

شهرهای عظیم جهانی در بین یک تعداد شهرهای بزرگ دیگر و در ارتباط با شهرهای ساحل خود می حیث شرایین بزرگ ارتباطی رشد و انکشاف می یابند و در کشورهای اروپائی ، اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده امریکا موجودیت این نوع شهرها یک امر طبیعی و ساده است . مهمترین شهرهای عظیم جهانی را به ترتیب ذیل از نظر میگذرانیم :

۱ـ توکیو ـ یوکوهاما ۱۷٫۳ ملیون نفر در سال ۱۹۷۵

۲ـ نیویارک نیوجرسی (۱۷) ملیون نفر در سال ۱۹۷۵

۳ـ شهر مکسیکو ۱۰٫۹ ملیون نفر در سال ۱۹۷۵

۴ـ شانگهای ۱۰٫۹ ملیون نفر

۵ـ لندن ۱۰٫۷ ملیون نفر

۶ـ سائوپاولو ۱۰٫۰ ملیون نفر

۷ـ راین ـ روهر ۹٫۲ ملیون نفر

۸ـ لاس انجلس لانگ بیچ ۸٫۹ ملیون نفر

۹- بنوئیس آیرس ۳ر۹ ملیون نفر
۱۰ - پاریس ۲ر۹ ملیون نفر
۱۱ - اوساکا-کوب ۷ر۸ ملیون نفر
۱۲ پیکن ۵ر۸ ملیون نفر
۱۳ - ریود ژینرو ۳ر۸ ملیون نفر
۱٤ - کلکتـــــه ۱ر۸ ملیون نفر
۱۵ - ماسکو ٦ر۷ ملیون نفر
درسال ۱۹۷۵

در جاپان شهر عظیم مگالوپولیس، توکیوه یوکوهاما (ش۲۱) هم بحیث پایتخت وهم مرکز بزرگ معاملات تجارتی و صناعتی بوده ، در حالیکه در ایالات متحده امریکا واشنگتن مرکز سیاسی و پایتخت کشور است ، نیویارک ، نیوجرسی — شهر عظیم منطقه را در شرق سواحل امریکا تشکیل میدهد که ازجمله بزرگترین مراکز شهرهای جهانی بحساب می اید • در اروپا ، راین ، دور از بزرگترین شهر های جهانی به حساب می آیدکه در ارتباط با حوزه شهرهای بزرگ و صناعتی منطقه خود و هم موجودیت مترو پول عظیم دیگریعنی شهر لنـــدن موقعیت خاص تجارتی و مرکز معاملات بزرگ مالی و صناعتی را تشکیل میدهد (ش ۲۳) در هالیند حلقه شهری بزرگ دیگر به اصطلاح Ring City .(۱) یا Randstad ، (ش۲٤) شامل هفت ناحیه بزرگ شهری است که دربر — گیرنده • معاملات تجارتی اروپاو اتحاد جماهیرشوروی و همچنین شریان بزرگ — تجارتی را با نیو یارك ، سدنی و جاپان فراهم می سازد • ازجانبدیگرشهـــر های بزرگ دیگر در لومباردی (تورینو میـــلان) اگرچه نفوس کم دارند ، اما اثـــر مندی معاملات صناعتی . تجاری ، تورستی و فرهنگی آن این شهر ها را در اوج شهرت رسانیده اســـــــــت •

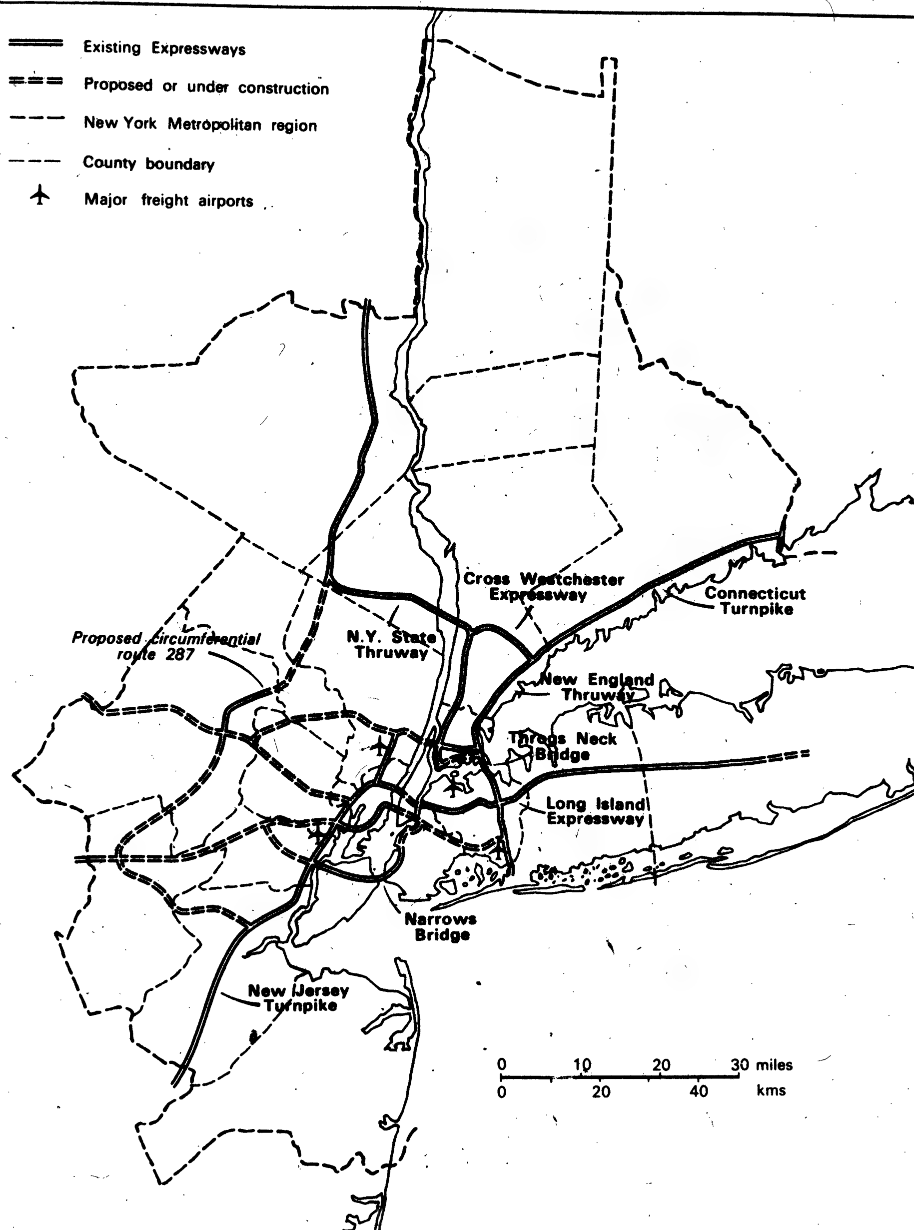
---

1. United Nations. Population Bulletin , 1975 . PP. 1. 8.

86 TOKYO



FIG. [21]
TOKYO YOKOHAMA CONURBATION,
SOURCE: PETTER HALL 1966.



FIG(22)

NEW YORK AND NEW JERCY , SOURCE PETTER HALL 1966.



FIG[23]

NEW YURKAND NEW JERCY, CORE AND RING AREAS

SOURCE: PETTER HALL ,1966

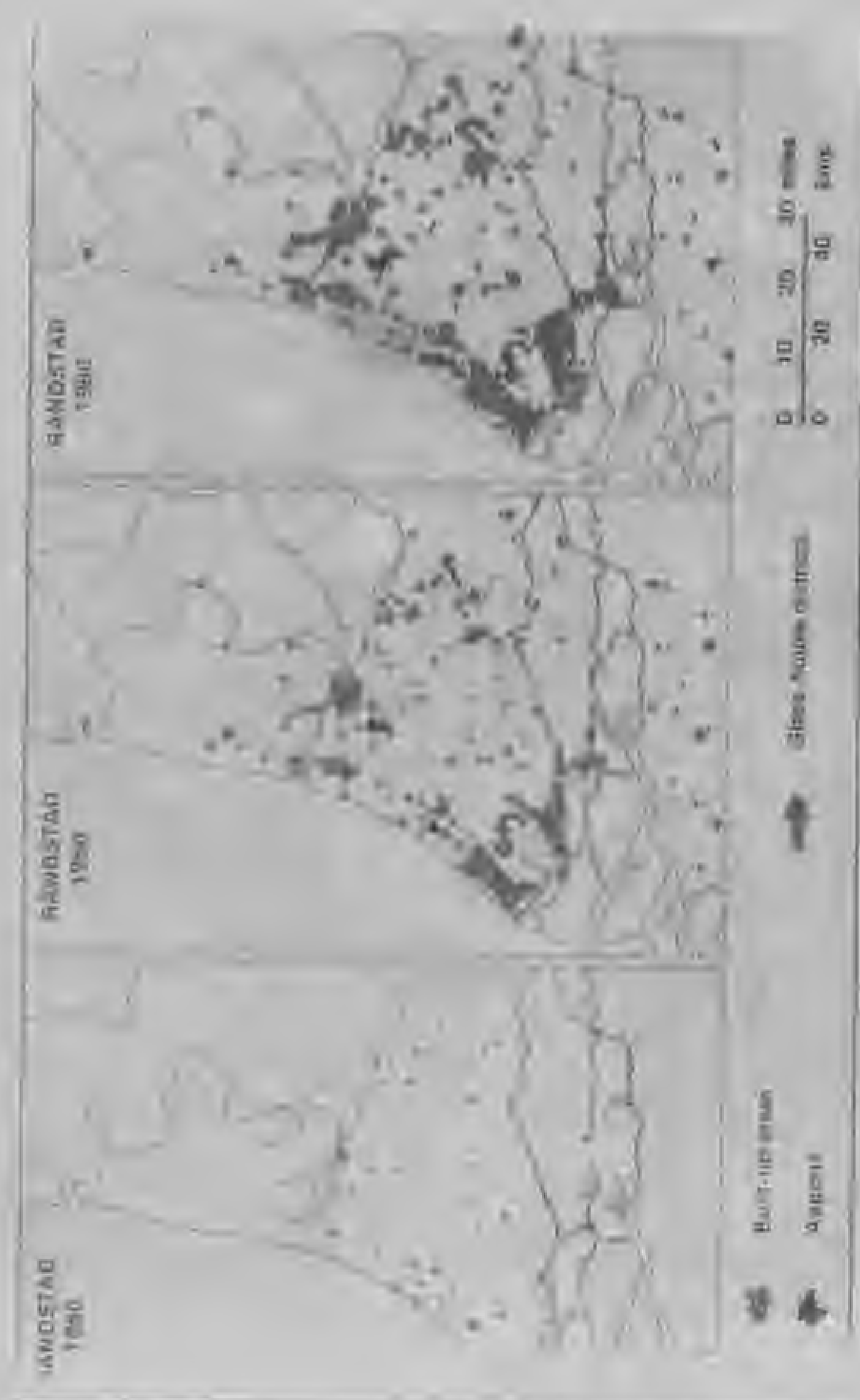


FIG.124I

Rhine- Ruhr CONURBATION, PETTER HALL, 1966.



FIG. (24A)
RANDSTAD CONURBATION, SOURCE: PETTER HALL,1986.

AMSTERDAM CONURBATION

ROTTERDAM CONURBATION

UTRECHT CONURBATION

MARKERWAARD

SOUTHERN FLEVOLAND

EASTERN FLEVOLAND

The Hague

Utrecht

Hilversum

Agricultural heart

FIG. [248]

RANDSTAD 1950- 1980, PETER HALL 1966.

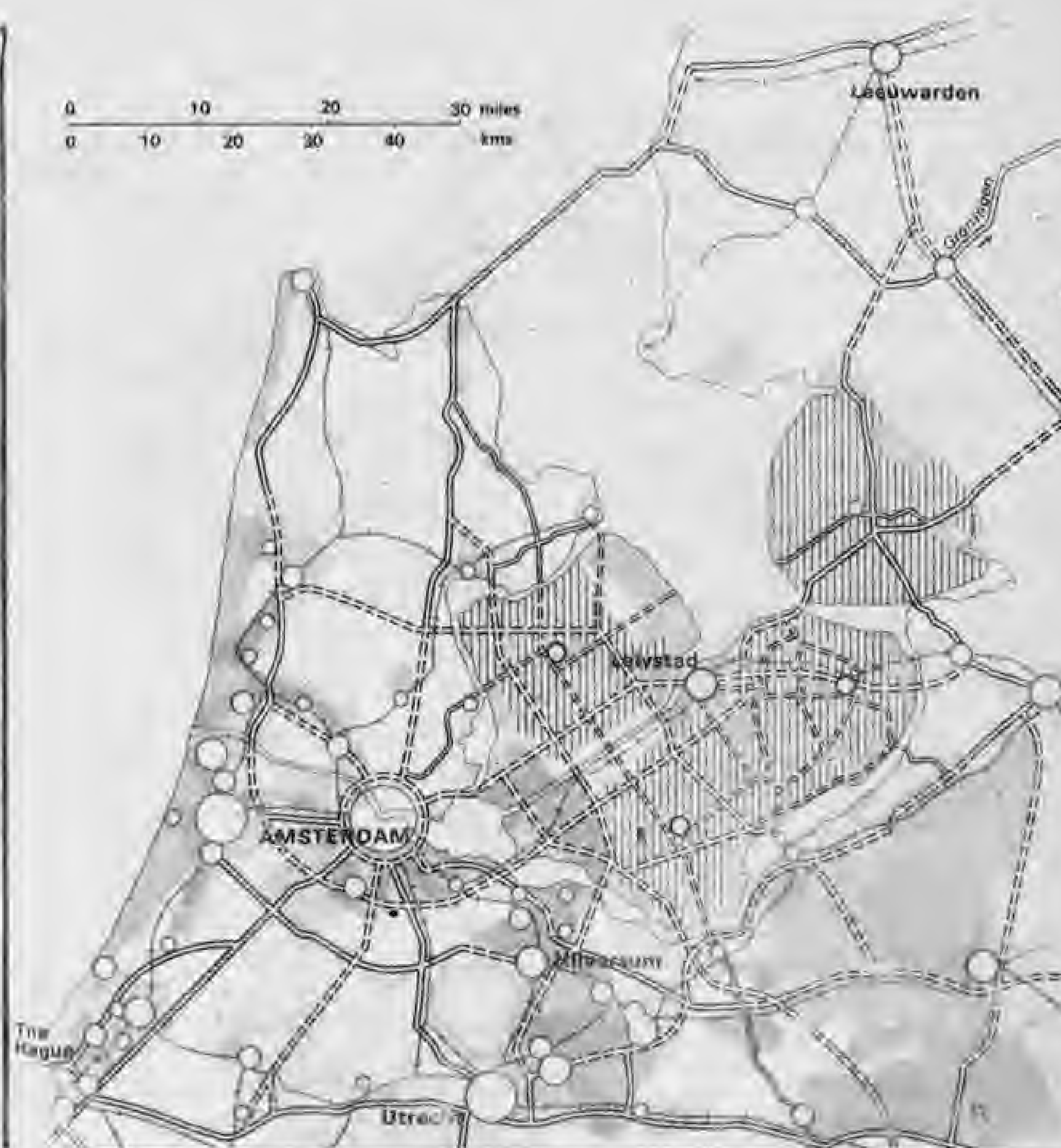


FIG.[24 C]
AMSTERDAM CITY PLANNING. SOURCE: PETTER HALL.
1988.



FIG. (24 0)

RHINE-RUHR AND RANDSTAD. PETTER HALL, 1966



Fig.[26F] Bombay, Good's World Atlas 1975.



Fig.(24E) Berlin, Source: Good's World Atlas 1975.

بناء در حوزه مدیترانه شهر های میلان و تورین ، در بحیره شمال وشمال
اروپا Rand-Stad هالیند ، راین‌وروره ولندن درپاسفیک
. شهر های نیویارک ونیو جرسی، در پاسفیک ــ شهرهای عظیم توکیو، یوکوهاما از
مراکز بسیار عظیم شهرهای امروز جهان است که با تخنیک و تکنالوژی معاصرحیات
شهری تحت بررسی های کامپیوتری قرار داشته و از هرنوع تسهیلات حیاتی
برخور دار می باشند ، امابنابرپیشبینی های آمارگیری موسسه ملل متحد در
سال دو هزار میلادی این پنج شهر ذیل بالترتیب دارای عظمت بزرگ تجارتی
وشهری خواهند بود ،

١ ـ شهرمکسیکو باداشتن ٦ر٣١ ملیون نفوس درسال ٢٠٠٠ میلادی
٢ ـ توکیو ـ یوکوهاما " ١ر٢٦ " " " " "
٣ ـ ساو پاولو " ٠ر٢٦ " " " " "
٤ ـ نیویارک ـ نیوجرسی " ٢ر٢٢ " " " " "
٥ ـ کلکته " ٧ر١٩ " " " " "

لیکن در سال دوهزار میلادی پیکن دارای ١ر١٩ ملیون نفوس، لندن
٧ر١٢ ملیون ، پاریس ٣ر١٢ ملیون ، راین ـ روز ٣ر١١ ملیون ، ماسکو ٦ر١٠
ملیون ، میلان ٣ر٨ ملیون نفوس خواهد بود ، که از لحاظ عظمت ساحتی و ـ
ارزشهای تکنالوژیکی و عمرانات شهری دارای ارزش خاصی خواهد بود ،
این شهر های بزرگ و با عظمت جهانی را میتوان به اصطلاح متروپول یاد
کرد ، زیرا اصطلاح متروپول و مگالو پولیس درمدنیت یونان و روم به آنعده شهر
های بزرگ اطلاق میگردید که از لحاظ ساختمان یک ساحه نسبتاً خورد واز
لحاظ تعداد نفوس از یک الی یک و نیم ملیون نفوس بیشتر نداشتند ، اما شهر
های عظیم امروز تقریباً بیش از تمام نفوس یونان و روم قدیم را دارا میباشد ، بنا
برآن Patrick Geddes به این شهرهای عظیم اصطلاح ــ
Conurbation را داده است ، که امروز در اکثر کشورها به یک
اصطلاح عام علمی مبدل گردیده است ، اصطلاح مگالو پولیس Megalopolis
را ژان گوتمن J. Gottman جغرافیه دان فرانسوی

دوباره بکاربرده است، که این اصطلاح نیز درمدنیت یونان و روم رواج داشت و شامل چند شهر بزرگ بود، لیکن امروز علما اصطلاح Conurbation را درین مورد بیشتر مرجح میدانند .

تعداد متروپولهایکه درجهان از لحاظ نفوس و رقبه شهری در حال انکشاف میباشد در ارقام ذیل و اشکال (۲۵) ارائه گردیده است که طور مقایسوی آهنگ رشد آنها را میتوان ارزیابی کرد .(۱)

ساحه	تعداد متروپول	فیصدی رشد سالانه	فیصدی نفوس به مقایسه ملط
افریقا جنوبی	٤٤	٣ر٥ فیصد	٠٥ر٥ فیصد
شرق میانه	١٣	٥ر٤ رر	٠
امریکای وسطی	٣٧	٠٥ر٤ رر	٠ر٣٣ رر
افریقای شمالی	١٥	٧ر٣ رر	٠ر٢٢ رر
امریکای جنوبی	٨٨	٥ر٣ رر	٠ر٢٧ رر
جنوب آسیا	٤٨١	٤ر٣ رر	٠ر١٤ رر
شرق آسیا		٦ر٢	
امریکای شمالی	١٦٩	٤ر٢ رر	٠ر١٥ رر
اوقیانوسیه	١٢	٤ر٢ رر	٠ر٥٠ رر
اتحاد جماهیر شوروی	٢٢٠	٣ر٢ رر	٠ر٢٧ رر
اروپای شرقی	٩٤	٩ر١ رر	٠ر٢١ رر
اروپای غربی	٢١٤	٠ر١ رر	٠ر٣٣ رر
تمام جهان	١٣٨٧	٤ر٢ رر	٠

1. Kingsley Davis, Scientific America, 1975, P. 130.

فصل هشتم

پرابلم های شهر

پرابلم شهرهای صنعتی وکانزبیشن :

تمرکز صنایع بحیث هسته های کانوربیشن در مجموع بالای محیط طبیعی تاثیر قابل ملاحظه یی دارد بطور مثال صنایع جدید تولید انرژی که با استعمال ذغال سنگ و یا مواد نفت و گاز بکار می افتد و یا آنکه صنایع ذوب فولاد و آهن مواد محروقاتی زیادی را ایجاب مینماید و به همین ترتیب صنایع کیمیاوی به منظور تهیه کلورین و تیزاب سلفر به فعالیت آغاز مینماید واضح است که تمام مواد فاضله را یا در آب یا در هوا و یا در زمین فرو میریزند که تحت هر نوع شرایط اثرات ناگوار و نتایج خیلی نا مطلوب را بالای حیات

انسان ، حیوان و نبات بار میاورد • مسلخ های مختلفی که در کنج و کنار شهرها بشکل دستگاه و یا تصدی حکومتی بمیان میاید وقایه صحت عمومی در مجاورت این نوع مراکز نیز قابل توجه است ، آلودگی بیشتر شهرها با استفاده از نیروی ذروی نیز اثرات نا گواری بالای حیات بشری وارد مینماید •

شهر های صنعتی عموماً در تابستان و زمستان یک نوع دمه و غباری – بالای فضای شهر بوجود می آورد که در اثر فعالیت دستگاه های کیمیاوی و تعاملات مختلفی که دران بوقوع می پیوندد مواد زیاد زهرآگین CO و C_2O را در فضا تولید نموده که وضع تنفس و صحت را کاملاً برهم میزند • بطور مثال در سال ۱۹۵۲ در اثر موجودیت این دمه بالای ساحه شهری لندن متجاوز از ۵۰۰۰ نفر در ظرف یکهفته هلاک گردید و گاز مذکور البته در اثر احتراق مواد نفت بود که از موتر های متعدد شخصی به لندن بوجود آمده بود از ان تاریخ به بعد حجم دوران ترافیک و فضای شهری هردو تحت کنترول درآورده شـــد •

توسعه شهرهای صناعتی و اتصال این شهر ها در اثر گسترش – Conurbation نه تنها حیات و صحت را تا اندازه یی متأثر میسازد بلکه برای رشد و نموی نباتات طبیعی کاملاً مضرو کشنده میباشـد ، در طول تاریخ بصورت تدریجی نباتات را از بین برده تا آنکه محیط مجـاور شهر های صناعتی به ساحات شبیه صحرا مبدل گردد و همین اکنون در شهر لندن این معضله به مشاهده میرسد ، روی این پرابلم ها بوده که در سال ۱۹۶۶ یکتن از پلانگذاران انگلستان موسوم به S. J. Evelyn پیشنهاد کرد تا در اطراف شهر کمربند سبزی Green Belt بوجود آورده شود و نباتاتی که در تصفیه هوا کمک کرده بتواند در احاطه این کمربند غرس گردد تا به این ترتیب هوای شهر لندن را پاک و منـــزه از کثافات سازد •

از جانب دیگر تاکید گردد که شهر های مزدحم و یا شهرهای بزرگ را به شکل از اشکال به سواحل بحری – مجرای دریاها و یا در محلی کـــه

شعاع افتاب در انجا بخوبی تابیده بتواند بوجود آورده شود . تا آنکه کثافات و یا آلودگی های شهری بواسطه آب و یا شعاع آفتاب و یا موجودیت جنگلات از بین برده شود. تدبیر دیگری که درین مورد اتخاذ گردیده رفتن مردم شهر به حومه شهری یاسوبرب (Suburb) است .

از بدو تاسیس شهر ها مارکیت های تجارتی، ورکشاپ ها و دستگاه های بلدی تماماً با انکشاف ترانسپورت ارتباط نا گسستنی داشته و همواره گفته میشود که با هر مقیاس که شهر روبه توسعه و انکشاف گذارد به همان پیمانه فعالیت دوران ترافیکی نیز بیشتر میگردد .

از قرن ۱۸ به بعد دوران ترافیک زمینی در شهرها بیشتر گردید وبا بمیان آمدن خطوط آهن شهر ها بیش از بیش باهم نزدیک ترشده و مسئله رفت و آمد را سرعت بخشید . توسعه و انکشاف تولید موتر و تیز رفتار درشهرها انکشاف مزید شهرها را بار میاورد زیرا شوارع اسفالت شده و جاده های منظم بمیان آمد و هم اشخاص بصورت تدریجی در اطراف و حومه شهری مسکن گزیدند وبه همین ترتیب ادامه شهرها اکنون بالای حومه شهر نقش ارزنده یی دارد .

حومهٔ شهر :

حومه شهر Suburb و ارتباط آن با انکشاف شهری :

مطالعه حومه شهری از لحاظ ارتباط انکشاف بعدی شهر دردو مطلب ذیل خلاصه میگردد :

۱ ــ بمیان آمدن روحیه و کلتور شهری در اطراف شهر .

۲ ــ انکشاف ترانسپورت در مجاورت روستاها و فصل مشترک آن باشهر .

در مرحله اول مردمی که در حومه شهر کلتور و ارزشهای مدنی شهررا معرفی میکند البته از لحاظ زندگی دارای محیط خیلی آرام میباشد اوازهای گوناگون، کثافات و ازدحام درین گونه جاها به مقایسه شهردیده نمیشود . مردم لندن باازدیاد دوران ترافیک شهری ــ آلودگی هوا ، ازدحام نفوس ــ موجودیت کثافات صناعتی سعی کردند که در زمان الیزابت به حومه شهر و

آورند و به این ترتیب شهر را تا اندازه تخلیه کردند • مردمان تجارت — پیشهٔ لندن در جریان قرن ۱۹ اینکار رادنبال کردند اما در اخیر قرن ۱۹ با فعالیت عراده جات اکثر مردم انگلستان شهرهای مزدحم و صناعتی را ترک — گفتند و تنها برای دادو ستدو معاملات تجارتی در اثنای روز بواسطه عراده جات و ماشین به شهر میامدنداما در شب تقریباً همه دوباره به حومه شهر میرفتند • در سال ۱۹۲۰ در اطراف اکثر شهرها حومه های شهری بوجود آمد مثلاً در اطراف شهر نیویارک Hudson River Suburb

Hampstead, Rechmond, Jhonson Wood از همین قبیل سوبوب های شهری اند که انکشاف داده شده و بصورت مستقیم باعث انکشاف بیشتر رقبه شهری گردیده است •

در کابل نیز این نوع تعامل از ۵ — ۱۰ سال به این طرف صورت گرفته و ازمرکز شهر تعداد زیاد باشندگان اصلی آن به اطراف شهر سکونت اختیار نمودند قسمت مناسب زمین در حومه شهری بیشتر باعث اقامت و استقرار نفوس گردیده • علاوه بران ارتباط های اجتماعی هم دران تا اندازه نزدیکترو بقول Thorn Dyke محل زندگی عالی اجتماعی میباشد • زیرا در شهرها ارتباطات بیشتر تجارتی است تا اجتماعی • موج مهاجرت در حومه های شهری سراسر جهان صورت میگیرد و آنهم از شهر به اطراف آن، اما اگر این مطلب را در شهر کابل مورد مطالعه قرار دهیم قسمت اعظم و تعداد کثیر باشندگان حومه شهری کسانی اند که از اطراف و محیط روستایی آمده اند و هسته های علیحده را در اطراف شهر بوجود آورده اند که این عمل عکس قضیه انکشاف حومه شهر های خارج میباشدو همین موضوع است که درکابل موجوده پرابلم مشکلی را بار آورده است • زیرا تا اندازهٔ کلتور های روستائی را در محلات مختلف اطراف شهر حفظ کرده اند که از لحاظ اصلاحات بعدی شهر مشکلات زیادی را برای تطبیق پلان های آینده شهر فراهم خواهد ساخت • انکشاف حومه شهر که تحت پلان منظمی صورت نمی گیرد نه تنها در افغانستان بلکه در سایر کشور ها اهداف اصلی انکشاف شهرها را متأثر میسازد و به

این ترتیب انتظام ترافیك و ترانسپورت ، تمدید شبکه های مخابراتی و سایر فعالیت های اجتماعی را بصورت تدریجی بطی و کند میسازد .

در مدنیت قبلی روم ساحه اطراف شهری محیط خیلی وسیع راتشکیـــل میداد درحالیکه رقبه اصلی شهر روم در بین چار دیوار اورلئان ——— New orleam در سال ۲۷٤ میلادی از ۵ میل مربع تجاوز نمیکرد .

ساحه موجوده شهر لندن تقریباً ۱۳۵ مرتبه نظر به شهرروم قدیم بزرگتر است و ساحه نیویارك به اندازه ۲۵۱٤ میل مربع اراضی را احتــوا مینماید که ازین ارقام وسعت شهرها را در شرایط فعلی و تاریخ ماضیه آن میتوان به خوبی مقایسه کرده با وصف وسعت شهری امروز احتیاج مزیدی به حومه شهری احساس میگردد .

در شرایط فعلی بنابر تخنیك معاصر ساحات مختلف اطراف شهر برای احتیاج اولیه بکار برده نمیشود بلکه گاه گاهی فابریکه های بزرگ نیزدرین گونه جاها تمداب گذاری میگردد و نظر به هسته شهری تنها ازلحاظ ساختمان منازل تعمیراتی دران بملاحظه میرسد وآن هم به این ترتیب که در حومه شهری اکثراً تعمیرات یکمنزله بوده و توسعه منازل عوض آنکه درجهــت عمودی صورت گیرد در جهت افقی ساحه وسیعی را احتوا مینماید و کوشش بعمل میاید که درین نوع ساحات اطراف شهری باشندگان آن از صدای پروازهــای شهری و طیاره های جت متاثر نگردند .

در پهلوی توسعه اطراف شهر در شهر ها چیزیکه تا بحال به آن عطف توجه نشده توسعه قبرستان ها و مزارات قرب و جوار شهر است که بــا ازدیاد نفوس و فیات ساحه قبرستان ها در اطراف و گرد و نواح شهرباوسعت بیشتری انکشاف کرده است . در شهر های غرب این نوع محلات محیط پاك و سرسبزی را تشکیل داده و قسمتی از انکشاف شهری را تمثیل مینماید اما در برخی از ممالك شرق قبرستان ها که از یك طرف محیط وسیعی را اشغال می نمایند از جانب دیگر آلودگی فضای شهری از همین جا آغاز می یابد، چه این نوع محلات عاری از نباتات بوده خشکی سطح خاك آن باعث شیوع کثافات و

امراض در محیط شهری میگردد •

موازنه شهروده : Urban Rural Balance

ساحات شهری که در طول قرن ۱۹ اغلباً از چند کیلو متر مربع محدود تجاوز نمی کرد امروز با بمیان آمدن موضوع مترو پول ها و گسترش صنایع رقبه شهر از چندین هزار کیلو متر مربع تجاوز میکندکه اساساً این موضوع زاده ازدیاد نفوس و تسهیلات حیات شهری میباشد •

هرگاه در طول تاریخ این نوع انکشاف را از نظر بگذرانیم دیده میشود که انکشاف حیات روستائی در نتیجه حیات شهری را بوجود آورده اما در شرایط فعلی حیات شهری شکل حیات را در دهکده ها و روستا ها اصلاح کرده و امروز مساعی همه جانبه کشور ها به این موضوع معطوف است که حیات دهکده هارا مثل حیات شهری مرفه سازند و حتی الامکان تمام تسهیلات شهری را در دهکده ها نیز انتقال دهند و به این ترتیب موازنه حیات ثقافی و کلتوری را بین ده و شهر مشابه و یکسان سازند • اکنون درین مورد نشرات و تبلیغات به پیمانه وسیع در کشور های انکشاف یافته صورت میگیرد تا بین حیات شهر و ده موازنه عمومی بر قرار گردد این موضوع تحت عنوان Tomorrow در کتاب بزرگی در سال ۱۹۷۸ به طبع رسید که دران موقع موضوع کلونایزیشن Colonization روستا ها مورد بحث قرار میگرفت اگرچه این کتاب تا اندازه روحیه استعماری را دارا است اما از لحاظ موازنه سویه روستا های هند و شهرهای آن تا اندازه زندگی مردم را در دهکده ها نشان میدهد مؤلف این کتاب موسوم به هووارد Howard موضوع ازدواج مردمان روستائی را با شهری ها در میان گذاشت و موضوع شهر های سبز Garden Cities را بمیان آورد و آنهم از لحاظی بود که در دهکده ها وجود نباتات و باغستان ها با روحیه شهری محیط خوب استقرار نفوس و سبزی را فراهم میسازد •

با ارتباط موازنه شهر و روستا ها درسال ۱۹٤۷ یکتعداد شهرهای

خورد در انگلستان بنا دهاده شد که عموماً در محلات روستائی موقعیت داشت و تعداد آن به ۱۴ شهر Garden cities یاگاردن سیتی میرسید •

درین گونه شهرهای حومه یی Suburb Area روحیه حیات روستائی و تولیدات زراعتی آن حفظ گردیده بود و تنها از لحاظ تسهیلات حیاتی شان شرایط مطلوب شهری آمیخته با فضای روستائی مهیاگردید •

یکتن از علمای USA موسوم به ستین Stein درسال ۱۹۵۱ موضوع Garden cities یا مساکین حومه شهری را بر پلان منظم درنیوپارک پیشنهاد کرد این شخص که خود شدر راس پلان گذاری خود وظیفه ،نقشافی حومه شهری را (به اساس گاردن سیتی) بعهده داشت در مجاورت شهر نیوپارک مساکن شهری را طوری تنظیم کرد که از لحاظ تولیدات زراعتی ساحه مذکور دارای بهترین خاك بوده وهم ساحه وسیع زراعتی را در اختیار داشت،راههای ترافیکی رابمنظور انتقال غله جات و تردد دوران ترافیکی شخصی و عراده جات خورد ، خطوط آهن و سایر تسهیلات عرفانی ، صحی و اجتماعی را دران گنجانید •

اکنون این حصه نیوپارک ارتباط خوبی را بین مرکز شهر(۱) C. B.D. و محیط روستائی فراهم آورده است که از لحاظ بهداشت محیط طبیعی و اجتماعی پیوند ، نقطه اتصال و توازن مطلوب را برای مردمان آن منطقه بوجود آورده است • تحت این شرایط از ازدحام و پرابلم های مرکز شهر جلوگیری بعمل میاید و از جانب دیگر انکشاف شهر در حقیقت انکشاف محلات روستائی میباشد که بصورت تدریجی اختلاف سویه حیات بین مردم شهر و دهکده ها از بین میرود و در شهر های ایالات متحده و سایرکشور های مترقی انکشاف یافته این پروگرام موفقانه انجام پذیرفته است •

سازمان های معاصر شهری :

شهرهای امروز به منظور آسایش و بهبود حیات همشریان بنامیگردد و

1. Central Business District.

این تسهیلات البته در پروگرام های مختلف گنجانیده میشود که هریکی آنرا در داخل پلان ذیل از نظر میگذرانیم :

۱ــ از لحاظ ساختمان های عومی (منازل شخصی و مراکز اداری)

۲ــ از لحاظ تسهیلات ترانسپورتی .

۳ــ از لحاظ طرز استفاده اراضی

٤ــ موضوعات تجارتی و مارکیت های شهری .

۵ــ از لحاظ خدمات عامه اجتماعی یعنی اداری ، صحی ، فرهنگی وغیره ،

هرگاه پلان گذاری شهرها را به مجموع از نظر بگذرانیم مطالب زیر بحترعطف توجه مینماید :

۱) مطالعات و تنظیم پدیده های فزیکی :

ــ توپوگرافی محل که شهر بالای آن اعمار میگردد .

ــ هایدروگرافی شهر .

ــ موجودیت نباتات و موضوع سر سبزی شهر .

۲ــ مطالعه پدیده های کلتوری :

ــ مزایای تاریخی شهر .

ــ تقسیمات نفوس در شهر .

ــ استقرار و تناسب نفوس بر ساحه ارضی شهر .

ــ طرز استفاده ارضی در شهر از لحاظ گسترش نفوس و تنظیم پدیده (۱) های کلتوری .

ــ فعالیت های ترانسپورتی .

همردیف با این پدیده های فزیکی و بشری در شرایط فعلی به اساس طرح ماستر پلان استفاده ارضی تنظیم و مورد استفاده قرار داده میشود . در پلان های سهری از همه اولتر سه موضوع ذیل مطالعه و تحقیق صورت میگیرد .

۱) طرز استفاده اراضی یا Land Use,

1. Cultural Phenomena,

– موقعیت محلات که دران خانه ها و منازل شهری اعمار میگردد .

– موقعیت مراکز تعلیمی و عرفانـــــی .

– موقعیت مواضع تفریحی و تفرجگاه ها .

– موقعیت مراکز تجارتـــــی .

– تثبیت مراکز کلنیك های شهری .

۲) دوران خطوط ترافیکی .

د – موقعیت شاه راه های بزرگی که از شهر و یا اطراف شهر میگذرد .

– تنظیم خطوط آهن در شهر و یا مجاورت آن .

– تنظیم خطوط آبرسانی در شهر .

– تنظیم خطوط هوائی که آیا پرواز طیارات از کدام حصه شهر صورت می گیـــود .

۳) موضوع تنویر و مخابرات شهری .

– خطوط مخابراتی و تنظیم مراکز پستی شهر .

– تقسیمات خطوط برق و مراکز توزیع آن .

– تمامی این مطالب در شهرهای امروز به منظور تسهیلات مردم شهر با یك تناسب معین صورت میگیرد که البته تعداد نفوس هر محله شهری درین مراکز بوجه مطلوبی جا بجا گردد و استفاده اعظمی را از ان انجام داده بتوانـــــد .

در موضوع طرز استفاده اراضی شهر مطالب ذیل پیشنهاد میگردد .

نقاط مسکونی شهری که تعمیرات آن یك طبقه یی الی چار طبقه یی باشد .

– آن عده تعمیراتی که بین ۸ و ۱۰ طبقه اعمار گردد .

– تعمیراتی که بین ۱۲ طبقه و بالا تر ازان ساخته میشود .

– تعمیرات حکومتی که دران نیز استفاده اراضی شهر به اساس طبقه بنـــدی منازل صورت میگیرد که در بعضی جاها این منازل بین ۳ و ٤ طبقه بوده و در بعضی جا ها بین ۸ و ۱۰ و در اکثر شهر ها بین ۱۲ و ۲۰ طبقـــه قرار میگیـــــود .

مراکز تجارتی که شامل تأسیسات عمده فروشی ها و ذخایر تجارتی میباشد مراکز عمده فروشی های تجارتی اغلباً در ساحه خارج شهرها نهاده میشود که بین ۲ الی ۱۲ طبقه تعمیرات آن انکشاف می یابد اما سایرمراکز تجارتی و مارکیت ها و سینماهای شهری ساحه زیاد را در بر میگیرد •

ـ مراکز بانکها و شعبات مختلف شهری آن درمرکز و نواحی مختلف بملاحظه میرسد •

ـ مراکز خدمات عامه از قبیل :

ـ شفاخانه ها ـ مراکز اطفائیه ـ کلنیک ها •

ـ مراکز امنیتی •

ـ تنظیم امور ترافیکی شهر از لحاظ ارزش سرك ها و جاده های شهر

ـ راه های درجه اول ـ دوم ـ سوم و چارم که هرکدام به اساس ارزش حجم و ترافیك عراده جات و تعداد عابرین از همدیگر ـ تشخیص شده میتواند •

ـ تثبیت سرکهای یکطرفه و دو طرفه •

ـ چارراهی ها و پاسه راهی ها از لحاظ تنظیم امور ترافیکی •

ـ تعیین پارکهای ترافیکی •

ـ پیشبینی ساحات تجارتی ، عرفانی و موسسات دولتی و مساکن عمومی در همه جا اقلاً برای طول مدت ۵۰ و ۱۰۰ سال درنظرگرفته میشود • و انکشاف شهری از لحاظ توسعه و گسترش بعدی ازهر لحاظی که باشد درهر ماستر پلان شهری گنجانیده میشود. هرگاه این مسایل را درشهر کابل و یا برخی از شهر های افغانستان و آسیای میانه مورد مطالعه قرار ـ دهیم شهر کابل همین اکنون از لحاظ دوران خطوط ترافیك به مشکلاتی مواجه میباشد زیرا در اکثر جاده ها حجم ترافیك خیلی زیاد بوده و در بعضی موارد رقبه های مختلف شهری از لحاظ استفاده اراضی به منظور اعلی اشکار

برده نشده است ٠

نفوس شهرکابل در شرایط فعلی و در ساحه موجوده تقریباً به وضع اشباع خود قرار دارد اما تزائید نفوس را به مقایسه تعداد نفوس ۱۹۷۲ در سال ۱۹۸۷ به ترتیب ذیل پیشنهاد میکنند که البته دران موقع اصلاحات در طرز استفاده اراضی شهری در رؤس مطالب اصلاحاتی شهرها قرار خواهد داشت ٠

	۱۹۷۲	۱۹۸۷
۱ـ تعداد نفوس که شغل حکومتی دارند ٠	۱٤٠٠٠	۱٥٠٠٠
۲ـ نفوس که به مسایل اقتصادی سروکار دارد ٠	٥٠٠٠	٥٠٠٠
۳ـ مردم تجارت پیشه ٠	۷٠٠٠	۸٠٠٠
٤ـ مشاغل صناعتی ٠	۱٤٠٠٠	۳۳٠٠٠
٥ـ مسایل ترانسپورتی ٠	۱۲٠٠٠	۲٠٠٠٠
٦ـ مسایل تعمیراتی ٠	۱٦٠٠٠	۲٠٠٠٠
۷ـ مسایل تعلیمی ٠	۱۲٠٠٠	۲۳٠٠٠
۸ ـ گروپ کارگر ٠	٤۹٠٠٠	۱۲٤٠٠٠
۹ـ مستخدمین خارجی ٠	٤٠٠٠	۱٠٠٠٠
۱٠ـ مستخدمین منازل شخصی ٠	٤٠٠٠	٥٠٠٠
۱۱ـ کارگر حرفوی ٠	۳٠٠٠	٥٠٠٠
۱۲ـ کارگر موسمی ونوبه یی ٠	۱۱٥٠٠٠	۱۳٥٠٠٠
۱۳ـ اشخاص متکی بخود ٠	۲٤٥٠٠٠	۳٦٠ر٠٠٠
	٥٠٠ر٠٠٠	۷٦۳ر٠٠٠

اما این پیشبینی بنابرمهاجرت زیاد مردم از ده به شهرفعلاً صدق نمیکند ٠ زیرا در شرایط فعلی بنا بر مهاجرت روستائی ها به شهر کابل اکنون تعداد نفوس شهری و حومه کابل از یک ملیون نفر تجاوز می نماید ٠

در ماستر پلان دیگری که به منظور توسعه شهرکابل تعداد نفوس پیش بینی شده نفوس مجموعی کابل را در سال ۱۹۸۷ و ۱۹۸۸ به یکملیون و هفتاد هزار نفر تخمین کرده اند • این تزاید سریعی که در تعداد نفوس رونما میگردد در شهر ها پرابلم های مختلفی را بوجود میاورد که حیات همشریان را بصورت مستقیم یا غیر مستقیم تهدید مینماید٬ این پرابلم ها شامل مطالب ذیل میباشد :

- آلودگی هوا
- معضله تناسب نفوس بر رقبه شهری •
- معضله تنظیف و صحت عامه •
- معضله تقسیم مکاتب — موقعیت و تناسب تعداد شاگردان در حوزه های شهری •
- موضوع تنویر و تسخین در شهر •
- مسئله پست و مخابرات •
- مسایل اداری و امنیتی •
- و بالاخره معیار های اخلاقی و اجتماعی در شهر •

تلافی این پرابلم ها به شکل تقسیمات نفوس و طرح پلان اساسی شهر خلاصه میگردد بطور مثال دیده شود که قسمت اعظم نفوس در کدام ساحه شهری بود و باش دارند و سطح حیات شان در کدام ردیف قرار میگیرد٬ از تسهیلات حیات مدنی و اجتماعی شهر تا کدام اندازه مستفید شده اند و به کدام حرفه های اصلی سروکار دارند که تمامی سوالات را با دانستن تعداد نفوس و نواحی میتوان جواب گفت •

مطالعاتی که در شهر های شرق صورت گرفته ما را به این نتیجه میرساند که درمحلات کهنه شهری تعداد نفوس قوس اعظمی خود را می پیماید٬ هرگاه دهلی کهنه را به مقایسه دهلی جدید مثال بیاوریم در دهلی کهنه تراکم نفوس خیلی زیاد بوده و انسان بدرستی نمیتواند از محله های تجارتی آن به آسانی عبور و مرور نماید امادر دهلی جدید ساحه شهری و تقسیمات منازل و

سایر تأ سیسات دولتی طوری جا بجا و عملی گردیده که عمارات از یکدیگر بیشتر فاصله داشته و احساس ازدحام نفوس دران به میان نمی آید •

در کابل نیز این موضوع تا اندازه یی صدق مینماید هرگاه قسمت کهنه شهررا با محلات جدید آن مقایسه نمائیم ازدحام نفوس بمراتب در نواحی شهر کهنه بیشتر میباشد •

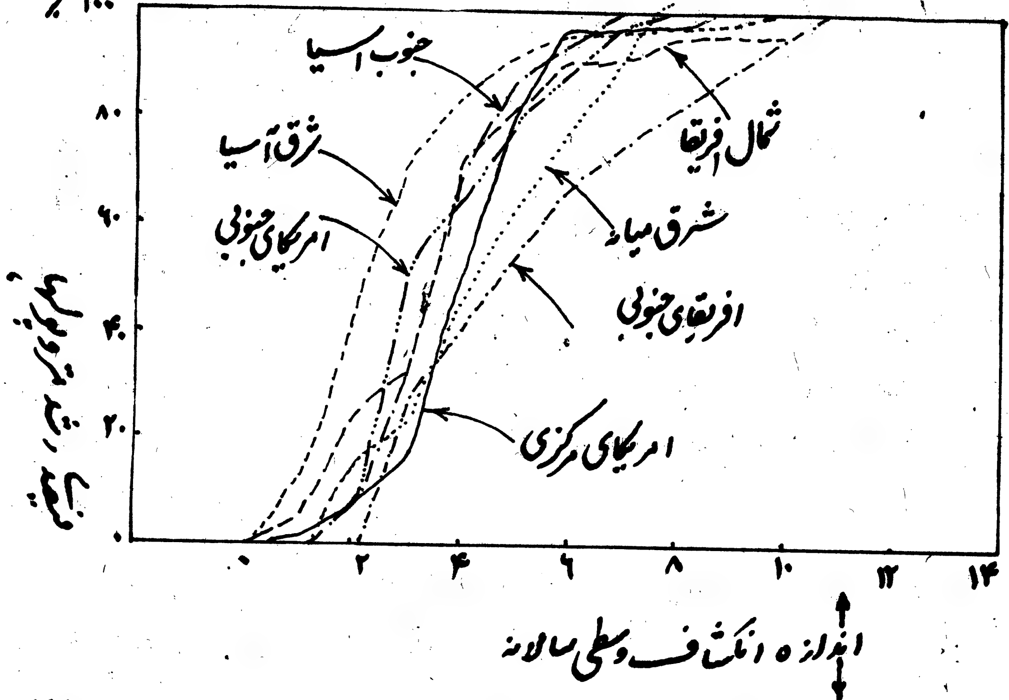
درین جا با معضله دیگر شهری مواجه میگردیم در محله های کهنه شهر طرز حرفه و پیشه مردم اغلباً در چوکات خدمات ابتدائی و کارگری قرار داشته که طرز دید و بر داشت های ثقافی و کلتوری در آنها پائینتر از معیار اصلی میباشد ازین لحاظ در چنین مراکز و محلات اندازه تلفات ، مریضی ، بیسوادی تعداد جرم و غیره مسایل پلیسی بیشتر به نظر میرسد • و همین موضوع کثرت نفوس و عدم سواد و تحصیلات عالی در اینگونه حیات شهری آنهارا به حیات مشکلتر اجتماعی روبرو میسازد •

ازین جاست که در پلان های انکشافی شهرهای معاصر شرق پروگرام تجدید وبررسی شهرها از ضروریات و مسایل مهم انکشاف شهری بشمار میاید • در غیر آن اگر شهر درهسته مرکزی خود انکشاف داده شود تراکم و تزاید نفوس بصورت تدریجی شهر را به صورت فشرده با تراکم نفوس زیاد به وضع غیر صحی در میاورد و اکثر نواحی شهر حیثیت Slum (ساحات کثیف) رابخود اختیار میکند •

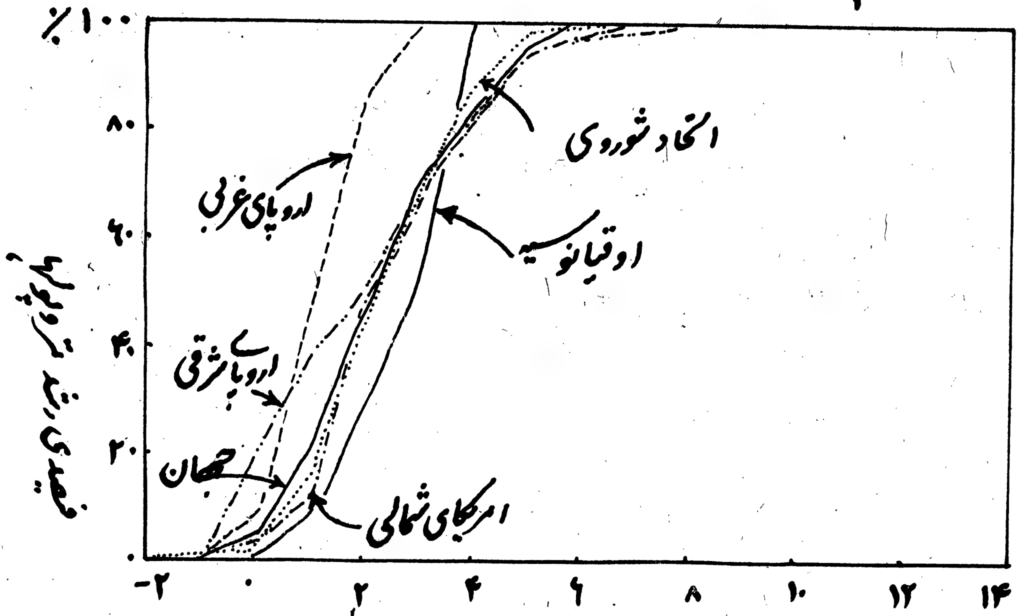
پرابلم مهاجرت ازده به شهر:

مهاجرت روستائی ها به شهر که آنهم در ممالک شرق و سایر کشور های روبه انکشاف صورت میگیرد عکس قضیه است که در ممالک غرب مردمان اصلی شهربه حومه شهری تغییر محل میکنند که از لحاظ تأ ثیر محیطی بازهم هردو نقش متضاد را دارا است بطور مثال :

مهاجرت روستائی ها به شهر هماهنگی نفوس را در شهر ها برهم میزند • و سویه اولی شهر را از هر لحاظی که قضاوت نمائیم پائین میاورد امامهاجرت از مراکز صناعتی شهر به حومه شهری نقش اصلاحی و انکشافی را وانمود می



اندازه انکشاف وسطی سالانه



سیر انکشاف متروپولها در نواحی مختلف جهان

FIG. [25]

SOURCE: NORTHEM, URBAN GEOGRAPHY, 1975.

سازد ، اما در کشورهای رو به انکشاف وقتیکه یک تعداد مردم در شهر رو میاورند از یک طرف تولیدات زمین را برهم میزنند و از جانب دیگر حرفه های مختلف شهری به شکل نا مطلوب به دست اشخاص بیسواد و فاقد تحصیل اتکا میماید ، قدرت و نیروی تولید زمین های زراعتی به این ترتیب در دهکده ها پائین میاید و در مجموع ضیاع بزرگی در وضع اقتصادی این نوع کشورها بوقوع میپیوندد . از لحاظ گسترش فرهنگ و کلتور روستا های ممالک رو به انکشاف در شهر های بزرگ فرصتی که استقرار می یابند عنعنه باستانی خود را میکوشند که حفظ نمایند و به این ترتیب روش معاصر شدن شهرها از لحاظ طرز تفکر قدری بطی میگردد .

با ورود تعداد کثیر روستا ها در شهر تناسب اراضی با تعداد نفوس برهم میخورد و موضوع اضافه نفوسی شهرها را بار میاورد که از لحاظ اداره خدمات صحی ، اجتماعی و بهداشت معارف توازن قیم و تنظیف شهری را به مشکلات مواجه میسازد . (ش ۲٦)

عوامل مهمیکه در تحرک مردم از لحاظ جا بجا شدن نفوس که به شهر رو می آورند (Centripital) و یا از شهر با استقامت اطراف و حومه شهری نقل مکان میکنند[1] . در مطالعه جغرافیه شهری نقش ارزنده را دارا است .

عوامل اساسی که باعث جلب و جذب مردم از روستا ها و حومه شهری بداخل شهر میگردد ازینقرار است :

۱ـ موجودیت مواد اولیه و وفرت متاع مورد نیاز .

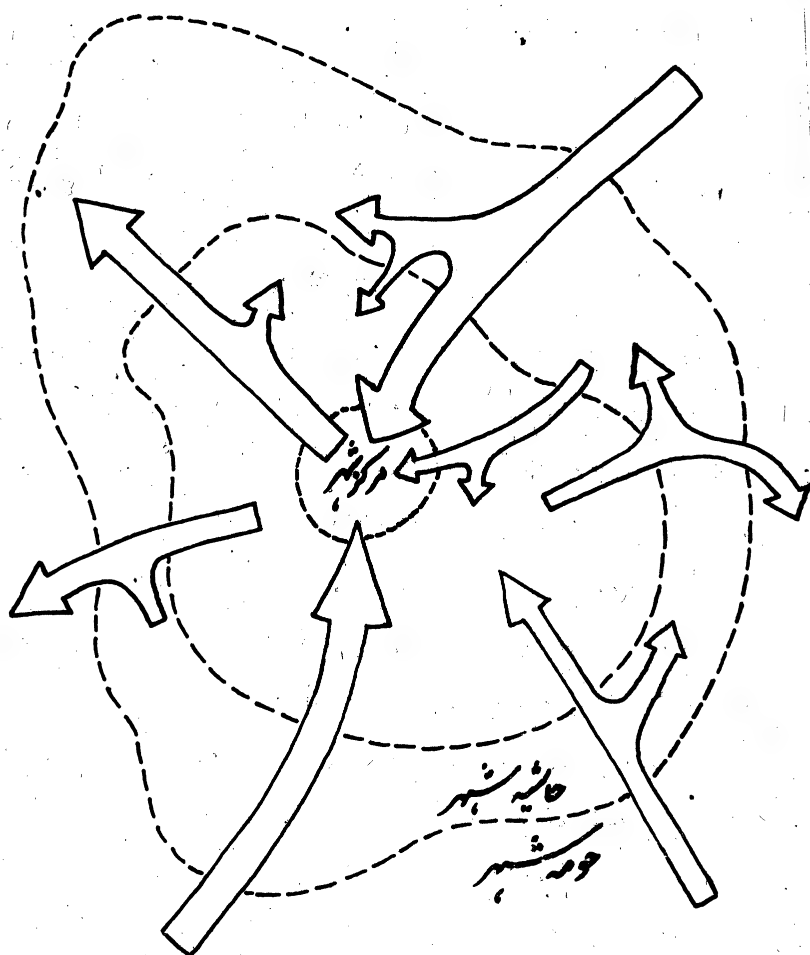
۲ـ وجود خانه های ارزان قیمت و کرایه کمتر منازل .

۳ـ قرابت و نزدیکی های قومی و قبیلوی و کشش های کلتوری .

٤ـ نزدیکی فاصله مکانی به محل وظایف و شغل یومیه .

٥ـ تسهیلات ترانسپورتی در رفت و آمد به محل کار .

[1]. Centrifugal,



سیر حرکت مردم از اطراف به مرکز شهر و از مرکز به اطراف حومه شهر

FIG.(26) SOURCE: NORTHEM, 1975.

۶ـ مصئونیت و امنیت اشخاص و افراد در محیط شهری .

دلائلیکه به منظور حرکت و مهاجرت و یا انتقال اشخاص از مرکز شهر به اطراف میگردد عبارتند از :

۱ـ داشتن توان مالی بیشتر و رابطه بامعیشت فامیلی و امرار حیات .

۲ـ بهتر بودن وضع اقتصادی و موجودیت تسهیلات ترانسپورتی در رفت و آمد به شهر .

۳ـ داشتن عاید زیاد و وظایف مهم اقتصادی که مصارف افراد رخارج شهر جبران نماید .

۴ـ ضرورت به داشتن ساحه بیشتر زیست به منظور زندگی آزادانه در خارج شهر .

۵ـ امکان موجودیت پرابلم ها و معضلات اجتماعی در زندگی شهری .

۶ـ تمایل اشخاص در زندگی انفرادی و دور شدن از حیات مزدحم شهری .

پرابلم ترافیک شهری :

تنظیم ترافیک شهری در شهر های معاصر نظر به شهرهای ممالک روبه انکشاف متفاوت میباشد . زیرا تنظیم خطوط ترافیکی ، سرویسهای شهری بس های برقی ، متروها ، جاده های یکطرفه ، دو طرفه ، سرکهای یک لینه دو یا سه لینه ترافیکی ، پیاده رو ها تماما ایجاب پلان منظم ترافیکی را مینماید که هر سکشن و ناحیه شهری باید نقشه های مرتب ترافیکی را در اختیار داشته باشد . در رابطه با ترانسپورت شهری باید هر نقطه شهر با یک شبکه و یا دوران عرض شهری بفاصله نزدیک قرار داشته باشد تا باعث مشکلات ناهوین نگردد . ایستگاه ها در جاهای مناسب بخصوص در مراکز پر نفوس ، مراکز عرفانی و تعلیمی با وسایل مجهز انتظار گردد و وقفه های دوران ـ ترانسپورتی و عدم رعایت پروگرام باعث مشکلات مشتریان میگردد که این بخش کار مستلزم وقت بیشتر است . ایستگاه های معین تکسی ها و تردد بلا وقفه و اخذ کرایه مطابق لایحه و تکسی میتر از ضروریات شهری بوده که مقصد یان بخش ترافیک شهری ازان کنترول می کنند . چراغهای ترافیکی ، لوحه ها ، اشارات لازمه ، معلومات ترافیکی مطابق معیارهای بین المللی بطور منظم انجام داده می [illegible] ات و تبلیغات رادیوئی و تلویزیونی در پروگرامهای

معین گنجانیده میشود .
تنظیم نقشه های ترافیک شهری در هریک از نواحی شهری باید بدست همشریان گذاشته شود تا بتوانند که به اساس آن در محلات مطلوب از بسهای شهری استفاده بعمل آرند . درینگونه نقشه ها اغلباً مراکز صحی ، تعلیمی ، پارک ها ، میدانهای ورزشی ، کتابخانه ها و مراکز امنیتی وضروری گنجانیده مــی شــــود .

فعالیت های ترانسپورتی در شهر:

فعالیت ترانسپورتی را در شهر ها از دو لحاظ میتوان مورد مطالعــه قـــرار داد .

۱ــ حرکت و رفت و آمد انسانها و انتقال امتعه مورد نیاز ازیک محل به محل دیگر شهـــری .

۲ــ ارتباط وسایل ترانسپورتی با ساحه مورد نیاز که ازان به منظور فعالیت عراده جات بکار برده میشود .

این هردو مطلب بطور جداگانه و مجرد مطالعه شده نمیتواند ، زیرا انسانها مواد ضروریه را که انتقال میدهند و یا خود شان توسط وسایل ترانسپورتی ازیک محل به محل دیگر شهر رفت و آمد میکنند ، نوعیت وسایل ترانسپورتی و خطوط ــ دوران ترافیکی که روی آن عراده جات مختلف در حرکت می افتد تماماً یــک با دیگر یک کامپلکس و مجتمع ترانسپورتی تحت مطالعه قرار داده میشود . اما در ترانسپورت شهری از همه بیشتر توجه بر وسایل ترانسپورتی و حمل و نقــل همشریان یک محل است که به چه تعداد افراد از کدام نقطه شهر بکدام محله دیگر چه وقت و توسط چه نوع وسایل ترانسپورتی انتقال می یابند ، درینمورد ایجاب مینماید که احصائیه دقیق از نوعیت عراده جات ، تعداد افرادیکــه از وسایل انفرادی و یا سرویسهای شهری بطور جمعی درجریان روز استفاده میکنند باید در اختیار مراکز ترافیکی شهر قرار داشته باشد ، سرویسهای برقی خطوط آهن ، ترولی بس ، تکسی های انفرادی باید تماماً در ثبت و شمار ــ ترافیک موجود باشد . علاوه بران باید مطالعه بعمل آید که خطوط ترافیک

شهری از کدام جاهای شهر و از چه نوع مراکز میگذرد • نقاط مزدحم ، و تراکم نسبی در اوقات مختلف روز در کدام جاهای شهر وجود دارد ، آیا در جریان — روز چه تعداد نفوس به مراکز شهر رفت و آمد دارند ، وسایل موجوده نیاز — مردم را تکافو کرده میتواند یا خیر ، اینها همه موضوعات مهمیست که در مسایل ترافیک شهری مد نظر گرفته میشود •

ساحه ترانسپورتی در شهر:

ساحه ئیکه به منظور ترانسپورت شهری بکار برده میشود نظر به نیاز شهر ها از لحاظ تراکم نفوس ، سطح فرهنگی و تکنالوژیکی آن متفاوت میباشد ، در شهرهای انکشاف یافته در حدود ۲۰ الی ۲۳ فیصد اراضی شهری بمنظور اعمار جاده هاء سرك ها ، خیابانها ، پیاده روها ، پلها و پارك های موتر Parking Lot (۱) بکار برده میشود • در برخی از شهر های جهان ، از — قبیل ماسکو ، پاریس ، واشنگتن این تناسب بیشتر میباشد • طوریکه محاسبه بعمل آمده است ، هریك از موتر های شخصی و یا دولتی که در شهر ها در حال — حرکت میباشد به منظور پارك کردن در یك محل به سی و پنج مترمربع یك ساحه ضرورت دارد • این ساحه در بین جاده ، یا کنار جاده و یا محل پارك های موتر ، و یا هرجای دیگریکه باشد ساحه ضروری را برای موتر های شهری تشکیل میدهد • هرگاه این ساحه را برای هزاران موتریکه درمراکز معاملات تجارتی ، اداری ، صناعتی ، و یا فرهنگی هر روزه به غرض اجرای وظایف و کارهای مربوط در حال رفت و آمد و یا توقف موقتی میباشد •

---

1. Meler, Richard, L. A. Communications Theory of Urban Growth. Combridge, M. I. T. Press. 1966. P. 60

محاسبه نمائیم ، به این واقعیت میرسیم که در شهرهای امروزی توجه به موضوعا ترانسپورت ساحه ترد د و توقف گاه های آن یك امر ضروریست • در اکثرکشور ها بخاطر صرفه جوئی از جای و ساحه پارکینگ کوشش بعمل می آید که پارك های چندین طبقه ئی را در سطح زمین ، ویا بعمق چند متری در زیرمنازل و عمارات شهری اعمار نمایند تا از ساحه شهری حداعظمی استفاده بعمل آمده بتواند • خاصتاً در نزدیکی مراکز صناعتی ، تجارتی و در مجاورت میدانهای هوائی ، پارکینگ های چندین طبقه ئی را از گادرهای مستحکم اعمار میکنند تامالکین عراده جات موتر های خویش را در اوقات ضرورت دران محلات بـــه سهولت پارك کرده بتوانند • پارکینگ های چندین طبقه ئی فعلاً دراکثر شهرهای جهان در مراکز صناعتی و تجارتی بملاحظه میرسد • مثلاً درشهـــر های لیننگراد ، کیف ، ماسکو، شهرهای نیو یارك ، نیو جرسی، ساحه جهیلهای ایری و مشیگان ، واشنگتن ، پاریس، لاس انجلس، ژنیو ، لندن و امثال این شهرها •

یك اندازه از رقبه شهری به منظور اعمار خطوط آهن شهری نیز بکار میرود که در اکثر شهرهای صناعتی و انکشاف یافته بملاحظه میرسد ،که بـــه مقایسه خط ترافیکی موتر ها تناسب ساحه آن به یك الی دو فیصد میرســـد لیکن در بعضی شهرها از قبیل لیننگراد ، ماسکو ، تاشکند ، جرسی ، ملواکـــی پتسبورگ و نیویارك این تناسب به ۱۲ الی ۲۶ فیصد بالا میرود •

مترو Metro پدیده دیگر شهرهای صناعتی است که با انکشاف تکنالوژی بغرض فعالیت دوران ترد د در شهر و صرفه جوئی از رقبه شهر در ماسکو و نیویارك با تمام شبکه های شهری این مترو ها تسهیلات ترانسپورتی را برای اهالی شهر فراهم می سازد • در بعضی از شهر های دیگر اروپائـــــی مثلاً برلین ، پاریس و یا تاشکند این نوع مترو ها وجود دارد ، اما طول دوران ترافیکی آن محدود است ، لیکن مترو های ماسکو و نیویارك با حد اعظمی محلات مختلف شهری در تماس می باشد • مزیت این نوع مترو ها دران است که چون در زیر زمین در تونلهای بزرگ حفر شده بحرکت می افتند ، ازین لحاظ —

تکلیف باریدگی ، برف باری و طوفانهای هوائی به آن کدام تاثیری واردکرده — نمیتواند ، تنها چیزیکه بان اشد ضرورت می باشد موجودیت برق است که اولاً تونلهای مترو روشن باشد و ثانیاً زمینه حرکت موتور ها و استیشن های مترو رادر روی خطوط آهن آن مساعدکرده بتواند در شرایط فعلی این مترو هابرای اکثریت اهالی شهردر ماسکو و نیویارک تسهیلات قابل ملاحظه رافراهم ساخته است ، ازین لحاظ اکثر شهرهائیکه توان مالی ، تسهیلات تکنالوژیکی و ساحه مناسب برای اعمار مترو های شهری دارند در تلاش اندتا برای همشهریان خویش این نوع تسهیلات را فراهم سازند ،

اگر توجه بعمل آید در مجاورت میدانهای هوائی کشور های انکشاف یافته فعالیت ترانسپورت شهری نیز قابل ملاحظه میباشد ، خطوط ترافیکی و پارک های ترافیک که بخاطر تسهیلات رفت و آمد اهالی شهر در ترمینل های هوائی ضرورت است ، این رقبه در اکثر شهرها دو الی ۲۰ فیصد اراضی شهری را احتوا مینماید ، میدانهای هوائی اکنون بطور مجرد مطالعه نمیشود ، بلکه خطوط ترانسپورت شهری ، تعداد عراده جات خورد و بزرگ که غرض انتقال افراد و اشخاص و یا مال التجاره بکار می افتد ، تکسی ها ، ساحه رنوی — Run-way و پارکینگ های مجاور میدان هوائی را درمجموع احتوا مینماید ،

فعالیت دوران تردد در شهرها بین ساعات ۷:۰۰ و ۸:۰۰ صبح و ساعات ۵:۰۰ و ۴:۰۰ بعد از ظهر و ساعات Rush hour (peakhour) و ۷:۰۰ و ۸:۰۰ شب در قوسهای صعودی خود قرار میگیرد ، در ساعات هفت و هشت صبح و یا ساعات عصر تراکم خطوط ترافیکی اغلباً بنابر وظایف یومیه و محوله همشهریان است که بطور شخصی و یارسمی به وظایف خود رسیدگی مینمایند ، در ساعات هفت و هشت شب اکثراً بغرض کار و یا بازگشت به منازل از شفت های (نوبت های) مختلف کاره رستورانت ها ، درملتونها شفاخانه ها و دیگر موسسات صناعتی و یا دولتی میباشد که مطابق پروگرامهای مختلف به حرکت می افتد ، تراکم دوران ترافیکی رادراوقات مختلف در(ش۲۷)

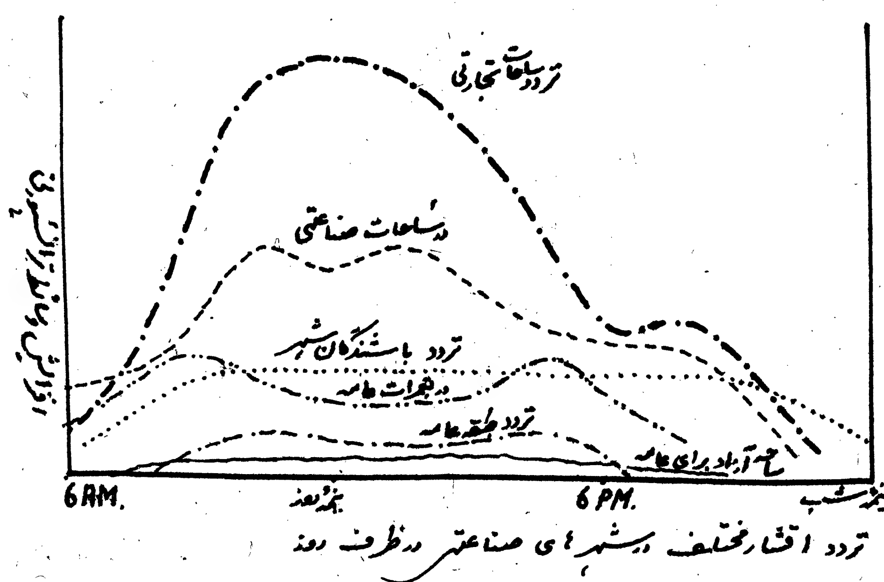
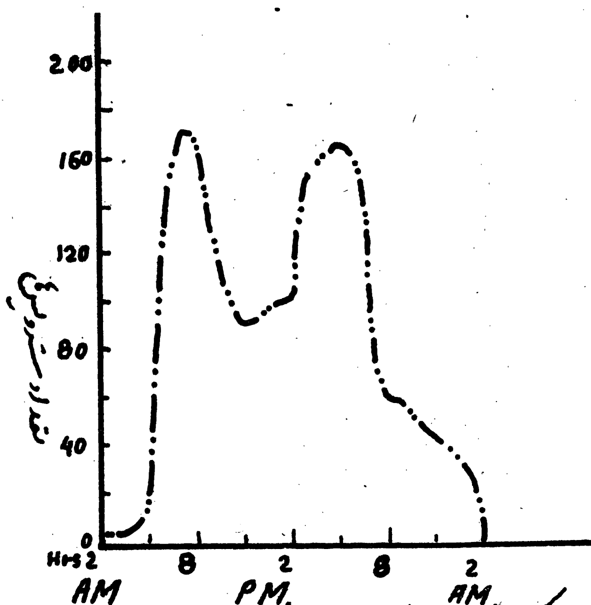


FIG. [27]

SOURCE: NORTHEM, 1975.

بخوبی میتوان مقایسه کـــــــرد •



ش ۱۷ الف. تراکم دوران ترافیک بسهای شهری در جریان روز در کشورهای صنعتی.
M.V.

مشخصات عمومی ترانسپورت در شهرها :

در ترانسپورت شهری سه مطلب ذیل را باید در نظر گرفت •

۱ــ تکمیل خط السیر کامل دوران ترافیکی بین استیشن اولـــــــــــی و ایستگاه نهائی •

۲ــ انتقال (Transfer) از یک استیشن ترافیک شهری به خط دوران ترافیکی دیگر •

۳ــ رفت و آمد دریک حصه محدود و معین دوران ترافیکی بطور نامکمل •

هرگاه اگر از ایستگاه اولی دارالامان شخصی به شهرکابل بیاید و در ایستگاه آخری آن پیاده شود خط السیر مکمل را افاده میکند • اگـــــر شخصی ازین خط السیر در حصه سینما پامیر به موتر شهربو انتقال نماید و

خط السیر دومی را دنبال نماید این حالت ترانسفر است که در شبکه های — ترانسپورتی اکثر شهرهای انکشاف یافته تکت ترانسفر را برای استفاده موتر بعدی میدهند که وقت استفاده آن البته برای یك ساعت محدود ساخته میشود • در حالت دوم اگر شخصی در خط السیر ترانسپورتی یك محله شهر بطور نامکمل از وسایل شهری استفاده کند مثلاً عوض آنکه در ایستگاه نهائی پیاده شود در نیمه راه بسهای شهری را ترك گوید به این ترتیب خط السیر نا مکمل — ترانسپورتی را برای همان شخص ارائه مینماید، که تنظیم ، مطالعه وبررسی این همه مسایل به نحوه فعالیت و حرکت وسایل ترانسپورتی ، پروگرام کار ، تراکم نفوس، و تعداد وسایل در شبکه های مختلف اثر فراوان وارد میکند •

هرگاه در خطالسیر دوران ترافیکی از ایستگاه اولی الی ایستگاه نهائی و ازایستگاه نهائی دوباره تا ایستگاه اولی دوران ترانسپورتی بطور منظم تکمیل گردد اندازه تراکم رفت و آمد عابرین را اینطور محاسبه مینمائیم •

$$(1) \quad I: \frac{(P_1)\ (P_2)}{d}$$

درین فورمول (I) تعداد افرادیکه بین دو نقطه درحال رفت و آمد میباشند • (P_1) تعداد افراد و اشخاصیکه از ایستگاه اولی به استقامت ایستگاه آخری حرکت می کنند •

(P_2) تعداد اشخاصیکه از ایستگاه آخری باستقامت ایستگاه اولی می آید • (d) فاصله بین ایستگاه اولی و آخری •

در حالت عادی اگر به رفت و آمد های شهر توجه بعمل آید ، مرام و هدف — اشخاص و فیصدی آنها را اینطور می یابیم •

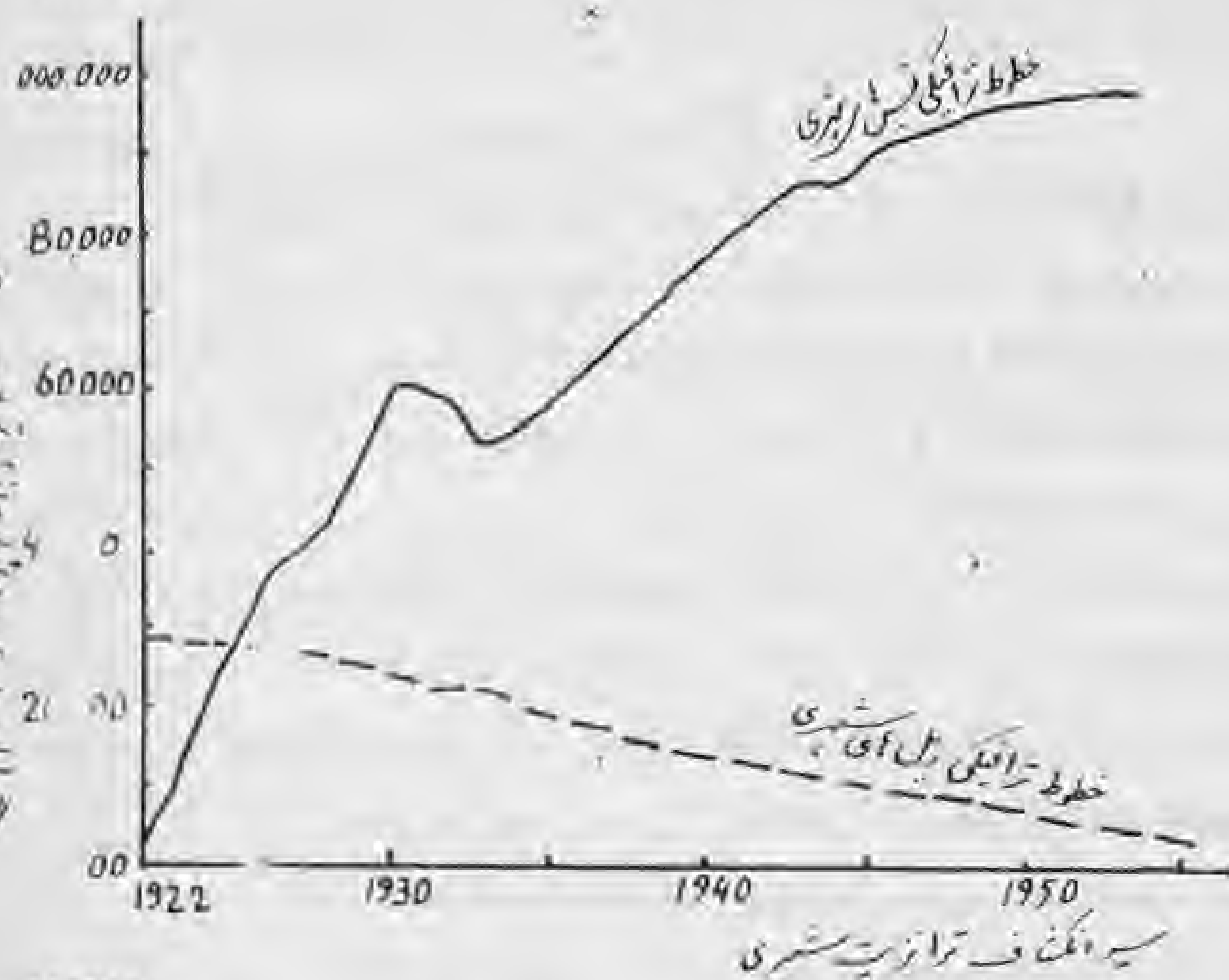
— به منظور خریداری سامان ومواد طرف ضرورت از شهر در حدود ٤ ر ۱۳ فیصد

— بخاطر اشتراك در فعالیت های فرهنگی ، تعلیمی ، ویا امورمذهبی درحدود ٦ ر ٤ فیصد •

1. Ibid. P. 62.

- رفت و آمد بخاطر فعالیت های یومیه وامور رسمی درحدود ۲ر۳۲ فیصد
- « « « معاملات تجارتی « ۰ر۱۷ «
- « « « تفریح و سرگرمی های انفرادی « ۰ر۹ «
- « « « مسایل صحی و مریضی « ۳ر۱ «
- « « « سایر اهداف اجتماعی « ۵ر۲۲ «

این فیصدی را در مورد شهرهای انکشاف یافته جهان پیشبینی میکنند، امادر شهرهای کم رشد و انکشاف نیافته فیصدی فوق صدق کرده نمیتواند، اما در مجموع رفت و آمد را به شهرهین ساعات شش صبح و شش بعد از ظهر در گراف (۲۸) میتوان مطالعه کرد . که کم و بیش در اکثر شهرهای انکشاف یافته تقریباً



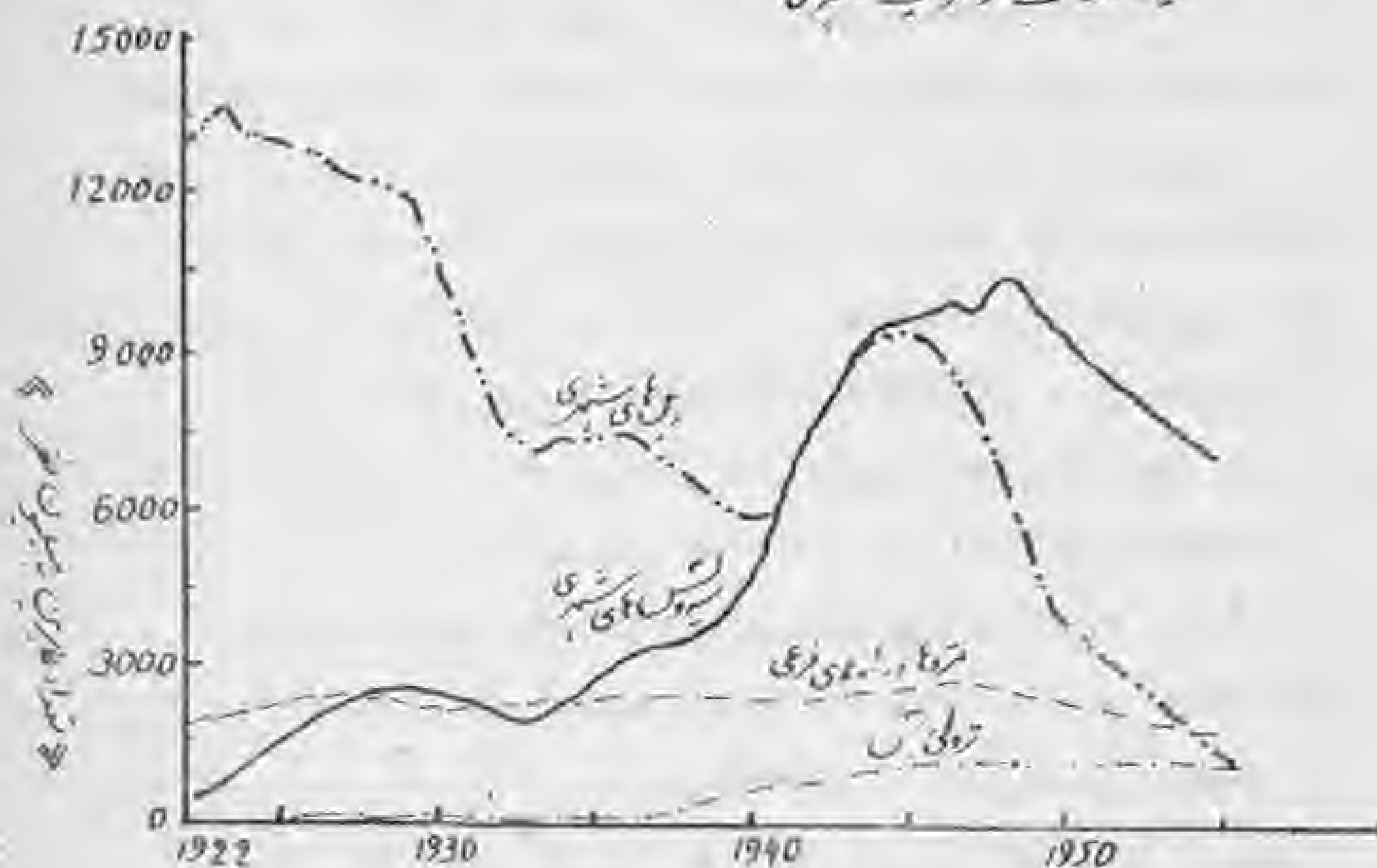


FIG.(28)   SOURCE: NUITHEM, 1975.

بطور متناسب بملاحظه میرسـد .

تنظیم پروگرام ترانسپورتی درشهر :

مهمترین وسایل ترانسپورتی شهرها را بسهای شهری تشکیل میدهدکه نیاز حد اعظمی مردم را موفوع میسازد . در شهرهای صنعتی ترلی بس‌ها و خطوط آهن برقی هم بدرجه دوم و سوم قرار میگیرد ، به کمک این وسایط ـ ترانسپورتی تعداد زیاد کارگران در محلات مختلف و مراکز صنعتی انتقال می‌یابد لیکن سرویس‌های شهری در کلیه شهرهای جهان اعم از انکشاف یافته و رویه انکشاف حجم بیشتر انتقالات ترانسپورتی راتشکیل میدهد . بنابران متصدیهای ترانسپورتی در شهرها وظیفه دارند تا در تمامی خطالسیر های شهری دوران ترددو فعالیت ترانسپورتی را در چوکات یك پلان منظم و دقیق طوری انسجام دهند تا تمام افرادیکه بوظایف رسمی ، شخصی ، تجارتی و یاسایر امورمربوط به شهر و یا مراکز مختلف شهری رفت‌وآمد میکنند از سرویس‌های شهری بدرستی استفاده کرده بتوانند . دریك خط السیر سرویس‌شهری ازایستگاه اول الـی ایستگاه نهائی توقف گاهائیکه در نظر است و ایستگاه هایکه درمسیر راه ـ وجود دارد ، با در نظرداشت بعد مسافه ، مدت توقف درهر ایستگاه و سرعت‌وسایط بطور مرتب محاسبه و پلان گردد ، علاوه بران تعداد مـواد جات متناسب به مراکز فرهنگی ، مکاتب ، کودکستانها ، محلات کارگری ، صنایع مراکز تجارتی ، پولیورستی ها درهرخط السیر تنظیم گردد ، تا همشهریان ـ وقت حرکت سرویسهای شهری را در تمامی توقف‌گاه ها و مراکز مورد نیاز ـ مطابق به پروگرام طرح شده ،پلان رفت‌و آمد خود را تنظیم‌کرده بتوانند .

تنظیم خط السیر وسایط ترانسپورتی شهربایدطور دقیق در نظر گرفتـه شود و اوقات رفت‌و آمدمطابق به نیاز مردم تثبیت گردد ، بطور مثال دریك ـ خط السیرشهری که فاصله بین ایستگاه اولی (A) و ایستگاه اخری(B) به اندازهٔ نه هزار متر (۹۰۰۰)متر فاصله وجود داشته باشد و درعوض ـ راه به هشت‌ایستگاه فرعی در نظر گرفته شود و سرعت سرویس‌شهری چهـل کیلو متر فی ساعت (٤٠ km/h) باشد ، پلان حرکت سرویس‌مذکور درهر

مرتبه رفت و آمد باید مطابق محاسبه دقیق تنظیم گردد که بطور نمونه مثالی دریمورد ارائه می گردد •

۱ـ وقتی راکه سرویس بدون در نظر گرفتن توقف در دیگر ایستگاه ها ضرورت دارد. ۱

40	Km	1	h
90	Km	X	h

$$X = \frac{60' \; 9000}{40\;000}$$

$$X = 54/4 = 13' \; 30''$$

بنابران از نقطه (A) به (B) در فاصله نه هزار متر و به سرعت چهل کیلو متر فی ساعت، سیزده دقیقه وسی ثانیه ۱۳′ ، ۳۰″ وقت ضرورت است، هرگاه در هشت ایستگاه ئیکه در عرض راه است، دو ـ دو دقیقه توقف داشته باشد مجموعاً (۳۰″ ، ۲۹′ = ۱۶′ + ۳۰″ ، ۱۳′)

بیست و نه دقیقه و سی ثانیه وقت را در بر میگیرد •

هرگاه اولین سرویس ساعت هشت صبح حرکت کند، پلان حرکت در هر یك ایستگاه های در مرتبه اول حرکت، به این ترتیب خواهد بود :

	ساعت ورود به ایستگاه بعدی	ساعت حرکت	ایستگاه
A_1	$08^h 01' 30''$	AM $08^h 00' 00''$	(A)
A_2	08 05 00	08 03 30	A_1
A_3	08 08 30	08 07 00	A_2
A_4	08 12 00	08 10 30	A_3
A_5	08 15 30	08 14 00	A_4
A_6	08 19 00	08 17 30	A_5
A_7	08 22 30	08 21 00	A_6
A_8	08 26 00	08 24 30	A_7
(B)	08 29 30	08 28 00	A_8

هرگاه در ایستگاه در حدود (۳۰ ۱۰) ده دقیقه و سی ثانیه توقف داشته باشد درانصورت مجموعاً چهل دقیقه (۴۰) وقت حرکت یکطرفه دریك خط الیسر میباشد. اگر مطابق بهمین پروگرام از نقطه به استقامت حرکت نماید درانصورت (۴۰ + ۸ ۳۰ ۲۹) = ۳۰ ۹ ۹ یعنی ساعت ۹ و نه دقیقه و سی ثانیه به نقطه توصل خواهد ورزید . بناً اگر بعد از هرده دقیقه یك عراده سرویس درین خط السیرحرکت نماید، به شش عراده سرویس ضرورت خواهد بود که درهر ساعت با تغییر وقفه های معینه مطابق محاسبه فوق حرکت نماید وتمام افراد را از محله A به ساحه B یعنی مرکز شهر و از مرکز شهر به نقطه A انتقال دهد .

هرگاه این پروگرام در یك روز برای نه ساعت تکرار گردد به تعداد پنجاه و چار مرتبه، موتر های مذکور دریك خط السیر و (۱۰۸) بار در دو خط السیر رفت و آمد حرکت خواهند کرد، که دریصورت تسهیلات ترانسپورتی را اگر در هر موتر برای پنجاه نفر فراهم کرده بتواند، البته پنج هزارو چار صد نفر در یك روز از یك محله شهر به محله دیگر شهر انتقال داده خواهد شد. هرگاه این رقم را در فورمول جا دهیم تراکم ترافیکی را بین دو نقطه به ترتیب ذیل محاسبه میتوانیم :

$$I = \frac{(P_1)\ (P_2)}{d}$$

$P_1 = 2700$
$P_2 = 2700$
$d = 9000m.$
$I = ?$

$$I = \frac{(2700)\ (2700)}{9000}$$

$I = 7290000 / 9000$

$I = 729/9$

$I = 81\ \%$

بنا بران تراکم (Intensity) ترافیکی درین خط السیر به

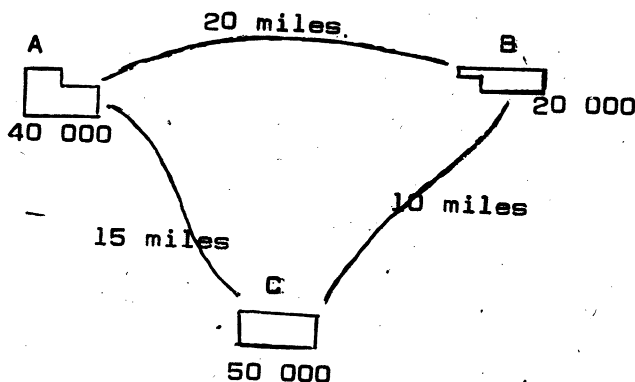
۸۱ فیصد میرسد که البته خیلی زیاد است •

در ارتباط با تناسب نفوس، بعد مسافه یك شهر از شهر مجاور آن البته بخوبی میتوانیم که ساحه دوران تردد ترافیکی و حدود فعالیت وسایط ترانسپورتی را تعین نمائیم • مثلاً اگر شهر های A ، B و C را مدنظر قرار دهیم در صورتیکه فاصله بین شهر های A و B مساوی به بیست (۲۰) میل و بین A و C معادل پانزده (۱۵) میل و بین شهر های B و C ده میل باشد و نفوس شهر A= چهل هزار و از B= ۲۰ هزار و از شهر C پنج هزار نفر باشد در انصورت تراکم دوران حرکت و حدود رفت و آمد بین این شهر ها از ینقرار خواهد بود :

$$I_{(A,B)} = \frac{(40\ 000)\ (20\ 000)}{20} = 40.0$$

$$I_{(A,C)} = \frac{(40\ 000)\ (\ 50\ 000)}{15} = 13.3$$

$$I_{(B,C)} = \frac{(20\ 000)\ (50\ 000)}{10} = 10.0$$



طوریکه ازین ارقام بر می آید بعد مسافه و تعداد نفوس درفعالیت های دوران ترافیکی رول مهمی را دارا است ، تراکم دوران ترافیکی بین شهر های A و B بنا بر کثرت نفوس بیشتر بوده امافعالیت های ترافیکی در ارتباط با امور روز مره حیاتی بین شهر های A ، B و C و D بدرجه دوم و سوم قرار میگیرد •

اکنون مطالعه مینمائیم که اگر یك شهر در بین دو شهر قرار گیرد وبه فاصله های مختلف از دو شهر مجاور بعید واقع شده باشد ، در صورتیکه نفوس شهر های مجاور نیز مختلف باشد ، ایا حدود فعالیت ساحه ترانسپورتی شهر وسطی به مقایسه دو شهر دیگر چطور محاسبه و تعین شده بتواند •

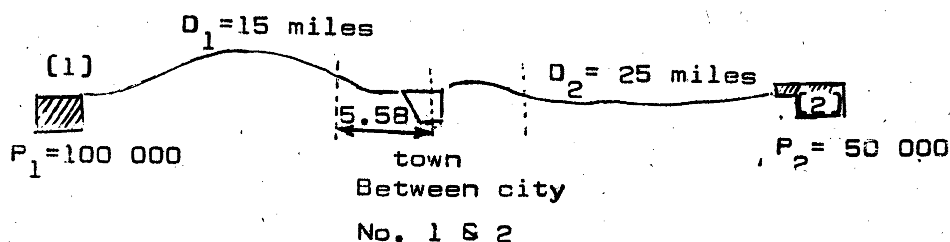
$$S_1 / S_2 = (P_1/P_2)(D_1/D_2)^2$$

$$=(100\ 000/50000)(25/15)^2$$

$$=(2/1)(2.79)$$

$$=5.58/1.00$$

$$=5.58$$



بناءً ساحه فعالیت و حدود دوران ترافیکی شهر وسطی به استقامت شهر نمبر (۱) به اندازه ۵٫۵۸ میل و به استقامت شهر نمبر (۲) به فاصله

1. Northam,R. Urban Geography. Oreg. State Univ. 1975. P. 271.

یک میل دایماً بطور متراکم و فعال بملاحظه میرسد • اما فعالیت های عادی در رفت و آمد بین این شهرها البته طبق پروگرام های ترانسپورتی بطور منظم جریان دارد ، و دریجا تنها حدود خیلی فعال ترانسپورتی شهروسطی را به مقایسه هر دو شهر مجاور محاسبه کردیـــــم •

صنایع در شهر :

صنعت عبارت از پروسه تغییر شکل مواد خام به مواد پخته است که با قدرت کار و سر مایه شخصی ، ملی و یا دولتی مواد تولید شده احتیاج و نیاز مردم را بر اورده سازد • رویهمرفته با مساعی و انرژی انسان تولیدات همه وقته به اشکال و گونه های مختلف شکل میگیرد و با ایجابات عصر و زمان و تکامل ذهنی و عقلانی نحوه و شیوه تولیدات تغییر می یابد و نظر به تقاضا و طرز استفاده و کار برد عومی ارزش آن تثبیت میگردد • برخی از تولیدات در شهر ها قیمت گزاف داشته و عده از مواد مولده دارای ارزش متعادل و مناسب میباشد • تولیداتیکه به شکل کولکتیف و جمعی و به پیمانه وسیع صورت میگیرد قیمت آن نظر به تولید انفرادی و خصوصی ارزان تر میباشد ، که این مطلـــب در مورد مواد غذائی ، مواد اولیه و ملبوسات عامه صدق مینماید • اما در صنایع دستی ، مستظرفه ، صنایع نفیســه و ثقیله قیمت ها تا حدی قوس صعودی خود را حفظ مینماید ، زیرا هرکدام به منظور اهداف و مقاصد خاص تجارتی عرضه میگــــردد •

صنایع شهری را در مجموع به ترتیب ذیل تصنیف مینمایند :

۱ــ صنایع مواد غذائی و گوشت •

۲ــ ،، ،، ضروریه ٔ اطفال •

۳ــ ،، نساجـــی •

٤ــ ،، لباس سازی •

٥ــ ،، موبل سازی و مفروشات منزل •

٦ ــ ،، کاغذ سازی و مواد مربوط به آن •

۷ ــ ،، طباعتـــی •

۸ـ صنایع کیمیاوی •

۹ـ رو پطرول و تولیدات ذغال سنگ •

۱۰ـ رو پلاستیك سازی و رابری •

۱۱ـ رو چرمگری و وسایل مربوط به آن •

۱۲ـ رو شیشه سازی ، حجاری و سفالی •

۱۳ـ رو ابتدائیه فلزکاری •

۱٤ـ رو مقدماتی برق •

۱۵ـ رو وسایل ترانسپورتی و سامان اضافی •

۱٦ـ رو اسباب و افزار کار عمومی •

۱۷ـ رو متفرقـــــه •

۱۸ـ رو پراسیس لبنیات •

۱۹ـ رو پراسیس میوه و مشتقات آن •

۲۰ـ رو پراسیس سبزیجات و مواد مربوط به آن •

هریك ازین دستگاه های صناعتی در شهر دارای موقعیت های جداگانه بوده که تراکم نفوس ، موجودیت مراکز عرفانی ، اداری و بلدی دران نقش قابـــل ملاحظهٔ دارد •موقعیت این دستگاه ها باید در جاهای مدنظر گرفته شود که از لحاظ آلودگی هوا و تولید صدا های تخریش کننده باعث اذیت همشریان نگردد ، زیرا افرازات مواد فاضله خاصتاً که از دستگاه های کیمیاوی — خارج میگردد در مسیر جریان آبهای جاری و آب های تحت الارضی که در مجاورت چاه های عمیق قرار دارد نباید رها گردد •

بهمین ترتیب گاز کاربن دای اوکساید و مونو اوکساید بیشتر باعث آزارمردمان در شهر میگردد • صدای فابریکه ها نیز خیلی اذیت کننده است ، بنا بران با رعایت آرامش روحی و جسمی همشریان هرنوع مساعدت های عاطفی در شهـــر ها باید مراعات گردد •

صورت استفاده اراضی در شهر :

استفاده اراضی در شهر ارتباط مستقیم به نحوه کار بردپلان هـــای

شهری و همشهریان دارد به اساس پلان شهری تثبیت میگردد که درکدام حصه شهر مراکز بود و باش منازل شخصی، مراکز علمی، ورزشی، تفریحی، صناعتی تجارتی، ارتباطات جمعی، نشراتی، پارك ها و یا مراکز اداری بوجود آمده میتواند •

اراضی شهر شامل تمام رقبه شهری است که منابع آبی، نوعیت خاك و توپوگرافی عمومی آنرا احتوا می نماید • استفاده اراضی بیشتر از همه در ارتباط با سطح افقی شهر مورد ارزیابی قرار میگیرد که در بعضی جاها بطور متراکم و در بعضی ساحات شهری متناسب به نفوس عمرانات شهری انکشاف می یابد • در سطح افقی یك شهر فیصدی رقبه شهری با درنظر داشت موضوعات و محلات ذیل مورد مطالبه قرار میگیرد که شامل تأسیسات دولتی و شخصی میباشد از قبیل :

- جاده ها
- خطوط آهن
- پارك ها و میدانهای ورزشی
- مراکز دولتی
- منازل شخصی یك فامیلی •
- اپارتمانها و منازل دو فامیلی •
- مکروریانها و اپارتمانهای چندین فامیلی •
- ساحه تجارتی •
- ساحه صنایع خفیفه •
- رر صنایع ثقیله •

هریك ازین واحد های عمرانی گاه گاهی توسط کودنمبر های جداگانه از همدیگر تشخیص میگردند بطور مثال :

تصنیف اراضی شهری	کودنمبر باساس پلان شهری
ساحهٔ ترانسپورت	۱۰۰
عراده جات	۱۱۰

مراکز اداری :	۵۰۰
مراکز صحی :	۶۰۰
مراکز امنیتی :	۷۰۰
مراکز اطلاعات جمعی و نشراتی	۸۰۰
ساحه انرژی و برق	۹۰۰
مراکز ذخیره آب	۱۰۰۰
مراکز مخابراتی	۱۵۰۰
مراکز پوستی	۱۵۰۲

بطور نسبتی فیصدی اراضی شهریه ترتیب ذیل در پلانهای عمومی گنجانیده میشود .

الف ـ در شهرهای خورد :

نوعیت استفاده از رقبه شهری/فیصدی ساحه شهری .

جاده ها	۱ر۳۲ فیصد
منازل شخصی یک فامیلی	۶ر۳۴ 〃
〃 〃 چندین فامیلی	۳ر۲ 〃
ساحه تجارتی	۴ر۴ 〃
〃 صنعتی	۹ر۱۱ 〃
تاسیسات دولتی ونیمه دولتی	۷ر۱۴ 〃

ب ـ در شهرهای متوسط :

جاده ها	۴ر۲۸ فیصد
منازل شخصی یک فامیلی	۴ر۳۰ 〃
منازل شخصی چندین فامیلی	۵ر۳ 〃
ساحه تجارتی	۸ر۳ 〃
ساحه صنعتی	۲ر۱۱ 〃
تاسیسات دولتی و نیمه دولتی	۷ر۲۱ 〃

ج — درشهرهای بزرگ	جاده ها	۸ ر۲۲ فیصد
	منازل شخصی یکفامیلی	٤ ر٣٦ رر
	رر رر چندین فامیلی	۸ ر٤ رر
	ساحه تجارتی	٦ ر٥ رر
	ساحه صنعتی	۸ ر۹ رر
	تاسیسات دولتی و نیمه دولتی	٦ ر۲۰ رر

در تمامی کشور های انکشاف یافته و یا اکثر شهر ها یکه بعد از حرب دوم جهان مجدداً اعمار گردیدها این فیصدی از اراضی در سطح افقی استفاده بعمل آمده است ۰ اما در شهر های قدیمة خاصتاً در شهر های آسیایی این فیصدی را نمیتوان کاملاً مطالعه کرد ۰

ارزش زمین های شهری :

ارزش زمین های شهری را چار عامل ذیل تشکیل میدهد :

۱ـ ساختمان فزیکی و توپوگرافی یک محل

۲ـ خصوصیات ساحه بنابر مرکزیت آن

۳ـ موقعیت یک ساحه از لحاظ مزایای تجارتی آن

٤ـ دوری و نزدیکی از مراکز خدمات اجتماعی و فرهنگی ۰

روی این معیار ها یک قطعه زمین شهری ارزش بیشتر داشته و یا بطور مقایسوی نظر به ساحات مجاور خود ارزش کمتر را دارا میباشد ۰ ارزش زمین به صحیو پولی مورد ارزیابی قرار میگیرد بطور مثال در مراکز تجارتی به متر و یافت مربع و در ساحات دورتر از مرکز گاهی به متر مربع وگاهی هم به بسوه و بسواسه و جریب خرید و فروش میشود ۰ مراکز مزدحم شهری از لحاظ داد و ستد تجارتی گاهی بلندترین قیمت را کسب مینمایدکه به مقایسه مراکز اداری و یا منازل شخصی چندین بار قیمت بلند را حائز می باشد مثلاً در شهرکابل مراکز تجارتی اطراف پلرا و امثال آن اما از ساحه مرکزی به استقامت اطراف و حاشیه شهری قیمت فی قطعه زمین کاهش می یابد که این موضوع در —

تمام شهر های جهان صدق مینماید •

قیمت زمین های شهری راجان وان تونن J. Vonthunen

در سال ۱۸٦۳ بار اول روی معیار های تجارتی و دوری و نزدیکی از شهر — ایطور تثبیت نمود که هرقطعه اراضیکه به مرکز شهر نزدیك است چون تولید آن زود تر به مارکیت های شهری رسیده • میتواند دادو ستد تجارتی خود رازود تر و به مصارف کم ترانسپورتی انجام داده • میتواند بنا بران قطعه اراضیئیکه بمرکز نزدیك تر است دارای قیمت بیشتر و به هر تناسبیکه از مرکز بعید تر واقع گردد ارزش آن متناسب به بعد فاصله کاهش میابد • وان تونن این مطلب را به گروپ های مختلف تصنیف نموده • است گروپ A که به مرکز شهر نزدیك است دارای قیمت اعظمی بوده • لاکن گروپ B • C و D که از مرکز شهر دور تر واقع شده • تدریجاً از قیمت آن کاسته میشود، مالیات قطعات زمین های شهری نیز بالای قیمت زمین اثر می افگند بنا متناسب به مالیات و تکس ارزش قیمت صعودی و یا نزولی خود را نیز می پیماید • هرگاه مالیه یك قطعه زمین به — اساس موقعیت بیشتر باشد لاکن عایدآن کمتر باشد واضح است که قیمت این نوع قطعات تنزیل می یابد • هرگاه بنابر مرکزیت و فعالیت های تجارتی ارزش زمین افزایش یابد درانصورت اگر تکس آن بلند هم باشد بالای قیمت زمین تاثیر منفی ندارد •

قطعاتیکه در مجاورت دریا ها واقع بوده • و خطر آب خیزی و سیلاب آنرا تهدید نماید باعث تنزیل قیمت همان نقطه میگردد یا اینکه ساختمان — توپوگرافی آن باعث مشکلات عمرانی قرار گیرد و یا نشیبی های تپه وکوه مشکل ترانسپورتی و آب را ببار آورد درانصورت نیز بر قیمت اراضی تاثیر وارد مینماید • زمین های باطلاقی و جبه زار ها، عدم موجودیت تسهیلات شهری و خدمات اجتماعی نیز قیمت زمین های شهری را پائین می آورد •

موجودیت صنایع و دستگاه های تولیدی که باعث آلودگی هوا تولید دود و یا صدا های که آرامش روحی را برهم زند بر قیمت اراضی تاثیر منفی وارد می نماید • خلاصه اینکه ارزش زمین در ساحات مختلف شهریه اساس نورمهای

مختلف قطبیت میگرد د که از مهمترین شاخص های آن در اینجا نام می بریم :
— خصوصیات فزیکی هریك از محلات شهرازنگاه مورفولوژی منطقه •
— معیار های اداری در ارتباط به پالیسی شهره
— موقعیت یك ساحه به تناسب فعالیت های اداری — تجارتی • صناعتی و ترانسپورتی •
— ارزش ساحه از لحاظ بعد مسافه با مرکز اصلی شهر —(C B D)
— اثر هدی فابریکه ها و باشگاه های مداوم جمعی که تراکم نفوس آن گاهی باعث مفاد و گاهی سبب اذیت ساکنین شهرمیگرد د •

با در نظر داشت مطالب فوق هریك از بخش های شهری که شامل نواحی و — اجزای جداگانه آن میباشد ارزش زمین ازیك محل با محل دیگر متفاوت مـــی باشد که قسماً در شهر کابل آنرا مورد ارزیابی قرار مید هیم • بطورمثال ساحه شهری وزیر اکبر خان از جمله با ارزش ترین محله های شهری بحساب میاید که بمقایسه خوشحال مینه به مرکز شهر نزدیك بود • از فابریکه ها و — مزاحمت های دود و آلودگی هواه صوت و تردد بیش از حد دوران ترافیکی — مصئون و مطمئن تر میباشد • متجانس بود ن سطح حیات مردم د روزیراکبرخـــان مینه و معیار های عالی عمرانی • رعایت پلان های ساختمانی و موجود بست پارك ها و ساحه آزاد شهری • نزدیکی بمراکز تعلیمی • صحی • صناعتـــی و تجارتی ارزش زمین های وزیر اکبر خان مینه را بطور قابل ملاحظه بلند برد ه اســـــت • (۱)

هریك از نواحی شهری دارای مرکزیت خاص بود • که بمقایسه تمام همان ناحیه ارزش بیشتری را دارا میباشد • مثلاً در خیرخانه قیمت زمین های شهری در حصه اول و خاصتاً در مجاورت شوارع که زود تر به خطوط ترانسپورتـــی رسیده میتواند و از جانبی هم در مجاورت مارکیت های فروش قرار دارد —

---

1. Northam, Ray. Urban Geography. Oreg. State. Univ. 1975. P. 278.

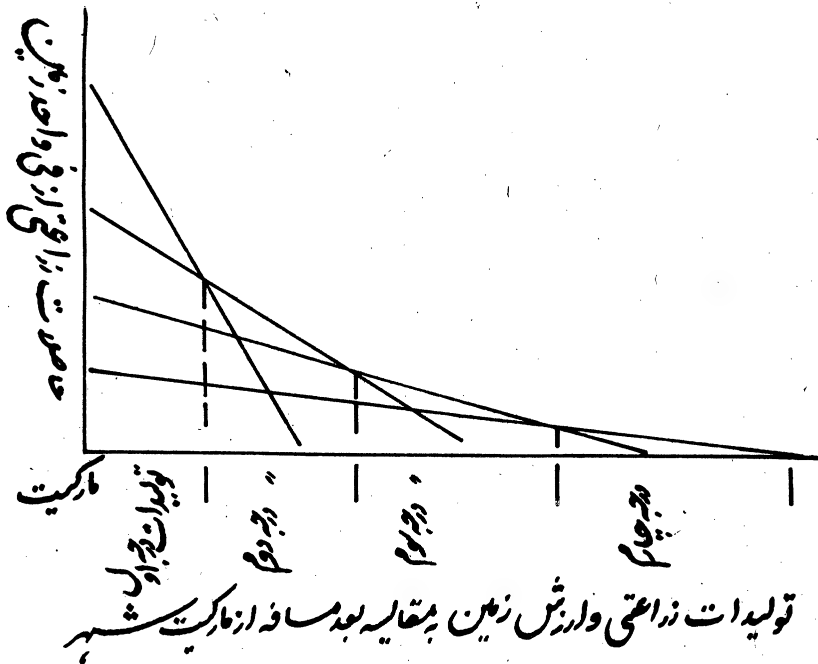
بناء دارای ارزش بیشتر میباشد در حالیکه قیمت زمین ها در حصه دوم و سوم خیرخانه متناسب به بعد مسافه از مرکز کاهش میابد .

موجودیت پلانهای ساختمانی نیز بالای قیمت زمین های شهری نقش بخصوص دارد ، این مطلب را در ساحه چند اول - گذرگاه - دارالامان ، هود خیل وامثال آن میتوان مطالعه کرد ، زیرادرین جاها بنابر عدم تطبیق پلان های ساختمانی ارزش زمین به مقایسه ساحات پلان شده کمتر است - مراکز تجمع نظامی ، آلودگی هوا و شدت صوت که از فابریکه ها و مراکز صناعتی بوجود میاید اشخاص را متمایل نمیسازد که در مجاورت همچو تأسیسات و دستگاه ها بود و باش کنند ، در کشور های انکشاف یافته تعمیراتیکه در مجاورت شاهراه های بزرگ شهری قرار دارد ، تراکم ترافیک و صدای که ازان بوجود میاید باعث پائین آمدن ارزش منازل میگردد . بهمین ترتیب در مجاورت مراکز خطوط آهن میدان های هوائی ، تأسیسات عسکری قیمت زمین و منازل شخصی پائین میاید .

در ارتباط با ارزش های شهری نظریات دانشمندان هم بطور همه جانبه ارائه گردیده است که از برخی آنها به ترتیب ذیل یادآوری مینمائیم .

در رابطه با تولیدات زراعتی جان وان تونن ارزش زمین های شهری را در ارتباط با بعد مسافه زمین و مصارف ترانسپورتی آن از مرکز شهر اینطور ارزیابی کرده است :

- طرز استفاده اراضی و تولیدات زراعتی ارزش زمین را ازدیاد میبخشد .
- ارزش اراضی در مجاورت شهربه اساس تولیداتکه ازان عاید میشود تعین میگردد .
- عاید زیاد اراضی دایما گران حصه بیشتر است که بمرکز شهر نزدیک ترباشد . (ش ۲۹) بناء با در نظر داشت عاید زمین ، اندازه حاصلات و مصرف ترانسپورتی زمین های زراعتی درمجاورت شهر نظر بموقعیت دارای ارزشهای جداگانه میباشد ، با آنهم در ارزش زمین های شهری مسایل آتی نیز در نظر گرفته میشود .
- خوردی و بزرگی شهرکه ساحه مورد مطالعه به چه اندازه مساحت



تولیدات زراعتی و ارزش زمین به مقایسه بعد مسافه از مارکیت شهر

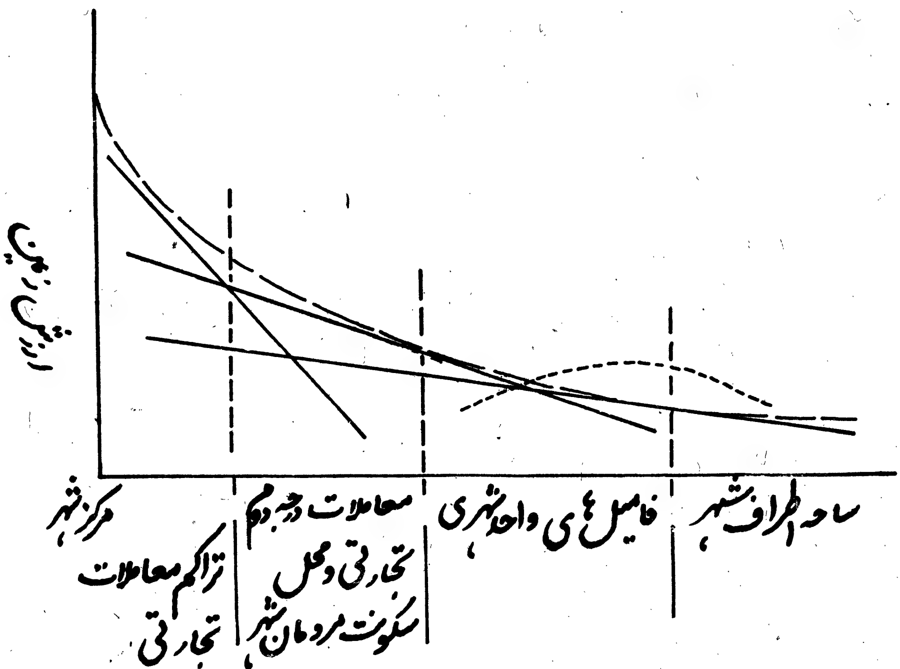


FIG. (29)
SOURCE: NORTHEM. ارزش زمین به مقایسه از مارکیت و مرکز شهر

داردٍ • در شهر های خورد بعد مسافه از مرکز شهر کمتر بوده بناً تفاوت — قیمت زمین در فاصله های کم آنقدر محسوس نمیباشد •

در شهر های بزرگ بنابر وسعت رقبه شهری مراکز جداگانه تجارتی عرض— وجود کرده هریک از بخش های شهر نظر به بعد مسافه از مراکز مربوطــه اش دارای ارزش مختلف میباشد • در شهرهای بزرگ هریک از نواحی آن دارای اوصاف و خصوصیات علحیده • فرهنگی، تجارتی ، صناعتی و اقتصادی میباشد • که نظر بخصوصیت جداگانه ارزش آن تغییر میابد، خواسته اشخاص وتمایلات همشریان نظر به شغل و حرفه شان مختلف میباشد •

بناً هریک از فامیل های شهری نظر بخواست و آرزوی خود که احتیاج او را رفع کرده بتواند در محلات جداگانه اقامت اختیار میکنده که درنتیجــه انتخاب محل و تقاضای اشخاص، بالای ارزش زمین های شهری تاثیر قابــل ملاحظه وارد مینماید مثلاً — شخصی متمایل است که نظر به شغل و پیشــه خود در مجاورت پوهنتون و یا در نزدیکی دستگاه صناعتی اقامت نماید • شخص دیگری میخواهد در مجاورت تفریحگاه و یادرنزدیکی مارکیت های تجارتی بود و باش نماید که هرکدام این نوع خواست ها در عرضه و تقاضای زمین — های شهری اثر مدی خاص دارد •

— از لحاظ مشخصات اقتصادی و تراکم امور تجارتی ارزش هر ساحه شهر از — همدیگر متفاوت میباشد • ارزش مراکز تجارتی از مرکزشهر (C.B.D.) بــه اطراف آن کاهش میابد • در مرکز معاملات تجارتی قیمت هر متر مربع اراضــی شهر قابل توجه بوده و بهمان مقیاس کرایه مارکیت ها و استفاده ازساحات مختلف آن بیشتر میباشد • این مطلب را درشهر های بزرگ اعم از کشور های انکشاف یافته و رو به انکشاف بطور دقیق میابیم •

مثلاً در شهر کابل اطراف پل باغ عمومی ، مارکیت های تجارتی و مغازه های فروش وفروشگاه بزرگ با کرایه خیلی زیاد در اختیار مردم تجار قرار داده — میشود • و در همین ساحه است که تراکم نفوس و اجتماع و رفت و آمد مشتریان همه روزه با کمیت خیلی زیاد دیده میشود • بهمین ترتیب در اطراف آبده •

میوند و یا مرکز شهر و ساحات مرکزی آن دارای تراکم نفوس بیشتر بوده و بنابر معاملات تجارتی ارزش زمین های این ساحه خیلی زیاد میباشد • بنابران — ارزش زمین های شهری از مراکز (C.B.D) معاملات تجارتی به استقامت اطراف شهر به ترتیب ذیل است :

۱ـ مرکز معاملات درجه اول تجارتی که فعالیت های خیلی متراکم خرید و فروش دران بملاحظه میرسد •

۲ـ ساحه تجارتی درجه دوم و محل بود وباش و منازل چندین فامیلی از قبیل اپارتمانها ، مکروریان ها و بلاک های مجتمع شهری •

۳ـ منازل منفرد شخصی و نواحی مسکونی شهری •

٤ـ ساحه اطراف شهـــــری •

با تصنیف چارگانه فوق ارزش زمینهای شهری از ردیف اول به استقامت ساحه اطراف شهرکاهش میابـد • طوریکه در مرکز معاملات تجارتی (CBD) حد اعظمی قیمت زمین ها وجود داشته و در اطراف شهر حد اصغـــری قیمت ها بملاحظه میرسد • مطلب دیگریکه در اینمورد قابل یادآوری است بعد زمان میباشد • زیرا با گذاشت زمان تراکم نفوس در شهرها اضافه گردیده و هر فرد میکوشد که در محل دلخواه خود جای مناسبی برای بود وباش خـود بدست آورد ، تسهیلات حیات شهری و اشتغال در حرفه های مختلف تعداد زیاد اشخاص را به شهر میکشاند ، به این ترتیب تقاضای مردم برای خریدن و بدست آوردن جا های مناسب بطور روز افزون افزایش میابد • بناءً هرســال نظر به سال گذشته قیمت زمین ، کرایه منازل و قیمت محلات بود و باش سیر صعودی خود را می پیماید • اگر این مطلب را در شهر کابل مقایسه نمائیـم به وضاحت خواهیم یافت که قیمت یك نمره زمین چهار بسوئی اگر در ســال ۱۳۳۰ پنجهزار افغانی بوده در سال ۱۳٦۰ با گذشت سی سال به ده — مرتبه و یا بیست مرتبه و یا بیشتر از ان افزایش یافته است و بهمین ترتیـب کرایه منازل ساحات تجارتی چندین مرتبه اضافه ترگردیده است •

معضل آلوده گی محیط شهر :

محیط شهر و پلان های ساختمانی شهر باید متناسب به رقبه وگنجایش نفوس شهری در نظر گرفته شود ، و متناسب به آن تکنالوژی مناسب برای — مساعدت حیات ، وقایه و صحت همگانی انسجام داده شود ۰ بعد از — انقلاب صنعتی کوشش بعمل آمد که دستگاه های صنعتی را در شهر ها مستقر سازند ۰ و بدین ترتیب نفوس شهرها از لحاظ ورود کارگر- کارمند و — متخصصان رشته های مختلف افزایش قابل ملاحظه یافت و در پهلوی فعالیت های صنعتی — تجارتی و اداری یك سلسله مسائل و ضروریات کار برای یك تعداد مردمان دیگر نیز میسر گردید ۰ با افزایش سریع نفوس در شهر های — جهان یك سلسله معضلات و مشکلات صحی از لحاظ آلودگی محیط شهر نیز رونما گردید ، با اختراعات و مسائل تخنیکی در شهرها تسهیلات زیادی از لحاظ مسایل فرهنگی — اجتماعی — اقتصادی — سیاسی و رفاهیت کامل محیط زیست — و تهیه مواد غذائی مسایل تفریحی ترانسپورتی و امثال آن تکنالوژی معاصر باعث افزایش سریع نفوس در شهرها گردید که همین تکنالوژی معاصر یگانه راه حل این پرابلمها و جلوگیری از آلودگی محیط آنرا میتواند جستجو نماید ۰

محیط شهر از جهات مختلف تخریش و آلوده میشود ۰ مهمترین آنها مسایل فزیکی و انسانی است ۰ در ارتباط با پدیده های فزیکی گاه گاه آب های آشامیدنی در اثر سیلابها آلوده میشود ۰ و بنا بر مسایل نا مساعد اقلیمی نباتات و سبزیجات به امراض مصاب شده باعث اذیت انسانها میگردد ۰ گاه گاهی بنابر عمل رعد و برق جنگلات و اشجار حریق گرفته دود آن در محیط روستائی و شهر ها آلوده گی هوا را بار میاورد ۰

بهمین ترتیب آتشفشانهائیکه در مجاورت شهرها بوقوع میپیوندد ۰ محیط شهری را کاملاً آلوده میسازد ، این وقایع فزیکی بصورت دراز مدت در شهر

ها اتفاق می افتد • امابصورت عموم از لحاظ بی توجهی اجتماعات بشری بیشتر در شهر ها آلوده گی رخ میدهدکه شامل آلوده گی هوای شهر- آبهای شهر وگاه گاهی • ایجاد صوت های تخریش‌کننده صحت و سلامت اطفال خانمها و افراد شهر را مستقیما" تهدید مینماید •

آلوده گی آبهای داخل شهر چه آشامیدنی‌و چه از نوع آبهای که در دریاو کانالها جریان دارد در مواسم مختلف سال به اشکال جداگانه باعث اذیت مردم میگردد • در فصل بهار بنابر موجودیت مواد سیلابی و مواد رسوبی و در تابستان بنا بر تکثر وایروسهای مختلف صحت و سلامت مردم را متاثر می سازد و اگر کنترول اساسی صورت نگیرد مراکز بزرگ تکثر مکروبها را تشکیل‌داده باعث‌شیوع امراض‌میگردد • که بهترین مثال آنرا دریای کابل - جوی‌شیر و دیگر آبهای جاری تشکیل میدهد • این نوع آبهای آلوده خیلی به صحت مضر و به جامعه شهری عامل اذیت‌کننده بحساب میاید زیرا این نوع آبها :

۱- عامل انتقال تکثر و شیوع امراض‌باکتریاو ویروسهای مختلف میباشد •

۲- اورگانسهای عضوی‌که به اوکسیجن ضرورت دارد با استفاده از این آبها صحت خود را از دست‌میدهند •

۳- اکثر تولیدات کیمیاوی که به آب و اوکسیجن ضرورت دارد در ساحه تولید خود اگر ازآب کثیف استفاده نماید بسلامت مردم آسیب میرساند •

۴- رسوب گزاری این نوع آبهای ملوث‌نیز خطر حیاتی دارد •

۵- منرالهای منحل شده در این نوع آبها ماهیت استفاده خود را از دست‌میدهد •

۶- هرگاه این نوع آبهای کثیف در مرکز گرمی ها مورد استفاده قرار گیرد رسوبات آن بعد از مدتی باعث‌عطالت‌و خرابی دستگاه - میگردد • عوامل بزرگی که باعث‌الودگی ابهای شهر میگردد نیز قابل دقت اند بطور مثال :

۱- آبهائیکه از سیستم کانالیزیشن شهری در مسیر آبهای آشامیدنی

و یا جاری قرار گیرد و یا با آبهای تحت الارضی در تماس آید •

۲ــ آبهائیکه از دستگاه های صناعتی خارج شده در آبهای جاری و یا تحت الارضی شهر نفوذ نمایــــد •

۳ــ آبهائیکه از دستگاه برق های حرارتی در مسیر آبهای شهر قرار گیرد در شهر های صناعتی و انکشاف یافته آلودگی آبها از ناحیه آبهای ملوث و صناعتی بیشتر میباشد • اما در شهرهای انکشاف ــ نیافته هم آبهای صناعتی و هم آبهای کانالیزشن در مجرا های مختلف نواحی شهر باعث آلوده گی آب های آشامیدنی میگردد • درشهر های بزرگ صناعتی آلودگی آبهای شهر را در ارتباط با دستگاه های صناعتی و افرازات مــواد کانالیزیشن شهری اینطور محاسبه میکنند ؛

منبع آلودگی	مواد کیمیاوی و عضوی که به اوکسیجن ضرورت دارد و به حیث مواد اضافی خارج میشود از نوع مایع (به ملیون پوند در یك روز)	بشکل جامد به ملیون پوند در یك روز
کانالیزیشن شهری	۶ ر ۲۲	۱ ر ۲۷
دستگاه های صناعتی	۰ ر ۳٤	۹ ر ۳۰

اما در شهر های صناعتی آب آلوده با مواد جامد فاسد شده سه برابر ــ مقدار مواد ملوث کانالیزیشن شهری میباشد • بر خلاف در شهرهای انکشاف نیافته تناسب مواد آلوده کانالیزیشن بیشتر میباشد که باعث خرابی کیفیت آبهای جاری و تحت الارضی میگردد • این مطلب را در برخی از دستگاه های صناعتی بخصوص مورد ارزیابی قرار میدهیــم :

دستگاه های صناعتی	آب فاضله بملیون گیلن	مواد فاضله عضوی به ملیون پونــد	مواد فاضله بشکل جامد به ملیون پوند
صنایع فلزی	٤۳۰۰	٤۸۰	٤۷۰۰
صنایع کیمیاوی	۳۷۰۰	۹۷۰۰	۱۹۰۰
صنایع کاغذ سازی	۱۹۰۰	۵۹۰۰	۳۰۰۰

صنایع نفتی وذغال	۱۳۰۰	۵۰۰	٤٦۰
صنایع مواد غذائی	٦۹۰	٤۳۰۰	٦٦۰۰

در اینجا تناسب ابهای الوده را در ارتباط با دستگاه های مختلف صناعتی مقایسه کرده میتوانیم که اگر از یك دستگاه ٤۳۰۰ ملیون گیلن اب فاضله خارج گردد مواد فاضله عضوی و جامدان به تناسب باعث الودگی محیط شهر میگردد

الودگی هوای شهر نیز در خور توجه است که باید در شهرهای صناعتی بان توجه زیادی مبذول گردد . عوامل ذیل در الودگی هوای شهر سهم بسزای دارد .

۱ــ تراکم نفوس و کرتی عمومی با استفاده از محروقات مرکز گرمی ها و وسایل تسخین .

۲ــ تراکم تعداد عراده جات و فعالیت دوران ترانسپورتی آنها .

۳ــ ازدحام صنایع و دستگاه های تولیدی در شهر .

٤ــ خصوصیات فزیکی و ساختمان اراضی یك محل که آیا حوزه بازاست یا یك حوزه بسته و محاط با کوه ها .

۵ ــ خصوصیات جوی متریولوژیکی منطقه از نگاه ابر آلودی ــ صاف بودن موجودیت دمه و غبار و بارندگی منطقه .

٦ــ موجودیت توربین های برق و جنراتور های شهری که تا کدام اندازه در مجاورت شهر قرار داردو یا از شهر دور است .

در اثر تسخین و احتراقات مختلف که توسط ماشین های موتر ، عراده جات فابریکها و یا دمه و غبار که به اصطلاح Photochemical smog یاد میشود و از دمه و غبار جوی توام با ذرات کوچك عضوی و کیمیاوی میباشد که اغلباً در شهر های صناعتی بملاحظه میرسد ، باعث آلودگی هوای شهر میگردد . سایر مواد یکه باعث آلودگی هوای شهر میگردد عبارتند از :

ــ کاربن مونو اوکساید

ــ هایدروکاربن ها

ــ نایتروجن اوکساید

ـ ذرات کوچك عضوی و کیمیاوی

ـ اوکساید سلفـــــر

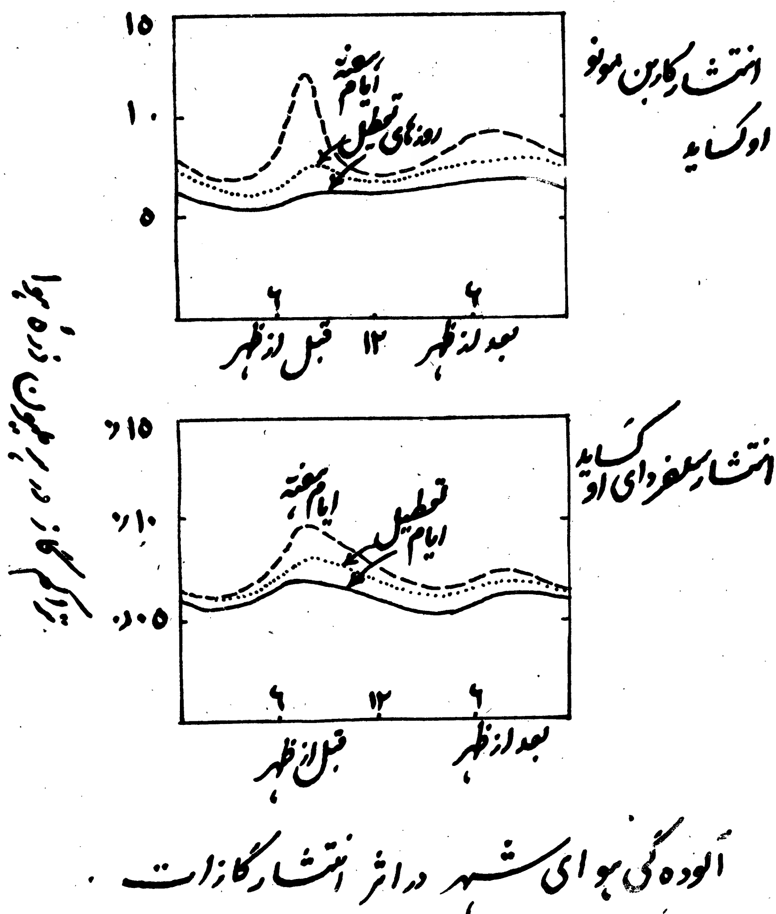
(ش ۳۰ و ۳۱)

کاربن مونو اوکساید بنابر فعالیت دوران ترافیکی اغلباً در ساعات ٦ و ۸ صبح و ٦ و ۷ شام قوس صعودی خود را می پیماید و بهمین ترتیب سلفر دای اوکساید در فصل سال اگر آنرا مطالعه نمائیم اغلباً درماه های جنوری وفبروری ودسمبر و سپتمبر در هوا افزایش میابد زیرا با استعمال وسایط نقلیه و فعالیت دستگاه های صناعتی و رطوبت و سردی هوا این مواد در هوا بیشتر میگردد .

عامل دیگر آلودگی فضای شهر را صوت تشکیل میدهد که باشندگان شهر را اذیت می کند صدای بلند فابریکه ها، جاده های متراکم ترافیکی، صدای جت و انفجارات محلی تماماً در محیط شهر آرامش روحی رابرهم میزند ، برای اطفال، خانمها ، اشخاص مسن ، شفاخانه ها و مریضی های روحی، دربخش جراحی و امثال آن خیلی تکلیف دهنده و اذیت کننده است برای سنجش و ارزیابی شدت صوت معیار های اندازه گیری وجود دارد که از صفر الـــی ۱٤۰ Decible محاسبه شده اســـت .

۱ــ صدای آرام که قابل سمع باشد	بین ۰ و ۲۰	Decibles
۲ــ صدای که از حالت عادی قدری بلند تر باشـــــد .	رر ۲۰ ــ ٦۰	"
۳ــ صدای نسبتاً بلند متوســـط	رر ٦۰ ــ ۸۰	"
٤ ــ صدای بلنـــــد	رر ۸۰ ــ ۹۰	"
٥ ــ صدای بسیار بلنـــد	رر ۹۰ ــ ۱۰۰	"
٦ــ صدای خیلی بلند وناراحت کننده	رر ۱۰۰ ــ ۱۲۰	"
۷ ــ صدایکه از تحمل و حوصله انسان بلند تـــر اســـــت .	رر ۱۲۰ ــ ۱٤۰	"

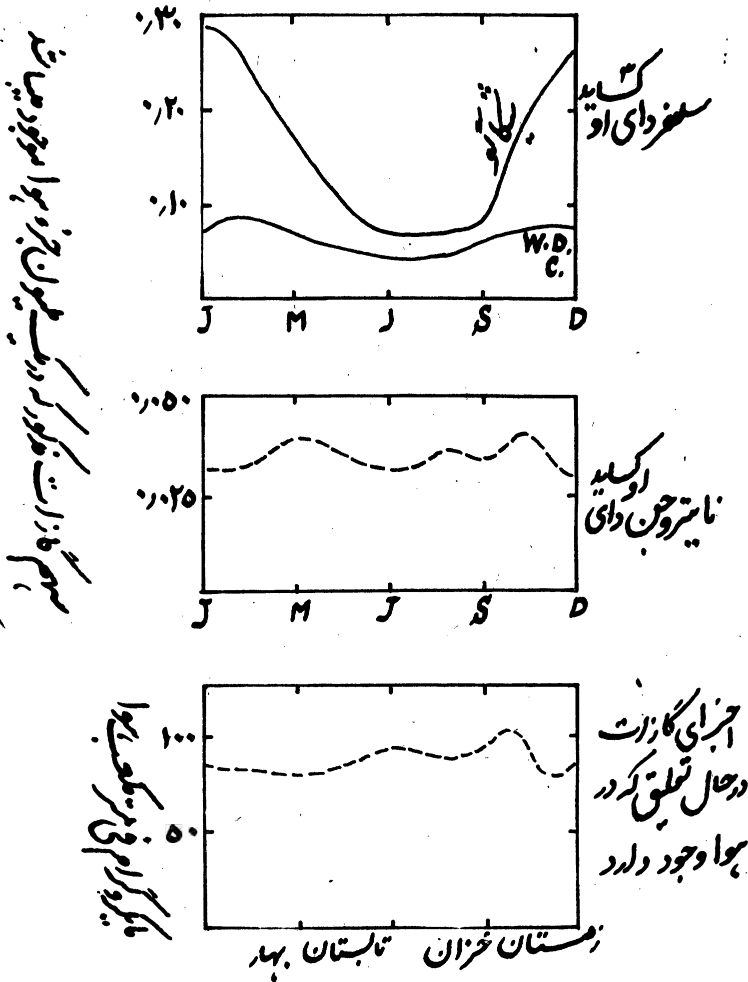
بین ردیف های ۹۰ الی ۱٤۰ دیسیبل صدا های جنگنده های جـــت



آلوده گی هوای شهر در اثر انتشار گازات .

FIG. (30) SOURCE: NORTHEM, 1975.

طیاره بوینگ ۷۰۷ جت های محاربوی و انفجارات بیم سیزده وبالاتر ازان قرار میگیرد، که برای همشهریان خیلی نا راحت کننده میباشد •



ترکیب گازات یکه باعث آلوده گی هوای شهر میگردد

FIG.[31] SOURCE: NORTHEM,1975.

فصل نهم

جمعیت درشهرها

اوصاف اجتماعات شهری :

در شهر های امروزی اجتماعات شهر ترکیبی از کلیه ملیت های ماحول و مجاور و حوزه های دور و نزدیک کشور است که با فیصدی مختلف از لحاظ ترکیب طبقاتی و ترکیب ملی د ران بملاحظه میرسد و در اطراف شهر محورهای مهاجرت بیشتر بالای خصوصیات جوامع بشری شهر اثر می افگند ،

از لحاظ ترکیب ملی اگر شهر کابل را مثال بیاوریم ملیت پشتون ، تاجک هزاره ، ترکمن ، ازبک ، نورستانی ، بلوچ و حتی ملیت های دیگری از — جهان غرب وشرق در اورگانهای دیپلوماتیک شهر میتوان سراغ کرد ، بهمین ترتیب از لحاظ ترکیب طبقاتی میتوان روشنفکران ، کارمندان دولتی و اداری ، سرمایه داران کوچک ملی ، تجار ، روحانیون ، کارگران ، پیشه وران وامثال آنرا با فیصدی های مختلف درین شهر ملاحظه کرد • برای تنظیم وانسجام

بهتر این اجتماعات مختلف سازمانها و نهادهای مختلفی وجود دارد •

در کشورهای بزرگ و رو به انکشاف سازماندهی هریك از بخشهای مختلف اجتماعی در شهرمستلزم عملکرد دقیق و خیلی پلان شده میباشد • شناخت و مطالعه جوامع شهری سیستم های مختلفی را ایجاب مینماید ، مثلا درجامعه اسلامی نهادهای جداگانه اجتماعی وجود دارد که از لحاظ مشخصات اجتماعی یکی ازدیگر متفاوت میباشد ، در کشور های سرمایه داری و سوسیالیستی درك و تحلیل نهاد های اجتماعی از لحاظ ترکیب طبقاتی کاملاً متفاوت است ، اما بهر صورت در تحلیل وضع عمومی اجتماعات شهری مسایل آتی درخور اهمیت میباشد •

۱ـ کنترول از وضع تولدات و تولید مثل و نظام خویشاوندی که درین ردیف در شهر های غربی سرمایداری یك نوع و در کشورهای اسلامی وجهان بودیزم در ارتباط با تفاوت های سطح دانش و کلتوری هر کدام در معیار های مختلف قرار دارد •

۲ـ وضع تربیتی و پذیرش فرهنگ شهری •

۳ـ اندازه تولید و شکل توزیع متاع اقتصادی و احتیاجات اولیه •

٤ـ وضع امنیتی و دسپلین در ارتباط با نظام سیاسی هریك ازشهرهای جهان •

٥ـ مذهب و پابندی به عنعنات مذهبی •

٦ـ مراکز تفریحی سالم و غیر سالم در شهر •

۷ـ موجودیت انجمن ها ، اتحادیه ها و سازمانهای مختلف در ارتباط با فعالیت جماعات شهری •

۸ـ وضع بهداشت شهری از لحاظ صحی و بهبود فضای شهری •

این موضوعات فوق تماماً در جامعه بطور واحد و مجتمع خصوصیات کلی وضع اجتماعی شهر را انعکاس میدهد و هرکدام بطور متقابل یك بالای دیگر تاثیری از خود بجا می گذارد • بطور مثال معلومات در مورد ترکیب انسانی لازم می افتد تا محیط زیست اجتماعی را که در بر گیرنده ساختمان اجتماعی

سطح اقتصادی و تکنالوژیکی و دست آورد های انسانی است معلومات داشته باشیم و هرد و مطلب فوق با محیط طبیعی ، نوعیت اراضی و مشخصات جغرافیایی آن پیوند نا گسستنی دارد . به این لحاظ ضابطه های ایکالوژیکی انسانها با محیط اجتماعي بطور دقیق باید مورد بررسی قرار گیرد ، از ین جهت معلومات بر مسایل آتی نیز ضرورت می افتد :

۱ـ منابع و ذخایریکه از خارج شهر جهت رفع نیاز جامعه شهری بـه شهـر وارد می گرد د .از قبیل تولیدات زراعتی ، صناعتی ، انرژی ، حتی اخبار و اطلاعات جمعی .

۲ـ نوعیت راه های ترانسپورتی شهر و وسایل حمل و نقل .

۳ـ مراحل انسجام و سازمان دهی مواد ضروری کـه چطور در شهر توزیع و جا بجا میگردد .

٤ـ نقش و کار برد هریك ازین مسایل در ارتباط با سیستم های سیاسی و اقتصادی شهر .

ازین جهت به قول گشـالت GSHALT هر شهر تصویری وانعکاسات خاصی از دنیای خود در پیر امون و ماحول خود دارد ، بنا ً محقق جغرافیای شهری با پدیده های اجتماعی باید از دیدگاه مختلف مطالعات همه جانبه داشته باشد . زیرا اجتماع شهر بطور کل طوری مورد بررسی قرار گیرد که مجموعه کل با اجزای خورد آن مناسبات و ارتباطات مشخص و مستدل علمی دارد وکـار کرد هریك وقتی دارای مفهوم و معنی واقعی میباشد که درارتباط با سایـر موضوعات مسایل مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد ، ازین جهت است که هیـچ یك از مطالب مربوط به شهر بطور مجرد و در حال انزوا مطالعه شده نمی تواند .در ارتباط با معلومات تاریخی جامعه شهر لازمست تا منشا ً و گـذشته تاریخی و بسیار سابقه شهر نگرش دقیق داشته باشیم ، تغیرات و مراحل عمده جوامع شهری ، تغیرات جامعه در هریك ازد هه های تاریخی و تصویرحقیقی جامعه ضروری پنداشته میشـــــــود .

توجه با مشخصات مکانی شهر نیز امر لازمیست ، زیرا درین ارتباط می

توان نقشه های شهر را از لحاظ فاصله مکانی، پستی و بلندیهای نواحی، خطوط ارتباطی، و حمل و نقل، حوزه و محدوده شهر و ناحیه تابع وحومه آن، جمعیت شهر با بیشترین و مزدحم ترین نقاط شهری، نوع استفاده از زمین های شهری، زمین های دولتی، شخصی، ساحه زیرکشت و یا اعمار — ساختمانی، محل صنایع، تجارتی و تفریحگاه های شهر، نقشه راه ها و جاده ها و خطوط آهن، طول و عرض جاده ها، کوچه ها، دستگاه های مخابراتی و مراکز اطلاعات جمعی و نشراتی، نقشه محله های تجارتی، عبادتگاه ها، مراکز فرهنگی و امثال آن باید از نظر محققین گذشتانده شود.

نوعیت ساختمانهای نقاط مسکون، تعداد و نوعیت واحد های مسکونی تعداد اتاقهای مورد استفاده، مجهز بودن خانه ها باوسایل و مواد ضروری عصری و تخنیکی، وضع عمرانات و واحد مسکونی از نظر عمر و مصالح تعمیراتی و بالاخره کیفیت عمومی تعمیرات از لحاظ کیفیت و ارزش و بهای اجاره و کرایه نیز قابل توجه و مطالعه میباشد.

در آخرین تحلیل باید آمد و شدها، سلاست و تحرک اجتماعات شهری را مورد تحقیق قرار داد که در مراکز اطلاعاتی، تجارتی و صناعتی و یا مراکز اداری و فرهنگی روزانه چه تعداد انسانها به شهر رو می آورند و در عصر روز دوباره به اطراف شهر و یا حومه های شهری برمی گردند.

تراکم نفوس شهری در مناطق مختلف جهان:

تراکم نفوس شهری در شهر های مختلف جهان نظر به تعداد نفوس عمومی شهر، خصوصیات کلتوری، خصوصیات صناعتی و تکنالوژیکی و تسهیلات حیات شهری متفاوت می باشد. هرگاه این مطلب را در یک دیاگرام ارائه نمائیم عموماً تراکم نفوس از مرکز شهر به اطراف کاهش می یابد، اما بطور مشخص در این مورد سه نظریه ذیل توسط دانشمندانیکه ارائه شده هرکدام را بطور مقایسوی از نظر میگذرانیم:

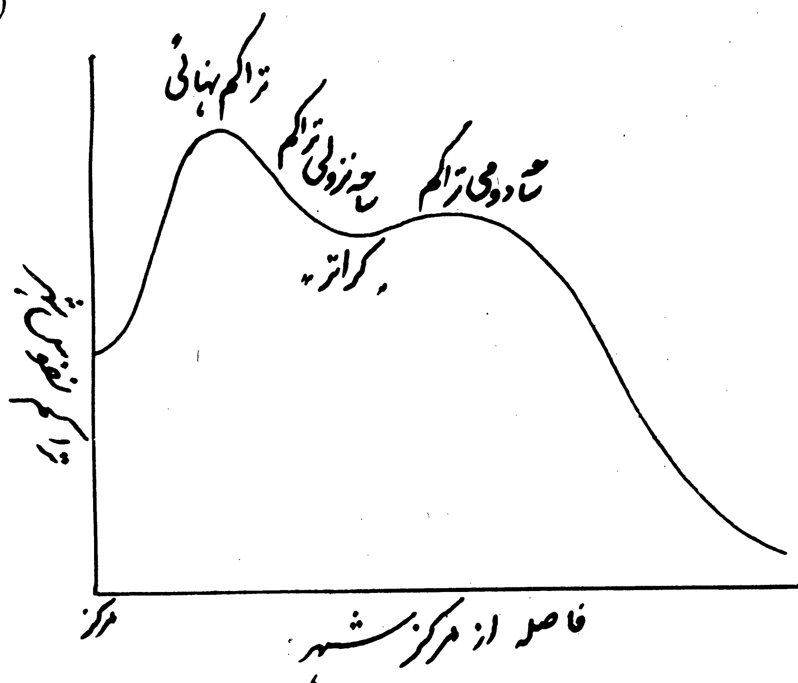
۱ــ کولین کلارک در سال ۱۹۵۱ ماڈل تراکم نفوس شهر را اینطور ارائه کرد که در مرکز شهر حد اعظمی تراکم نفوس وجود داشته و بطور تدریجی

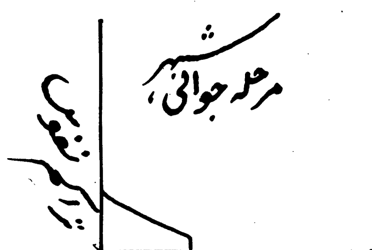
به اطراف شهر نظر به فاصله از مرکز تراکم نفوس کمتر بملاحظه میرسد •

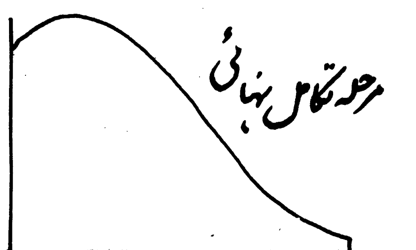
۲ــ تنر G. Sherratt& J Tanner به این نظر اندکه تراکم نفوس در مرکز شهر حد اعظمی خود را اختیار نموده و در فاصله های نزدیک هسته شهری بصورت تدریجی رو به کاهش می گذارد ، اماقدری ازمرکز شهر دور تر با یک کمیت بیشتر از تراکم نفوس کاسته میشودو در حاشیه شهر باز هم بصورت تدریجی این کاهش صورت می گیرد •

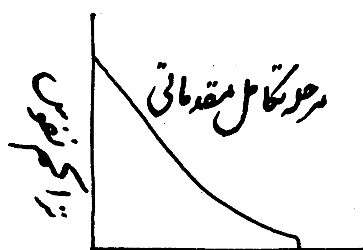
۳ــ نیولینگ B. Newling را عقیده برین است که درمرکز شهر اگرچه تراکم نفوس بیشتر است ، بنابر معاملات تجارتی ، اداری و فرهنگی البته در جریان روز کمیت قابل ملاحظه را ارائه می نماید ، که به صورت دایم مرکز شهر در طول بیست و چار ساعت همان کمیت را حفظ کرده نمیتواند ، بناءً درمرکز شهر علی الرغم افزایش بیشتر نفوس تراکم نسبی بمقایسه دو سه کیلو متر دورتر از مرکز شهر کمتر میباشدکه در دیاگرام به شکل یک کراتر Crater قرار می گیرد ، که در فاصله دوسه کیلو متر دور تر ازهسته مرکزی شهر تراکم نفوس به قوس صعودی خود نایل می آید (Crest) • بهمین ترتیب بعد از فاصله سه چار کیلو متر دورتر از مرکز بازهم تراکم نفوس کاهش می یابد و بعد از فاصله شش و یا هفت کیلو متر دوباره تراکم نفوس اضافه شده ، که به مقایسه بخش اولی کمتر میباشد و از نقطه تراکم دومی نفوس شهر بطور تدریجی روبه کمی گذاشته تا آنکه در حاشیه شهر تراکم نفوس کاملاً شبیه ناحیه حومه شهری می گردد • (ش ۳۲)

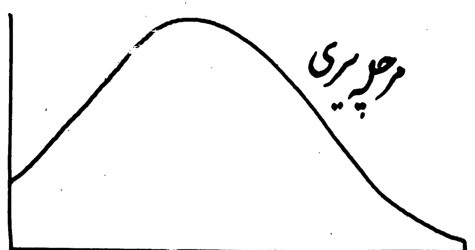
هرگاه با دقت کامل سیر انکشاف شهر ها را مطالعه نمائیم تراکم نفوس درشهرهای نسبتاً جوان مطابق نظریه کلارک بملاحظه میرسد ، درمرحله تکامل ابتدائی مطابق به نظریه تنر وشرات Sherratt & Tanner تراکم نفوس دیده میشود ، اما موقعیکه شهر به پختگی و تکامل نهایی خود نایل آید ، ساختمانهای فرهنگی ، اجتماعی ، دولتی ، تجاری و صناعتی در بخش های مختلف سطح مستوی شهرجای و مقام اصلی خود را اختیار نماید ، دران موقع است که تراکم نفوس در شهر موافق به تیوری B. Newling





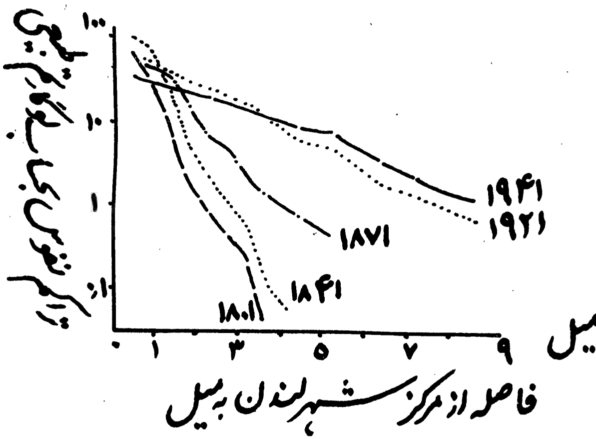


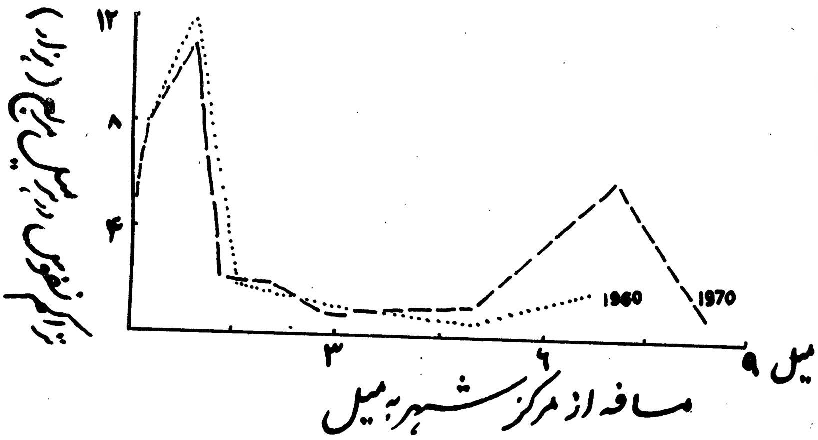


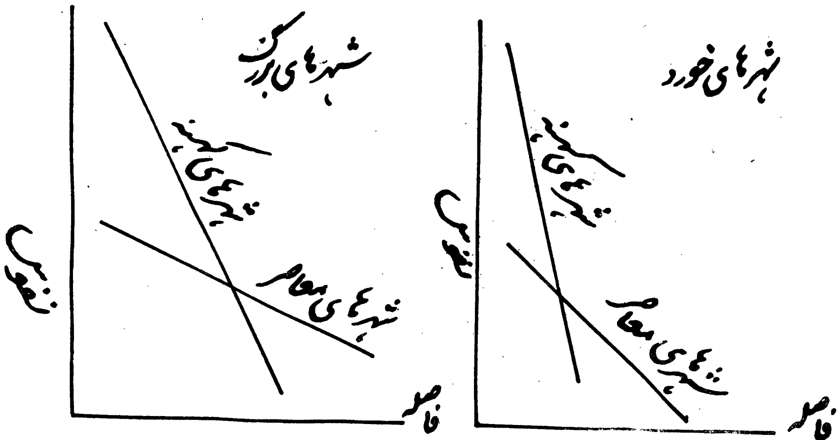


تراکم نفوس شهر نظر به بعد مسافه از مرکز شهر در مراحل مختلف آن

FIG.(32) SOURCE: NORTHEM, 1975.







مقطع تراکم نفوس در شهرهای قدیمه و معاصر

FIG. [33] SOURCE: NORTHEM, 1975.

عرض اندام مینماید یعنی ساحه کراتر (کاهش ادنی) و Crest یا ساحه اوج و صعود تراکم نفوس در محلات نسبتاً دورتر از مرکز شهر (ش ۳۳). تطبیق این مطلب را در شهر های صنعتی و متکامل کاملاً موافق به تیوری نیولینگ B. Newling می یابیم مثلاً درشهر اتلانتا تراکم نفوس را در عرصه سالهای ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ کاملاً دارای دو ساحه صعودی و دو ساحه نزولی و کاهش می یابیم که در (اشکال ۳۲ و ۳۳) ارائه شده است ۰

تراکم نفوس شهر را در کلتور های مختلف شهری توسط این فارمول ارزیابی می کنند :

$$d_x = d_o e^{-bx^2}$$

dx = تراکم نفوس

d فاصله و x فاصله از مرکز شهر تا یك نقطه معین شهر از مرکز

do = تراکم نفوس در مرکز شهر

b = میلان کمی و زیادی تراکم نفوس

مثال تطبیقی تراکم نفوس را به اساس تیوری B. Newling اگر در شهر کلکته و لندن مورد مطالعه قرار دهیم دیده میشود که تراکم نفوس در مرکز شهر از سال ۱۸۸۱ الی ۱۹۵۱ به اینطرف افزایش قابل ملاحظه یافته واز ۷۵ و ٤ ملیون به ۸٤ر٥ ملیون ارتقاءً یافته است ۰ بهمین ترتیب در شهر لندن در سال ۱۸۰۱ قوس تقسیمات نفوس شهری از مرکز جانب حاشیه شهری میل بیشتر داشته درسال ۱۹٤۱ ساحه شهر وسیع گردید ۰ و متناسب به آن از مرکز به جانب اطراف شهر تقسیمات نفوس جا بجا شده است، درینمورد (ش ۹ الف و ۹ ب) دیده شود ۰

تحول نفوس در شهرهای مهم جهان :

هرگاه سیر افزایش و یا کاهش نفوس را در شهرهای مختلف جهان از نظر بگذرانیم دیده میشود که شهر های بزرگ جهان *Magalapolis* مقطع زمانی بیست و پنج ساله تحولات عظیمی را می پیماید ۰ علی الرغم آنکه کنترول نفوس شهری متناسب بر پلانهای مرتبه شهر در نظر گرفته میشود ویا اینکه

بنابر مصارف هنگفت اکثر فامیل هامیکوشند تا تعداد اعضای فامیل و یااطفال خود را متناسب بر درامد مالی خویش انسجام بخشند اما باهم درکشورهای روبه انکشاف همچو هند ، مکسیکو و چین،شرق میانه و کشورهای افریقای بنابر ماهیت کلتوری و رسوم مروجه شان افزایش نفوس شهری درهر بیست و پنج سال بیش از پنجاه فیصد صورت گرفته است گاهی هم دو ویا سه مرتبه این افزایش بعمل آمده است •

بطور مثال نیویارك در سال ۱۹۵۰ که با داشتن ۳ر۱۲ ملیون نفر اولین شهر پر نفوس جهان بود درسال ۱۹۷۵ با ۵ر۱۷ نفوس درردیف دوم قرار گرفت و توکیو که در ردیف چهارم جا داشت در سال ۱۹۷۵ با ٤ر۱۷ ملیون نفوس در شمار اول ارتقا جست •

از لابلای تحقیقات علمی نفوس شناسی ملل متحد چنین بر می آیدکه در سال دوهزار میلادی شهر مکسیکو دارای ٦ر۳۱ ملیون نفر نفوس خواهد گردید و با این افزایش قابل ملاحظه اولین شهر پر نفوس جهان بشمار خواهد آمد • بر عکس توکیو در شمار دوم،ساوپولو درردیف سوم،نیو یارك چهارم،کلکته در شمار پنجم قرار خواهد گرفت • اما از لحاظ افزایش عمومی نفوس در سطح کشورها چین بدرجه اول،هند بدرجه دوم و اتحاد شوروی بدرجه سوم و ایالات متحدهٔ امریکا جای خود را به درجه چهارم حفظ خواهد کرد و این تناسب الی سال دو هزار میلادی تغییر خواهد یافت •

شهر های بزرگ جهان ازلحاظ تعداد نفوس (به ملیون)

شماره	اسم شهر	۱۹۵۰		۱۹۷۵		۲۰۰۰
۱	نیویارك (نیوجرسی)	۳ر۱۲	توکیو	۳ر۱۷	مکسیکو	٦ر۳۱
۲	لندن	۲ر۱۰	نیویارك	۱۷۰	توکیویوکوهاما	۱ر۲٦
۳	راین—رور	۸ر٦	شهرمکسیکو	۹ر۱۰	ساوپاولو	۰ر۲٦
٤	توکیو—یوکوهاما	۷ر٦	شانگهای	۹ر۱۰	نیویارك	۷ر۱۹

اسم شهر	سال ۱۹۵۰	شهر	سال ۱۹۷۵	شهر	سال ۲۰۰۰
۵ شانگهای	۸ر۵	لندن	۷ر۱۰	کلکته	۷ر۱۹
۶ پاریس	۴ر۵	ساوپاولو	۰ر۱۰	ریودجنیرو	۴ر۱۹
۷ شیکاگو	۹ر۴	راین — رور	۷ر۹	شانگهای	۲ر۱۹
۸ مسکو	۸ر۴	لاس‌انجلس	۵ر۹	بمبی	۱ر۱۹
۹ بوینس‌آیرس	۵ر۴	بوینس‌آیرس	۳ر۹	پیکن	۱ر۱۹
۱۰ کلکته	۴ر۴	پاریس	۲ر۹	سیول	۷ر۱۸
۱۱ لاس‌انجلس	۰ر۴	اوساکا	۷ر۸	جاکارتا	۹ر۱۶
۱۲ اوساکا	۸ر۳	پیکنگ	۵ر۸	قاهره	۴ر۱۶
۱۳ میلانو(میلان)	۶ر۳	ریودجنیرو	۳ر۸	کراچی	۹ر۱۵
۱۴ فلادلفیا	۹ر۲	کلکته	۱ر۸	لاس‌انجلس	۸ر۱۴
۱۵ بمبی	۹ر۲	مسکو	۶ر۷	بوینس‌آیرس	۰ر۱۴
۱۶ ریودژنیرو	۹ر۲	سیول	۳ر۷	تهران	۸ر۱۳
۱۷ شهرمکسیکو	۹ر۲	بمبی	۱ر۷	دهلی	۲ر۱۳
۱۸ دترویت	۸ر۲	شیکاگو	۱ر۷	لندن	۷ر۱۲
۱۹ ناپل (ناپولی)	۸ر۲	قاهره	۹ر۶	مانیلا	۷ر۱۲
۲۰ لنینگراد	۶ر۲	میلانو(میلان)	۰ر۶	اوساکا	۳ر۱۲
۲۱ مانچستر	۵ر۲	جاکارتا	۶ر۵	پاریس	۲ر۱۲
۲۲ برمنگهم	۵ر۲	دهلی	۵ر۴	لیما	۱ر۱۲
۲۳ ساوپاولو	۵ر۲	کراچی	۵ر۴	راین — رور	۳ر۱۱
۲۴ تنیستین	۴ر۲	مانیلا	۴ر۴	بنکاک	۰ر۱۱ [1]
۲۵ قاهره	۴ر۲	تهران	۴ر۴	بغداد	۹ر۱۰

1. U. N. Population Bulletin. 1975. PP. 1-3.

شماره اسم شهر	سال ۱۹۵۰	شهر	سال ۱۹۷۵	شهر	سال ۲۰۰۰
۲۶ بوستون	۲ر۲	تینتسین	۴ر۳	مسکو	۱۰ر۶
۲۷ شیانگ	۲ر۲	لینگراد	۴ر۳	مد راس	۱۰ر۴
۲۸ پیکنگ	۲ر۲	فلادلیفیا	۴ر۲	بوگوتا	۹ر۵
۲۹ برلین	۲ر۱	د ترویت	۴ر۲	لاگوس	۹ر۴
۳۰ سانفرانسیسکو	۲ر۰	هانکانگ	۴ر۰	شیکاگو	۹ر۳
۳۱ لیدز	۱ر۹	لیما	۳ر۹	کینشاسا	۹ر۱
۳۲ گلاسگو	۱ر۹	ناپولی (ناپل)	۳ر۸	استانبول	۸ر۳
۳۳ هامبورگ	۱ر۸	مد راس	۳ر۷	میلانو (میلان)	۸ر۳
۳۴ وین	۱ر۸	مادرید	۳ر۶	لاهور	۷ر۷
۳۵ روما (روم)	۱ر۷	بغداد	۳ر۴	تینتسین	۷ر۵
۳۶ کاتوویس	۱ر۷	بوگوتا	۳ر۴	رنگون	۷ر۴
۳۷ بوداپست	۱ر۶	بنکاک	۳ر۳	گوادلهارا	۶ر۲
۳۸ سیدنی	۱ر۶	استانبول	۳ر۳	لیالپور	۶ر۲
۳۹ مادرید	۱ر۶	روم	۳ر۲	لینگراد	۶ر۱
۴۰ لیورپول	۱ر۶	سانفرانسسکو	۳ر۲	کاراکاس	۶ر۰
۴۱ چونکینگ	۱ر۶	سانتیاگو	۳ر۱	مادرید	۵ر۹
۴۲ جاکارتا	۱ر۶	مونتریال	۳ر۰	وهان	۵ر۸
۴۳ هانکانگ	۱ر۶	کاتوویس	۳ر۰	بیلوهاریزونتا	۵ر۷
۴۴ پتسبورگ	۱ر۵	میلانو (میلان)	۳ر۰		
۴۵ مانیلا	۱ر۵	وهان	۲ر۹	د ترویت	۵ر۷
۴۶ کوانگچو	۱ر۵	برمنگهم	۲ر۹	فلادلفیا	۵ر۶
۴۷ سنت لیوئیس	۱ر۴	شینیانگ	۲ر۹	اسکندریه	۵ر۶
۴۸ مد راس	۱ر۴	تورنتو	۲ر۹	هانکانگ	۵ر۵
۴۹ کلیولیند	۱ر۴	واشنگتن	۲ر۸	احمدآباد	۵ر۵
۵۰ دهلی	۱ر۴	اتن	۲ر۸	بنگلور	۵ر۴

ست کشور های جهان که از لحاظ نفوس و وسعت حایز اهمیت اند :

شماره	اسم شهر	۱۹۵۰	شهر	۱۹۷۵	شهر	۲۰۰۰
۱	چین	۵۵۸ر۲ ملیون	چین	۸۳۸ر۸	چین	۱۱۴۸ر۰ ملیون
۲	هند	۳۵۲ر۷	هند	۶۱۳ر۲	هند	۱۰۵۹ر۴ رو
۳	اتحاد جماهیر شوروی	۱۸۰ر۰	اتحاد شوروی	۲۵۵ر۰	اتحاد شوروی	۳۱۵ر۰
۴	ایالات متحده امریکا	۱۵۲ر۳	ایالات متحده امریکا	۲۱۳ر۹	ایالات متحده	۲۶۴ر۴
۵	جاپان	۸۳ر۶	اندونیزیا	۱۳۶ر۰	اندونیزیا	۲۳۷ر۵
۶	اندونیزیا	۷۵ر۴	جاپان	۱۱۱ر۱	برازیل	۲۱۲ر۵
۷	برازیل	۵۲ر۹	برازیل	۱۰۹ر۷	پاکستان	۱۴۶ر۹
۸	انگلستان	۵۰ر۶	بنگله دیش	۷۳ر۷	بنگله دیش	۱۴۴ر۳
۹	جرمنی	۵۰ر۰	پاکستان	۷۰ر۶	نایجریا	۱۳۴ر۹
۱۰	جمهوریت ایتالیا	۴۶ر۸	نایجریا	۶۲ر۹	جاپان	۱۳۲ر۹
۱۱	فرانسه	۴۱ر۷	المان فدرال	۶۱ر۷	مکسیکو	۱۳۲ر۲
۱۲	بنگله دیش	۴۱ر۰	مکسیکو	۵۹ر۲	فلپاین	۸۹ر۷
۱۳	پاکستان	۳۶ر۵	انگلستان	۵۶ر۴	تایلند	۸۵ر۶
۱۴	نایجریا	۳۴ر۳	ایتالیا	۵۵ر۰	ویتنام	۷۵ر۸
۱۵	هسپانیه	۲۷ر۹	فرانسه	۵۲ر۹	ترکیه	۷۲ر۶
۱۶	مکسیکو	۲۶ر۶	فلپاین	۴۴ر۴	ایران	۶۶ر۶
۱۷	پولند	۲۴ر.	ویتنام	۴۳ر۵	المان فدرال	۶۶ر۲
۱۸	ویتنام	۲۴ر۶	تایلند	۴۲ر۱	مصر	۶۴ر۶
۱۹	فلپاین	۲۱ر۰	ترکیه	۳۹ر۹	انگلستان	۶۲ر۸
۲۰	ترکیه	۲۰ر۸	مصر	۳۷ر۵	فرانسه	۶۲ر۱

ال متحد در نشریه سال ۱۹۸۴ خود طی عنوان(۱)
World Food Report

---

1. F. A. O., 1984. P. 58.

افزایش نفوس جهان را بین سالهای ۱۹۸۰ و ۲۰۰۰ میلادی به ترتیب ذیل پیشبینی کرده است :

	کشور های انکشاف یافته		کشور های رو به انکشاف
درسال ۱۹۸۰	به تعداد ۱۱٦٤ ملیون نفر		۳۲٦۸ ملیون نفر
,, ۱۹۹۰	,, ۱۲۵۰	,,	۳۹۹۲ ,, ,,
,, ۲۰۰۰	,, ۱۳۲۹	,,	٤۷۹۰ ,, ,,

در کشور های انکشاف یافته تفاوت افزایش نفوس بین سال های ۱۹۸۰ و ۲۰۰۰ مساوی به ۱٦۵ ملیون نفر و در کشورهای روبه انکشاف تفاوت افزایش معادل به ۱۵۲۲ ملیون نفر میباشد .

این افزایش سریع نفوس در کشور های روبه انکشاف و انکشاف یافته باعث آن میگردد که تعداد زیاد نفوس در شهر ها جابجا گردند و برای معیشت زندگی خویش در تلاش و جستجوی کار در فابریکه ها و صنایع گردند . بنابر ان با این افزایش نفوس ، شهرها بطور متناسب انکشاف و توسعه می یابد واز جانب دیگر نفوس روستایی به منظور توسعه زراعت نیز درسال ۲۰۰۰ میلادی نظر به سال ۱۹۸۰ در حدود ۲۳ ملیون نفر افزایش خواهد یافت تا بتوانند که برای ۱٦۸۷ ملیون نفوس ئیکه درسال ۲۰۰۰ میلادی اضافه شده است مواد اولیه را تولید نمایند . بنابر ان عمرانات شهری درکلیه کشورهای جهان بطور ناگزیر روبه ازدیاد خواهد گذاشت و تعداد شهر های بزرگ و غول پیکر در جهان توسعه چشم گیری خواهد یافت .

تناسب افزایش نفوس شهری و روستایی کشورهای روبه انکشاف را درارقام ذیل می یابیم :

درسال ۱۹۸۰ میلادی	نفوس شهری	نفوس روستایی
افریقا	۲۵ فیصد	۷۵ فیصد
امریکاألاتین	٦۵ ,,	۳۵ ,,
شرق نزدیک	٤۵ ,,	۵۵ ,,
شرق دور	۲۳ ,,	۷۷ ,,

	نفوس شهری	نفوس روستایی
شرق میانه	۲۶ فیصد	۷٤ فیصد

سال ۱۹۹۰ میلادی :

	نفوس شهری	نفوس روستایی
افریقا	۳۲ رر	٦٨ رر
امریکای لاتین	۷۰ رر	۳۰ رر
شرق نزدیك	٥۳ رر	٤۷ رر
شرق دور	۲۸ رر	۷۲ رر
شرق میانه	۳۲ رر	٦٨ رر

سال ۲۰۰۰ میلادی :

	نفوس شهری	نفوس روستایی
افریقا	۳۹ فیصد	٦۱ فیصد
امریکای لاتین	۷٥ رر	۲٥ رر
شرق نزدیك	٦۰ رر	٤۰ رر
شرق دور	۳٥ رر	٦٥ رر
شرق میانه	۳۹ رر	٦۱ رر

فیصدی نفوس شهری در سالهای ۲۰۰۰ میلادی گویای این واقعیت است که در کشور های رویه انکشاف ، افزایش نفوس شهری فوق العاده زیاد بوده ومتناسب به آن رقبه و نفوس شهرها توسعه قابل ملاحظه خواهد یافت • در صفحات بعدی فیصدی نفوس شهری یك تعداد کشورها تذکر داده شده • که روند رشد و تکامل حیات شهری را تا اندازه • آشکار می سازد • در کشور های صناعتی و انکشاف یافته فیصدی نفوس شهری بیشتر بوده • در حالیکه نفوس روستایی آن فیصدی کمتری را ارائه می نمایند که در کشور های رویه انکشاف این کمیت در جهت معکوس خود قرار می گیرد که فهرست بعدی نمودار این واقعیت میباشد •

COUNTRIS	PERCENTAGE OFURBAN PUPULATION	PERCENTAGE OF RURAL POPULATION
AFGHANISTAN(1975)	18	82
ALBANIA (1980)	33	67
ALGERIA (1983)	45	55
ARGENTINA (1980)	86,3	13,7
Australia (1982)	85	15
Austria (1981)	55,1	44,9
Bahama (1970)	57,9	42,1
Ba[illegible]n (1981)	80,7	19,3
Ba[illegible]dish(1979)	10,1	89,9
Bar[illegible]dos (1970)	3,7	96,3
Bel[illegible]um (1976)	94,6	5,4
Benin (1982)	15	85
Botswana (1981)	16	84
Brazil (1981)	56	44
Bulgaria (1978)	60,5	39,5
Burundi (1970)	2,2	97,8
Cameroon (1976)	28,5	71,5
Canada (1976)	75,5	24,5
Cape verde (1980)	26,2	73,8
Chad (1978)	18,4	81,6
Chile (1983)	82	18
Colombia (1979)	69	31
Costarica (1980)	43	57
Cuba (1981)	67	33
Cyprus (1974)	42,2	57,8
Czechoslovakia(1980)	65,5	34,5
Denmark (1979)	83,3	16,7
Dominican Rep.(1981)	52	48
Ecuador (1978)	42,8	57,2

COUNTRIES		PERCENTAGE OF URBAN POPULATION	PERCENTAGE OF RURAL POPULATION
Egypt	(1977)	44,1	55,9
El Salvador	(1979)	40,1	59,9
Ethiopia	(1979)	13,5	86,5
Fiji	(1976)	37,2	62,8
Finland	(1981)	59,9	40,1
France	(1974)	73	27
Gabon	(1970)	32	68
Gambia	(1982)	15,9	84,1
German DR	(1981)	76,4	23,6
German Fed.	(1981)	*	*
Ghana	(1981)	58,1	41,9
Guatimala	(1975)	35,6	64,4
Guyana	(1971)	29,6	70,4
Haiti	(1981)	20,7	79,3
Hoduras	(1974)	31,4	68,6
Hugary	(1980)	54	46
Ice land	(1982)	88,9	11,1
India	(1981)	21,5	78,5
Indonesia	(1980)	22,3	77,7
Iran	(1978)	48,8	51,2
Iraq	(1977)	65,9	34,1
Ireland	(1971)	52,2	47,8
Israel	(1977)	87,2	12,8
Ivory Coast	(1975)	32,4	67,6
Jamaica	(1970)	37,1	69,9
Japan	(1988)	76,2	23,8
Jordan	(1979)	59,5	40,5
Kenya	(1981)	10	90
Laos	(1973)	14,7	85,3
Lebanon	(1982)	64	36
Liberia	(1971)	27,6	72,4
Libya	(1983)	5,3	94,7
Luxembourg	(1974)	67,9	32,1

COUNTRIES		PERCENTAGE OF URBAN POPULATION	PERCENTAGE OF RURAL POPULATION
Madagascar	(1975)	16,3	83,7
Malawi	(1977)	8,3	91,7
Malaysia	(1970)	20,6	79,4
Maldives	(1978)	20,7	79,3
Mali	(1983)	16,6	83,4
Mauritania	(1977)	22,8	77,2
Maurtius	(1976)	43,6	56,4
Maxico	(1978)	65,2	34,8
Mongolia	(1982)	45	55
Morocco	(1981)	42	58
Nepal	(1971)	4	96
Netherland	(1976)	88,4	11,6
New Zeland	(1982)	83	17
Nicaragua	(1982)	40	60
Norway	(1977)	44,2	55,8
Pakistan	(1981)	28,2	71,8
Panama	(1980)	49,3	50,7
Paraguuay	(1982)	42,2	57,8
Peru	(1981)	72,6	27,4
Philippines	(1970)	31,8	68,2
Poland	(1978)	57,5	42,5
Romania	(1982)	49,6	50,4
Rwanda	(1978)	4,3	95,7
San Marino	(1970)	92,4	7,6
Senegal	(1981)	30	70
Seychells	(1977)	37,1	62,9
South Africa	(1972)	47,9	52,1
Sri lanka	(1981)	21,5	78,5
Sudan	(1976)	20,4	79,6
Swaziland	(1976)	15,2	84,8
Sweden	(1975)	82,7	17,3
Switzerland	(1980)	50,9	49,1
Syria	(1981)	47,9	52,1

COUNTRIES	PERCENTAGE OF URBAN POPULATION	PERCENTAGE OF RURAL POPULATION [*]	
Tanzania (1984)	20	80	
Thailand (1982)	15	85	
Trinidad & tobago (1970)	49,4	50,6	
Turkey (1977)	44,6	55,4	
Uganda (1980)	8,1	91,9	
U.S.S.R. (1979)	62,0	38	
U.K. (1981)	76,9	23,1	Engl,& Wales
	54,7	45,3	N.Ir.
	70,0	30,0	Scot.
U.S.A. (1980)	79,2	20,8	
Venezuela (1981)	75,5	24,5	
W.Samoa (1979)	21,5	78,5	
S.Yemen (1973)	33,3	66,7	
Yugoslavia (1971)	38,6	61,4	
Zaire (1981)	30,3	69,7	
Zambia (1980)	43	57	
Zimbabwe (1979)	19,6	80,4	

درجدول بعدی فیصدی نفوس شهری با تصنیف کشــــــور ها از لحاظ عاید اقتصادی و رشد نفوس شهری بین سالهای ۱۹٦۰ و ۱۹۸۱ نشان داده شده است • تعـــداد شهرهائیکه بیش از پنجصد هزار نفوس دارد ، با فیصدی نفوس شهرهای بزرگ ان بیـــن دو دهه (۱۹٦۰ ـــ ۱۹۸۰) در جدول بعدی نیز گنجانید ه شده است •

---

[*] WORLD DEVELOPMENT REPORT, UNITED NATIONS, GENEVA. 1983.
World almanac, USA, 1985.

URBAN POPULATION

COUNTRIS	As percentage of total population 1960	1981	Percentage of ave. Ann. Pop. growth 60-70	70-81	Number of cities over 500,000 pop. 1960	1980
A. Low-income						
1. Kampuchia	11	.	3,5	.	.	.
2. Bhutan	2	4	4,0	4,4	0	0
3. Lao PDR	8	14	3,7	5,2	0	0
4. Chad	7	19	6,7	6,5	0	0
5. Bangladesh	5	12	6,3	6,5	1	3
6. Ethiopia	6	14	6,5	5,5	0	1
7. Nepal	3	6	6,3	5,0	0	0
8. Burma	19	28	3,9	3,9	1	2
9. Afghanistan	8	16	5,4	5,8	0	1
10. Mali	11	19	5,4	4,6	0	0
11. Malawi	4	10	6,6	7,0	0	0
12. zaire	16	36	5,2	7,5	1	2
13. Uganda	5	9	7,1	3,4	0	1
14. Burundi	2	2	1,6	2,7	0	0
15. Upper Volta	5	11	5,7	6,0	0	0
16. Rwanda	2	4	5,4	6,4	0	0
17. India	18	24	3,3	3,7	11	36
18. Somalia	17	31	5,7	5,4	0	0
19. Tanzania	5	12	6,3	8,6	0	1
20. Viet Nam	15	19	5,3	3,3	1	4
21. China	18	21	.	.	38	78
22. Guinea	10	20	6,2	6,0	0	1
23. Haiti	16	28	4,0	4,7	0	1
24. Sri Lanka	18	27	4,3	3.6	0	1
25. Benin	10	15	5,4	4,1	0	1
26. Central Africa	23	29	.	.	0	0
27. Siera leone	13	22	5,5	4,4	0	0
28. Madagascar	11	19	5,0	5,2	0	1
29. Niger	6	13	7,0	7,2	0	0
30. Pakistan	22	29	4,0	4,3	2	7
31. Mozampique	4	9	6,5	8,2	0	1

(٢٢٠)

URBAN POPULATION

Countries	asPercentage of Total population 1960	1981	Percentage of Ave.ann.growth 60-70	70-81	Number of Cities over 500,000 pop. 1960-	1980
32. Sudan	10	26	6,7	7,1	0	1
33. Togo	10	21	5,9	6,6	0	0
34. Gana	23	37	4,6	5,0	0	2
B. Lower middle income countries						
35. Kenya	7	15	6,4	7,3	0	1
36. Senegal	23	34	4,9	3,7	0	1
37. Mauritania	3	24	15,5	8,1	0	0
38. Yemen	3	11	8,0	8,2	0	0
39. Yemen PDR	28	37	3,5	3,8	0	0
40. Liberia	20	34	5,6	5,7	0	0
41. Indonesia	15	21	3,6	4,0	3	9
42. Lesotho	2	12	7,5	16,1	0	0
43. Bolivia	24	45	3,9	6,9	0	1
44. Honduras	23	36	5,4	5,5	0	0
45. Zambia	23	44	5,2	6,5	0	1
46. Egypt	38	44	3,6	2,9	2	2
47. El Salvador	38	41	3,2	3,4	0	0
48. Thailand	13	15	3,5	3,4	1	1
49. Philippines	30	37	3,8	3,7	1	2
50. Angola	10	22	5,7	5,8	0	1
51. Papua New Guinea	3	19	15,2	8,2	0	0
52. Morocco	29	41	4,2	4,6	1	4
53. Nicaragua	41	54	4,0	5,0	0	1
54. Nigeria	13	21	4,7	4,8	2	9
55. Zimbabwe	13	24	6,3	6,3	0	1
56. Cameroon	14	36	5,6	7,4	0	1
57. Cuba	55	66	2,9	1,9	1	1
58. Congo	30	46	5,0	4,4	0	0
59. Guatemala	33	39	3,8	3,9	1	1
60. Peru	46	66	5,3	3,5	1	2
61. Ecuador	34	45	4,4	4,6	0	2
62. Jamaica	34	42	2,4	2,5	0	1
63. Ivory Coast	19	41	7,3	8,3	0	1
64. Dominican Rep.	30	52	5,6	5,3	0	1

URBAN POPULATION

Countries	AS PERCENTAGE OF TOTAL POPULATION 1960	1981	Percentage of ave. ann. pop. growth 60-70	70-81	Number of cities over 500,000 pop. 1960-	1980
65. Mongolia	36	51	5,2	4,0	0	0
66. Colombia	48	64	5,2	2,6	3	4
67. Tunisia	36	53	3,8	4,0	1	1
68. Costa Rica	37	44	4,2	3,6	0	1
69. Koria DR	40	60	5,1	4,3	1	2
70. Turkey	30	47	5,1	4,1	3	4
71. Syria	37	49	4,8	4,6	1	2
72. Jordan	43	57	4,5	4,7	0	1
73. Paraguay	36	40	2,9	3,3	0	1
C. Upper middle income countries						
74. Koria Rep.	28	56	6,4	4,6	3	7
75. Iran	34	51	4,9	5,0	1	6
76. Iraq	43	72	6,2	5,3	1	3
77. Malasyia	25	30	3,5	3,3	0	1
78. Panama	41	55	4,4	3,6	0	1
79. Labanon	44	77	6,2	2,8	1	1
80. Algeria	30	44	3,5	5,6	1	1
81. Brazil	46	68	4,7	3,9	6	14
82. Mexico	51	67	4,7	4,2	3	7
83. Portugal	23	31	1,8	2,4	1	1
84. Argentina	74	83	2,0	2,0	3	5
85. Chile	68	81	3,1	2,4	1	1
86. South Africa	47	50	2,6	3,1	4	7
87. Yugoslavia	28	43	3,2	2,9	1	3
88. Uruguay	80	84	1,3	0,6	1	1
89. Venezuela	67	84	4,7	4,2	1	4
90. Greece	43	63	2,6	2,5	1	2
91. Hong kong	89	90	2,6	2,5	1	1
92. Israel	77	89	4,3	3,1	1	1
93. Singapore	100	100	2,4	1,5	1	1
94. Trinidad	22	22	1,8	1,4	0	0

URBAN POPULATION [1]

COUNTRIES	AS PERCENTGE OF TOTAL POPULATION 1960-1981		PERCENTAGE OF AVE.ANN.POP GROWTH		Number of cities over 500,000 pop 1960-1980	
			60-70	70-80		
D. HIGH INCOME OIL EXPORTERS						
95. Libya	23	54	8,0	8,1	0	1
96. Saudi arabia	30	68	8,4	7,4	0	2
97. Kuait	72	89	10,0	7,5	0	0
98. United Arab Emirates	40	73	12,7	16,6	0	0
E . Industrial Market economies						
99. Ireland	46	58	1,6	2,5	1	1
100. Spain	57	75	2,6	2,2	5	6
101. Italy	59	70	1,5	1,1	7	9
1o2. New Zealand	76	85	2,4	1,9	0	1
103. United Kingdom	86	91	0,9	0,3	15	17
104. Japan	62	79	2,4	2,0	5	9
105. Austria	50	55	0,9	0,6	1	1
106. Finland	38	63	3,2	2,4	0	1
107. Australia	81	89	2,5	2,0	4	5
108. Canada	69	76	2,7	1,2	2	9
109. Netherland	80	76	1,0	0,6	3	3
110. Belgium	66	73	1,2	0,4	2	2
111. France	62	78	2,4	1,4	4	6
112. Unite States	70	77	1,8	1,5	40	65
113. Denmark	74	85	1,6	0,8	1	1
114. Germany Fed. Rep.	77	85	1,4	0,5	11	11
115. Norway	32	53	3,5	2,7	1	1
116. Sweden	73	88	1,8	1,0	1	3
117. Switzerland	51	59	2,2	1,0	1	1
118. Albania	31	37	3,8	3,4	00	0
119. Hungary	40	54	2,1	1,4	1	1
120. Romania	32	50	3,4	2,8	1	1
121. Bulgaria	39	65	3,8	2,4	1	1
122. Poland	48	57	1,8	1,7	5	6
123. U S S R	49	63	2,7	1,8	25	50
124. Czechoslovakia	47	64	2,1	1,9	1	1
125. German Dem. Rep.	72	77	0,1	o,2	2	3

1. World Development Report , United Nations , 1983.

نفوس شهر های بزرگ جهان به اساس احصائیه سال ۱۹۸۵ ء

درین احصائیه نفوس شهری بطور خاص د رنظرگرفته شد ه ، حومه شهرونفوسیکه تنها در اثنای روز جهت انجا‌م‌پاره از اموریه شهرمی آیند و شب د و باره به محلات خارج شهربرمیگردند شامل نیست ، بهمین ترتیب نفوسیکه به شکل تورست و مسافر داخل شهر میشوند ازین احصائیه مستثنا است ازین جهت اصطلاح نفوس خاص شهری را PROPER . P د رینمورد میتوان استعمال کرد .

شماره	اسم شهر	تعداد نفوس
۱	احمد آباد	۲۵۱۵۱۹۵
۲	بغداد	۳۲۰۵٦٤۵
۳	بنگلور (هند)	۲۹۱۳۵۳۷
٤	بنکاک (تایلند)	٤۸۷۰۵۰۹
۵	برلین (شرقی)	۱۱٤۰۳۰۰
٦	برلین (غربی)	۱۸۹۸۹۰۰
۷	بوگوتا (کولمبیا)	۳۸۰۰ ۰۰۰
۸	بمبی (هند)	۸۲۰۲۷۵۹
۹	بوینس آیرس (ارجنتاین)	۲۹۰۸۰۰۰
۱۰	قاهره (مصر)	۵۳۹۹۰۰۰
۱۱	کلکته (هند)	۹۱٦۵٦۵۰
۱۲	کانتون (چین)	۵۰۰۰ ۰۰۰
۱۳	شیکاگو (ایالات متحده امریکا)	۳۰۰۵۰۷۲
۱٤	شانگویک (چین)	٦۰۰۰ ۰۰۰
۱۵	کابل (ج ۰ د ۰ ا)	۱٦۰۰ ۰۰۰

شماره	اسم شهر	تعداد نفوس
١٦	داکه (بنگله دیش)	۳ ۰۰۰ ۰۰۰
۱۷	دهلی (هند)	٥۲۷۷۷۳۰
۱۸	شهرهوچی‌مین (ویتنام)	۳٥۰۰ ۰۰۰
۱۹	هانکانگ	٥۰۲۱۰٦٦
۲۰	حیدرآباد (هند)	۲٥٦٥٥۳٦
۲۱	استانبول (ترکیه)	۲۷۷۲۷۰۸
۲۲	جاکارتا (اندونیزیا)	٦٥۰۳٤۰۰
۲۳	کراچی	٥۰۰٥۰۰۰
۲٤	لیننگراد (اتحاد شوروی)	٤٦۷٦۰۰۰
۲٥	لیما (پیرو)	۳۱٥۸٤۱۷
۲٦	لندن (انگلستان)	٦٦۹٦۰۰۰
۲۷	لاس‌انجلس (ایالات‌متحده امریکا)	۲۹٦٦۸٥۰
۲۸	مدراس (هند)	٤۲۷٦٦۳٥
۲۹	مادرید (هسپانیه)	۳۲٦۷٥۰۰
۳۰	مانچستر (انگلستان)	۲٥۹٤۰۰۰
۳۱	ملبورن (استرالیا)	۲۷٥۹۷۰۰
۳۲	شهرمکسیکو (مکسیکو)	۸۹۸۸۲۳۰
۳۳	ماسکو (اتحاد شوروی)	۸۲۰۳۰۰۰
۳٤	نیویارک (ایالات متحده)	۷۰۷۱۰۳۹
۳٥	اوساکا (جاپان)	۲٦٤۸۰۰۰
۳٦	پاریس (فرانسه)	۲۳۱۷۲۲۷
۳۷	پیکنگ (چین)	۹۰۲۹۰۰۰
۳۸	پوسان (کوریای جنوبی)	۳۱٦۰ ۰۰۰
۳۹	ریودجنرو (برازیل)	٥۰۹۳۲۳۲

شماره	اسم شهر	تعداد نفوس
٤٠	روم (ایتالیا)	۲۹۱٦٤١٤
٤١	سنتیاگو(چیلی)	٤٠٨٥٣٠٠
٤٢	سائوپاولو(برازیل)	۷٠۳۳٥۲۹
٤٣	سیول (کوریای جنوبی)	۸۳٦۷٠٠٠
٤٤	شانگهای (چین)	١١ ٠٠٠ ٠٠٠
٤٥	شینیانگ (چین)	٤٤٠٠ ٠٠٠
٤٦	سیدنی (استرالیا)	۳۲۳١۷٠٠
٤۷	تهران (ایران)	٤٤۹٦١٥۹
٤۸	تیان بن (چین)	۷۳۹٠٠٠٠
٤۹	توکیو (جاپان)	۸۳٤۹٠٠٠
٥٠	ووهان (چین)	۳٥٠٠٠٠٠
٥١	یوکوهاما (جاپان)	۲۷۷٤٠٠٠

تمرینات

تمرین فصـــل اول :

ـ معیار های اساسی که توسط آن شهر را از دهکده متمایز می سازد کدامها انـــد ؟

ـ شغل و حرفه های مختلف در شهر و ده چه تفاوت های دارد ؟

ـ آیا تعداد نفوس از لحاظ کمیت در شهرها چطور ملاک ارزیابی قرار میگیرد .

ـ متجانس بودن و عدم تجانس اجتماعات بشری را در شهرها روی کدام فکتورهـــا قضاوت می کنند .

ـ محیط شهر کدام نوع مجتمع حیاتی ، اقتصادی ، صناعتی و تجارتی را دارا است .

ـ تراکم نسبی جمعیت در کدام بخشهای شهر بملاحظه میرسد ، ازجمله در ارتباط با تراکم نسبی جمعیت در مراکز فرهنگی و تجارتی تبصره نمائید .

ـ قشر بندی های اجتماعی در محیط شهرهای انکشاف یافته و شهرهای رو به انکشاف چطور بملاحظه میرســد .

ـ تحرک اجتماعی در شهرها و رستاها روی کدام پدیده ها استوار است .

ـ عوامل متقابل در روابط اجتماعی مردمان شهرها و دهکده ها چطور تغییر می یابـــد .

ـ در شهر ها و دهکده ها تقسیم کار روی کدام نوع ضروریات صورت می گیرد .

ـ کدام عوامل در تمرکز نفوس شهرها رول ارزنده را دارا است ؟

ـ مردمان روستاها چرا متمایل به مهاجرت در محیط شهری میگردند ، علل مهم کدامها انـــد .

ـ حوزهٔ بین النهرین زادگاه کدام مدنیت ها و کدام شهرهای مهم میباشد .

ـ باختر قدیم از لحاظ رشد شهر سازی چه ارزش تاریخی را درین منطقه داراســت .

ـ در دوره فراعنه مصر کدام نوع عمرانات در خور اهمیت می باشد .

ـ حوزهٔ نیل در اعمار شهرهای باستانی مصر چه اثر مندی قابل ملاحظه دارد .

— از چند شهر معروف مصر قدیم نام بگیرید که هم اکنون دارای اهمیت باشد .
— کلمه ام البلاد با کدام یك از اصطلاحات امروزی در جغرافیه شهری مطابقت مینمایـــــد .

تمرین فصـــل دوم :

— در یك مادل ساده شهرهای قدیمه کدام موضوعات بیشتر قابل ملاحظـــه می باشـــد .
— کلمه مگالو پولیس در مدنیت های قدیمه یونان و روم چه مفهوم راافاده می کنــــد .
— اصطلاح اربنایزیشن Urbanization درگذشته و حال چـه نوع پروسه شهری را افاده می کند .
— اصطلاح سب اربنایزیشن Sub-urbanization چه مفهوم رامی رساند .
— کدام کشورها از لحاظ اعا ر شهر در سطح بین المللی برازنده ترمی باشند .

تمرین فصـــل سوم :

— اصطلاح ذیل را در محیط شهر و ده بطور مقایسوی مطالعه وارزیابی نمائید .
(a) اتنوسنتریزم Ethnocentrism, Social Integration(b)
— کدام یك از شهرها درحال حاضرپرنفوس ترین شهرهای جهان می باشد از جمله چارشهر بزرگ را با ردیف بندی نفوس آن نام بگیرید .
— سیر افزایش اعمار شهرها بین کدام سالها بیشتر صورت گرفته است .
— محیط زیست شهری با محیط فزیکی چه نوع ارتباط متقابل دارد .
— تاریخ اعمار شهرهای حوزه بین النهرین به کدام سالهای قبل از میلاد — میرسد .
— از شهرهای قدیم حوزه سند نام گرفته و توضیح نمائید که این شهرهااز کدام مدنیت مهم خود انجام گرفته بود .
— در امریکای مرکزی کدام شهرهای آن قدامت تاریخی دارد وچه نوع شباهت های با شهرهای قدیمه بین النهرین داراســـت .

ـ مدنیت فینقی ها درکدام سر زمین به اعمار شهرها دست یافتند •

ـ از سه شهر مهم مدنیت یونان قدیم نام بگیرید که ارزش بیشتر تاریخی داشته باشد •

تمرین فصل چارم :

ـ در تشکل شهرها موقعیت های مهم کدام مسایل را احتوا می نماید •

ـ موقعیت شهر در تقاطع دو دریا و دو شاهراه چه مزیت را داراست •

ـ موقعیت شهرها در ساحل و یا در بالای یک تپه چه برازندگی را به شهر می بخشد ؟

ـ آبده های تاریخی در کدام شهرها باعث شهرت و عظمت آن گردیده است •

ـ زیارت گاه ها در موقعیت شهرها چه برازندگی قابل ملاحظه را بار می آورد و در کدام یک مراکز کلتوری این پدیده بیشتر شایان اهمیت میباشد •

ـ کدام عملکرد ها یا (Function) در رشد و انهدام شهر ها اضافه تر مورد توجه قرار میگیرد •

ـ در شهر روم قدیم کدام پدیده های دفاعی بمنظور مصئونیت شهر رول برازنده داشت •

ـ پدیده سیاسی و مذهبی در رشد شهرهای قدیمه چه اهمیت قابل توجه را دارا میباشد •

تمرین فصل پنجم :

ـ در ساختمان عمومی شهرها اغلباً کدام نوع مادلهای مختلف را می یابیم •

ـ شبکه متحد المرکز شهری از شهرهای چندین هسته ئی چه تفاوت دارد ؟

ـ آیا شبکه قطاعی درکدام نوع اراضی بملاحظه میرسد و رشد می یابد •

ـ نظریه شبکه چندین هسته ئی راکدام دانشمند بار اول مورد مطالعه قرار داد •

ـ شبکه های چندین هسته یی معمولاً درکدام نوع اراضی انکشاف می یابد •

— آیا شهر کابل روی کدام یک مادلهای سه گانه بنا یافته است .

— ارزش زمین های شهری در شبکه های متحد المرکز از شبکه های چندین هسته یی چه تفاوت دارد .

— ارزش زمین های شهری روی کدام معیار ها تثبیت می گردد .

تمرین فصل ششم :

— در تیوری والتر کریستالر کدام مسایل ساختمانی شهر بیشتر انعکاس یافته است .

— موقعیت مرکزی یک شهر از لحاظ بعد مسافه و نفوس با ناحیه مجاور و شهرهای ساحه تابع خود چطور ارزیابی می گردد .

— تیوری وان تونن روی کدام اساسات شهری می چرخد ، چه نواقص را دارا است و کدام انتقادات به آن راجع شده میتواند .

— آیا تیوری والتر کریستالر در تمام شهرهای جهان قابل تطبیق است یا خیر ؟

— اوگست لوش بر تیوری والتر کریستالر چه انتقادات را وارد مینماید .

— آیا شهرها به حیث یک مرکز پرتحرک تحت قوانین خاص عمرانی قرار میگیرد .

تمرین فصل هفتم :

— کدام مسایل اجتماعی و اقتصادی است که موازنه شهر وده را برهم میزند ؟

— شهر روم قدیم در رابطه باعدم توازن دهکده ها چه نوع صدمات حیاتی را متحمل شد .

— کدام فکتورهای معاصر در انکشاف شهرها فعلاً چشم دید میباشد .

— اصطلاح Conurbation در کدام موارد استعمال شده میتواند .

— از نمونه های هم کانوربیشن در ساحل اتلانتیک و پاسفیک نام بگیرید .

— در اروپا کدام ساحه بیشتر از لحاظ Conurbation بیشتر قابل توجه است .

— در سالهای دوهزار میلادی کدام شهر از جمله بزرگترین شهرهای جهان بحساب خواهد آمد .

ـ آهنگ رشد متروپولها در کدام یک قاره های جهان سریعتر است .

ـ آیا رشد متروپولها در تراکم نفوس شهری جهان چه نقش مثبت راد ارا میباشد .

ـ آهنگ پیشرفت تکنالوژی با انکشاف متروپولها چه نوع ارتباط و پیوستگی دارد ؟

تمرین فصل هشتم و نهم :

ـ در انکشاف شهرهای معاصر کدام پرابلم های قابل ملاحظه وجود دارد .

ـ معضله آلودگی هوا تحت کدام شرایط بوجود می آید .

ـ پرابلم آلودگی هوا در شهرهای صناعتی و شهرهای روبانکشاف چطــــور تشخیص شد . میتوانـــــد .

ـ صوت در آلودگی فضای شهر چه نوع تاثیر وارد مینماید .

ـ در ترافیک شهرهای امروز معضله پارکینگ چطور حل می گردد .

ـ حومه شهر بالای ساحات مرکزی شهر چه تاثیرات متقابل را وارد مینماید .

ـ موازنه شهر و ده را روی کدام موضوعات مهم باید در نظر گرفت .

ـ اصطلاحات ذیل را طور مقایسوی تحلیل و ارزیابی نمائیـــــد :

ـ در ارتباط با مسایل شهری Centrifugal, Centripital forces چه مفهوم را میرساند .

ـ اصطلاح Population D. Crater در کدام موارد قابل توجـــه اســـــــــت .

ـ مرکز پر تحرک شهری بکدام اصطلاح یاد میشود .

ـ C. B. D. در مسایل شهری چه مفهومی را میرساند .

ـ در استفاده اراضی شهر کود نمبر و علایم مشخصه چطور بکار برده میشود .

ـ کدام منابع در آلودگی هوای شهر نقش بیشتر را داراست ، دو منبع مهـــم آنرا مقایسه نمائید .

ـ اصطلاح Decible در کدام موارد شهری بکار می رود و معضله مهم چه وقت قابل تشویش اســـــت .

ـ نظریات سه گانه ئیکه در مورد تراکم نفوس شهر ارائه شده توسط کدام دانشمندان ارائه شده اســت .

فهرست اصطلاحات مهم

ACROPOLIS:

این اصطلاح باراول درمدنیت یونان قدیم مورد استعمال قرار گرفت وبه شهرهای اطلاق می گردید که بالای تپه اعمار می شد ، مثلاً پارتینون که شهر مستحکم بوده بالای تپه مرتفع اعمار گردیده بود و دارای مزیت خاص ستراتیژیکی و دفاعی بود .

AGGLOMERATION (Settlement)

آن نوع محل بود و باش شهری که تراکم نفوس دران محل فوق العاده زیاد باشد .

AGORA:

در شهر های یونان قدیم به آن محله های شهری اطلاق میگردید که مردمان به منظور قضاوت و ارزیابی مسایل مهم اجتماع می کردند . بعداً معاملات عمومی شهر و هردم درین نوع محلات انجام می یافت به مرور زمان جای مارکیت شهری PLAZA را اختیار کرد .

AIR POLLUTION(City):

آلودگی و ملوث شدن هوای شهرکه در اثر دود دستگاه های صناعتی ، افرازات گاز کاربن مونواکساید (CO) وکاربن دای اوکساید (C_2O) ، از وسایل ترانسپورتی و صنایع بوجود می آید ، وگاهی هم در اثر تغیرات آب و هوا این معضله در شهر بملاحظه میرسد .

BASIC AREA: ساحه اساسی شهر از لحاظ مرکزیت معاملات اداری ، تجارتی و سایر مسایل اجتماعی و سیاسی که دران ساحه تراکم نفوس و رفت و آمد همشهریان در جریان روز فوق العاده زیاد میباشد .

BLIGHTED AREA: ساحه کثیف و خراب شهری که معیارهای کلتوری، عمرانی و تنظیفاتی در سطح پائین قرارداشته و افراد با سطح اقتصاد نا مطلوب و عاید کم نمیتوانند که وضع عمومی آنحصه شهر را ازلحاظ ساختمانی بهبود بخشد مثلاً گر و اشنگتن محله سیاه پوست ها و پورتوریکین ها و یا در شهر مکسیکو محله های دورد ست شهری از لحاظ امور صحی، تنظیفاتی و عمرانی به سویه خیلی نازل خود قرارداردکه با SLUM میتوان آنرا همردیف قرار داد .

CENTRAL BUSSINESS DISTRICT : (C. B. D.) ساحه مرکز معاملات عمومی مردم را در شهر ها تمثیل مینمایدکه به مخفف (CBD) ارائه میشود ، در این ساحه امور تجارتی، اداری، وسایرفعالیت های اجتماعی نظر به دیگر محله های شهری بیشترمیباشد و همردیف آن کلمه DOWN TOWN را نیز استعمال می کنند .

CENTRAL CITY: شهریکه به تناسب سائر شهرهای یک کشورمرکزیت بیشتر را دارا باشد .

CENTRIFUGAL FORCE(City): در شهرها این اصطلاح مفهومی راارائه مینماید که نفوس شهراز مرکزشهربه استقامت اطراف شهرویا حومه

شهری تغییر مکان نمایند •

CENTRIPETAL FORCE:

– انتقال و نقل مکان مردمان از محیط روستاها و حومه شهر به مرکز شهر، این اصطلاح را در بر میگیرد و با این حرکت تعداد نفوس شهر در محلات مختلف شهری رو به افزایش میگذارد •

CITY PLAN:

– پلان کامپلکس شهری را در بر میگیرد که شامل ساختمان های عمومی شهر، خطوط ترانسپورت، شبکه های آبرسانی، صحی مارکیت های شهر، مراکز و محلات تجارتی، عرفانی، کلتوری، تفریحی، مخابرات، پوست و سایر مسایل عمده اجتماعی را احتوا مینماید •

COMMUTER:

– مراکز شهری که دران حصه خرید و فروش و تبادل اموال و پول از لحاظ مصارف یك شخص و یا فامیل بیشتر صورت گیرد، مثلاً شخصی در نساجی بگرامی کار رسمی خود را ادامه میدهد، اما در مکروریان زندگی میکند و اکثریت خرید اموال ومصارف پولی او در مارکیت مکروریان صورت می گیرد، که این محل از لحاظ محل سکونت و مصارف پولی او ارزش بیشتر اقتصادی را در مارکیت شهر داراست•

CONURBATION:

– انکشاف شهرهای عظیم و غول پیکرکه ساحه وسیع تجارتی، اقتصادی، ترانسپورتی، عمرانی و مجموعه انکشاف شهری را دارا باشد، مثلاً شهرهای توکیو– یوکوهاما و نیویارك نیو جرسی و یاراین و رور یا RANDSTAD

DECIBLE: معیار سنجش صداها که از صفر شروع شده الی یکصدوچهل میرسدکه شدت صوت را از لحاظ شنوایی و صداهای تخریش‌کنند برای همشهریان تثبیت مینماید •

ECUMENOPOLIS: شهرهای عظیم یا مجتمع کامپلکس شهری که دارای مراکز متعدد و بزرگ • نفوس زیاد و ساحه فعالیت بیشتر اموراجتماعی و اقتصادی و ترانسپورتی بوده چندین مرکز خورد و بزرگ شهری راباهم وصل نمایدکه بشکل جهانی ازشهرت و عظمت ساختمانی برخوردار باشد •

FIXED ZONING: حوزه های معین شهری که به اساس ماستر پلان شهر غیر قابل تغییر می باشد •

FLEXIBLE ZONING: حوزه ها و نواحی شهری که امکان تغییر و تحولات در شکل و پلان کار عمرانی وساختمانی آن وجود دارد •

FRINGE AREA: حاشیه شهرکه به حومه شهری می انجامد و حالت انتقالی وضع شهر را به محیط زراعتی و روستایی وانمود می سازد •

INDUSTRIAL CITIES: این اصطلاح به کلیه شهر های قرن نزده و بیست اطلاق میگردد که در ساختمانهای شهر از روشهای تخنیکی • انجینری ومهندسی

به حد اعلی آن استفاده بعمل آمده
و در عین زمان بخش ازشهررا دستگاه های
صناعتی و فابریکه ها نیز تشکیل میدهد .

INTEGRATIVE FORCES:

*عواملیکه باعث امتزاج کلتوری و مسایل
عمومی در حیات باهمی شهرها میگردد
و فامیل ها و افراد را ازحیات تجرد قومی
و قبیلوی بیرون می کشاند و شیوه زیست
همگانی شهری راوانمود می سازد .

KINETIC FIELD:

پر تحرک ترین و فعال ترین ساحه
شهر را از لحاظ معاملات یومیه تجارتی
و دوران تردد ترافیکی تشکیل میدهد .

MEGALOPOLIS:

شهرهای عظیم و بزرگ را به این اصطلاح
یادمی کنند که از متروپول یا (مادرشهر)
بزرگ تر باشد ، وهردوجز کلمه ترکیب
لاتین داشته MEGA بزرگ و
عظیم و POLIS شهررا افاده می کند .

METHROPOLITAN CITIES:

این اصطلاح به ام البلاد یامادرشهرمسمی
می گردد که درکشور های شرقی و
افغانستان نیز برای مدت رواج داشت ،
مثلاً شهربلخ قدیم رازمانی به اصطلاح
ام البلاد یا بلخ الحسنی یادمیکردند .

MULTIPLE NUCLEI MODEL: شهرهای که بنابر ساختمان فزیکی ومورفولوژیکی
دارای چندین هسته و مرکزشهری باشد مثلاً

شهرکابل که بخش خیرخانه دارای یك مرکز، خوشحال خان و میرویس میدان دارای مرکز دیگر ، شهرنوو کارته پروان دارای مرکز جداگانه تجارتی ومارکیت های خرید وفروش و بخش چنداول وپل باغ عمومی دارای مراکز علیحده تجارتی میباشد .

PHOTOCHEMICAL SMOG: غبار و دمه ئیکه ازذرات کوچك مواد کیمیاوی در هوای شهربوجود آید وخاصتاً در اثر تابش اشعه آفتاب دربالای فضای شهر شکل یك لفافه وغبار متراکم را تشکیل دهد که ضمناً باعث آلودگی هوای شهر نیز می گردد .

RADIAL, CONCENTRIC URBAN PLAN: شبکه های شهری که در امتداد یك شعاع دائره بطور متحد المرکز پلانگذاری شود ، به این اصطلاح یاد میشود .

RECTINGULAR URBAN PLAN: شبکه های شهری که به شکل مربعات و یا شطرنجی پلانگذاری شود ودهر بخش و ناحیه شهری سرکها بزوایای قایمه با هم پیوست گردند .

SECTOR MODEL: شبکه های شهری به شکل قوسهای در قطاع یك دائره انکشاف یابد و اغلباً این نوع شبکه های شهری درنقاط ساحلی بندرگاه ها، و دلتاهای دریا بملاحظه میرسد .

SLUM AREA:

ساحه خراب وکثیف شهری که ازهرلحاظ در سطح پائین محیط زیست تا مطلوب — شهری را ارائه نماید •

SUBURB:

حومه شهرکه بیشتر شباهت به محیط روستائی داشته باشد مثلاً به مقایسه شهر کابل دهکده های ده سبز، ده دانا چهاردهی، بینی‌حصار وسائر دهکده اطراف شهر ساحه حومه شهری را تمثیل می نماید •

SUBURBANIZATION:

هرگاه تعدادی از مردمان شهربنابراز دحام و یا فشار تراکم نفوس از مرکزشهربه اطراف و حومه شهر ترک محل نماید و بطور تدریجی بعض از نواحی شهری باکمی نفوس و عدم تمایل افراد در محله های شهر ارزش اولی خود را از دست دهد، این نوع یك پروسه را بنام سب اربنایزیشن یاد می کنند •

TRANSITION ZONE:

ساحه انتقالی محله های اطراف شهر را از یك حالت عمرانی و اجتماعی و یا اقتصادی به وضع دیگری که تدریجاً به نواحی زراعتی و یا حومه شهر می انجامد به اصطلاح زون انتقالی یاد می کنند •

TWIN CENTRAL CITIES:

شهرهای که دارای موقعیت مرکزی دوگانه باشد، و این دو مرکز ازلحاظ ساختمان شهری ارزش و

موقف کمی و کیفی شهر را بلند تر بـــرده میتوانـــــد •

URBANIZATION:

عملیه شهر نشینی و شهر گرائی اشخاص را گویند که مردمان روستا ها و بادیـــه نشین از حالت مالداری و زراعتی برامده تمایل بیشتر نشان دهند که بنابر تسهیلات حیات و جبران مصارف آن به یکی ازمحله های شهر رو آورند و در شهر مستقرگردند، این نوع تمایلات درقرن نزده و بیست به — قوس صعودی خود نایل آمد •

WATER POLLUTION:

معضله کثیف شدن و آلودگی آبهای شهر ازین جهات قابل توجه است، زیراآبهای آشامیدنی، آبهائیکه در دستگاه هـــــای صناعتی و سایر مراکزورزشی و صحی مورد نیاز مردم قرار میگیرد، از هر لحاظ پــا ك ومنزه باشد زیرا جزئی ترین کم توجهـــی درین ارتباط به حیات همشهریان صدمه بزرگ وارد مینماید •

ZIP CODE:

درشهر های انکشاف یافته جهان تقسیمات نواحی مختلف شهر به منظور توزیع ویااخذ مکاتیب و مراسلات عومی یك امر ضروریست، بناءً هر شهر وهرناحیه شهری در ردیــف ارقام مختلف تصنیف شده و همان ارقام در ماشین های کامپیوتر موقعیت همــان

محل و ناحیه شهر را ارائه می نماید •

مثلاً•

۷٤ ٤ ۹۰

ویا ۳۰۵۰۰

ZONATION(URBAN):

تصنیف و تقسیمات عمومی محله ها و نواحی شهر را به اساس معیار های جداگانه • اقتصادی • تجارتی• اجتماعی و یا صحی و امنیتی در بخش های جداگانه آن به این اصطلاح یاد می کنند •

فهرست مآخذ

REFERENCES

1. ABRAMS, CHARLES. MAN'S STRUGGLE FOR SHELTER. MASSACHUSETTS, THE M.I.T., PRESS. 1964.
2. ALMOND, G. AND J.S. COLEMAN. EDITOR, THE POLITICS OF THE DEVELOPING AREAS, PRINCETON UNIVERSITY PRESS. 1960.
3. ADIBI, HOSSEIN. AN ANALYSIS OF THE SOCIAL ECONOMIC AND PHYSICAL ASPECTS OF URBANIZATION. CALIFORNIA PRESS. 1972.
4. BALANDIER, G. URBANISM IN WEST AND CENTRAL AFRICA. THE SCOPE AND AIMS OF RESEARCH, IN SOCIAL IMPLICATIONS IN AFRICA. 1956.
5. BANTON, M. WEST AFRICAN CITIES. LONDON, OXFORD UNIVERSITY PRESS. 1957
6. BEYER, GLENN. THE URBAN EXPLOSION IN LATIN AMERICA. NEW YORK, CORNALL UNIVERSITY PRESS, INC. 1967.
7. BREESE, GERALD. URBANIZATION IN NEWLY DEVELOPING COUNTRIES. NEW JERCY. PRINTICE HALL INC., 1966.
8. CHERNOV, V. MOSCOW" A SHORT GUIDE" MOSCOW, PROGRESS PUBLISHERS. 1977.
9. COLEMAN, . J. S. NIGERIA, BERKELY UNIVERSITY, CALIFORNIA. 1958.
10. DOWSON, J. URBANIZATION AND MENTAL HEALTH IN WEST AFRICAN COMMUNITY. THE FRFE PRESS. 1964.
11. DOTSON, F. PATTERN OF VALUNTARY ASSOCIATIONS AMONG URBAN WORKING-CLASS FAMILY. AMERICAN SOCIOLOGICALREVIEW. 1951.
12. DOXIADIS, CONSTANTINOS. EKISTICS: AN INTRODUCTION TO THE SCIENCE OF HUMAN SETTLEMENTS. NEW-YORK, AND OXFORD UNIVERSITY PRESS. 1968.
13. LEWIS, ARTHUR. DEVELOPMENT PLANNING. NEW YORK HARPER AND ROW PUBLISHERS, 1966.
14. LOUIS. W. URBANISM. AMERICAN JOURNAL OF AMERICAN SOCIOLOGY. VOL. 45. 1945.

15. MELER, RICHARD, L. A. COMMUNICATIONS THEORY OF URBAN GROWTH. COMBRIDGE: M. I. T., PRESS. 1962.

16. NORTHEM, M. RAY. URBAN GEOGRAPHY. OREGON STATE UNIV ERSITY. J. WILEY, INC. NEW YORK, LONDON, SYDNEY, TORONTO. 1975.

17. PARK, ROBERT. THE CITY: " SUGGESTION FOR THE INVESTIGATION OF HUMAN BEHAVIOR IN THE CITY INVIRONMENT." AMERICAN JOURNAL OF SOCIOLOGY, MARCH, 1965. P. 577.

18. PETER HALL. THE WORLD CITIES. , WEINDENFELD AND NICOLSON. LONDON W_1. 1966.

19. ULMAN, EDWARD. A THEORY OF LOCATION FOR CITIES. AMERICAN JOURNAL OF SOCIOLOGY, VOL. 46. 1941.

20. United NATIONS. POPULATION BULLETIN, 1975.

21. WIRTH, LOUIS. URBANISM AS A WAY OF LIFE. AMERICAN JOURNAL OF SOCIOLOGY. VOL. 44. 1938.

22. WORLD ALMANAC. UNITED STATES OF AMERICA., 1985..

23. WORLD HISTORICAL ATLAS. USA., 1975.

24. WORLD DEVELOPMENT REPORT. U.N. 1983.

اعتـــذار

لطفاً قبل از مطالعهٔ کتاب ، در صفحات ذیل کلمات تصحیح آنرا اجاد هید :

صفحه	سطر	نادرست	درست
۷	۲۱	معیار	معیارها
۹	۵	شهرهاو	شهرهاء
۱۱	۹	به ندرت دید ه میشود	کمتر بوده
۱۳	۱۷	صورت گیرد	صورت میگیرد
۱٦	۲۱	Concentralization	Concentration
۱۹	۹	Metopolis - ، - میگردد	Metropolis- ، - میکنند
۱۹	۱۲	بیارآورند	ببارآوردند
۲۳	۱	ملاحظه آن را	ملاحظهٔ آن
۲۵	۱۰	هسته مرکزی شهر	هسته مرکزی شهررا
۲۵	۱۵	این مطلب	این مطلب را
۳۸	۲۱	یوکوها	یوکوهاما ، Kawasaki ، Yokosuka
٤۲	۲	ما	اما
٤۲	۱۲	متزاج	امتزاج
٤۳	۱	فعالیت ها	فعالیت های
٤۸	۲٤	برخصوصیات	با خصوصیات
٥٥	۱۰	گردیده	کرده
٥٥	۲۱	کشف گردید	جهانی
٥٥	۲٦	شهرها	شهر های
٥٦	٤	مینماید	میباشد
٥٦	۳	چند ین	چندی
٦۷	۱۱	معاصربودن را	معاصربودن
۱۰۰	۱	درشهرهای ذیل	درشکل ذیل

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۱۱	۱	باراراضی	بااراضی
۱۱۹	۲٤	تعبیضی	تبعیضی
۱۳۷	۲	از جانبه	از جانبی
۱٤۰	۱۰	دور	رور
۱٤۹	۱۵	روز	رود
۱۶۱	۲۰	۵۰۰۰٫۰	۵۰۰۰۰۰
۱۷۰	۱۱	نیوجرمنی	نیو جرسی
۱۹۲	۱۵	گذاشت	گذشت

مؤلف از همکاری های محترمه پروین (اعمر) که در تایپ کتاب و محترم میرویس و خالد که در اهتمام کتاب سهم شایسته گرفته اند با سپاس فراوان یادآوری می‌نماید .



URBAN GEOGRAPHY

BY

PROFESSOR

GHULAM JAILANI AREZ

چاپخانهٔ ریاست نشرات وزارت تحصیلات عالی و مسلکی — تیراژ ۱۰۰۰ جلد